

اؤن سؤز

تریبون؛ یک گام به پیش

رازهای دیگر (شعر)

کثرت قومی و هویت ملی ایرانیان

ویژگیهای ساختاری و کاربردی زبان ترکی آذربایجانی

"ذیل شعورو" و "ذیل"

حل مسئله ملی از کدامین راه؟

گزارش از اجلاس مؤسس "کنگره جهانی آذربایجانی ها

غربت آخشامی (شعر)

لوس آنجلس ده کی کنگرس ایله باغلی ملاحظه لر

لوس آنجلس ده نه باش وئردی

بیانیه نهضت آزادی ایران

خاطرات آذربایجانی ها

ائلیم یین اوجاغیندا (شعر)

فروش موشکهای اسکاد به ارمنستان

اورهک آغیری سی ایله

نقد کتاب

تاریخچه عاشق های آذربایجان

پاسخ به نامه ها

تشکیلات و تشکیلاتلارنا مسئله لری

تریبون

چوخ مدنیت لی جمعیت یین مسئله لرینی آراشدیران درگی

نشریه بررسی مسائل جامعه چندفرهنگی

تریبون

چوخ مدنیت لی جمعیتین مسئله لرینی آراشدیران درگی
نشریه بررسی مسائل جامعه چند فرهنگی

۲-نجی سایی، ۱۹۹۷ یایی

دفتر دوم، تابستان ۱۹۹۷

ISSN 1402-568X

TRİBUN

Çox mədəniyyətli cəmiyyətin
məsələlərini araşdıran dərgi

2- ci sayı, 1997 Yay

تریبون

نشریه بررسی مسائل جامعه چندفرهنگی

دفتر دوم تابستان ۱۹۹۷

Redaktorlar:

Əlirza Ərdəbili

Yunis Şameli

دبیران تحریریه:

علی رضا اردبیلی

یونس شاملی

POST ADRESİ:

آدرس پستی :

TRİBUN

BOX 7168

S - 170 07 Solna

SWEDEN

e- mail daress:

آدرس پست الکترونیکی:

az@swipnet.se

Fax:

046-(0)70-711 47 38

فاکس:

Hesab nömrəsi:

حساب بانکی برای واریز:

İsveçdən:

از داخل سوئد

TRİBUN

Postgiro

431 84 03 - 5

Xaricdən:

از خارج سوئد:

TRİBUN

SWIFT-Adress

Konto nr: 431 84 03 - 5

PGSI SESS

Postgiro Bank AB

S- 105 06 Stockholm Sweden

فهرست مطالب

İÇİNDƏKİLƏR

۵	علی رضا اردبیلی	اؤن سۆز
۷	یونس شاملی	تریبون؛ یک گام به پیش
۱۰	مفتون امینی	رازهای دیگر (شعر)
۱۱	دکتر ضیاء صدر	کثرت قومی و هویت ملی ایرانیان
۶۳	دکتر م.ع. فرزانه	نگاهی به ویژگیهای زبان آذربایجانی
۷۴	علی رضا اردبیلی	«دیل شعورو» و «دیل»
۷۹	یونس شاملی	حل مسئله ملی از کدامین راه؟
۹۲	تریبون	گزارش از کنگره جهانی آذربایجانی‌ها
۱۰۴	اسماعیل جمیلی	غربت آخشامی (شعر)
۱۰۵	علی رضا اردبیلی	کنگره‌نین یارانماسی ایله باغلی ملاحظه‌لر
۱۱۰	آینا قازنتی	لوس آنجلس ده نه باش وئردی؟
۱۱۶	پروفسور حمید نطقی	اثلیم‌ین اوجاغیندا (شعر)
۱۱۷	نهضت آزادی	بیانیه نهضت آزادی ایران
۱۲۹	دکتر حسن جوادی	خاطرات آذربایجانی‌ها
۱۴۹	یونس شاملی	نقد کتاب (ماندگاری یا مرگ زبان مادری)
۱۵۵	دکتر ضیاء صدر	تاریخچه عاشق‌های آذربایجان
۱۵۷	وال استریت ژونال	فروش موشکهای اسکاد به ارمنستان
۱۶۱	نعمت رحمتی	اورهک آغیری سی ایله
۱۶۵	تریبون	پاسخ به نامه‌ها:
		- مسئله ملی واقعیت یا خیال
		- آذربایجان تورکجه‌سی ایراندا رسمی بیر دیل اولمالی دیر
		- تریبونون دوامی
		- ما را تاریخمان بس است!
۱۷۳	علی رضا اردبیلی	تشکیلات و تشکیلاتلارنا مسئله‌لری
		تریبون آبونه ائدیر...

خلقه آغزین سرینی هر دم قلیر اظهار سؤز
بونه سردیر کیم اولیر هر لحظه یو خدان وار سؤز
آرتیران سؤز قدرینی صدق ایله قدرین آرتیرار
کیم نه مقدار اولسا اهلین ائیلر اول مقدار سؤز
محمد فضولی

آدرس های پخش
YAYIN ADRESLƏRİ

JAHAN BOOK CO.
5516 westbard Ave.
Bethesda, MD 20816
USA

Tribun
BOX 7168
170 07 Solna
SWEDEN

Tel. (301) 657 - 1412
Fax (301) 654 - 1330
E-mail Jahan@nicom.com

Fax: 046-(0)70-711 47 38

اۋن سۆز

Ön söz

علی رضا اردبیلی

قدیم شرقین قدیم مدینتینین بؤیوک لوک گونلریندهن چوخ کئچیر. شرق ائولری نین خصوصی کتابخانالاریندا غربین شهر کتابخانالاریندان چوخ کتاب وار ایدی. تورک «قازان» خانلیقی ۱۵۵۳-ده روس اشغالینا آلیندی. آما هله ۱۰۰ ایل اشغالدان سونرا قازان دا چاپ اولان کتاب لارین سایى بوتون روسیه ده اولدوغوندا چوخ ایدی. آما حیف کی بوگون بئله دئیل دیر. شرق و خصوصی ایله اسلام عالمی و اونلارین ایچینده بوگونکو ایران کتاب و مطبوعات باخیمیندان چوخ آجیناجاقلی دوروم دا دیرلار. خارجهده یاشایان اساساً جنوب منشألی آذربایجان مهاجرلری ده بو عمومی ضعفی اوزوایله داشیماق دا دیر. بئله کی ۶۰ میلیون ایران اهالی سی اوچون کتاب ۳۰۰۰ تیراژدا چاپ اولور. اصلینده چاپ هزینه لری نین آز تیراژلا آشاغی دوشمه سی اوچون بو رقم ۳ مین ده دایانیر. یوخسا ساتیلان کتاب لارین سایى چوخ حالدا بو رقم ده ن ده آز اولور. خارجهده مادی امکانی و واختی اولان لاردا بوندان یاخشی بیر دورومدا دئیرلر. خارجهده یاشایان نئچه میلیون ایرانلی لار اوچون کتاب و مطبوعاتین ساتیش تیراژی صفر (۱) ایله بیر ایککی یوز آراسیندا اولور. آجیناجاقلی اولسادا حقیقت دیر.

ایندی بو خوشا گلمز منظره نی نظره آلساق تریبون ون ۱-نجی سایى سی نین نشر اولماسی نی و اونون قارشى لانماسی نی تام بیر موقییت آدلانديرماق اولار. هئچ کسین حاقیندا بیر ایلکین معلوماتی اولمایان و هئچ بیر بؤیوک یا کیچیک تشکیلات طرفیندهن حمایه یا تبلیغ اولمایان تریبون گؤزله نیلمز بیر سوپه ده سرعتله یاییلیب و اوخوندو و هر نه ده ن مهم اوخوجولارین رغبتی نی قازاندى. اوخوجولارین ان بؤیوک سوالی بیر داها بو ایشین تایی نی باجارجاق سیز؟ ایدی. چوخ لاری قورخوردیلار کی بلکه اوزون زامان چالیشیب حاضرلانیش بیر ایشی ایکنجی دؤنه تکرارلاماق ممکن اولسادا سوپه سیز اولاجاق. تریبون ون یاییلماسیندان بیر آز سونرا مکتوب، الکترون پست و سایر یول لارلا ییزمله کنتاکت لار باشلادی. هله ده دوامی اولان بو مکتوب و تماس آخینی ییزی باشلاتمیش ایشین جدی دوام اندیرمه سی کیمی بوینوموزدا اولان یوکو داها دا آغیرلاشدیردی. سیزلردهن الیمیزه چاتان هر مکتوب ییزی ایشین بو ایللکین چاغیندا فرح لندیرمه یه بیلمز ایدی. خصوصی ایله سیزین گؤرونموش ایشین مضمون و نا توخونوب اونلاری اؤز باخیم لاریزدان آنالیز و تنقید ائتمک و بیزه جک اوچون حیاتی اولان فکرلریزی

چاتديرمانيز تريبون ون داواملى نشر اولماسينا بؤيوك كمك اولايلىر.

كئچن آيلار بيزيم اوچون هر جهت ده ن هيچان لارلا دولو اولموش دور. بو مدت عرضينده بيز اوزون زامان لار استكهلم دا و ايسوچ ده اؤز آراميزدا اولان فكرلى استراليا، آمريكا و آروپا اؤلكه لرينده ياشايان سويداش لاريميزين دقت ينه چاتديرديق. هئچ تانيماديقيز، كئچديك لرى يول لاردان و بوگونكى فكرلرينده ن خبريميز اولمايان انسان لارلا بيرده ن بيره فكرمبادلله سينه گيرمك و بو مبادلله ده بير كتاب سؤزله باشلايان طرف اولماق اولده بيزه چوخ چتين گليردى. آما يايلان درگى نين ساييندان چوخ مكتوب، الكترون پست و ساير واسطه لرله توتولان تماس لاردان معلوم اولدو كى بيزيم قورخو يثرسيز ايميش. دئمه تريبون كيمى بير ارگان ين نشرى بيزده ن علاوه ده دردلى بير اولان سويداش لاريميزين چوخونون آرزوسو ايميش. بير نئچه شعارين تكرارى ايله نئچه ايل لر مشغول اولماق و خالق يميزين تاريخى كئچميش ينى و بوگونكو رئال ليقلارنى دانماق يا اولدوغو كيمى گؤره بيلمه مك و ائله اونا گؤره ده اؤز خالق يميزلا ديل تاپا بيلمه مك كيمى آجى واقعت لر دئمه هامى نى دوشوندورورموش.

نتيجه ده تريبون ون ايلك سايبى سى خارج ده كى فارس ديل لي درگى لرين هامى سيندان چوخ بير سايبى دا چاپ اولماسينا باخمايلاق سرعتله ساتيلىب قورتاردى و بيز بو سايبى نين تيرازى نين ٢ قات آرتيريلماسى قرارينا گتيردى. باشقا طرفده ن قلم اهلى نين بو ايشى به يه نيب اونا خير دعا وئريب و تريبون ايله امك داش ليلىق ائتمه لرينه سؤز وئرمه لرى بيزى قانع ائتدى كى اگر ساير مسئله لر حل اولورسا اوندان تريبون ايلده ٤ سايبى يثرينه ١٢ سايبى دا چيخا بيلير. بيز بو امكانى جديت له آراشديريريق و گله جه يه چوخ خوش بين ليك له باخيريق. بو يولدا بيزيم افكتيو و اوجوز بير داغيتماق (توزيع) شبكه سى يارادماق دا سيز عزيزلرين يارديم لارينا احتياج يميز چوخ بؤيوك دير. بيزيم مناسب يايين شبكه سى اولان استكهلم دا ١٦٠ نسخه تريبون يايديغيميز حالدا برلين، پارس، كؤلن، واشنگتن، لوس آنجلس، لندن، سيدنى، ونكور، تورنتو و بونلار كيمى آذربايجانلى لارين گئنيش حضورى اولان مهم شهرلرده يايلان تريبون ون سايبى ١٠ اطراف يندا اولموش دور. بونا گؤره بوگون ايش يميزين گله جك انكشافى يولوندا بير پارا مهم شهرلرده تريبون ون «اثلچى» لرى كيمى اونون يايماسيندا بيزه يارديم ائده بيلن دوست لارا احتياج يميز وار. استكهلم دا ١٦٠ نسخه تريبون ون ساتيلماسى ٦ «اثلچى» نين كؤمه يى ايله ممكن اولموش دور. باشقا بؤيوك شهرلرده ده بيز نئچه همكارين گوجوايله افكتيو و گئنيش بير داغيتماق شبكه سى يارادا بيله ريک. بونون اوچون او دوست لاردان كى ٨، ١٦ يا باشقا سايبى دا تريبون اؤز درنك لرى يا تانيش لارى نين آراسيندا يايابيلرلر خواهش ائديرىك كى بيزيمله تماس توتسونلار.

تریبون؛ یک گام به پیش

یونس شاملی

انتشار اولین شماره تریبون در واقع قدمی در راستای شکستن طلسمی بود که جنبش تحول طلب و دگرگون ساز ایران در طی سالهای قبل و بعد از انقلاب ۵۷ در چنبره آن گرفتار بود. شاید به همین خاطر بود که انتشار تریبون، نشریه ای که به بحث و بررسی حول مسایل ایران چندفرهنگی می پرداخت واکنشهای کاملاً متضادی را از سوی عناصر و جریانات مختلف در جنبش سیاسی برانگیخت. واکنش عناصر و جریانات واقعاً دمکراتیک در قبال انتشار تریبون مثبت و سخت تشویق کننده بود. اما عکس العمل جریانات ظاهراً دمکراتیک در بعضی موارد هیستریک و در اغلب موارد با سکوت مطلق همراه بود. این هردو واکنش خود نشان از آن دارد که تیر انگیزه انتشار تریبون به هدف اثبات کرده است.

علائم و نشانه هایی که ما را تا درجه معینی به موفقیت کارمان حتی بعد از انتشار اولین شماره تریبون قانع کرده به قرار زیر است:

- ۱- استقبال بسیار مثبت هموطنان (چه بصورت انفرادی و چه متشکل).
- ۲- دو برابر شدن تیراژ تریبون در شماره دوم آن. این در حالیست که ما، بعلت کمبودهای مالی، هنوز موفق نشده ایم یک شبکه توزیعی نسبتاً مناسب را برای نشریه فراهم آورده و آن را در دسترس تمامی هموطنان قرار دهیم.
- ۳- انعکاس نسبتاً وسیع تریبون در مطبوعات و رسانه های جمعی و رادیوهای مختلف. این در حالی بود که ما اولین شماره تریبون را بدون کوچکترین اقدام تبلیغی منتشر کردیم.
- ۴- واکنش مثبت شخصیتها و نویسندگان و محققین مستقل و همکاری قلمی آنان با تریبون یکی دیگر از علائم موفقیت و صحت انگیزه انتشار این نشریه است.
- ۵- تعداد زیاد نامه ها، تماس ها، سفارش خرید تریبون، مطالب و مقالات رسیده، نشانه دیگر استقبال مردم از نشریه ای است که به یکی از مبرم ترین مسائل ایران (جامعه چندفرهنگی) می پردازد.

روشن است که ما موفقیت تریبون را بایستی در فاکتورهای مختلفی جستجو کنیم. زبان های مورد استفاده در نشریه (ترکی و فارسی) یکی از دلایل موفقیت نشریه خواهد بود. همچنان که آگاهان مطلعند، این دو زبان، زبان رسمی هزاره اخیر

تریبون

ایران (غیر از دوره پهلوی‌ها و جمهوری اسلامی) بوده است. در عین حال ترک‌زبانان و فارس‌زبانان ایرانی اکثریت قریب به اتفاق مردم ایران را تشکیل می‌دهند. لذا تعداد کسانی که می‌توانند از مطالب این نشریه استفاده نمایند از هر نشریه، یک زبانی، دیگر ایرانی بیشتر است. طبیعتاً انتظار نداریم این دربرگیری خود را در شماره‌های اول تریبون نشان دهد. اما مطمئنیم که دو زبانه بودن تریبون در استمرار کارمان به وسعت خوانندگان آن خواهد افزود.

تنها ویژگی تریبون دربرگیری و وسعت زبانهای مورد استفاده در آن نیست. بلکه موضوع بررسی نشریه یعنی «مسائل جامعه چندفرهنگی ایران» نیز یکی از مسائلی است که تنها به ترک‌زبانان و فارس‌زبانان ایرانی تعلق ندارد. بلکه موضوع و مسئله تمامی هموطنان ایرانی از ترک، فارس، کرد، بلوچ و... است. لذا دربرگیری موضوعی تریبون نیز یکی دیگر از علل موفقیت این نشریه بشمار می‌رود.

ویژگی دیگری که چشم‌انداز تریبون را قرین موفقیت خواهد کرد درک مترقیانه از ساختار فرهنگی و نقش آن در برنامه‌های سیاسی و آتی ایران، است. شاید این ضرورت به علت مسمومیت ذهنی بخشی از روشنفکران ایرانی در دوره سلطنت پهلوی بخوبی درک نشود. اما ما مطمئن هستیم که برای جانداختن یک درک دمکراتیک و مترقیانه از مسئله «چندفرهنگی در جامعه ایران» و اینکه این مسئله تا چه حد برای ملوک و ملت ایران مفید و پیشبرنده است، با مشکلات زیادی مواجه نخواهیم بود. چرا که انگیزه و انرژی ما از صداقت و ایمانمان به انسانیت انسان برمی‌خیزد و لذا فکر می‌کنیم چیزی که از دل برخیزد به دل خواهد نشست.

در آستانه انتشار دومین شماره تریبون ما بیش از پیش به ضرورت عملی که در پی انجام آن هستیم آگاه‌تر شدیم. استقبال از تریبون برای هر هموطنی، در واقع، چیزی جز استقبال از ضرورت ایجاد تحول در عرصه فرهنگی ایران به مثابه یک کشور چندفرهنگی نیست. این بیش از هرچیزی ما را به کاری که دست‌اندرکارش هستیم دلگرم می‌کند. در اولین شماره تریبون نیز یادآور شدیم که اقدام به موقع و درک ضرورت حل مسائل کشور، که مسئله ملی و جامعه چندفرهنگی یکی از مبرم‌ترین مسایل آن بشمار میرود، از صدمات و ناهنجاری‌های احتمالی در آینده ممانعت به عمل آورده و کشور را در راستای نیاز اساسی‌تر کشور، یعنی رشد و توسعه اقتصادی سمت و سو میدهد. بنابراین ما نوشدارو بعد از مرگ سهراب را برای مردم و کشور ایران روا نمیدانیم.

از هدفمندی و انگیزه انتشار تریبون می‌توان پی برد که این نشریه در خدمت

گشایش سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ایران است. اما مسئولیت تریبون بحث و بررسی حول جامعه چندفرهنگی ایران می‌باشد. و از همین روست که در این شماره تغییر کوچکی نیز در تیتراژ توضیحی نشریه به چشم می‌خورد.

علاقمندی قلبی وجود دارد که نظرات، مقالات و مطالب هموطنان، بویژه هوطنان کرد و بلوچ و... در ارتباط با جامعه چندفرهنگی ایران، در تریبون منعکس شود.

همچنانکه مطلعید چندی پیش «کنگره جهانی آذربایجانها» در لوس آنجلس آمریکا برگزار شد. ما در این شماره تریبون دو گزارش مختلف (گزارش تریبون و گزارش خبرنگار مجله آینه در جمهوری آذربایجان) از این کنگره را منعکس کرده و مقاله آقای دکتر ضیاء صدر، که به عنوان اولین رئیس «کنگره جهانی آذربایجانها» انتخاب شده‌اند، را نیز تحت عنوان «هویت قومی و هویت ملی ایرانیان» که یک بررسی نسبتاً جامع از مسئله ملی و قومی در ایران است نیز منعکس کرده‌ایم. آقای دکتر ضیاء صدر در این نوشته، علی‌رغم نظرات بخشی از روشنفکران کنج‌اندیش ایرانی، ضمن بررسی مسئله قومی و هویت ملی در ایران، یک تعریف جامع، مدرن و متریقی از هویت ملی ایرانیان ارائه داده است.

از این شماره تریبون این امکان فراهم شده است که یک شماره فاکس در اختیار علاقمندان، نویسندگان و خوانندگان تریبون قرار گیرد تا آنها بتوانند در اسرع وقت با ما تماس گرفته و یا نامه‌ها و نوشته‌های خود را برایمان فاکس کنند.

تربون. ۲

مفتون امینی

پس از خواندن "رازهای سرزمین من"*

رازهای دیگر

همشهری قصه‌نویس من

ای آشنا

از "رازهای سرزمین من" این را نیز بنویس

که در زبان مادری ما

اگر چه برای هر گلی، و هر مرغی، نامی است

- و گاه چند نام-

ولی در مدرسه‌های ما، لب از لب نگشودند

که "فاخته" کدام است

و "سوسن" کدام؟

و با چه طعنه‌ای "آموزگاران" به ما گفتند

که در هزار آوایی بلبل، همه مرغان خوش‌آوا نهفته‌اند

چنانکه در زیبایی گل سرخ، همه گلها...!

اما "پدر" که شبها، گوش خسته‌ای داشت

گذاشته‌بود، که دعا به هر زبانی خوانده‌شود، حتی به زبان سکوت

و این راز همه سرزمین ماست...

* «رازهای سرزمین من» عنوان رمان دوجلدی دکتر رضا براهنی، فارسی نویسنده برجسته آذربایجانی است.

کثرت قومی و هویت ملی

ایرانیان

دکتر سید ضیاءالدین صدرالاشرافی

این مقاله برای اولین بار بصورت سخنرانی در دانشگاه American University واشنگتن ارائه شده است. (کنفرانس ایران سال ۲۰۰۰، انجمن پژوهشگران ایران، مهرماه ۱۳۷۴) استاد صدرالاشرافی پیش از چاپ مقاله در تریبون از طریق یک بازبینی عمومی پاره‌ای اصلاحات جزئی در آن را ضروری دانسته و رنج این کار را متقبل شدند. سعی بر آن بود که مقاله با ظرافت‌های لازم در ارائه مکتوب مطالب منطبق شود. مطالب ضمیمه این مقاله به علت کمبود جا، در شماره آتی بطور مستقل تقدیم خوانندگان خواهد شد.

تریبون

این مقاله را به همسرم خانم الماس تقدیم می‌دارم
که حُسن آن از لطف اوست.

تیتز مطالب این مقاله:

— مقدمه

۱— تعریف مقوله‌های اجتماعی مقاله

۱-۱— هویت،

۱-۲— قومیت،

۱-۳— ملی،

۱-۴— تعریف مدرن "ملت"،

۱-۵— ایرانیان.

۲— کثرت "ایلی" و "قومی" در سرزمین ایران

۲-۱— اقوام اولیه،

۲-۲— اقوام التصاقی زبان ایلامی،

۲-۳— اقوام قالبی زبان سامی،

۲-۴— اقوام تحلیلی زبان آریائی،

۲-۵— مقدونیان،

۲-۶— اشکانیان،

۲-۷— ساسانیان،

۲-۸— اقوام عرب و اسرائیل،

۲-۹— اقوام ترک،

۲-۱۰— حمله اقوام مغول،

۲-۱۱— نتیجه‌گیری.

۳— هویت ملی ایرانیان

— سر سخن،

۳-۱— میرزا فتحعلی آخوندزاده،

۳-۲— میرزا آقاخان کرمانی،

۳-۳— مجله کاوه،

۳-۴— مجله ایرانشهر،

۳-۵— محمود افشار و "انجمن ایران جوان" او،

۳-۶— بقیه،

۳-۷— اساس تئوری نژادی در ایران.

۴— ارکان هویت ملی

الف: مقولاتی که که ارکان هویت ملی نیستند

— سر سخن،

— جنبه سلبی،

— جنبه اثباتی،

۴-۱- نژاد،

۴-۲- تبار،

۴-۳- زبان،

۴-۴- قومیت،

۴-۵- دین،

۴-۶- طبقات،

۴-۷- جنس،

ب: مقولاتی که ارکان هویت ملی محسوب می‌شوند

۴-۸- سرزمین مشترک،

۴-۹- منافع اقتصادی و تولیدی مشترک،

۴-۱۰- منافع سیاسی و امنیتی،

۴-۱۱- منافع دفاعی،

۴-۱۲- حقوق و انستیتوسیون،

۴-۱۳- احساس روانشناسی فردی — جمعی.

۵- اشکال هویت

۵-۱- هویت فردی،

۵-۲- هویت اجتماعی،

۵-۲-۱- نژادی،

۵-۲-۱- تباری،

۵-۲-۳- قومی،

۵-۲-۴- دینی،

۵-۴-۵- زبانی،

۵-۲-۶- طبقاتی،

۵-۲-۷- جنسی،

۵-۲-۸- ملی،

۵-۳- هویت انسانی.

— پاورقی‌ها

— فهرست منابع

— معرفی کوتاه مؤلف مقاله و لیست برخی از آثار قلمی ایشان.

کثرت قومی و هویت ملی ایرانیان

خانم‌ها و آقایان

همه می‌دانیم که امروز مسئله هویت نه تنها در ایران که در تمام جمهوریهای آزاد شده از استعمار شوروی (سابق) از مسائل حاد اجتماعی-سیاسی است. تنش‌های شدید آن نه تنها در درون زندان ملل یعنی به اصطلاح فدراسیون روسیه نظیر جمهوری چین وجود دارد بلکه در ترکیه، عراق، سوریه، ایران، افغانستان، پاکستان، کشمیر و سایر ایالات استقلال خواه هند و بالاخره ترکستان چین (سین کیانک) ما شاهد دائمی مسئله هویت قومی و ملی هستیم. در صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران میزگردهایی تشکیل می‌شود که راجع به مسئله هویت ایرانیان است. برای سه ملیون ایرانی مقیم خارج از کشور نیز مسئله شکل و محتوای هویت ایرانی و حفظ آن برای نسل اول و نسل‌های بعدی مطرح است. شاهد آنکه در مطبوعات خارج از کشور کتابها و مقالات متعددی در مورد هویت ملی چاپ و منتشر گشته و سمینارهای زیادی نیز برگزار شده است از جمله: کتاب نیما- پاییز ۱۳۶۹ «زبان و هویت ملی» انتشار کانون فرهنگی نیما، لس آنجلس؛ ایران نامه ۱۳۷۳، سال دوازدهم شماره ۳ ویژه هویت ایرانی؛ کنفرانس هویت ملی- ۲۰ مهرماه ۱۳۷۲، واشنگتن American University، انجمن پژوهشگران ایران و ...

بنا به برداشت خودم از مسئله هویت بطور کلی و هویت ملی در معنی خاص آن سعی می‌کنم که از جنبه علمی به مسئله بنگرم.

جنبه علمی:

- از یکسو عام است و جهانی. البته در علوم انسانی بر خلاف ریاضیات و تا حدودی علوم تجربی، می‌دانیم که استثنا دلیل قاعده است نه ناقض آن.
- از سویی دیگر مقولات علمی - بر خلاف دگمهای سیاسی و ایدئولوژیک و باورهای دینی و عرفان - فاقد جنبه تقدس هستند. لذا نسخ پذیر می‌باشند یعنی قابل تغییر و تکمیل اند: (البته با بدست آمدن داده‌ها و تجربیات جدیدی که بصورت مستند و علمی فرضیه یا تئوری پیشین را نفی کرده و خود جانشین آن شوند) در یک کلام: در مقولات علمی اشتباه همیشه مرجوع است.

لذا جنبه علمی فاقد جنبه ایمانی (مذهبی-عرفانی) و نیز فاقد جنبه ایقانی (ایدئولوژیک یا دگمهای سیاسی) است چراکه علوم اخباری هستند و برخلاف اخلاق (دینی، عرفانی و سیاسی) انشائی نمی‌باشند. یعنی خبر می‌دهند و روابط را بیان می‌کنند و «باید» و «نباید» و الزامات جبری قراردادی را در آن جایی نیست.

«دگم» نیز به باورها و مفاهیمی گفته می‌شود که معتقدین به آنها، معنی تحلیلی و دقیق آن مفاهیم را نمی‌شناسند ولی حاضر به چرا و چون و چند در باره آن نبوده و در نتیجه بر خلاف مفاهیم علمی، معتقدین دگم‌ها حاضر و یا قادر به به تغییر یا تکمیل ایده‌های ثابت مذهبی یا سیاسی خود نیستند. آنان: یا در ایمان خود پابرجا تر می‌شوند: (تعصب) یا بکلی بی‌اعتقاد می‌گردند: (پوچی یا نیهلیسم).

۱- تعریف‌ها مقوله‌های اجتماعی مقاله

برای بیان دقیق منظور خویش، مقولات اجتماعی سخنرانی خود را نخست به کوتاهی معنی می‌کنم تا از سوء تفاهم‌های ناشی از اشتراک لفظ و اختلاف معانی بحد ممکن اجتناب شود و سپس بشرح قسمتهای دیگر آن خواهم پرداخت:

۱-۱- تعریف هویت:

هویت ریشه در فلسفه مشائی (ارسطوئی) دارد. "وقتی ماهیت را به اعتبار و لحاظ مشخص کنند، معنی تحت‌اللفظی ماهیت "آنچه هست آن" می‌باشد یا "ماهوهو".

در اصطلاح عمومی "آنچه موجب شناسائی شخص، ایل، قوم یا ملتی شود هویت آنها می‌نامیم". نیز "آنچه در میان تخالف‌ها بتواند خود را عرضه کرده، باقی مانده و ثبات نسبی خود را حفظ نماید" هویت نامیده می‌شود.

اما بعنوان مقوله‌ای از علوم انسانی، هویت بنا به زمان و شرایط سیاسی و اجتماعی و فرهنگی (داخلی و خارجی) دگرگون می‌شود و در واقع: کل مرکب و متحولی است که اجزاء و طیفهای گوناگون دارد و تداعی کننده ماهیت یا ذات تغییرناپذیری نبوده و نیست.

۱-۲- تعریف قومیت:

قومیت مفهومی است مربوط به علوم انسانی و ناظر بر همبستگی گروه و یا

واحد‌های نسبتاً پایدار از تشکل جوامع بشری؛ که همچون حد فاصلی میان جوامع ایلی (با همبستگی تباری-خونی و اسطوره‌ای-زیانی) و جوامع ملی (با همبستگی اقتصادی-سیاسی و شهروندی-حقوقی) قرار می‌گیرد. همبستگی قومی ناظر به سرزمین معین و فرهنگ (دین، زبان و آداب و رسوم) مشخصی است که در طول زمان بوجود آمده و تحول می‌یابد. مسلم است که این مراحل تحولی، همواره کامل و متجانس نبوده و بعضی که مورد بحث ما نمی‌تواند باشد میراث مرحله قبلی مدت زمان زیادی در مرحله یا مراحل بعدی باقی مانده و بنحوی به حیات خود ادامه می‌دهد و اغلب مانع رشد کامل مرحله بعدی یا سبب تحول آن می‌شود.

۳-۱- تعریف "ملی":

"ملی" در مفهوم سنتی کلمه از ریشه ملت به معنی معتقدین به یک پیامبر یا دین آمده است: در قرآن و سپس اشعار خیام، مولوی، حافظ و ... و در کتاب "الملل و النحل" شهرستانی، به همین معنی بکار رفته است. میرزا فتحعلی آخوندزاده نیز آن را بینوان "پیروان یک دین" بکار برده است: "ملت اسلام". (مکتوبات صفحه ۲۴) ۱(*)

"ملی" امروزه اصطلاحی متعلق به فلسفه سیاسی و علوم اجتماعی است و از لحاظ لغوی در زبانهای لاتین از ریشه "زاده شدن"، "خویشاوندی داشتن" و "هم-تباری" می‌آید. شاید سومین شعار انقلاب کبیر فرانسه یعنی "برادری" بهمین معنی ناظر بوده است. این شعار متعلق به محافل ماسونی عصر حاکمیت پدرسالاری قرن هیجدهم اروپا بود. لذا "ملی" نظیر "ملیت" مفهومی است که عمری دوست ساله در دنیا دارد و معطوف به مفهوم "ملت" در معنی اقتصادی-اجتماعی و سیاسی (فرا دینی و فراقومی و فرا ایلی آن) است.

۴-۱- تعریف مدرن "ملت"

در میان تعریف‌های مختلف، بنا به سلیقه و دریافت خود، تعریف زیر را از آن مطرح می‌کنم:

ملت گروه بزرگی از اجتماع انسانی است که افراد آن با آگاهی و در جو تفاهم و آزادی و اراده زیست جمعی باهم، بر روی سرزمین معینی زندگی می‌کنند، پایتخت معینی داشته و تحت حاکمیت دولتی مستقل و خودی قرار دارند که بنا به قوانین مصوبه نمایندگان آن ملت، به اداره و دفاع از آن سرزمین، جامعه و منافع آن مؤظف است و نمود تمایز فرد فرد مردمان آن سرزمین از دیگران محسوب می‌شود. از اینرو بنظر می‌رسد تولد مفهوم ملت و ملی (در نسبت به آن)، با ظهور جامعه و یا ساختار سرمایه داری صنعتی و در نتیجه باتجلی انسان اقتصادی،

جامعه سیاسی (لائیک) و دولت مدرن، وابسته همزمان و مترادف است.

از نظر محتوا ظهور یا بوجود آمدن "جامعه ملی" ناظر به آزادی و برابری کامل و حقوقی همه افراد یک کشور است که معنی دقیق ولی کمال پذیر خود را نخست در اعلامیه استقلال آمریکا بقلم جفرسون و همکاران (آدامز، فرانکلین، لی وینگستن و شرمز) در ۱۷۷۶ یافت که سال چاپ کتاب دوران ساز "ثروت ملل" آدام اسمیت است ولی تأثیر جهانی خود را مرهون انقلاب کبیر فرانسه (۱۷۸۹) می‌باشد.

این آزادی و برابری شهروندان در برابر قانون به تدریج در شرایط استقلال و آزادی و رشد ملل صنعتی (اروپای غربی، ایالات متحده و سپس کانادا و استرالیا و زلاندنو) توسعه یافته و می‌یابد، امروزه در سطح و "اشل" جهان، ناظر است به:

- برابری نژادی: در مفهوم فنوتیپ آن یعنی رنگ پوست و قیافه ظاهری.
- برابری تباری: شجره خانوادگی، تعلق ایلی یا قومی و اشرافیت ناظر به آن.
- برابری دینی و ایدئولوژیک: که در اصطلاح غربی لائیسیته یعنی نه دینی یا غیر دینی گفته می‌شود و دولت و قانون و آموزش رسمی چنین کشوری نه مبلغ و نه بر ضد دین یا ایدئولوژی خاصی است.
- برابری جنسی: زن با مرد، در احراز همه مقامات با حقوق اجتماعی برابر هم بعنوان فرد شهروند برابر.
- برابری سیاسی و حقوقی: تمام احزاب و سندیکاها و هر نوع تشکل اقتصادی-سیاسی و اجتماعی موجود در چهارچوب یک کشور و زیر یک پرچم ملی، با نمود بین‌المللی دولت خودی و تحت عنوان یک ملت واحد.

چنانچه مشهود است همبستگی ملی بیانگر نوع جدیدی از روابط آزاد و آگاهانه افراد، گروهها و جوامع بشری است که با فراز و نشیب‌هایی جانشین همبستگی سنتی (اعم از همبستگی قومی و یا همبستگی ایلی) می‌شود و می‌دانیم که همبستگی قومی-سرزمینی و فرهنگی (زبانی-دینی) نیز خود مرحله تکاملی و به منزله مرحله جانشینی برای همبستگی ایلی (خونی-تباری) می‌باشد.

حاشیه نشینی و عدم برابری حقوقی بخشی از اهالی کشور بهر شکل و عنوان به معنی وجود نقص ذاتی در تکامل هویت ملی است. حاشیه نشینی و یا ازخود بیگانگی بخشی از شهروندان، بیانگر آن است که هنوز درک درستی از مفهوم ملیت و هویت ملی جدید در میان رهبران و افراد جامعه وجود ندارد. از خود بیگانگی یعنی انکار هویت موجود و واقعی بخشی از مردم و جانشین کردن

بخش مهمی از جامعه بشری هم اکنون در مرحله همبستگی ملی قرار دارند. با گسترش ارتباطات و انقلاب انفورماتیک که بشریت پیشرفته مرحله صنعتی را پشت سر می گذارد، چشم انداز آینده ناظر به همبستگی دیگری است که می توان از آن بعنوان همبستگی انسانی و بشری در مفهوم عمیق کلمه یاد نمود. بشری که عقل بشری، عمق و وسعت بیشتری در آمیزش با مهر و عطوفت انسانی بیابد و از قید برتری طلبی، تعصبات و دگم های کور دینی و سیاسی (ایلی- قومی- ملی) بخصوص در جوامع صنعتی برهد.

۵-۱- تعریف ایرانیان:

ایرانیان از نظر "ملی" به معنی متولدین و ساکنین در ایران سیاسی کنونی و یا متولدین از پدر و مادر (یا: پدر یا مادر): ایرانی هستند که ورقه هویت (شناسنامه- پاسپورت) ایرانی داشته و خود را ایرانی بشناسند و بشناسانند. در این معنی ایرانی در بر گیرنده همه کشور-وندان* 1 (اعم از ایل وندان، ده وندان یا شهروندان) ایرانی با تمام خصوصیات مختلف ایلی-تباری، قومی-سرزمینی، زبانی-دینی و بالاخره طبقاتی-عقیدتی است و بهمین دلیل ربطی به تعریفها و موارد زیر-که بدوران ماقبل سرمایه داری صنعتی یعنی بدوران سنتی و حتی ماقبل تاریخی (اسطوره ای) متعلق اند- ندارد که اهم آن بقرار زیر است:

الف- تعریف "نامه تنسر" (صفحه ۷۲ و ۱۷۳) که ایرانی را بمعنی خاضع و تسلیم (به شاه و دین) معنی می کند و ایران را "بلاد الخاضعین" یعنی کشور سرسپردگان معنی می کند.

ب- اصطلاح "دینی-اوستائی" مربوط به ایل و سپس معطوف به قوم اسطوره ای "ایر" و سرزمین یا شهر (کشور) اسطوره ای "ائیرانوویجه"، که بنوشته یسناها (۹-پاره: ۱۴) و بخصوص وندیداد (فرگرد نخست، پاره ۳۰۲، فرگرد دوم پاره ۲۱۸) سرزمین و کشور نیکی که "اهورا مزدا آفریده" بوده است. زمان تاریخی، مکامکان جغرافیایی و خود قوم "ایر" هنوز از نظر علمی و تاریخی شناخته شده نیست و لذا هر سه اسطوره ای هستند.

پ- اصطلاح ایلی (تباری- اسطوره ای) سلم، تور و ایرج که به اسطوره و میتولوژی مشترک هند و ایرانی تعلق دارد و بدوران ایلی آنها متعلق است (Sairima سریمه: سرم یا سام/ Tuirya توئیریه: تور/ Airya ائیریه یا ایریاو: ایرج) بعدها این سه قوم را بفرد اسطوره ای مبدل کرده و فرزندان ثرتون Thraetaona در سانسکریت Trita

ت- افسانه نژاد پاک آریائی در برابر (لابد) نژادهای "ناپاک" دیگر. این نظریه به طرح عوامانه و ضد انسانی و ضد ملی مفهوم قرن هیجده-نوزدهمی "نژاد" متکی است و تبار اسطوره‌ای را با نژاد یکی می‌گیرد. می‌دانیم از نظر ظاهری (فئوتیپ)، "نژاد سفید" در بر گیرنده ایلات و اقوام و ملل تحلیلی (آریایی) زبان، قالبی (سامی) زبان و التصاقی (ترک) زبان است.*2 همچنانکه نژاد زرد (بعنوان مقوله فئوتیپ و ظاهری نژاد) هم در بر گیرنده ایلات و اقوام و ملل متکلم به زبانهای تحلیلی (آریائی) مانند هزاره‌های افغانستان، مردم تاجیکستان چین و بخشی از اهالی جمهوری تاجیکستان و دیگر فارسی زبانان آسیای میانه، ایران است؛ همچنین قسمتی از ایلات، اقوام و ملل ترکی زبان آسیای میانه، ایران و ترکیه را نیز شامل می‌شود.

از نظر "ژئوتیپ" یعنی مفهوم علمی و واقعی نژاد، تحقیقی علمی و جدی در مقوله ژنتیک بر روی آسیدهای آمینه ژنهای کروموزومهای ساکنین مناطق مختلف ایران انجام نشده است. لذا سخن گفتن از آن بنا به منطق علمی (ریاضی)، نه درست است و نه نادرست، بلکه ادعایی است بی‌معنی که دکانداران سیاسی بیگانه و خودی از آن بهره گرفته و می‌گیرند و همواره ساده‌دلان فریب خورده و خود باخته، هیزم بیار آتش بیداد آن می‌باشند.

ث- بالاخره اصطلاح "ژئوپولیتیک" زبانهای "هند و اروپائی" و بخصوص متکلمین به زبان فارسی (زیانشناسی و زبان فارسی صفحه ۱۷۵) نیز در تعریف "ملت ایران" و هویت "ملی ایرانیان" نمی‌تواند مورد تکیه قرار گیرد. زیرا صرفنظر از نادرستی و عدم صحت این اصطلاح برای امروز - چنانچه خواهیم دید - هویت ملی بر خلاف هویت قومی و یا هویت ایلی، وابسته به مسئله دین و یا زبان یا تبار و اسطوره‌ئی نیست و با تعدد یا تغییر آنها بنا به منافع ملی پا برجا می‌ماند. مثال هندوستان که مهد اصلی اقوام متکلم به زبانهای تحلیلی (هند و اروپایی) شناخته می‌شود و نیز پاکستان و مالزی، با تغییر زبان مشترک ملی‌شان از یکسو و سوئیس و کانادا با تعدد زبان ملی‌شان از سوی دیگر، می‌توانند بعنوان نمونه‌هایی جهت عدم وابستگی هویت ملی مدرن (سرمایه داری صنعتی) به مقوله زبان خاطرنشان شوند. بعلاوه مرز فرهنگی زبان فارسی، هم در بر گیرنده ملیت‌های غیر ایرانی نظیر افغانها، تاجیکها و ... است و هم شامل ایرانیانی که زبان مادری‌شان فارسی نیست نمی‌باشد.

با قبول معیار "تکلم به زبان فارسی مترادف با داشتن هویت ایرانی است" بایست

همه فارسی‌ندان‌های ایرانی را کشوروندان درجه دومی پنداشت که حاشیه نشین بوده و هنوز "هویت ایرانی" کامل را که تکلم به زبان فارسی و فراموش کردن زبان مادری شان است احراز نکرده اند (۱). نتیجه اینکه تکلم به زبان فارسی نظیر اعتقاد دینی (به اسلام یا شیعه دوازده امامی) یا تعلق به نژاد و تبار اسطوره‌ای (آریائی) جنبه ایجابی یا سلبی در تعریف ایرانیان و هویت ملی آنان ندارد و نمی‌توان تعریف جامع و مانعی با تکیه بر تکلم به زبان فارسی برای ایرانیان بدست داد. همچنانکه با دین و اعتقاد سیاسی یا تبار و نژاد ادعائی امکان ارائه تعریف جامع و مانع از ایرانیان و هویت ملی آنان ممکن نیست.

رابطه هویت ملی با تحول نسبت طبقاتی و تحویل طبقه‌ای به طبقه دیگر در شرایط کنونی تغییری در اساس ساختار و سیستم سرمایه‌داری و نیز هویت ملی پدید نمی‌آورد ولی به شهادت تاریخ هویت ملی مدرن با ظهور و سلطه یا توسعه سه طبقه اصلی سیستم سرمایه‌داری همراه بود، بدین قرار:

— سرمایه‌داران (مالی و بانکی، صنعتی و کشاورزی که از دل سرمایه‌داری تجاری و استعماری سر بر آوردند) که انقلاب صنعتی انگلستان، انقلاب کبیر سیاسی فرانسه و توسعه استعماری ایندو کشور خواست و یا دست‌ساخت این طبقه بود.

— کارگران صنعتی و کشاورزی مدرن: انقلاب کارگری آلمان، کمون پاریس و انقلابهای کمونیستی بعدی و تمام سلسله‌های اعتصابات کارگری که تا بامروز ادامه دارد. نشانه تاریخی و اجتماعی این طبقه است.

— سرویس: اطباء، مهندسين و کارمندان ادارات و شرکتها در معنی طبقه متوسط جدید که گاه از حاکمیت آنها بعنوان بوروکراسی نامبرده می‌شود.

ظهور و توسعه این سه طبقه با محو و یا تحلیل طبقات و بعبارت صحیح‌تر سلسله‌مراتب اجتماعی ماقبل سرمایه‌داری مترادف بود (اشراف، نجبا، فئودالها و روحانیون صاحب زمین و نیز رعیت‌ها و خوش‌نشین‌ها و سِروها و زارعین سنتی و ...)

۲- کثرت "ایلی" و "قومی" در سرزمین ایران

بنا به ترتیب وقوع حوادث تاریخی (کرونولوژی)

۲-۱- اقوام اولیه:

در دوران نوسنگی، ساکنان اصلی در محدوده ایران کنونی از مرحله شکار و جمع‌آوری دانه‌ها و میوه‌ها و غارنشینی، بالاخره به روستا نشینی در حدود ۹۸ هزار سال پیش از میلاد ره سپردند و با حفظ و سپس کشف آتش، زراعت، اهلی کردن حیوانات، ریسندگی، سفال سازی و خانه ساختن و ... وارد مرحله نوینی از تمدن تولیدی شدند که در آن همبستگی ایلی (خونی-تباری) به تدریج به همبستگی قومی (سرزمینی-فرهنگی) متحول شد. (اسکندری، در تاریکی هزاره‌ها، صفحه

۶۱۱۲-۳۲

دو روستای نخستین در ناحیه کرمانشاهان قراردادشته و امروز بنام تپه آسیاب و تپه سراب نامیده می‌شوند. از ساکنان آنها جز آثار باستانی، اثر کتابی (خط) باقیمانده و احتمال می‌رود آنها نیز از اقوام دراویدی بوده‌اند. بلوچ‌های براهوئی تنها بقایای ساکنان اصلی در کشور کنونی ایران هستند. (هنری فیلد، مردمشناسی ایران صفحات ۱۲۲ و

۷۱۷۳)

۲-۲- اقوام التصاقی زبان ایلامی:

از هفت هزار سال و بخصوص هزاره پنجم پیش از میلاد، روستا نشینی در سراسر ایران کنونی رونق یافت. مهاجرت اقوام ایلامی به ناحیه خوزستان از جمهوری ترکمنستان یا جمهوری آذربایجان شمالی (آزیزخ ماغاراسی) مرحله جدیدی در تاریخ تمدن کشور ما گشود. آنان به پیروی و الهام از اقوام هم‌ریشه سومری در حدود هزاره پنجم و چهارم پیش از میلاد به تأسیس تمدن ایلام و سپس شهر-دولت شوش (۲۸۰۰ ق.م) نائل آمدند و ساختار مثلث همزیست "ایل و ده و شهر" و نیز تأسیس دولت‌شهرهای متعدد و دولت سراسری، کشف خط ایلامی مقدم، سرامیک، زراعت پیشرفته، حقوق مدنی و برابری زن و مرد و ... را در تمدن ایلامی‌ها می‌توان سراغ گرفت. اقوام ایلامی بعنوان پایه گذاران تمدن در سرزمین ایران در مدت هفت هزار سال از مرحله سفال، سفال رنگی، سرامیک، مفرغ و آهن گذشته و دولت سراسری با تمدنی درخشان در ۲۲۵۰ ق.م بوجود آوردند. (پی‌یر آمیه، ایلام، متن

فراتسه، صفحات ۵۸۱-۵۷۸)

همه اقوام بعدی در سرزمین کنونی ایران مقلدان "شایست" یا "ناشایست" ایلامی‌ها بودند. سلطنت ایلام پس از ۲۲۰ سال در ۶۴۰ ق.م منقرض شد ولی تمدن و فرهنگ آن تا انقراض سلسله هخامنشی (۳۳۰ ق.م) پایدار ماند. از زبان آنها تا قرن چهارم هجری هم توسط جغرافی‌نویسان مسلمان سخن رفته است. (ابو اسحاق استخری، المسالك و الممالك، صفحه ۴۳، ۹۵۰ م، ۳۲۸ ه.ش) ۷

در کنار و بدنبال تمدن ایلامی‌ها، تمدنهای دیگری بر دامنه "زاگرس" از خوزستان تا آذربایجان و "سی‌یلک" کاشان و "شهر سوخته" کرمان و ... پا گرفت که خط ایلامی در آنها رایج بود و زبان‌شناسان زبان آنها را از گروه زبانهای التصاقی (پیوندی) "Langue Agglutinante" دانسته‌اند. از آن جمله‌اند: کوتی‌ها، لولوبی‌ها، مانناها، کاسی‌ها، اورارتوها و ... همینطور دو قبیله از شش قبیله مادها یعنی "بودی آودی‌ها" و "مغ‌ها" مورخین زبان همه آنها را آری‌آنیک Asianique می‌نامند. (کلمان هوار، ایران آنتیک، صفحه ۹۳۳)

در ژئوپولیتیک این زبانها را متعلق به خانواده زبانهای "اورال و آلتایی" دانسته‌اند و امروزه ژاپنی، منچوری، ترک، مغولی، مجاری و فنلاندی را جزو زبانهای "اورال و آلتایی" محسوب می‌دارند که نامناسب بودن و نادرست بودن آن نظیر اصطلاح زبانهای "هند و اروپایی" یا زبانهای "سامی و آریایی" آشکار است. (روزگار نو، مسئله زبان مشترک و زبان مادری، شماره مسلسل ۱۷۲، صفحه ۵۹-۵۶ و شماره‌های بعدی تا ۱۸۱، از همین قلم) مناسبترین صورت نامیدن زبانها با توجه به جنبه ساختاری خود آنها است و از این رو مناسب‌تر است همه آن زبانهای مرده (ایلامی و ...) و زبانهای زنده ژاپنی و ترکی و ... را "زبانهای التصاقی" نامید. (عناصر گرامر ایلامی، صفحه ۱۱۲)

بعلت آنکه تمدن ایلامی و سایر تمدنهای فوق‌الذکر زبانشان التصاقی (آری‌آنیک) بود و نه تحلیلی (آریایی)، در دوران ۵۳ ساله پهلوی این تمدنها به عمد به فراموشی سپرده شدند و تاریخ ایران از میانه آن یعنی هخامنشی‌ها و حد اکثر از مادها مورد توجه مورخین داخلی (جز پیرنیا: تاریخ ایران باستان) و برخی از مورخین خارجی قرار گرفت. (پطروشفسکی: تاریخ ایران و ...، دیاکونوف: تاریخ ماد) بقایای فرهنگ آریامهری در ادامه همان سیاست هنوز هم با مطرح شدن تمدن درخشان ایلامی در جمهوری اسلامی بشدت می‌ستیزند. (دکتر ملک شهیرزادی، مجله نشر دانش، صفحه ۳۷-۱۱۹)

۲-۳_ اقوام قالبی (سامی) زبان:

در نیمه هزاره سوم قبل از میلاد اقوام قالبی (سامی) زبان آکدی (۲۴۵۰ ق.م) تمدن سومری را جذب و حفظ کرده و مردم آنها تحت سلطه سیاسی خود قرار دادند که

تربیبون

دو تمدن بابل و آسور بعدها از آکد بوجود آمدند. سامی نامیدن آکدی‌ها علاوه بر خطای اسطوره‌ای، خطای تاریخی نیز هست زیرا آکدیان نه نوح و نه فرزندانش سام و حام و یافث را می‌شناختند و نه در آن زمان قوم یهود و اسطوره نوح‌اش وجود خارجی داشته‌است. (که حد اکثر به بعد از ۱۳۰۰ ق.م متعلق است) اما زبان آکدیان از لحاظ ساختاری نظیر عبری و عربی امروز و آرامی و آسوری و بابلی قدیم جزو زبانهای قالبی و نخستین آنها در تاریخ است. از اخلاف آکدیان بابلی‌ها تجارت بین‌المللی و نخستین صرافیه‌های بین‌کشورها را تأسیس کردند و تدوین نخستین قانون جهان، مشهور به قانون حمورابی (قرن ۱۷ ق.م) نیز از آن آنهاست. آسوریان بر غرب ایران تا ری (تهران) و کناره دریای خزر حکومت راندند و شهر "ارومیه" (شهر آب) یادگار آنهاست. دو قوم آرامی (سریانی) و آسوری (نسطوری) خود را منسوب به بابل (کلده) و آسور باستان می‌کنند. ولی نظیر کردان در رابطه با مادها از لحاظ تاریخی نمی‌توان باین ادعا سند اثباتی ارائه داد. دین آنها از شاخه‌های مسیحیت شرقی است (نصرانی و نسطوری) و در واقع خود از بقایای اقوام آرامی سوریه هستند. (هنری فیلد، صفحه ۵۹ و فرنگ مین جلد پنجم، صفحه ۷۷۵)

۴-۲. اقوام تحلیلی (آریائی) زبان:

در نخستین مهاجرت خود حدود دوهزارسال قبل از میلاد از هند به آناتولی (آناتولی) از ایران کنونی گذشته‌اند و به تأسیس دو پادشاهی هیتی و میتانی - که در واقع حکومت یک آریستوکراسی اقوام تحلیلی زبان بر اقوام التصاقی زبان آنجا بود - نائل آمدند. در صلح - نامه مشهور بین آنها (حدود ۱۳۸۰ ق.م) که در "بغاز گوی" آناتولی موجود است علاوه بر خدایان حاکمان، نظیر میترا، وارونا و ایندیرا به نام خدایان مردمان آنجا که التصاقی زبان بودند برمیخوریم.

در مهاجرت دوم اقوام تحلیلی زبان است که آنها به زاگرس یعنی بخش غربی ایران کنونی با گله‌های خود رسیده (۱۲۰۰ ق.م) و ضمن ترکیب و اتحاد با اقوام محلی تحت تأثیر تمدن‌های پیشرفته شهر و روستانشین التصاقی زبان (ایلام) و قالبی زبان (بابل و آسور) و نیز التصاقی زبان (اورارتو)، پس از پانصدسال به تأسیس پادشاهی ماد (از ۷۵۰ ق.م و در واقع ۶۱۲ ق.م) و سپس شاهنشاهی و امپراتوری هخامنشی (۵۵۰-۳۳۰ ق.م) نائل آمدند. مادها نیز نظیر اقوام قبلی سه مرحله ایلامی (ایل و ده و شهر) را طی کرده و شهر "همه-دان" (محل همه) را پدید آوردند. اما پارسها موقع تأسیس شاهنشاهی خود بوسیله کوروش کبیر به نوشته هروودوت از چهار قبیله کوچ‌رو و شش قبیله روستا نشین مرکب بودند. پارسها بعد از امپراتوری خود، پایتخت‌های کشورهای مفتوحه (همدان، بابل و شوش) را بنا به عادت کوچ‌روی ایلشان، به پایتخت‌های ییلاقی و قشلاقی خویش مبدل ساختند که شوش پایتخت اصلی و بعبارت دیگر زمستانی‌شان بود. بشهادت

تاریخ، پارسها مانند مغولها در موقع تأسیس امپراتوری خویش شهرنشین نبوده و شهرهایی نظیر مادها (همدان)، ایلامیها (شوش) و ... را نداشتند. بخشی از ترکیب قومی ایران به این دوره مربوط است. کردها مدعی هستند که از بازماندگان مادها می‌باشند. قسمتی از زبانهای تحلیلی موجود در ایران را از نظر اصوات اصلی و گرامری ولغات اساسی، می‌توان با زبان پارسی باستان برادر دانست نظیر کردی کرمانجی و سنگسری (البته به قید احتیاط). اما از مادها تاکنون نوشته‌ای بدست نیامده تا بتوان زبان آنها را مورد قضاوت قرار داد. ایلامیها و دیگر اقوام التصاقی زبان نظیر اقوام تحلیلی زبان ماد و پارس همگی امروزه جزو اقوام (و زبانهای) خاموش شده تاریخ ایران محسوب می‌شوند. ما قومی باین نامها و متکلمینی بدان زبانها نمی‌شناسیم. همچنانکه هویت ایلی آنها در نتیجه روستائیشینی و شهرنشینی به هویت قومی (سرزمینی-فرهنگی، زبانی و دینی) مبدل شده بود با تغییر زبان و فرهنگشان، همه آن اقوام بعنوان طوایف، هویت قومی خود را از دست دادند. هرچند از نظر ژنتیکی نظیر ساکنین اولیه بلوچ و مهاجرین التصاقی زبان یا قالبی زبان قبلی و بعدی هنوز هم به حیات ژنتیکی خود در ساکنان ایرانی کنونی ادامه می‌دهند.

۵-۲- تصرف ایران از سوی مقدونیان به سرکردگی اسکندر کبیر:

انقراض امپراتوری عظیم هخامنشی که چهارمین جهانگشائی بزرگ تاریخ سنتی بشر (بعد از مغول، اسلام و مقدونی) محسوب می‌شود، با سرعتی باورنکردنی رخ داد. (سال ۳۳۰ ق.م). با مرگ اسکندر در سال ۳۲۳ ق.م در بابل "ماترک" او بین سه سردارش تقسیم شد. سلوکوس بر میراث شرقی مسلط شد. او و جانشینانش بر خلاف بطلمیوس که مصر را داشت، رغبتی به ترویج دانش و فلسفه از خود نشان ندادند. حکومت سلوکیان مقدونی (واقع در جمهوری ماکدونی کنونی و بخشی از یونان امروزی) که مروج فرهنگ یونانی بودند هرچند آثار سیاسی، اقتصادی و فرهنگی عظیمی داشت ولی از آنان نظیر اقوام قبلی در ایران کنونی اثر قومی (زبانی-دینی) مشخصی پیدا نیست. با سلطه مقدونیان از نظر سیاسی امپراتوری هخامنشی منقرض شد. از نظر اقتصادی تجارت شرق و غرب رونق فراوانی یافت. اما (بنا به نظر بعضی محققان) تمام کوشش سلوکیان مقدونی جهت برقراری سیستم "مرکز و حاشیه" یونانی بجای سیستم مثلث همزیست "ایل و شهر و ده" ایلامی (= ایرانی) ناکام ماند. به شهادت تاریخ، اسکندر برای تبدیل شدن از شاه مقدونیان به امپراتور تمام متصرفات خود، علاوه بر استخدام سربازان و حتی افسران پارسی در ارتش خود، دستور می‌دهد که ده هزار سرباز مقدونی با ده هزار دختر پارسی ازدواج کنند. مسلم است که آثار ژنتیکی پایداری از این آمیزش (نظیر آمیزش‌های قبلی و بعدی) در ساکنین ایران گذاشته است. اما فرهنگ مقدونی-یونانی‌شان جزو فرهنگ‌های خاموش است.

تربیبون

تأثیر فرهنگی پیروزی اسکندر باشاره چنین است: بین مزدا پرستی هخامنشی (که مسلماً زرتشتی نبودند) نظیر دین ایلامیها و بابلیها و هر سه زبان این قوم بتدریج به فراموشی سپرده شدند. خط میخی این سه زبان که نمودار همزیستی سه زبان التصاقی (ایلامی)، قالبی (بابلی) و تحلیلی (پارسی باستان) بود، بسرعت و بطور آتی در ایران از میان رفت. از آغاز تمدن و تأسیس دولت ایلامی ۲۸۵۰ ق.م تا انقراض قاجاریه ۱۹۲۵ میلادی یعنی مدت ۵ هزار سال، کشور ایران کنونی ما مهد همزیستی زبانها (ی سه گانه اداری) و فرهنگهای مختلف بوده است:

الف- در دوره ایلامیها:

- ۱- زبان ایلامی (التصاقی)
- ۲- زبان سومری (التصاقی)
- ۳- زبان آکدی (قالبی)

ب- در دوره هخامنشیها:

- ۱- بابلی (قالبی): زبان تجارت و دیپلماسی که در بین کشورهای مختلف رواج داشت. نظیر زبان انگلیسی امروز.
- ۲- ایلامی (التصاقی): زبان پایتخت اصلی بود و زبان دیوان و کاتبان و اداره کشور محسوب می شد.
- ۳- پارسی باستان (تحلیلی): زبان سلطنت، قوم حاکم و قشون (جنگ) بود.*3

جالب است که در دوره هخامنشی نظیر بعد از اسلام سه گروه مختلف زبانی باهم همزیستی داشتند.

۶-۲- اشکانیان:

در سال ۲۸۲ ق.م اقوام «پرن» و در رأس آنها اشک اول به گرگان حمله نموده، آنجا را متصرف شدند و بتدریج ایران را فتح کرده تا در سال ۱۴۱ ق.م پایتخت سلوکیان یعنی شهر سلوکیه (در نزدیک بغداد کنونی) بدست اشکانیان افتاد که بعدها نام تیسفون (مدائن) بدان دادند. این تصرف تدریجی ایران به دست اقوام تحت حاکمیت اشکانیان باعث شد که ایلات زیادی به ایران کنونی مهاجرت کردند. بنظر می رسد بخش مهمی از اقوام متکلم به زبانهای تحلیلی ایران (جز فارسی زبانان) یادگار دوره اشکانی است که آخرین مهاجرت اقوام تحلیلی زبان به این سرزمین است. چنانچه خواهیم دید، زبان فارسی بعد از اسلام بتدریج از شرق به غرب ایران بعنوان زبان دولت و کاتبان و نیز شعر و عرفان پیشروی کرد و زبانهای محلی را در مراکز دولتی، اداری و فرهنگی و دینی در خود تحلیل برد و باصطلاح "فارسیزده شان" کرد. بعبارت دیگر زبان فارسی یادگار مهاجرت هیچ

قوم بخصوصی به ایران کنونی نبوده است. در دوره اشکانیان نیز سه زبان اداری کشور به قرار زیر بوده اند:

۱- یونانی (تحلیلی): زبان تجارت بود و در مصر بطلمیوسیان زبان علم و فلسفه محسوب می شد. در معیار حکومتی (و نه قومی) نظیر دوره هخامنشی و سلوکی می توان از زبان های هند و اروپائی در این معیار صحبت کرد. زیرا این زبانها از هند تا اروپا زبان حاکمان بودند. یعنی این نام مصداق واقعی داشت و تا انقراض ساسانی ها (۶۴۲ میلادی) نیز معتبر بود.

۲- آرامی (قالبی): بعنوان زبان کاتبان از اواخر دوره هخامنشی رایج شد و در دوره اشکانی به تنها زبان کاتبان دربار مبدل گشت که تا سقوط ساسانیان زبان کاتبان بود.

۳- پهلوی اشکانی یا پهلوی شمالی (تحلیلی): زبان سلطنت و قشون (جنگ) بود که همواره زبان قوم حاکم محسوب می شد. و تحت تأثیر کاتبان آرامی "هزوارش" در آن فراوان است: کاتبان به آرامی می نوشتند و به پهلوی می خواندند و تلفظ می کردند. مثلاً "لحما" می نوشتند و "گوشت" می خواندند.

آئین مهر در اوائل سلطنت اشکانیان ظهور کرد و با اصول هفتگانه اش تنظیم کننده بخش مهمی از حیات اجتماعی و اقتصادی و دینی آن عصر بود. گویا تلاش اشکانی دستور جمع آوری اوستا را داده بود اما اثری از آن پیدا نیست. درگیری نظامی ایران اشکانی با روم، معمولاً با پیروزی اشکانیان همراه بود. شکل حکومت در دوره اشکانی نظیر ایلام و اوایل هخامنشی بصورت فدرال سنتی بود.

۲-۷_ کودتای اردشیر و تأسیس سلطنت ساسانیان (۶۴۲-۲۲۴ میلادی):

این کودتا تحول مهمی در ساختار ایلی و قومی ایران بوجود نیاورد. اما به معنی واقعی کلمه حکومت فدرال سنتی یعنی شاهنشاهی را به حکومت متمرکز یعنی پادشاهی تغییر داد. از دوره ساسانیان است که کل "ممالک محروسه" را با الهام از اوستا بنام کشور ایران (ایران شهر) نام می دهند و اردشیر خود را پادشاه ایران و انیران می نامد و در "نامه تنسر" (جمع آوری و تألیف در زمان انوشیروان) به اصطلاح "ایران آرتشتار" برمی خوریم و نیز پستی بنام "ایران دبیر" وجود داشت. (ماهانامه "ایران"، پاریس، سال اول، شماره پنجم، بهمن ۱۳۷۳، صفحه ۱۱-۱۳، از همین قلم) از یکسو شهرسازی رونق یافت و از سوی دیگر با رسمیت یافتن دین زرتشتی بعنوان دین

تربون

دولتی و دین رسمی، دعوای دینی در ایران ظاهر شد (از ۲۲۴ میلادی) و تا به امروز ادامه دارد. رسمیت یافتن دین زرتشتی در آغاز ظهور ادیان درون گرا و دنیاگریزی چون مانویت را بدنبال داشت و در مرحله آغاز انحطاط ساسانیان، طرح اصلاحات عقیم شده عرفان مزدکی را در پی داشت که ملهم از اصلاحات "بندوس" بود. علاوه بر تحول دینی ما شاهد تحول زبانی هم هستیم.

الف- از سه زبان اداری عصر اشکانی تنها زبان یونانی خاموش شد و جای خود را به زبان دینی "اوستائی" (تحلیلی) سپرد که در عهد انوشیروان خط "دین دبیره" را برای تلفظ دقیق کلمات مقدس آن از روی خط آرامی و سانسکریت ابداع کردند. (تقریباً ۵۶۹ میلادی) مقایسه خط دین دبیره با ۴۴ علامت صدادار و بی صدا با خط سانسکریت (۳۳ حرف بی صدا و ۱۳ حرف باصدا همراه ۳ علامت نظیر پ-...) بسیار جالب است. همچنانکه مقایسه خط دین دبیره و خط سانسکریت با خط آرامی میتواند مسیر انتقال الفبای فنیقی بوسیله اقوام آرامی و تکمیل آن بوسیله اقوام دیگر را آشکار سازد.

ب- زبان آرامی (قالبی) همچنان زبان کتابت بود.

پ- زبان پهلوی (تحلیلی) زبان سلطنت و جنگ بود. و تنها در متون مانوی "هزوارش" وجود نداشت.

ت- عده ای معتقدند که در تیسفون زبان فارسی کنونی بعنوان زبان "درباری" یا "دری" رواج داشته است. (نظیر دربار تزارها که فرانسه زبان رایج بود) اما مسلماً در اطراف شهر تیسفون ایل کوچ رو و مردمان ده نشین و شهرنشینی از اقوام فارسی زبان وجود نداشت و ما تنها در افغانستان و تاجیکستان است که به ساختار "ایل و ده و شهر" در مورد اقوام فارسی زبان آنهم بعد از اسلام برمی خوریم، نه در تیسفون و نه در داخل ایران کنونی. مسلماً زبان فارسی بعد از اسلام تمام زبانهای محلی را بتدریج "فارسیزه" کرده و شهرهائیکه مراکز اداری و فرهنگی و تعلیم و تربیت بوده اند فارس زبان شده اما ایلات و روستاهای اطراف شهرها عموماً به زبان قبلی متکلم بوده اند: از میگون و کن تهران تا "جز" اصفهان و یا زبان قدیم رازی و فهلویات شیرازی سعدی و اشعار زاکانی عبید زاکانی و ... همگی شاهد و دلیل این واقعیت جامعه شناسی* 4 و تاریخ است. (روزگار نو، شماره مسلسل ۱۷۵، خط و تنبیر خط در سرزمین ایران، قسمت دوم، از همین قلم)

مناسبات اقوام ایرانی با همسایگان ترک و عرب قبل از ظهور اسلام:

از زمان شاپور دوم، اقوام ایرانی آنزمان علاوه بر جنگ های مداوم با روم شرقی (بیزانس مسیحی در ترکیه امروزی) از یکسو با اعراب درگیر می شوند و شاپور

دوم از کتف (شانه‌های) آنان طناب می‌گذراند و بافتخار لقب "ذوالاکتافی" نائل می‌آید! بعدها بهرام گور در میان اعراب بزرگ می‌شود و نعمان بن مُنذر بخاطر نفرستادن دخترش به حرمسرای پادشاه ایران زیر "پی پیل" خسرو پرویز کشته می‌شود. از طرف دیگر شاپور دوم، قبایل ترک ترکستان امروز را به جنگ با بیزانس به آناتولی می‌برد. تاریخ هم به اسارت قباد و گروگان ماندن وی در میان پادشاه ترکان سفید (هیاطله) و نیز به ازدواج قباد و سپس پسرش انوشیروان با دختر خاقان‌های ترک "گوی ترک" شهادت می‌دهد. همچنین در تاریخ بعد از قرن دوم میلادی به قوم ترک زبان خزر بر می‌خوریم. قوم خزر بعدها در عهد عباسیان (قرن نهم میلادی در سلطنت بولن خان = Bulin Khan = خان دانا) بعلت فشار و خطر خلافت اسلامی و بیزانس مسیحی بناچار از شمنیسم به یهودیت گرویدند. ما ایرانیان هنوز هم دریا را بنام همان قوم می‌نامیم که در حمله مغول به اروپا پراکنده شدند. بازماندگان خزرها در اروپا امروزه ۹۰ درصد یهودیان روسیه، اروپا و آمریکا را تشکیل می‌دهند. هرچند آنان علیرغم این واقعیت خود را فرزندان مستقیم سام ابن نوح و ابراهیم و اسحاق می‌دانند (!) دانستنی است که علامت ستاره داوود نیز بوسیله خزرها به سمبول یهودیت مبدل شده است. (آرتور کستر، سبط سیزدهم، صفحات ۱۷۲، ۲۲۸، ۲۸۹ و ۲۹۰)

۸-۲_ اقوام عرب و اسرائیل

اعراب از دوره هخامنشی و بخصوص اشکانیان برای حکومت و مردمان ایران شناخته شده‌اند و می‌دانیم که پیروزی بی‌نظیر ایران عهد "اَرْد" اشک سیزدهم (۹۲ ق.م) در اولین جنگ خود با روم "کراسوس" بطور قطع مرهون کمک و همراهی اقوام عرب در گمراه کردن رومیان بود. اعراب مسلمان بفاصله ده سال بعد از وفات پیامبر، ایران را فتح کردند. (۶۴۲ میلادی) و بعدها قبایل عرب برای تصرف و اسکان در زمین‌های اشراف و موبدان راهی ایران شدند و می‌دانیم تنها در خراسان در همان قرون اولیه ۲۵۰ هزار نفر عرب وجود داشتند. (ایران نامه، صفحه ۱۲ (۱۳۲۷) هنوز هم تبار بخش مهمی از ایرانیان شهری و روستایی و ایلی از سادات، شیبانی‌ها، انصاریها، مدنیها، یثربی‌ها، ریاحی‌ها، علم‌ها، بنی‌کعب و ... به اعراب می‌رسد. اعراب ایرانی نیز از مرحله ایلی به قومی سیر کرده و با تغییر زبان، هویت قومی‌شان در میان فارسها، ترکها، گیلک‌ها و کردها و سایر اقوام ساکن در ایران شمالی و شرقی تحلیل رفت ولی در جنوب ایران هم هویت ایلی و هم هویت قومی (روستائی و شهری) خود را حفظ کرده و اکثریت آنان شیعه مذهب هستند. اعراب ایرانی در دفاع جانانه خود در مقابل یورش عراق به توهّمات و تئوری‌های "نژادی" یا فرهنگی پنجاه سال اخیر دوره پهلوی مهر باطل زدند. اعراب ایرانی نظیر ترکان ایرانی - که مدت چهارصد سال در برابر حملات پسرعموهای و نیز در برابر توسعه طلبی دشمن دائمی ایران یعنی روسها جنگیدند - مفهوم مدرن هویت

ایرانی خود را به ثبوت رساندند که عبارت است از: آبادانی و تولید اقتصادی، پرداخت مالیات، دفاع از منافع سیاسی و نظامی کشور و بالاخره احساس قلبی تعلق به سرزمین آباء و اجدادی و منافع کل مردمان مملکت ایران.

اقوام یهودی نیز پس از آزادی‌شان از اسارت بابل به دست کوروش کبیر توسط وی در ایران و سایر مناطق به صورت قومی زندگی می‌کنند و در طی این ۲۵۰۰ سال بویژه در زمان صفویان بعثت مسلمان شدن بخشی از آنان با اقوام دیگر ایرانی در آمیختند.

۹-۲_ اقوام ترک (در دوره اسلامی):

در زمان اشکانیان و ساسانیان در بخش شمال شرقی ایران کنونی (خراسان) شاهد پیشروی‌ها و پسروی‌های ترکان هستیم که از زمان شاپور اول تا انوشیروان با شدت بیشتری ادامه می‌یابند. صرف نظر از ساخته شدن سد کوروش کبیر یا اسکندر در دریند خزران برای جلوگیری از تهاجم ترکان (خزر)، با اجازه انوشیروان قبایل ترک از طریق "دریند" به آذربایجان شمالی و جنوبی مهاجرت نمودند. از دوره معاویه (۶۵۶ میلادی، ۳۴ ه.ش.) از اقوام ترک نام برده می‌شود. و در واقع اقوام ترک توسط مورخین عرب به این نام (ترک) مشهور شده‌اند. از زمان مأمون، معتصم و متوکل بتدریج مبدل به ارتش خلفای عباسی شده و در زمان سامانیان نیز فرمانده کل لشکر سامانی آلپ تکین (امیر آزاده) نام دارد. وی وقتی از توطئه پادشاه و به اصطلاح "ولی نعمت" خود بر علیه خویش مطلع می‌شود از قلمرو او بیرون رفته و با تصرف مولتان آنروز هند، سلسله غزنوی را بنیاد گذاری می‌کند. (۹۶۲ میلادی، ۳۴۰ ه.ش.) و بدینترتیب فصل نوینی در تاریخ ایران و منطقه گشوده می‌شود. نوه او سلطان محمود غزنوی، سامانیان دست نشانده خلافت عباسی را منقاد می‌کند. (رژه گرو، امپراتوری صحرائوردان، انتشارات علمی و فرهنگی، صفحه ۱۲۴۹) دربار وی به یکی از پر رونق‌ترین دربارهای ادبی و علمی تاریخ به زبان فارسی و عربی می‌گردد. در زمان او مهاجرت ترکان به خراسان شروع می‌شود و بعد از مرگش با پیروزی طغرل سلجوقی بر سلطان مسعود غزنوی (۱۰۳۷ میلادی، ۴۱۵ ه.ش.) در دندانقان مرو، تأسیس سلسله امپراتوریهای ترک در تاریخ شروع شد که از هند تا مصر گسترده شد و باتصرف قسطنطنیه بوسیله سلطان محمد فاتح (۱۴۵۳ میلادی، ۸۳۶ ه.ش.) روم شرقی منقرض شد و امپراتوری عثمانی که ناشی از سلاجقه روم بود تا ۱۹۲۳ دوام پیدا کرد. اقوام ترک از طریق ایران نخست تحت حکومت طغرل بغداد را متصرف شده و به قدرت سیاسی- نظامی خلافت عباسی نقطه پایان می‌گذارند و آنرا به یک قدرت دینی و معنوی مبدل می‌سازند، سپس در زمان آلپ ارسلان (آلپ-ار-اسلان: شیر مرد آزاده) با پیروزی درخشان ملازگرد نزدیک دریاچه وان و اسارت امپراتور بیزانس به سلطه رومیان بر بخش

اعظم آسیائی ترکیه کنونی پایان می دهند. (۱۰۷۱ میلادی، ۴۴۹ ه.ش.). آنگاه تا سوریه و کناره مدیترانه به تصرف سلجوقیان درمی آید و بدینترتیب جنگ هزار و صدساله ایران و روم به نفع ایران ختم شد. (Romain, IV, Diogene ۱۰۷۱-۱۰۶۷ میلادی، نگاه. امپراتوری صحرانوردان، صفحه ۲۶۳) قبایل ترک از طریق ایران، بیزانس یونانی زبان را به ترکیه امروز مبدل کردند و در مسیر خود همه جا روستانشین و شهر نشین شده و باز همان پروسه ایلامی "ایل و شهر ده" برای آخرین بار بوسیله ترکان ایران در این سرزمین تکرار شد. آمدن ترکان مسلمان سلجوقی به ایران با کمترین جنگ انجام گرفت. دیوید مورگان مهاجرت ترکان را در رابطه و در مقایسه با حمله اعراب و مغولها (چنگیزخان) چنین ارزیابی می کند: "پس از تاخت و تاز اعراب در قرن هفتم (۶۴۲ میلادی) این [حمله مغول] بزرگترین تلاطمی بود که بر ایران حادث شد. عشایر استپ نشین آسیای مرکزی قبلاً تحت عنوان سلجوقیان بر ایران حکومت کرده بودند اما سیر و سلوک آنها با مردم ایران به گونه ای نبود که آنها (مردم بومی ایران) را برای یورش های بی امان مغولان آماده کرده باشد. زیرا همانطور که می دانیم سلجوقیان در گروه های نسبتاً کوچک وارد شدند، ویرانی های عمدی اندکی ببار آوردند، از قبل مسلمان بودند و نیازی نبود که آنها را در مورد شایستگی های تمدن اسلامی تبلیغ کرد. هیچ یک از این مطالب در مورد مغولان مصداق نداشت." (ایران در قرون وسطی، صفحه ۷۰-۷۸) عصر سلجوقی آخرین عصر حکومت شاهنشاهی در ایران بود و از آن پس تنها پادشاهی و در برزخ بین سلسله ها گاه خان خانی (ملوک الطوائفی) در ایران موجود بود (چون زندیه).

۱۰-۲- حمله مغول:

امپراتوری مغول که که بزرگترین امپراتوری سنتی تاریخ بشری است با اتحاد هشت ایل آغاز شد و نظیر "امپراتوری های صحرانوردان" (نام ترجمه فارسی اثر رنه گروسه) دیگر همچون هخامنشیان، مقدونیان، پارتها، اعراب مسلمان (بنی امیه) و ترکان مسلمان (سلاجقه، تیموریان و عثمانی ها) نتیجه اتحاد قبایل بود. حمله مغول نظیر حمله مقدونیان اثر قومی (زبانی-دینی) مهمی از خود باقی نگذاشت. هرچند گویا هلاکوخان در برنامه ایجاد امنیت تجاری خود، در مسیرش اقوام ترک (قشقائی) را به ایران کنونی آورده است. هر چند هر سه حمله مغول (چنگیز، جرماغون و هلاکو) اثر اقتصادی-سیاسی و فرهنگی بسیار وسیعی در ایران داشت. دوره مغول تا غازان خان تنها دوره "لایک" ۵* و توأم با رونق زبانهای مختلف ۶* در پهنه وسیع آن امپراتوری است. (تاریخ جهانگشای جوینی، تصحیح علامه قزوینی، جلد اول و سوم) ایران بعد از اسلام نیز همواره سه زبان اداری داشت (به سنت هخامنشیان و ایلامیها):

- ۲- زبان فارسی: زبان دیوان، دولت، شعر، دین و عرفان
 ۳- زبان ترکی: زبان سلطنت، جنگ (قشون)، شعر، عرفان و دین.

منقول است که در دوران تیموری نیز امیر تیمور در جنگ "آنکارا" پس از پیروزی بر "ایلدیریم بایزید" عثمانی از قشون بایزید صدهزار نفر را با خودش اسیر کرده و می‌خواست به سمرقند ببرد که در راه اردبیل به خواست جد شاه اسماعیل همه هفت یا شش ایل آزاد می‌شوند. بعدها این شش ایل "معروف به قزل‌باش" شمشر زده و شاه اسماعیل را به سلطنت ایران رساندند. این شش ایل نیز هر چند از ایران به آنادولی رفته بودند اما بهر حال به ترکیب قومی ایران کنونی افزوده شده و همان پروسه ایلامی (ایل و ده و شهر) را طی کردند که عبارتند از: بیات، ذولقدر، اینانلو، استاجلو، افشار و قاجار. دو ایل آخر خود موفق به تأسیس سلطنت در ایران شدند. بعضی، ایلات خلج را نیز جزو قزلباشها حساب کرده‌اند. ایلات غلجائی نیز همه‌شان شاخه‌ای از خلج‌ها بودند که تحت سیاست صفویان تغییر مذهب نداده و سنی مانده بودند. غلجائیهی‌ها در نتیجه بیداد شیعیان سر به شورش برداشته و صفویه را منقرض ساختند. (۱۷۲۲ میلادی، ۱۱۰۰ ه.ش.) تعداد قزلباشها در دوره اقتدار صفوی به ۳۲ عدد رسید و از زمان شاه‌عباس بعد به "شاه سیون" (دوستدار شاه) تغییر نام دادند. پس از انقلاب ۱۳۵۷ چون نام "شاه" قدغن شد این نام به اسم بی ریشه "اثل سیون" (دوستدار ایل) تغییر رسمی داده شد.

۱۱-۲- نتیجه گیری:

همه اقوام ساکن در کشور ایران را ما ایرانی محسوب می‌داریم. (در نسبت به سرزمین ایران). از این میان جز بخشی از بلوچها که همچون ساکنین اصلی این کشور به حساب می‌آیند بقیه بصورت ایلات گله‌دار باین سرزمین آمده، ده نشین شده و از ایلیت به قومیت رسیده و سپس شهرنشین گشته و در صورت فراهم شدن شرایط و "اسباب بزرگی" به تأسیس حکومت محلی یا حکومت سراسری نائل آمده‌اند. تاریخ تمدن ایران، برخلاف تصور دلبخواهانه و نادرستی که در حکومت و رژیم پهلوی برجسته می‌شد و هنوز هم در داخل و خارج از کشور درب "تحقیق" روی همان پاشنه منحرف می‌چرخد از دوره ماد و هخامنشی شروع نمی‌شود. تاریخ ایرن را نباید همچون تداوم یک تمدن "آریائی" که گویا دچار عوارض و بحران‌های خارجی شده نباید در نظر گرفت. (این‌نامه، ویژه هویت ایران، صفحات ۲۲۷-۱۳۱۲۵) اقوام و تبارها مانند درختان نیستند بلکه همچون ابرها هستند که در ادغام خودشان باران حیات بخش تمدن را می‌آفرینند. ادیان جهانی نظیر بودائیت، مهر آئینی، مسیحیت، مانویت و اسلام در تمدن سنتی باعث تسهیل این ادغام بنفع تشکیل اجتماعات بزرگتری از جوامع قومی شدند و زمینه را برای تشکیل پروسه ملت در دنیای صنعتی فراهم آوردند.

تمام اقوام ایرانی از آریاییک یا التصاقی زبان ایلامی و ... ، قالبی (سامی) زبان بابلی، آسوری، آرامی، یهودی و عرب، تحلیلی (آریائی) زبانان و ترک (التصاقی) زبانان مسلمان همگی سهم مهمی در تخریب و سپس تولید و آبادانی و دفاع مادی و معنوی این کشور داشتند و دارند و بنا به تجربه تاریخ فضیلت و رذیلت همواره فردی بوده است و نه "نژادی" و تباری است و نه قومی و طبقاتی و ملی است.

خطریکه در آستانه سال ۲۰۰۰، هویت قومی کهنسال و متغیر در طول تاریخ دراز ما، اقوام ساکن سرزمین کنونی ایران، به هویت ملی می‌تواند داشته باشد گرایش به ناسیونالیسم قومی است. این تمایل ارتجاعی، ملیت و هویت ملی را که مفهومی ۱- فرادینی، ۲- فرازبانی، ۳- فراتباری و ۴- امروزه فراطبقاتی است، از رشد درست خود باز می‌دارد و بفرض استقرار ناسیونالیسم ("نژادی"- تباری یا زبانی- دینی) قوم حاکم (آریائی، فارس، شیعه) در مقابل به ناسیونالیسم قومی (زبانی- دینی) و "نژادی"- تباری اقوام حاشیه‌نشین شده و فرهنگهای (دینی- زبانی) محکومشان بصورت حسرت زده (نوستالژیک) و خطرناکی دامن می‌زند. ایده بوجود آوردن جامعه‌ای یکدست مانند گوشت چرخ کرده از طرف قوم و فرهنگ حاکم در عمل منجر به رشد ناسیونالیسم قومی و ایده تجزیه‌طلبی در میان اقوام محکوم شده دامن زده و اساس ملیت را که آزادی و برابری بالقوه (اقتصادی، سیاسی و فرهنگی) همه کشوروندان یعنی همه اقوام موجود در داخل ملت ایران است خدشه دار می‌سازد. جنبه مثبت وجود اقوام مختلف این است که زمینه اجتماعی- سیاسی مناسبی جهت ایجاد یک دموکراسی ملی، با اتحاد خود خواسته همه اقوام را به یک ضرورت تاریخی مبدل کرده و سیاست عدم تمرکز در رأس برنامه سیاسی واقعی یا ادعائی تمام مدعیان هوشمند سیاست از چپ و میانه و راست کثرت گرا (سیاسی- فرهنگی) قرار گرفته است. در این راه بایستی میراث تفکر سیاسی رژیم گذشته فرهنگ عقدی (فارسی) و فرهنگ صیغه‌های (بقیه زبانها) را با تشوکرایی موجود یکجا به تاریخ بسپاریم و تمام فرهنگهای قومی را به یکسان جزو فرهنگ ایران و ذخائر فرهنگ ملی ایران محسوب بداریم.

۳- هویت ملی ایرانیان

سرسخن

برای بیان آنچه موجب شناسائی افراد ملت ایران در برابر ملل دیگر می‌شود و بعبارت دیگر آنچه باعث نزدیکی "ملی" آنها به همدیگر و جدائی "ملی" شان از دیگران می‌گردد، یادآوری چند نکته ضروریست:

تریبون

الف: در تعریف هویت، به ارسطوئی و ایستا بودن لغوی و قالبی آن و نسبی و متحول بودن محتوای آن بعنوان مقوله‌ای اجتماعی اشاره شد.

بد: در ضمن تعریف ایللیت، قومیت و ملیت به بیان فرق هویت کهنسال و متغیر و مختلف اقوام ایرانی (ساکن در کشور کنونی ایران) با مقوله جدید "هویت ملی" پرداختیم. گفتیم در حالی که تاریخ ما بقول میرزاده عشقی "شش هزار ساله" است، "هویت ملی" عمری صدساله دارد و هنوز بکندی در جاده کمال خود سیر می‌کند.

اکثر روشنفکران وابسته به محافل غربی یا اندیشمندان و روشنفکران مستقل ما نتوانستند بین "هویت قومی" و "هویت ملی" تفاوت روشنی از نظر هدف و راه نیل به آن ترسیم کنند. آنان بجای آنکه به مبلغین ملیت مدرن و نمایندگان و پیشگامان هویت ملی ایرانیان (که در برگیرنده همه اقوام ساکن ایران کنونی است) مبدل شوند، رفته رفته به تئوری‌پردازان، ایدئولوگها و گاه پیامبران "پان فارسیسم" در لباس پان ایرانیسم و ناسیونالیسم قومی و ایللی و نژادی مبدل شدند و همه را در مشخصه زبان فارسی و تکلم بدان و گاه مذهب شیعه یا ترکیبی از مذهب و زبان خلاصه کردند. بدین سان نه تنها زمینه توسعه روح "ملی" و فکر "ملی" را (که همواره همراه با آزادیخواهی و برابری طلبی است) سد کردند، بلکه ده‌ها سال آنها را به انحراف کشاندند و هنوز هم جامعه روشنفکری ما (و نه مردمان عادی) در گیر این مشکلات و مفاهیم نادرست خود ساخته و خویش پرداخته است که بعلت تکرار و عادت، امروز همچون بدیهیاتی بنظر می‌رسند که جای چون و چرا ندارند. برعکس مخالفان این جهل عادی شده همچون "دشمنان ملی" و ایرانیت قلمداد شده و مهر تجزیه طلبی و جاسوس خارجی و ... به آسانی بر آنها زده می‌شود و براحتی مورد قبول این محافل قرار می‌گیرد. اما "اشکال در حل معادله نیست، در خود معادله است". تا اصل مبناها و احکام ناشی از فرض‌های غلط تغییر نکند امیدی به بهبود اوضاع روشنفکری در این موضوع جدی نمی‌توان داشت.

در اینجا نخست به نقل کوتاه عقاید دیگران در موضوعات موردبحث و سپس به بیان عقاید خود می‌پردازم:

۱-۳- میرزا فتحعلی آخوندزاده:

وی نخستین کسی است که در این باره قلم زده است. او متفکری بزرگ و وابسته به جریان فراماسونی و در عین حال جزو افسران روسیه تزاری بود. تألیفاتش اکثراً به ترکی آذربایجانی و اندکی هم بفارسی و بقیه به روسی است. وی به زبان فرانسه نیز تسلط داشت. او در مقوله نژاد و زبان در مکتوبات (مکتوب

دوم، صفحه ۱۲۸۵ چنین می نویسد: "تو تعجب مکن که من به پارسی نژادان، اسناد این قدر صفات ممدوحه می کنم. انکار نمی توان کرد که پارسی نژادان از نژاد زرتشتیان بلکه کل فارسی زبانان ایران از مسلمانان [نظر به اعراب و ترکان و مسلمانان هند و بنگال تا اندونزی است] بالفطره در حسن اخلاق و اطوار سر آمد کل ملل اند." آخوندزاده به جبران ظلم تاریخی بعد از شکست قادسیه، پیشنهاد می کند که به پارسی نژادان یعنی زرتشتیان در هرطرف مملکت حکومت دهند تا "در اجرای عدالت و انصاف به زیردستان موافق شیمه [روش] مرضیه نیاکان خودشان [انوشیروان] رفتار کنند و... به جهانیان ثابت کنند که ایشان از نژاد آن نیااند." او در نامه ای به "مانک جی" پیشوای زرتشتیان می نویسد: "اگرچه علی الظاهر ترکم اما نژادم از پارسیان است" که بعدها فرخ خراسانی همین مضمون را در شعر موهن و نژادپرستانه اش با مطلع "یارب عرب مباد و دیار عرب مباد" در رابطه با عرب و میر عرب (امام اول شیعیان) کوک می کند و مدعی می شود که نسب او به کسرای عادل می رسد و نه به میر عرب!

پس از آخوندزاده میرزا آقا کرمانی و بدنبال آنها مستشارالدوله تبریزی و طالبوف تبریزی می آیند که همگی به محافل ماسونی مربوط بودند و سیاست آنروزی آن محافل را تئوریزه می کردند.

۲-۳_ میرزا آقاخان کرمانی:

او داماد یحیی صبح ازل جانشین علی محمد باب بود. با دانش وسیع نسبت به زمان خود، تحت تأخیر آخوندزاده، قوم آریائی و "نژاد" ایرانی منسوب به آن را می ستاید و قبل از کشف علم ژنتیک (۱۹۳۷ در اطریش) از اشرافیت نژادی چنین داد سخن می دهد:

"ما خود نژاد و بزرگی خود را فراموش کرده ایم" و سپس می افزاید: "قوام ملت به زبان است" و مقصود از ملت "امتی است که به یک زبان سخن گویند" در واقع از نظر او نژاد و زبان پایه های اصلی ملت را تشکیل می دهند که عامل زبان مورد قبول بسیاری از صاحب نظران ایرانی تا به امروز است. میرزا آقاخان بعد از آن در ادامه افکار خود - که هنوز مقولات نژاد، زبان، قومیت، ملیت و امت بدرستی در آن از هم جدا و تفکیک نشده اند و مرز مشترک آنها برایش روشن نیست - به درستی می افزاید: "قومی که زبانش محو گردد قومیت خود را بر باد می دهد". در حالیکه زبان چنین رابطه ای با ملیت در مفهوم مدرن (سیاسی، اقتصادی و دفاعی) آن ندارد و با تغییر (نمونه هند) یا تعدد (مورد سوئیس) زبان ملی، ملیت از دست نمی رود و خدشه دار نمی شود. در حالیکه قومیت که به سرزمین و فرهنگ (دین و آداب و رسوم و زبان) وابسته است با تغییر آنها تغییر می کند و از دست

می‌رود. میرزا آقاخان در دنباله افکارش بالاخره تاریخ مشترک را [عامل] حفظ ملیت و قومیت و جنسیت (نژاد) ایرانی می‌داند. (آدمیت، اندیشه‌های میرزا آقاخان کرماتی،

صفحات ۱۲۷۸-۱۲۷۹)

چون مستشارالدوله (صادق صادق) نظیر طالبوف تبریزی در کلیت پیروان آخوندزاده‌اند جهت اختصار از اشاره به عقایدشان درمی‌گذرم. تنها به شعری از طالبوف که فغان روح ملت تحت سلطه ایران اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم را منعکس می‌کند بسنده می‌کنم که هنوز گوئی "وصف حال ماست آن":

گر بگویم منت از جور و جفای وطنم
سوزد از آتش دل نامده بر لب سخنم
شرح بدبختی ایرانی محنت‌زده را
در تکلم مثلی نیست که تا من بزنم
روس با مادر این ملک کند "شیرینی"
انگلیس آید و گوید که مَنت "کوه کنم"
صاحب ملک به غفلت ز خطرهای عظیم
با سبیلهاش ببازد که "شهنشاه" منم

۳-۳- مجله کاوه:

با تأسیس مجله کاوه در برلین (۱۹۱۶-۱۹۲۴) بوسیله سید حسن تقی‌زاده و تأسیس "هیأت میهن پرستان" که هم محفل‌های او نظیر محمدعلی فروغی، علامه محمد قزوینی و برکشیده‌هایی چون محمد علی جمال‌زاده در آن به فعالیت مشغول بودند، افکار ملی‌گرایی نژادی آخوندزاده و میرزا آقاخان را که تا آن زمان در کتابها بود بصورت اجتماعی تبلیغ کردند و تحت تأثیر ناسیونالیسم نژادی و قومی آلمانی (پان ژرمنیسم) و پان آریانیسم به قلم فرسایی و تبلیغ در باره نژاد آریائی ایرانی و سمبل هویت ملی یعنی زبان فارسی پرداختند. تقی‌زاده (فرنگی مآب: مدرنیست غرب‌گرا) در این باره نوشت: "ایران باید ظاهراً، باطناً، جسماً و روحاً فرنگی مآب شود و بس. وظیفه اول همه وطن دوستان ایران قبول و ترویج تمدن اروپا بلاشرط و قید و تسلیم مطلق شدن به اروپا و اخذ آداب و رسوم و تربیت و علوم و صنایع و زندگی و کل اوضاع فرنگستان بدون هیچ استثناء (جز زبان فارسی) است" (کاوه، شماره ۱۲، دوره جدید، صفحه ۳۵)

هرچند او بعدها از این عقیده عدول کرد. بنحویکه دکتر فریدون آدمیت در باره گرایشات بعدی او در رابطه با مسئله هویت ملی و زبان فارسی به نادرستی می‌نویسد: "تقی‌زاده باطناً تعلق خاطر وطنی نداشت ترک دوست و عرب پرست

بود" (آدمیت، مقالات تاریخی، صفحه ۱۶۱۳۶) اما به هر حال او نیز از پایه گذاران دیوار کج هویت ملی بر مبنای فرهنگ (زبان) است. کاوه ناشر افکار پان ایرانیستی و پان فارسیستی بود. تبلیغ درباره اخذ مدرنیته و مدرنیسم با استثناء زبان فارسی در واقع آوردن موتور تمدن صنعتی بدون "چکش برقی" آن یعنی زبان تجارت و علم و صنعت است. به دلیل آنکه انقلاب صنعتی در انگلستان اتفاق افتاد و بعد آمریکا کنترل مبادلات جهانی را از طریق پول بین المللی دلار بعهده گرفت و اول لیره و سپس دلار به پول واحد و اصلی تجارت جهانی مبدل شد. لذا اخذ مدرنیسم و مدرنیته تمدن غرب و فرهنگی مآبی بدون زبان اصلی و زبان های جنبی آن تمدن (آلمانی، فرانسه و ...) آسان نیست هرچند غیر ممکن نیز نمی باشد. بشرطیکه در کشور مورد نظر، اساس تمدن یعنی رشد سرمایه داری صنعتی با زمینه های مادی، اجتماعی و فرهنگی و فکریش فراهم شده باشد (نمونه ژاپن و ...).

۴-۳. مجله ایرانشهر:

سید حسن تقی زاده تبریزی مأموریت خود را به کاظم زاده ایرانشهر تبریزی سپرد که با تأسیس مجله "ایرانشهر" تندتر از مجله کاوه به تبلیغ زبان فارسی و بخصوص نژاد و تبار آریائی بعنوان رکن اساسی هویت ملی ایرانیان پرداخت. (۱۹۲۵-۱۹۲۲) اینبار نیز امثال علامه قزوینی در ابتدا، عباس اقبال آشتیانی، رضازاده شفق تبریزی، رشید یاسمی کرد، ابراهیم پورداوود گیلانی و مشفق کاظمی در محفل مجله ایرانشهر قلم می زدند. اعضای این محفل بعدها در دوره رضاشاه به مرشدان و پیشکسوتان سطح بالای روشنفکری و دانشگاهی ایران مبدل شدند. باید در قضاوت امروزی خود جو موجود آن دوره را نیز در نظر گرفت. در آن روزگار ناسیونالیسم و ملی گرایی، بار قومی و نژادی داشت و بر خلاف امروز که بار اقتصادی و سیاسی- نظامی آن آشکار نبود. تحت تأثیر چنین جوی بود که حتی روحانیونی که با محافل مخفی در تماس بودند تحت تأثیر قرار گرفتند و نه تنها شیخ الرئیس افسر فراماسون بلکه خادم الشریعه محمد صالح ابن فضل الله الحائری المازندرانی طی "لایحه تبریکه" خود به فارسی و عربی خطاب به رضاشاه می گوید:

"حمد بی عد، مالک الملکی را برازنده است که تاج عظیم کیانی و اورنگ قدیم خسروانی را از سلاله مغول و چنگیز [قاجاریه ۱۹] استرداد و به پور پاک و نور تابناک از توده سیروس و جمشید، آن یگانه دُر نفید و نژاد رشید اعلیحضرت اقدس پهلوی ارواحنا فا تخصیص داد. (عبدالله طهماسبی، تاریخ شامنشاهی ... رضا شاه کبیر، صفحات

محور اساسی این دکترین و نقطه نظر، نوعی نوستالژی بیمارگونه و خیالی تأم با

تریبون

حسرت، به گذشته پیش از اسلام ایران در مقایسه با پس از هجوم اعراب مسلمان بود و دوره هخامنشی و ساسانی را به غلط بعنوان سرآغاز و نمونه تمدن ایرانی و همچون آرمانشهری جلوه می‌دادند.

محفلی ایران‌شهر حتی تقی ارانی ۲۱ ساله و یکی از بنیادگذاران بعدی گروه مارکسیستی ۵۳ نفر را هم جذب کرد. وی تحت عنوان "سوالات علمی" در تجلیل نظام شاهنشاهی و عظمت دوران باستان و نژاد آریائی و ترویج زبان فارسی بجای ترکی یعنی زبان مادری ارانی در آذربایجان ایران در عکس العمل نسبت به پان ترکیسم ترکیه مقاله می‌نوشت. وی بعدها در مجله "دنیا" چنین از آن دوره حیات فرهنگی خود یاد می‌کند:

"برحسب تقاضای سن و محدود بودن معلومات بر محیط، چنانکه از مقالات مجله «ایران‌شهر» و مجله «فرنگستان» برمی‌آید تابع این نهضت بودم و با دوستان خود به فارسی ویژه مکاتبه می‌کردم (مجله دنیا، دور اول، شماره ۷، صفحه ۱۸۳۷۳) نامه فرنگستان نیز بوسیله مشفق کاظمی، جمال‌زاده و احمد فرهاد در برلین منتشر می‌شد. افرادی چون غلامحسین فروهر، پرویز کاظمی، علی محمد شیبانی، عل اردلان، تقی ارانی، مرتضی یزدی، وهاب مشیری، رضی اسلامی، ابراهیم مهدوی، علی نوروز، حسن نفیسی و مشرف الدوله نفیسی در آن قلم می‌زدند. این نشریه نیز خط فکری مجله کاوه و بخصوص مجله ایران‌شهر را تعقیب می‌کرد.

۵-۳- محمود افشار و "انجمن ایران جوان" او:

در راستای افکار فوق که آثر می‌توان ناسیونالیسم یا ملیت‌گرایی نژادی و یا قومی (فارس) نامید، باید از دکتر محمود افشار نام برد که متعلق به ایل افشار از شش ایل قزلباش ترک بوده که بخشی از آنان ساکن ناحیه یزد شده بودند. محمود افشار "مدرسه سیاسی" (کانون رسمی استعمار برای جا انداختن افکار مسموم نژادپرستانه در ایران) را دیده بود. وی قبل از آن در هند و انگلیس تحصیل کرده و در سوئیس دکتر گرفته بود. با این حال باقتضای استعدادش (یا به دلیل روابط مشکوک خود با محافل استعماری) از فهم دمکراسی فرهنگی موجود در سوئیس که متضمن همزیستی زبان کوچک رمانش *Romanche* در کنار سه زبان و فرهنگ نیرومند آلمانی، فرانسه و ایتالیائی بود تأثیر نگرفت. او برعکس استبداد فرهنگی و تبدیل زبان مشترک فارسی به "زبان جانشین" بنام پان ایرانیسم را راه حل مشکل وحدت ایران یافت. او در بازگشت به ایران به سال ۱۳۰۰ "انجمن ایران جوان" را تأسیس کرد و مجله "آینده" را در ژوئن ۱۹۲۵ (تیرماه ۱۳۰۴) مقارن با سال انقراض سلسله قاجاریه در تهران بنیاد گذاشت.

در این انجمن مشرف الدوله نفیسی و نیز اسماعیل مرآت، جواد عامری، دکتر علی اکبر سیاسی عضو بودند و کسروی تبریزی نیز با آن همکاری قلمی داشت و در مورد قبایل افشار خوزستان به تقاضای دکتر محمود افشار مطلب می نوشت و تاریخ حضور آنها را به قرن پنجم هجری می رساند که از ترکستان آمده بودند (یحیی ذکا، کاروند کسروی صفحه ۵۲-۱۷۴۲). دکتر محمود افشاریزدی مؤثرتر از همه پیشکسوتان و اخلاف خود در شرایط مناسب سیاسی دوره رضاشاه در نخستین شماره "آینده" بعنوان مانیفست محفل خود چنین نوشت: "ایده آل یا مطلوب اجتماعی ما وحدت ملی ایران است... مقصود ما از وحدت ملی ایران، وحدت سیاسی، اخلاقی و اجتماعی مردمی است که در حدود امروز مملکت ایران اقامت دارند... تا در ایران وحدت ملی از حیث زبان، اخلاق، لباس و غیره حاصل نشود هر لحظه برای استقلال سیاسی و تمامیت ارضی ما احتمال خطر می باشد. اگر ما نتوانیم همه نواحی و طوایف مختلفی را که در ایران سکنی دارند یکنواخت کنیم یعنی همه را به تمام معنی ایرانی نمائیم آینده تاریکی در انتظار ماست". وی در راستای بوجود آوردن "ملیت نژادی" که استقرار حکومت پلیسی-سیاسی یعنی توتالیترایسم سیاسی و فرهنگی از لوازم اساسی آن محسوب می شود چنین داد سخن می دهد:

"اگر چه ملیت ایران به واسطه تاریخ پرافتخار چندین هزار ساله و نژاد ممتاز آریائی از همسایه های زردپوست تورانی*7 و عربهای سامی مشخص است ولی میتوان گفت که وحدت ملی ما بواسطه اختلاف لسان، میان ترک زبانهای آذربایجان و عرب زبانهای خوزستان و فارس زبانهای سایر ایالات از حیث زبان ناقص است" آنگاه عقیده پان ایرانیسم را برای مقابله با پان ترکیسم در حال افول ترکیه و پان عربیسم مطرح کرده و می نویسد: "ما هم ناچاریم پان ایرانیسم یعنی اتحاد ایران را داشته باشیم" و مقصودش از اتحاد همان وحدت ملی و یکنواخت کردن جامعه مختلف الوان ایران است که مثل هر جامعه طبیعی در طی هزاره ها از ترکیب اقوام مختلف بوجود آمده است.

عین همین افکار را در نزد کسروی پاکدل نیز می توان سراغ گرفت. دکتر افشار آنگاه از پنج خطر (به رنگهای مختلف نسبت به ایران بی رنگش) بقرار زیر نام می برد:

- خطر آبی: انگلیسی ها
- خطر سرخ: کمونیست های روسیه شوروی
- خطر سبز: عربها
- خطر زرد: عثمانیها
- خطر سیاه: جهل و استبداد

و راه مقابله با این رنگهای خطرناک را ترویج جهل و دگم‌های دیگر به کمک دیکتاتوری پهلوی در اشکال زیر توصیه می‌کند:

الف: ترویج زبان و ادبیات فارسی و تاریخ (آریائیهای کشور) ایران بخصوص در آذربایجان، کردستان، عربستان (ایران=خوزستان)، بلوچستان نواحی ترکمن‌نشین
ب: کوچ دادن ایلات ترک و عرب به داخل و ایلات فارس [که در ایران وجود ندارد!] به مناطق آذربایجان و خوزستان. می‌دانیم که ساختار "ایلی و ده و شهر" اقوام فارسی زبان در افغانستان و تاجیکستان وجود دارد. زبان فارسی بعنوان زبان دولتمداران، کاتبان، شاعران و متصوفه به ایران کنونی آمده و جزو زبانهای مهاجر است.

پ: تغییر تقسیمات کشوری بنا به ایدئولوژی وحدت ملی (در ادامه این سیاست استان آذربایجان و کردستان را به چند استان در دوره پهلوی و در جمهوری اسلامی تقسیم کردند و می‌کنند)

ت: از بین بردن اسامی ترکی و عربی و غیر فارسی دهات، کوهها، رودها و فارسی کردن آنها: در راستای این فکر "گه شهر" بلوچی به "نیک شهر"، "آخماقیه" (شن روان) آذربایجان به "احمقیه"، تاتوغو و جغاتو به نام های بی معنی سیمینه رود و زرینه رود، سلماس به شاپور و ارمیه به رضائیه... تغییر نام داد. این تغییر اسم در جمهوری اسلامی برای نام خیابانها و کوچه نیز تعمیم یافت در این باره نیز سخن منسوب به اتوشیروان که: «بنیاد ظلم در جهان اندک بود هرکس آمد چیزی بر آن مزید کرد تا بدین غایت رسید»، مصداق کامل یافت.

ث: ممنوع کردن استفاده از زبانها محلی در محاکم، مدارس، ادارات دولتی بخصوص در قشون (ارتش). بدینترتیب در ایران زبانها به دو گروه رسمی (فارسی) و غیر رسمی (بگوئیم ممنوع و محکوم که شامل دیگر زبانهای موجود در ایران می‌شود) تقسیم شد و اختلاف و دعوای زبان و رودر روئی زبانی نیز بر دعوای دینی و اعتقادی رایج از عصر ساسانیان زرتشتی (۲۲۴ میلادی) تا کنون افزوده شد.

این خط استراتژیک و توصیه‌های سیاسی در چهارچوب مجله آینده و مرامنامه انجمن "ایران جوان" باقی نماند، بنا به نوشته دکتر علی اکبر سیاسی در "گزارش یک زندگی صفحه ۷۷-۷۶" بعد از انتشار مرامنامه انجمن، سردار سپه، اعضای انجمن را خواست و بعد از شنیدن عقایدشان گفت: "اینها که نوشته اید بسیار خوبست... ضرر ندارد. با ترویج مرام خودتان چشم و گوش ها را باز کنید و مردم را با این مطالب آشنا بسازید. حرف از شما ولی عمل از من خواهدبود. بشما اطمینان و قول میدهم که همه این آرزوها را برآورم و مرام شما را که مرام خود من است از اول تا آخر اجرا کنم این نسخه مرامنامه را بگذارید نزد من باشد چند سال دیگر خبرش را خواهید شنید."

امروز برای ما روشن است که در پشت سر این "پیامبر" مجله آینده و انجمن ایران جوان اش و نیز آن "مؤسس" قزاق آن زمان یعنی رضا شاه بعدی یک منبع وحی واحد قرار داشت. استاد هر دو آنها اردشیر ریپورتر بود که کاشف سردار سپه و معرف او به ژنرال "ایرون ساید" و، تا به آخر، معلم او بود. محمود افشار نیز اول در هند انگلیس تعلیم دید و در مدرسه سیاسی زیر نظر کیمیا اثر اردشیر ریپورتر سنگ خام وجودش تراش لازم را یافت تا چنانکه باید شد. محفل محمود افشار از یکسو و رضاشاه از سوی دیگر هر دو بیانگر و مجری سخنان استاد ازل خود بودند.

۶-۳- بقیه

نسل معاصر دکتر محمود افشار از کسروی تبریزی تا رشید یاسمی کرد و پورداود گیلانی در همین خط ملی گرائی نژادی و ناسیونالیسم قومی (تباری-فرهنگی) پیش تاختند و در مقابله با ملیت گرائی قومی ترکیه و سپس کشورهای عربی مؤمن تر و تاریک اندیش تر گشتند.

تحقیقات تاریخی نشان میدهد که اغلب مدعیان برتری نژادی، تباری، فرهنگی، دینی، زبانی، طبقاتی و ملی به خود آن نژاد، تبار و... و ملت تعلق ندراند. چنانکه طی مقاله ای اشاره کرده ام: (روزگار نو، شماره مسلسل ۱۶۸، بهمن ۱۳۷۲، صفحه ۴۵۵-۴۵۶).
- صاحب بن عباد و جارالله زمخشری ایرانی مدافع پان عربیسم است.
- علی بیگ حسین زاده آذری و شکری سگ بان کرد مؤسس پان ترکیسم ترکیه می باشند.

- هوستون استوار چمبرلین انگلیسی طراح پان ژرمنیسم است.
- استالین گرجی مدافع سینه چاک پان اسلاویسم در لباس پاتری یوتیسم سوی یتیک (میهن دوستی شوروی) و باصطلاح کمونیسم روسی بود.
- تقی زاده، ایرانشهر، سید احمد کسروی (تبریزی)، محمود افشار از ایل ترک افشار و سید مهدی فرخ خراسانی و ابراهیم پورداود گیلانی و امام محمدعلی شوشتری و... طراح و مدافع نژاد پاک آریائی و پان فارسیسم در لباس پان ایرانیسم بودند.

سپس افرادی چون محسن جهانسوز، باوند، دکتر منشی زاده (بنیانگذار سومکا)، حبیب الله نوبخت در سیاست و بعدها در ادبیات: دکتر ماهیار نوایی، دکتر منوچهر مرتضوی، صادق هدایت، عبدالعلی کارنگ و ... ظهور کردند و اخیراً آقای دکتر چنگیز پهلوان میدان داری این نوع معرکه ملیت گرائی نژادی، قومی، زبانی در جنبه سیاسی-فرهنگی را بعهدہ دارند. در شعر نیز پاکدلانی چون میرزاده عشقی و عارف قزوینی فریفته آن جو سیاسی بودند و این دو شاعر بعلت همدانی

و قزوینی بودن با داشتن دو فرهنگ فارسی و ترکی در جهت نفی دومی و تعلق به نژاد آریائی و... تندتر از دیگران تاختند.

۲-۳_ اساس تئوری نژادی در ایران

اساس این تئوری ملی‌گرایی و فرهنگی بر روی این فرض نادرست تاریخی بنا شده که تمدن را در سرزمین ایران، آریائی‌ها پی افکندند و چندین بحران و عارضه زودگذر یا اندکی دیرپا بر آن مستولی شده و بحمدالله بخیر گذشته است بقرار زیر:

- بحران مقدونی (اسکندر) با زبان یونانی
- بحران عرب و اسلام با زبان عربی
- بحران ترک (سلجوقی) با زبان ترکی
- بحران مغول آنرا بحساب زبان ترکی و بحران مربوط به آن می‌گذارند (جز کسروی)
- بحران تیموری با زبان ترکی
- بحران تمدن غربی: (ایران نامه سال دوازدهم، شماره ۳ (ویژه هویت ایرانی)، صفحات ۴۲۷-۱۲(۴۲۵).

وقتی معیارها دلبخواهی و تداعی و معانی آزاد باشند اقوام ترک نیز می‌توانند با احتساب تمدن هفت هزار ساله ایلام دو دوره کوتاه مدت حکومت آریائیها را (از ماد تا ساسانی: میلادی ۶۴۲-۶۱۲ ق.م) و دوره پنجاه و سه ساله پهلوی و هیجده ساله جمهوری اسلامی را دوره بحران بحساب آورند و اقوام قالبی زبان ایرانی نیز می‌توانند در این نوع تاریخ نگاری انتخابی-سیاسی خود، از آکد، آسور و بابل به سلطه پانصدساله اعراب مسلمان برسند که تسلط فرهنگی آن هنوز هم ادامه دارد. اما تاریخ واقعی مردمان این سرزمین تاریخ ترکیب و تلفیق و ادغام اقوام و ادیان و زبانها و فرهنگها و تحمل و همزیستی آنها با همدیگر است و دوره های باروری و زاینده‌گی مراحل تمدن ما عموماً با دوره‌های آمیزش فرهنگی و قومی همراه بوده است: (شکوفائی فرهنگی دوره بعد از اسلام). در حالیکه از دید من این نوع "ملی‌گرایی قومی" حاکم: (پان‌فارسیسم) و نسخه بدل مقابله با آن یعنی گرایش به "ملی‌گرایی قومی" فرهنگهای: (محکوم) مانند (ترکی، کرد، عربی و بلوچی و...) با مقوله "هویت ملی" در معنی مدرن آن نه تنها بیگانه که بر ضد آن است. تفسیر و تحریف تاریخ بنا به اقتضای ایدئولوژی مورد علاقه عده‌ی "روشنفکران محفلی" که از نیازهای جهان و زمان (آگاهانه و یا ناآگاهانه) بدوراند با این طرز فکر ارتجاعی که مبشر ناسیونالیسم قومی شده‌اند گرهی از کار فروخته ایران امروز نخواهند گشود و بقول مولانا "از پندشان این بند سخت تر خواهد شد". در این میان عده‌ای نیز از دین زرتشتی یا مذهب تشیع بعنوان هویت ایرانی و یا هویت ملی ایرانی نام می‌برند که در مقابل یک نقد منطقی چنین

ادعائی نمی‌تواند مقاومت کند چرا که ایرانیان غیر زرتشتی و غیر شیعه را نمی‌توان تعیین هویت کرد. همچنانکه زرتشتیان و شیعیان غیرایرانی را نیز نمی‌توان ایرانی محسوب داشت. این مقوله نیز به تعارضی که زیان (فارسی) با آن روبروست دچار است یعنی دربرگیرنده همه ایرانیان نیست بعلاوه عده‌ای غیر ایرانی را نیز شامل می‌شود.

۴- ارکان هویت ملی:

سرسخن

برای تشخیص ارکان هویت ملی بنا به روش مقایسه‌ای و حذفی و باصطلاح اهل منطق ریاضی، تغییر متغیرها برای یافتن ثابتها عمل می‌کنم: یعنی آنچه را که در صورت تغییر یا حذف آن، هویت ملی باقی نمی‌ماند آنرا جزو ارکان هویت ملی محسوب داشته و برعکس اگر در صورت حذف یا تغییر عاملی، هویت ملی باقی ماند معلومست که آن عامل جزو ارکان هویت ملی نیست اما ممکن است جزو ارکان هویت دیگری باشد که در هر فرد وجود دارد و در آخر این مقال به شرح آن خواهیم پرداخت. بنا به این روش حذفی نخست می‌خواهیم بدانیم که هویت ملی "چه نیست" آنگاه برسیم به اینکه هویت ملی "چه هست". این مقاله مدعی دادن تعریف جامع و مانع و کامل از این مقوله متغیر اجتماعی در طول زمان تاریخی نیست اما تجدید معنی آن مورد نظر است. هویت ملی از دو جنبه می‌تواند نگریسته شود:

— **جنبه سلبی یا نفی‌ای:** یعنی مقوله‌هایی که هویت ملی به آنها وابسته نیست و با تغییر یا حذف آنها هویت ملی پا برجا می‌ماند. از این نظر امروزه هویت ملی ماوراء مقوله‌های زیر است:

نژاد، تبار، جنسیت، قومیت، دین، زبان، طبقات.

— **جنبه ایجابی یا اثباتی:** که با تغییر یا حذف آن مقوله‌ها، هویت ملی یا از میان می‌رود یا خدشه‌دار می‌شود و یا تغییر ماهیت می‌دهد. بعبارت دیگر این عوامل اساس هویت ملی را تشکیل می‌دهند که بقرار زیرند:

سرزمین مشترک، منافع اقتصادی و تولیدی و پول مشترک، منافع سیاسی و امنیتی مشترک، دولت مشترک، حقوق و انستیتوسیونهای مشترک، احساس روانشناسی مشترک در تعلق به آن منافع مشترک و در دفاع از آنها.

۴-۱- نژاد

هویت ملی ماوراء نژاد است. (در اینجا نژاد مقوله فنوتیپی است نه ژنوتیپی)

تربیبون

تغییرات ژنتیکی و نیز تغییرات قیافه ظاهری مردمان ساکن یک کشور در نتیجه مهاجرت‌های گوناگون در هویت ملی و احساس آن تأثیر ندارد و کشورهای مهاجرپذیری نظیر آمریکا، کانادا، استرالیا، فرانسه و... ملاک این مدعاست. بنا به آمار، در فرانسه اگر دونسل بالا برویم $\frac{1}{3}$ فرانسویها مهاجرند. اما بعد از دو نسل همه خود را فرانسوی محسوب می‌دارند. در مورد ایران نیز که در چهار راه گذر اقوام بوده این ملاک کاملاً صادق است بقول جرج سارتن در این مورد: "بهتر آن است که از ملاحظات نژادی صرفنظر کنیم چون بدست آوردن معلومات مطمئن در خصوص نژادهای شرق باستان امکان ندارد. یک مسئله روشن است و آن اینکه از (۲۰۰۰ سال ق.م) اگر نگوئیم پیشتر از آن، در میان نژادها و اقوام، خلط و مزج‌های فراوان صورت گرفته است. برای پی بردن از زبان و لغت به نژاد همیشه باید با احتیاط عمل شود چه برای انسان بالخاصه کودکان فراگرفتن زبان تازه کار آسانی است ولی تغییر کرموزمهایی که در سلولهای نطفه موجود است امکان ندارد اشاراتی که پس از این به اقوام سامی (یا آریائی و ترک) می‌شود پیوسته باید چنان فهمیده شود که مقصود مردمی است که به زبان سامی (یا آریائی یا ترکی) تکلم می‌کرده‌اند (یا می‌کنند) و چیزی بیش از این منظور نبوده است." (تاریخ علم،

صفحه ۲۲۶)

سقوط رژیم آپارتاید در آفریقای جنوبی به یک ناسیونالیسم عریان نژادی نقطه پایان گذاشت اما هنوز طرفداران نژاد آریائی (در ایران، ارمنستان، گرجستان)، نژاد ترک (در ترکیه و ازبکستان) و نژاد سامی (در عراق، اسرائیل و...) در هر سه بخش تجزیه شده تمدن واحد اسلامی سابق در تب و تاب برپائی ملیت‌گرایی نژادی یا فرهنگی (زبانی) دیگری روزشماری می‌کنند.

۲-۴- تبار

هویت ملی ماوراء تبار است. در کشورهایی نظیر حاشیه خلیج فارس مقوله ملیت بصورت علنی و قانونی (!) دارای درجات مختلف است و شهروندان به سه درجه اصلی تقسیم می‌شوند که تبار و زمان اقامت (قبل یا بعد از ۱۹۲۰) آنرا مشخص می‌کند: ناسیونالیسم ایلی و ماقبل ناسیونالیسم قومی: (دینی یا زبانی) اسرائیل نیز که به عنوان کشور تباری-نژادی پا به عرصه تاریخ قرن بیستم گذاشته است؛ نه تنها در آن یهودیان اروپا و آمریکا (اشکنازی‌های در اصل ترک تبار) بر یهودیان باصطلاح سامی تبار خاورمیانه حکومت دارند بلکه مقوله یهودیان سیاه‌پوست آفریقا (حبشه) نیز در آن بشدت مطرح است و کل آنها نیز در برابر اعراب و تبارهای قومی دیگر خود را برتر می‌دانند...: در اکثر کشورهای عربی نیز ناسیونالیسم تباری بسیار قوی است و در پاکستان که نامش به معنی پاک از مردم نجس (کافر) هند است ملیت قومی بار دینی دارد همچنانکه برای صربهای ارتدکس

بوسنی. در ترکیه هنوز شناسنامه تبار و نژاد ترک خالص وجود دارد و مقوله ملیت و هویت ملی دارای بار زبانی-تباری است.

در ایران نیز تب تبار آریائی و فارسی‌زبان بودن بخصوص بعد از استقرار جمهوری اسلامی جهت مقابله با اسلام "عربی" بیش از پیش بالا گرفته است که آریائی‌گرایان بغلط استقرار جمهوری اسلامی را حمله دوم اعراب، و قادسیه، دوم به ایران نامیدند!

اما هویت ملی ماوراء این مقوله‌های سنتی است. زیرا تشکیل اقوام و پیدا کردن هویت سرزمینی و فرهنگی (دینی-زبانی) آنها باعث تضعیف و اغلب به تحلیل رفتن هویت ایل-تباری (خونی-طایفه‌ای) آنها می‌گردد و همبستگی نوین سرزمینی-قومی را جانشین همبستگی ایل-تباری می‌کند. با ظهور هویت ملی، بتدریج هر دو هویت (ایل و نیز قومی) به تحلیل می‌روند و جامعه مدنی با برابری همه شهروندان (کشوروندان) ظهور می‌کند. لذا محدود و مشروط شدن هویت ملی به هویت قومی یا تباری نشان از عقب ماندگی تاریخی و اجتماعی جامعه و عدم فهم درست محتوای تاریخی هویت ملی از طرف روشنفکران و قانونگذاران و بالاخره مردم کشور مورد نظر را دارد.

۳-۴. زبان

هویت ملی ماوراء زبان است. درست است که معمولاً هر ملتی دارای یک و یا چند زبان مشترک و یا همگانی است. اما چون هویت ملی با مفهوم منافع ملی، مترادف است لذا تغییر زبان ملی بنا به منافع و مصالح ملی تأثیری در هویت ملی نمی‌گذارد. همچنانکه در حذف یا تغییر یا تعدد آن، باز هویت ملی پابرجا می‌ماند:

– حذف زبان روسی بعنوان زبان مشترک ملی در کشورهای آزاد شده از استعمار روسیه شوروی باعث تغییر هویت آنها نشده است.

– تغییر زبان هند و پاکستان و مالزی و سنگاپور به انگلیسی باعث تغییر هویت ملی آنها نشده است.

– تعدد زبان ملی در سوئیس، کانادا و افغانستان و... در اروپای متحد آینده تأثیری در هویت مشترک ملی نمی‌گذارد بلکه حاکمیت "قانونی یا غیر قانونی" یک زبان باعث رشد عکس‌العملی "ناسیونالیسم قومی" شده و وطن خواهی سالم ملی را دچار عوارض خطرناک ملی‌گرائی قومی (حاکم و محکوم) می‌کند. چنانکه ارزشهای سه‌گانه ایکه انگلیسی‌زبانان کانادا جهت حفظ حاکمیت خود بر فرانسوی

تریبون

زبانان و سرخپوستان آن کشور برقرار کرده بودند (سفیدپوست و بلوند بودن + انگلیسی زبان بودن + پرتستان بودن) نزدیک بود در ساله ۱۹۹۵ آن کشور را تجزیه نموده و راه آن را به اقیانوس اطلس مسدود سازد و ایالت "کبک" را از آن جدا کند.

از طرف دیگر ملت‌های مختلف با زبان واحد و منافع مختلف وجود دارند: اطریش و آلمان، کشورهای عرب‌زبان، کشورهای فرانسوی زبان اروپا و ممالک انگلیسی زبان و فارسی زبان و ترکی زبان دنیا... که تمایل ضعیفی برای نزدیکی به همدیگر نشان می‌دهند؛ لذا نه زبان واحد، بیانگر ملیت واحد است، نه زبانهای متعدد نافی آن شمرده می‌شود و از این رو زبان نه شرط لازم و نه شرط کافی برای هویت ملی محسوب نمی‌شود. درست نظیر دین، تبار و طبقه... اما برعکس هویت ملی، هویت قومی، بقول صحیح میرزا آقاخان کرمانی، با نابودی یا تغییر زبان، تغییر کرده و یا از میان می‌رود. اما آن نیز کاملاً مطلق نیست. بعنوان مثال در مورد یهودیان: دین، قومیت و تبارهای آنان را حفظ کرد. درحالیکه یهودیان عموماً زبان عبری را فراموش کرده و به زبان محلی که در آن اقامت داشتند سخن می‌گفتند اما این استثناء نه دلیل قاعده است نه ناقض آن. یعنی در اکثر موارد مورد مطالعه، هویت قومی با تغییر زبان قومی از میان می‌رود. در ایران وقتی از هویت ملی صحبت می‌شود عده‌ای فهم نادرست خود را از مسئله، با علم کردن اینکه "شاهنامه فردوسی سند هویت ملی ماست" و یا "نوروز بیانگر هویت ملی ماست" بیان می‌کنند. شاهنامه حکیم طوس بیانگر هویت قومی فارس‌زبانان ایرانی و غیرایرانی (افغانها و تاجیکها) است. زیرا هویت ملی مقوله‌ایست نوین که با سیستم سرمایه‌داری و منافع در رابطه است و نه با اسطوره یا زبانی خاص. نوروز "جشن جو" نیز بنا به الواح سومری و ایلامی پیش از پدید آمدن اسطوره‌های آریائی یا ورود آنها به ایران در سومر و سپس ایلام و بابل نظیر جشن مهرگان "جشن انگور و شراب" وجود داشت و امروزه تاجیک، افغان، ایرانی، ازبک‌ها، ترکها و اعراب آن را جشن می‌گیرند. زیرا در نیمکره معتدله شمالی یک پدیده نجومی، کشاورزی و جهانی است. همچنانکه در Stonehenge که در نزدیکی Salisbury واقع در انگلستان که توسط مردمان بومی و پیش از تاریخ آن کشور ساخته شده (۱۶۰۰ ق.م.) به ترکیبی از تقویم قمری و شمسی برمی‌خوریم که بدقت از روی محل طلوع خورشید، می‌توان اول بهار (نوروز) و اول پائیز را از وضع خورشید در موقع طلوع آن در مقابل درب اصلی مشخص کرد.

۴-۴ قومیت

هویت ملی ماوراء قومیت است. هویت قومی مرحله بعدی از هویت تباری و ایلی است و چنانکه اشاره شد در شاهنامه فردوسی راجع به ایران و توران و سیستان و

مازندران و... هویت ایللی (تباری) و نیز هویت قومی (سرزمینی+دینی+زبانی) را می‌توان بخوبی مشاهده کرد که ربطی به هویت ملی مدرن ندارد. هویت ملی در واقع، گاه با تضعیف و تحلیل هویت‌های قومی و هویت‌های ایللی و گاه با ادغام در همدیگر منجر به ظهور هویت شخصی*8 و هویت ملی افراد شده، در پروسه طبیعی و تحولی یک جامعه، نخست از شکل ایللی (گله‌ای) بصورت کاستی و یا توده‌ای یعنی قومی متحول می‌شود و پس از این مرحله بسوی جامعه ملی و طبقاتی با مفهوم (کشوروندان) شهروندان برابر و آزاد راه می‌برد. ظهور فردیت و هویت شخصی لازمه توسعه صنعتی و حاکمیت سرمایه‌داری بانکی و مالی است، که این افراد آزاد در رابطه با کنترل وسایل تولید و سرمایه‌مالی یا کنترل شدن بوسیله آنها، طبقات اجتماعی را بوجود می‌آورند که پیش از دوران سرمایه‌داری صنعتی وجود نداشت. لذا نباید سلسه مراتب صنفی قبلی را با طبقات دوران سرمایه‌داری عوضی گرفت. ناسیونالیسم قومی که بر مبنای سرزمین، زبان، دین و تاریخ مشترک بنا شده با آن ملیت خواهی (وطن خواهی ملی) که بر اساس منافع مشترک، سرزمین مشترک، برابری و آزادی شهروندان و تفاهم متقابل آنان بنا شده بکلی متفاوت است. ناسیونالیسم قومی براساس دوست داشتن خودی و نفرت از دیگری پامی‌گیرد: (تولی و تبری) و بنا به خصلت "خود مرکز بینی" تمام اقوامی که خود را هدف آفرینش، برترین و برگزیده‌ترین قوم می‌انگارند. در دوران سلطه خود، برتری خود را علناً اعمال می‌کنند و در دوره انحطاط سعی در ادغام (اسطوره‌ای-تباری یا زبانی-دینی) خود در قوم غالب را دارند. در حالیکه وطن دوستی ملی بر اساس علاقه به منافع خودی و عدم نفرت از دیگران پایه‌ریزی گردیده و از اینرو برخلاف یک قوم، یک ملت، دوستان و دشمنان دائمی ندارد. بلکه فقط منافع دائمی دارد. این وطن دوستی در شکل سالم و کامل خود بسوی انسان دوستی و انترناسیونالیسم و بالاخره جهان وطنی راه می‌گشاید.

۵-۴_ دین

هویت ملی ماوراء دین است. زیرا نظیر متکلمین به یک زبان یا اقوام و تبارها و طبقات مختلف، هویت دینی نیز با هویت ملی هرگز منطبق نیست.

در درون یک ملت معتقدین به ادیان مختلف (دین‌باوران) و از جمله بی‌دینان (دین‌ناباوران) وجود دارند. در خارج از یک ملت نیز میتوان معتقدین به دین غالب در آن کشور را سراغ گرفت. از این رو اساس دولت اسرائیل که بر پایه دولت ایللی (تباری-اسطوره‌ای) و قومی (زبانی-دینی) گذاشته شده با اساس نهاد دولت ملی که بر پایه منافع ملی استوار است سازگار نیست و هم از این روست که رهبران حزب سوسیالیست (شیمون پرز) می‌خواهند گره‌گشای کارهای ملی-قومی آن کشور باشند. وجود اسرائیل در مقابل خود، کشورهای عربی را نیز به دامن

تربیتون

«ناسیونالیسم اتنیک»: ملیت‌گرایی قومی و «پان‌عریسم» حاد کشیده است. عربستان سعودی نیز که ملتی با هویت قومی-ایلی است در تشدید این عقب‌ماندگی ملی با ثروت نفتی خود در همه جا (از جمله در افغانستان) با نمود دینی-زیانی عمل می‌کند. این مطلب در مورد ایران که در چهارراه برخورد ادیان و تمدنها و اقوام بوده نیز صادق است. باید هوشیار بود که «هویت ملی» را به مقوله‌های مربوط به مراحل قبل از مرحله ظهور هویت ملی پیوند نزنیم که باعث انحطاط رشد ملی و ظهور وحشیت‌های گوناگون: نژادی-تباری، قومی-دینی و طبقاتی می‌شود. چنانکه هم اکنون صربهای بوسنی می‌خواهند ملت را براساس دین ارتدکس بنا کنند و چون مردمان بوسنی از نظر مقوله زیانی-تباری و قومی با آنها یکی نیستند، «جنگ صلیبی مدرن» که ریشه در دین ارتدکس روسی-اسلاوی دارد شعله ور می‌شود. این خطر در ارمنستان خود را نشان داده است. اما در قانون اساسی مترقیانه جمهوری آذربایجان (شمالی)، خوشبختانه، ملیت‌گرایی قومی (دینی زیانی) کنار گذاشته شده است. اما در عمل برای مقابله با ناسیونالیسم قومی ارمنی، گرجی و از همه خطرناکتر ملیت‌گرایی قومی روس در آن کشور بیش از پیش این گرایش ارتجاعی و خطرناک در حال رشد است.

۶-۴_ طبقات

هویت ملی ماوراء طبقات است. طبقات اجتماعی غیر از سلسله مراتب اجتماعی نظیر کاست و حرفه‌هاست. چنانکه اشاره شده تنها در دوره سرمایه‌داریست که طبقات اجتماعی ظهور می‌کنند. زیرا وجود طبقه با از میان رفتن یا تضعیف خصلت گله‌ای (ایلی) و توده‌ای (قومی) انسان و رشد فردیت او مترادف است که اولین بار، در تاریخ، در سیستم سرمایه‌داری صنعتی ظهور کرده است و میدانیم که طبقات اجتماعی نیز چه در داخل یک ملت و چه در خارج از آن وجود دارند. بلشویک‌های افراطی بعد از لنین خواستند ملیت را بر اساس یک طبقه (کارگر) در روسیه شوروی بوجود آورند و بدین سان جامعه را به انحطاط کشاندند و بیلان کارشان پس از هفتاد سال با متلاشی شدن (متاسفانه ناقص) آن سیستم آشکار شد.

۷-۴_ جنس

هویت ملی ماوراء جنس (مرد و زن) است. برابری و آزادی نافی تمایز جنسی در میان شهروندان است چیزی که در نمونه‌های عربستان و ایران کنونی وجود ندارد. در این مقوله جنسیت بعنوان مقوله اجتماعی مطرح است. حال که معلوم شد چه مقولاتی ارکان هویت ملی را نمی‌سازند، ببینیم هویت ملی بر اساس کدامین ارکان شکل می‌گیرد: از زمان چاپ کتاب ثروت ملل آدم اسمیت (۱۷۷۶) حفظ و توسعه منافع ملی اساس و محتوای «هویت ملی» را تشکیل می‌دهد. بدین‌قرار:

۸-۴_ سرزمین مشترک

قولی است که از چپ و راست جملگی برآند. اما مفهوم محتوایی سرزمین مشترک در معنی مدرن و ملی، که زمین، منابع زیرزمینی و آب و هوا و خاک نیز به سرمایه اساسی و ملی مبدل می‌شود، با دوران قومی و ایللی، آباء و اجداد و سرزمین مقدس یا موعود اهورائی یا یهوه‌ای، بکلی متفاوت است و تنها نام آنها مشترک است نه محتوایشان.

۹-۴_ منافع اقتصادی و تولیدی مشترک

به معنی عامل تولید و آبادانی، انتظام مالیات‌ها، بخصوص پول واحد بانکی از ارکان هویت ملی جدید است که در طول زمان منافع مشترکِ مردمان نواحی مختلف یک کشور را (همچون خون در بدن انسان) بهم متصل می‌سازد. محتوا و نقش پول در دوره سرمایه‌داری عکس نقش آن در دوره ماقبل سرمایه‌داری است.

از این رو وحدت پولی خودخواسته و آزادانه دو یا چند کشور آغاز وحدت هویت ملی آن کشور است و اگر اروپا دارای پول واحد شود و پولهای ملی از میان برخیزد تنها هویت قومی (زبانی-دینی: فرهنگی) قسمت‌های مختلف، آنرا در عمل از هم جدا خواهد کرد و هویت ملی نوین اروپائی به تدریج جای هویت ملی فرانسوی-آلمانی و... را خواهد گرفت. هویت نوین معمولاً تا پروسه نهائی سیر نمی‌کند و تنها با ظهور هویت انسانی و وحدت انسانی-جهانی است که این تعارض قابل حل بنظر می‌رسد. البته تا تحقق آن مرحله بشریت راه درازی را باید طی کند.

۱۰-۴_ منافع سیاسی و امنیتی

دولت بعنوان عالیت‌ترین مرجع حفظ منافع ملی، رکن اساسی هویت ملی است. ایلات، اقوام و مردمانیکه قادر به تشکیل دولت نشده‌اند، نمی‌توانند در عالم سیاست بعنوان ملت مطرح شوند و دارای هویت ملی باشند. اما هویت قومی که به سرزمین و فرهنگ (زبان، دین، آداب و رسوم) و بالاخره تاریخ مشترک ناظر و متکی است، بدون دولت وجود داشته و خود را در عالم سیاست مطرح می‌سازد و اغلب با هویت ملی (بخصوص برای نیروهای چپ با توجه به بیان نادرست استالین از ملیت و هویت ملی) خلط می‌شود. عقاید استالین در واقع تبلور ناسیونالیسم قومی روس در قالب برداشتهای کمونیستهای روسی از تئوریهای مارکسیستی اوائل قرن بیستم است که ربطی به عقاید خود مارکس هم ندارد.

۱۱-۴_ منافع دفاعی

منافع دفاعی و دفاع از چهارچوب سرزمین مشترک و منافع امنیتی و حیاتی آن

تربیت

یکی از مظاهر هویت ملی جدید است. چه بسا، بخاطر منافع ملی، مردمان یک کشور با هم‌تباران و اقوام همسایه در کشور دیگر به جنگ برخاسته‌اند. چنین جنگ‌های ملی قبل از ظهور سرمایه‌داری و طبقات اجتماعی در تاریخ مصداق نداشت.

در قرن بیستم بشریت شاهد دو جنگ استعماری بفاصله ۲۱ سال بوده است (۱۹۳۹-۱۹۱۸). جنگ جهانی دوم را بعثت اینکه روسیه شوروی در آن شرکت داشت جنگ امپریالیستی دوم ننمایند. در حالیکه در محتوا همان بود و تقسیم یالتا (۱۹۴۵) فرقی با تقسیم پاریس (۱۹۲۰-۱۹۱۹) نداشت. پیروزی و شکست نظامی نظیر پیروزی و شکست سیاسی و نیز توفیق و رشد و یا انحطاط اقتصادی در هویت ملی مدرن تأثیر تعیین کننده داشته و دارد. البته پیروزیها و شکستهای نظامی دوران سنتی یعنی ایلی و یا قومی نیز تأثیر سرنوشت سازی در تغییر، رشد، تضعیف و یا انحطاط و ادغام و تحلیل هویت ایلی و قومی داشته‌است؛ اما شکستها و پیروزیهای دروان سنتی ربطی به هویت ملی نوین نداشته‌است. زیرا مضمون تحول بعدی در آنها متفاوت بوده‌است.

۱۲-۴- حقوق و انستیتوسیون

آحاد هر ملت علاوه بر دولت، خود را در فضای تبادل و تفاهم حقوقی با قوانین خاصی از دیگران جدا می‌سازد. وحدت قانونها و حقوق، نظیر وحدت سیاسی و دفاع نظامی مشترک، و بالاخره وحدت پولی باعث از دست رفتن تدریجی هویت ملی شده و هویت ملی نوینی را جانشین آن می‌کند: (هویت منطقه‌ای و قاره‌ای). اما معمولاً هویت‌های (قومی، ایلی، ملی) پایدار مانده و به همزیستی خود با هویت فراملیتی ادامه می‌دهند. پدیده‌ایکه در اروپا و آمریکای شمالی هم اکنون در حال ظهور است.

۱۳-۴- احساس روانشناسی فردی-جمعی

هر فرد جامعه مدرن، در خلوت خویش، خود را بعنوان فرد متعلق به آن جامعه می‌داند و احساس می‌کند. جامعه نیز از نظر حقوقی-سیاسی او را عضوی از اعضا خود قبول دارد. در جوامع ایلی و قومی، افراد بصورت گروهی خود را جزئی از کل و مستحیل در آن می‌دانند (مثل خانواده بزرگ، طایفه، ایل و قوم، و بقول ناصر خسرو "همبودی") هنوز هویت شخصی آنها در معنای اقتصادی-سیاسی و نظامی-حقوقی کاملاً شکل نگرفته‌است. پدیده‌ایکه هگل، فیلسوف آلمانی، تضاد فرد و جامعه را در ظهور نهاد دولت قابل رفع دیده‌است. به زبان منطق هگل، تعارض و تضاد "تذ": (جامعه)، با "آنتی تذ" (فرد)، تنها (با + در) "سنتز" ناشی از ترکیب آشتی‌پذیر بین آن دو یعنی ظهور دولت مدرن قابل رفع شدن

است. به عبارت دیگر ظهور هویت ملی با مشخصه یک دولت بعنوان "سنتز" نتیجه ظهور تضاد آشتی‌پذیر (و نه آشتی‌ناپذیر) میان "هویت جمعی" (خانواده، جامعه، قوم و ایل) بعنوان "تز" با "هویت شخصی" فرد مستقل و آزاد(یخواه) از قید سنتی بعنوان "آنتی تز" است. قابل توجه است که هویت فردی مدرن انسان بعنوان "آنتی تز" نسبت به هویت ایل (گله‌ای) و قومی (توده‌ای) او بعنوان "تز" عمر کمتری دارد که بصورت اجتماعی مقارن ظهور دولت مدرن بعنوان "سنتز" است. ظهور این دولت (مدرن) متکی به اصل حقوقی ناظر به آزادی و برابری همه شهروندان بوده است. بدون قبول یا عدم قبول این فرض و نحوه استدلال آن، حاکی از وجود فرد مستقل در برابر جامعه مدنی است. مقوله‌ایکه در دوران پیش از سرمایه‌داری معنی وسیع طبقاتی - اجتماعی نداشت. چنین است برداشت من از این نظریه هگلی.

۵- اشکال هویت

بطور کلی امروزه میتوان از سه نوع هویت بقرار زیر نام برد که باختصار به شرح آنها می‌پردازیم: ۱. هویت فردی ۲. هویت اجتماعی ۳. هویت انسانی

۱-۵. هویت فردی

احساس فردیت نظیر احساس جنسیت (مرد و زن بودن) دارای دو جنبه است: الف- جنبه احساس غریزی تمایز از دیگران، که از آن بعنوان "هویت فردی" در این مقاله نام برده شده، در انسان و حیوان، مشترک است. در واقع "این همانی" هر انسان نتیجه انعکاس ذهنی، منطقی و حسی از یکسو و داشتن احساس (غریزی) به وجود (ونه کیفیت وجود) خود خویشتن از سوی دیگر است. البته اشیاء و پدیده‌ها نیز مطابق همان "این همانی" ارسطویی، عمل می‌کنند. آنسوی سکه این هویت فردی (غریزی و احساسی) را هویت جنسی و احساس غریزی (مرد یا زن بودن) تشکیل میدهد که نظیر احساس فردیت غریزی، بار اجتماعی ندارد. درک و فهم ما از ایندو جنبه مستقیم، و باصطلاح فلاسفه خودمان، علم ما به آن‌دو "حضور" است نه کسبی و حصولی. یعنی مستقیم و بلاواسطه هم به فردیت خویش آگاهی وجودی (و نه کیفی) داریم و هم به جنسیت خود واقفیم و خود را از دیگران و جنس موافق و مخالف خود باز می‌شناسیم.

ب- هویت فردی جنبه دیگری نیز دارد که با خود بار اجتماعی داشته و به عبارت دقیقتر نتیجه روابط اجتماعی و نوعی از آن است. این هویت فردی همواره با خودآگاهی همراه بوده و به درجه رشد اجتماعی وابسته است. جهت تمایز هویت فردی از این هویت، که من آنرا بعنوان "هویت شخصی" مشخص کرده و از هویت فردی جدا کرده‌ام، اینست که؛ این هویت ناظر به احساس تکامل‌پذیر و خودآگاهانه فرد از شخصیت مستقل خویش نشأت گرفته و نیز ناشی از معرفت به

تریبون

حقوق فردی خود در برابر جامعه، افراد دیگر و محیط پیرامون خویش است. ظهور این هویت، همواره همراه با کم رنگ شدن و یا از میان رفتن تدریجی خصوصیت گله‌ای (ایلی) و توده‌ای (کاستی-قومی) انسانها است که تنها در زمینه رشد مناسبات سرمایه‌داری صنعتی و اتمیزه Atomise شدن انسانها (درخريد يا فروش کار فردی افراد آگاه و آزاد جامعه) ظهور می‌کند. بوجود آمدن و رشد و تکامل این جنبه نوظهور انسانها در مقیاس اجتماعی از یکسو پایه و اساس دموکراسی و جوامع مدرن را تشکیل میدهد و از سوی دیگر طبقات مختلف المنافع و مشترک‌المسائل جامعه را به کنش و واکنش در برابر هم وامیدارد.

از نظر جنسیت نیز این جنبه اجتماعی دربرگیرنده خواست "مردسالاری" یا "زن سالاری" و "جریان فمینیسم" و "برابری خواهی جنسی" در جامعه مدرن است که خود را بصورت تشکلهای اجتماعی و سیاسی جلوه‌گر می‌سازد.

۲-۵. هویت اجتماعی افراد

هر فرد بعنوان عضوی از یک اجتماع یا جامعه، دارای هشت هویت اجتماعی است که گاه بعضی از آنها با هم یکی شده یا "در تاریکی هزاره‌ها" ناپدید گشته‌اند، بقرار زیر:

۱-۲-۵. هویت نژادی

در معنی فتوتیب و ظاهری آن به سفید و سیاه و زرد و سرخ و طیفهای آنها قابل تقسیم می‌شود و با خود بار اجتماعی و تأثیر روحی به‌مراه دارد.

۲-۲-۵. هویت تباری

تازمانیکه ایل مادر ساکن نشده، هویت تباری و ایلی با وجود روستا نشینی و شهرنشینی محفوظ می‌ماند و همبستگی خانواده بزرگ ایلی به بقاء خود ادامه می‌دهد. گاه پس از اسکان در روستاها و شهرها نیز این هویت حتی در پیشرفته‌ترین اشکال به سخت‌جانی خود ادامه می‌دهد. که در مورد یهودیان و زرتشتیان شاهد آن هستیم.

۳-۲-۵. هویت قومی

مردمائی که ایل متحرک آنها ساکن شده، هویت قومی یعنی سرزمینی-فرهنگی: (دینی-زبانی) پیدا میکنند. در دوران قبل از "سرمایه‌داری صنعتی" این هویت سخت غالب بوده و چنانکه اشاره شد، هنوز با هویت ملی اغلب اشتباه می‌شود. همچنانکه فرهنگ قومی و سنتی با فرهنگ ملی ناشی از روابط اقتصادی و سیاسی و حقوقی سرمایه‌داری صنعتی از هم تفکیک نمی‌شود.

فرهنگ ملی آن بخش از فرهنگ نوین جوامع است که در رابطه با آزادی و برابری و فردیت شهروندان و حقوق انسانی (بشر) آنان در جامعه ملی بوجود آمده و تکامل می‌یابد. از این نظر برخلاف قضاوت عمومی و رایج، رشد ملی ما (برخلاف فرهنگ سنتی مان) چندان چشم گیر نیست.

۴-۲-۵. هویت دینی

تقریباً همه ایلات و اقوام دارای کیشها و ادیان قومی بوده و هویت دینی آنها با هویت قومی شان عجین است. اما ظهور ادیان فراقومی و جهانی نظیر آئین بودائی، مهری، مسیحی، مانوی، اسلام و... مکاتب عرفانی و فلسفی چون: رواقیان، خراباتیان و متصوفه و... باعث شد که هویت دینی، خود اساسی جدا از هویت تباری و قومی شود و گاه باعث تغییر هویت قومی یا بمنزله نقطه آغازی برای آن بشمار رود. این ادیان و مکاتب باعث ادغام اقوام و نزدیکی انسانها بعنوان مؤمنین به همدیگر شده و غیر مؤمنین را از آنها دور کردند (تولی و تبری). بدین ترتیب ادیان فراقومی که لاجرم فراملتی نیز هستند قبل از دوران سرمایه داری مهمترین رکن هویت اقوام و کشورهای گوناگون را تشکیل می‌دادند (بهائیت بدلیل تاخیر زمانی فاقد چنین نقشی بوده است). ادیان فراقومی راه را به ظهور مفهوم نوعی انسان دوستی عام ایمانی و اعتقادی گشودند و تنگنای کاست، تبار و قوم را تاحدی شکستند.

اما تقسیم انسانهای جوامع مختلف به "دین‌باوران" (مؤمنین) و "دین‌ناباوران" (بی‌دینان) و "مرتدان" (از دین برگشتگان) باعث محدودیت هویت دینی ادیان فراملتی می‌گردد. در حالیکه لائسیسته‌ی ملی‌گرائی و برابری شهروندان دچار چنین بن‌بستی نیست. در نهادهای ایلی (خونی-تباری) و قومی (زیانی-دینی) انسانها تظور طبیعی جزو و عضو همبودی (کمونوته) و یا کاست هستند و ترک آن ممکن نیست و عواقب زیانباری دارد. در حالیکه در نهادهای جامعه ملی افراد باختیار وارد انجمن‌ها (سویته‌ها) می‌شوند و یا آنها را ترک می‌کنند.

۵-۲-۵. هویت زبانی

با جدائی هویت دینی از هویت فرهنگ قومی، هویت زبانی نیز بتدریج استقلال خود را از هویت قومی-تباری پیدا نمود و ظهور آن با بوجود آمدن زبان ادبی که معمولاً از آمیزش لهجه‌های اقوام مختلف هم‌ریشه (در شرایط آزادی نسبی و رشد تمدن و فرهنگ) حاصل می‌شود همراه بوده است. بدین گونه با فراموشی یا ضعیف‌تر شدن هویت ایلی و تباری، "قومیت" خود را در "سرزمین" و تاحدی "دین" بیان کرده و می‌کند. زبان مادری نخستین هویت اکستابی و ریشه‌دارترین جنبه هویت اجتماعی افراد است که با شیر اندرون شده و با جان بدر می‌رود. پس از

آن هویت دینی با ارزشهای نیک و بد، حلال و حرام آن و سپس هویت طبقاتی و بعد هویت ملی و بالاخره هویت انسانی فرارسیده و به خودآگاهی می‌رسند.

۵-۲-۶. هویت طبقاتی

موقعیت افراد انسانی در رابطه با (کنترل کردن یا کنترل شدن) بوسیله سرمایه مالی و وسایل تولید و توزیع، وضع طبقاتی آنها را در جامعه مشخص می‌شود. کودک بعد از یادگیری زبان و آداب و رسوم فرهنگی و ارزشهای دینی به قدرت یا عدم قدرت مادی خانواده اش آشنا می‌شود. موقعیت طبقاتی نیز بخشی از هویت اجتماعی مردمان یک جامعه است. در جوامع ماقبل سرمایه‌داری سیستم کاست یا سلسله مراتب دیگر اجتماعی وجود داشت و دارد. ظهور طبقات نتیجه "اتمیزه" شدن افراد فروش کار فردی‌شان به مؤسسات مختلف و از هم پاشیدن کار جمعی خانوادگی و حرفه‌ای ماقبل سرمایه‌داریست. بدین سان افراد انسانی جنبه گله‌ای (ایلی) و توده‌ای (قومی) خود را ترک کرده و بصورت افرادی با هویت شخصی و فردی خودآگاهانه خویش، طبقات اجتماعی را در جوامع ملی و سرمایه‌داری صنعتی تشکیل می‌دهند.

۵-۲-۷. هویت جنسی

بعنوان یک پدیده اجتماعی بصورت حاکمیت مردسالاری (اغلب متکی به ارزشهای مذهبی) و جریانهای فمینیستی افراطی و نحله‌های میانی آنها (مساوات‌طلب)، در همه جوامع کنونی وجود دارند.

۵-۲-۸. هویت ملی (افراد یک ملت)

آخرین هویت اجتماعی افراد آزاد هر جامعه صنعتی و مستقل را تشکیل می‌دهد که ماوراء هر هفت هویت فوق‌الذکر است و باعث همبستگی افراد آزاد بصورت طبقات و گروههای انسانی بر مبنای مادی منافع (اقتصادی-سیاسی، نظامی و امنیتی است. لذا وجود فردیت خودآگاه، آزاد و مستقل افراد یک ملت پایه و علت اساسی بوجود آمدن هویت ملی است.

هر هویت ملی متکی بر منافع فوق‌الذکر، خود موجد فرهنگ ملی است و فرهنگ ملی پدیده محصولی است جدید که نتیجه تمدن صنعتی و سرمایه‌داری و تفکر اندیشمندان در کادر و ارزشهای پایه‌ای آن است تا آنرا بصورت انسانی تعدیل کرده و آماده عروج به هویت انسانی سازند. چنانکه اشاره شد نباید فرهنگ ملی جدید را با فرهنگ قومی سنتی اشتباه کرد و از (میهن دوستی ملی) به (وطن پرستی قومی) سقوط نمود. در این رابطه ایران دوستی واقعی از ایرانی دوستی حقیقی ناشی می‌شود و مردم دوستی مقدم بر خاک پرستی است. فرهنگی که در

دوره پهلوی تبلیغ می‌شده. از جمله در سرود ملی سابق اشاراتی به مردمان ایرانی و گوناگونی آنها در درون وحدت ملی وجود ندارد. سخن از مرز و خاک است: "مرز پرگهری که خاکش سرچشمه هنر است".

افراطی‌ها و مدعیان هریک از این هویت‌های اجتماعی هشتگانه یک یا چندتائی از آنها را بعنوان هویت اصلی مردم یا بخشی از آنها عمده کرده و منکر دیگر جنبه‌های هویت اجتماعی و انسانی افراد می‌شوند. مطلق کردن هریک با فشار سیاسی و پلیسی به نوعی فاشیسم، نازیسم، کمونیسم و بالاخره تمام اشکال "پانیسم" *9 ختم و منجر می‌شود. (درباره پانیسم به متن سخنرانی ام در دانشگاه لندن، شنبه دهم فوریه ۱۹۹۶ انجمن پژوهشگران ایران مراجعه شود. نیز مراجعه شود به ماهنامه راه آزادی شماره ۱۶ آبان ماه سال ۱۳۷۰ یا ماهنامه وارلیق بهار ۱۳۷۲-صایب: ۱-۸۸ صفحه ۱۱۲-۹۹ تحت عنوان: وحدت ملی (از همین قلم).

۳-۵. هویت انسانی

با پیشرفت صنعت و افزایش سرعت و تسخیر فضا و کوتاه شدن فاصله‌ها و افزایش جمعیت و بالاخره از همه مهمتر انقلاب انفورماتیک که بسرعت قرن آینده را از عصر صنعت جدا می‌کند و زمین را به دهکده‌ای مبدل می‌سازد بتدریج افراد بشریت پیشرفته دارای هویت بی‌المللی و بالاخره جهانی و انسانی می‌شوند و هویت‌های ملی نخست در درون کنفدراسیونی از اتحاد ملل بتدریج تحلیل خواهند رفت و در نهایت این بلوک‌بندی ملل به سوی وحدت جهانی سیر خواهد کرد که اعلامیه جهانی حقوق بشر قانون اساسی اولیه آن است. این "اتویای قابل حصول" زمینه‌های مادی و الزامات اقتصادی خود را بر سیاست و فرهنگ‌های ملی و منطقه‌ای تحمیل می‌کند. اما جهانی شدن آن با همگانی (و نه دولتی) شدن مالکیت بر سرمایه همراه خواهد بود. بشرطی که "نظم جدید" آمریکایی نظیر "نظم هزارساله" هیتلری کار را به آخرین جنگ که با نابودی تمدن مترادف است نکشاند. پیشگامان انسان دوست، بصورت فردی این راه را پیش از فراهم شدن شرایط خارجی، در درون خود طی کردند و از هویت فردی (حیوانی) به هویت جمعی و اجتماعی ره سپردند و در این مرحله از هویت خود، از هویت نژادی و تباری تا هویت قومی و دینی و زبانی و طبقاتی و ملی تحول یافتند و بالاخره از هویت ملی به هویت انسانی معراج کردند: تولستوی، گاندی، راسل و...

یک فرد نخست محدود به خود، سپس به نژاد، تبار، قوم، دین، زبان، طبقه و ملت خود متعلق است و بالاخره به بشریت تعلق دارد. اما یک فرد وارسته و والا،

تریبون

نخست به منافع انسانی (کل بشریت) و سپس به منافع ملی و بعد به منافع طبقاتی و دینی و قومی و ایلی و بالاخره به منافع شخصی خود می‌اندیشد. دفاع از منافع ملی باید به نحوی باشد که نه تنها سرگوبگر و نافی هویت‌های دیگر افراد نشود بلکه راه را بر تعالی بسوی منافع انسانی باز بگذارد و گرنه به مانعی در راه "ثیران آدمیت" و "عروج انسان" مبدل خواهد شد.

سخن خود را با کلامی از منتسکیو (۱۷۵۵-۱۶۸۹) جهت خُسن ختام به پایان می‌برم و از حوصله شنوندگان و خوانندگان خود متشکرم. "اگر چیزی را بنفع ملت بدانم که موجب زوال ملت دیگری شود، آنرا به فرمانروایم پیشنهاد نمی‌کنم، زیرا من قبل از اینکه یک فرانسوی باشم، یک انسانم، یا (بهتر بگویم) من ضرورتاً یک انسانم و فقط بر حسب تصادف یک فرانسوی می‌باشم" (منتسکیو- اندیشه‌ها، نقل از جریانهای اصلی تفکر غربی، صفحه ۲۲۱۳۶۲).

پاورقی‌ها:

- *1- کشوروند اصطلاحی است که من در رابطه با ساختار سنتی جامعه ایران که از دوره ایلام تا کنون پابرجا مانده است وضع و باصطلاح جعل کرده‌ام که در برگیرنده ایل‌وندان، ده‌وندان و شهروندان ایرانی است که در مثلث همزیست (ایل، ده و شهر) در هر ناحیه (استان) از ممالک محروسه ایران، ساختار سنتی ایران را بوجود آورده بودند.
- *2- ارجاع زبانها به تبار اسطوره‌ای (آریائی-سامی) نظیر بیان جغرافیایی (ژئوپلیتیک) آنها (هند و اروپائی یا ارال و آلتائیک) جنبه علمی ندارد و درست‌تر است آنها را بنا به ساختار دستوری‌شان بنامیم: زبانهای تحلیلی بجای زبانهای «آریائی»، زبانهای قالبی بجای زبانهای «سامی» و زبانهای التصاقی بجای زبانها «ارال و آلتائی».
- *3- دکتر پرویز خانلری که باین عملکرد "اداری" زبانها توجه ندارد، در کتابشناسی و زبان فارسی صفحه ۶۱، مسئله را به هوس و عادت ارجاع می‌دهد و می‌نویسد: [داریوش] این کتیبه‌ها را معمولا به سه زبان نوشته (نویسانده) است: یکی پارسی باستان که زبان مادری این (شاه) بوده، دیگری به عیلامی یا زبان محلی ولایت شوش و سوم بابلی که زبانی سامی است و از زمانهای قدیم‌تر در ناحیه دجله و فرات و کشورهای همسایه آن رواج داشته است.
- *4- زبانشناسان و خاورشناسان بیش از صد و بیست زبان و لهجه زنده در ایران کشف کرده بودند که فهرست نام کتاب‌های آنها به دوپست (۲۰۰) عدد می‌رسد که در دفتر اول مجله "فرهنگ ایران زمین" فرودین ماه ۱۳۳۲ (زمان دکتر محمد مصدق) درج شده است.
- *5- راجع به لائیسیت در عهد مغول نگاه شود به: تاریخ جهانگشای جویی، انتشارات بامداد، افسست از روی نسخه لیدن (هلند) جلد اول صفحات (۱، ۱۶۵، ۱۸۱، ۲۲۲: (باتو) پادشاهی بود به هیچ دین و ملت مایل نه، همان شیوه یزدانشناسی می‌دانست و متعصب هیچکدام از ملل و ادیان نبود. نیز جلد سوم صفحه ۷۷، (ملت و ملل بمعنی معتقدین بیک دین یا پیامبر است).
- *6- همان جلد سوم صفحه ۸۹: "از همه نوع کتبه ملازم‌اند از کتاب پارسی و آیفوری و ختائی و تبت و تنکوت و غیر آن، تا هرگه که بموضعی مثالی نویسند بزبان و خط آن جماعت اصدار افتد.
- *7- جالب است که آنزمان و حتی امروز عده‌ای در ایران و ترکیه به پیروی از سخن ناآگاهانه مورخین مسلمان نیز اشعار شاعر حماسه‌سرائی چون فردوسی که برخلاف متون مقدس و صریح زرتشتی: "یسنه" ویشتها (یشت ۱۹ بند ۷۷) و بندش، تورانیان را که نظیر آریائی‌ها به اسطوره هند و ایرانی تعلق دارند اجداد اسطوره‌ای ترکان قلمداد کرده و افراسیاب تورانی را با آلپ ارتنگا (بیرمرد آزاد) جد اسطوره‌ای ترکان یکی می‌گیرند. دکتر محمود افشار (ترک) نیز نظیر سید احمد کسروی تبریزی (عرب تبار ترک‌زبان) خود را به نژاد آریائی منسوب می‌کند.
- *8- ظهور این هویت شخصی که احساس خودآگاهانه فرد به میان جامعه ملی و کشور

تربیبون

است بکلی متفاوت از "هویت فردی-جنیسی (غریزی) است که در انسان و حیوان بصورت غریزی و درک "این همانی" (ارسطویی) از انسانهای دیگر و حیوانات و اشیاء وجود دارد. از اینرو برای تمیز ایندو؛

- اولی را هویت شخصی نامیده‌ام که مربوط به احساس شخصیت مستقل خود در جامعه مدرن صنعتی و سرمایه‌داری است و پایه همه آزادیهای اجتماعی و مبارزات طبقاتی است.
- دومی را هویت فردی-جنسی نامیده‌ام که مقوله ایست فردی و غریزی.
*9- پانیسم دارای دو خصلت متضاد و در عین حال مکمل خصلت توتالیتاریستی (تمامیت‌گرایی) است:

الف. وحدت با "هم‌نژادان"، هم‌تباران، هم‌زبانان، هم‌دینان و هم طبقه‌های خارج از چهارچوب مرزهای ملی و ملت خودی جهت جذب و حل آنها در هسته قدرتمند مدعی پانیسم.

ب. یکدست کردن داخل: با از میان بردن، حاشیه‌نشین کردن و در صورت امکان در خود مستحیل کردن تمام "نژادها"، تبارها، زبانها، ادیان، طبقات، گرایشهای سیاسی مخالف و گرههای ناهم‌ساز داخلی. جذب و حل کردن آنها همواره همراه با فشار سیاسی-پلیسی یا با برنامه‌ریزی بلند مدت اقتصادی-فرهنگی است و هدف از همه این اعمال ضدفرهنگی و ضد انسانی بوجود آوردن جامعه و مردمانی یکدست و مشابه هم است و این اتوپیای غیر قابل حصول، در شعارهایی نظیر: انسان طراز اول، ژرمنی خالص یا آریایی واقعی، مسلمان یا مؤمن مکتبی و غیره خود را نشان داده و میدهد.

فهرست منبع (به ترتیب)

- ۱- میرزا فتحعلی آخوندزاده، ۱۳۶۴، مکتوبات مقدمه و تصحیح تجدید نظر از م. صبحدم (محمد جواد محجوبی) انتشارات مرد امروز- آلمان
- ۲- تنسر- (نامه تنسر به گشنست) ۱۳۵۴، چاپ اول: ۱۳۱۱، تصحیح مجتبی مینوی، چاپ خوارزمی- تهران
- ۳- یسنا (اوستا)- جلد اول ۲۵۳۶ شاهنشاهی (۱۳۵۶) گزارش پورداود- ابراهیم. انتشارات دانشگاه تهران- چاپ سوم شماره ۱۵۹۶ (شماره مسلسل ۱۹۷۱، در مورد فرویدون و سه فرزندش نیز رجوع کنید به دینکرد کتاب هشتم- فصل دوازدهم فقره ۹ و همچنین مهرداد بهار ۱۳۶۲ پژوهشی در اساطیر ایران- پاره نخست- انتشارات توس: شماره ۲۴۹، صفحه: ۱۴۰، ۱۴۳، ۱۴۵ به نقل از بندهش (فصل ۳۱ بند ۱۴۹)
- ۴- اوستا ۱۳۷۰ (کهن ترین سرودهای ایرانیان)، گزارش و پژوهش جلیل دوستخواه، انتشارات مروارید، جلد دوم. در مورد ایرانویج نیز رجوع شود به یسنا پورداود جلد اول دیباچه صفحه ۳۸۵۲. بهرام فره وشی ۱۳۶۵ ایرانویج، انتشارات دانشگاه تهران- نیز کتاب مهرداد بهار جلد اول صفحات (۱۰۶-۹۷) و جلد دوم درباره ایرانویج.
- ۵- ناتل خاندلری- پرویز ۱۳۶۱ "زبان‌شناسی و زبان فارسی" انتشارات توس شماره ۲۴۴- تهران.
- ۶- اسکندری- ایرج ۱۹۸۴ (۱۳۶۳) در تاریکی هزاره‌ها- روند فروپاشی جامعه بدوی و تشکیل نخستین دولت در سرزمین ایران - چاپ پاریس.
- ۷- هنری فیلد، ۱۳۴۳، "مردم‌شناسی ایران" ترجمه دکتر عبدالله فریار، چاپ انتشارات کتابخانه ابن سینا، تهران. کتاب در ۱۹۳۹ چاپ شده و مطالب آن راجع به نژاد به مقوله فنوتیپ مربوط است. زیرا هنوز علم ژنتیک بعنوان یک علم مطرح نبود.
- ۸- AMIET Pierre 1966 "Elam", ARCHEE EDITEUR, FRANCE
- ۹- HUART Clement 1943 "L'Iran Antique" Edition Albin Michel, Paris.
- ۱۰- GRILLOT- susini (Francoise) 1987 "Elements de Grammaire Elamite", (Recherche sur Les Civilisation) Editions
- ۱۱- دکتر صادق ملک‌شهمیرزادی، ۱۳۷۲- "ایلام نخستین دولت فدرال جهان"، مجله نشر دانش، سال سیزدهم، شماره چهارم.
- ۱۲- مورگان- دیوید، ۱۳۷۳، "ایران در قرون وسطی"، مترجم عباس مخبر، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. نیز نگاه کنید به آن.ک.س. لمبتون ۱۳۴۴ مالک و زارع در ایران چاپ بنگاه ترجمه و نشر کتاب ترجمه منوچهر امیری فصل سوم.
- ۱۳- ایران نامه، ۱۳۷۳، سال دوازدهم شماره (۳) ویژه هویت ایرانی مقاله احسان یارشاطر تحت عنوان "هویت ملی"، آمریکا.

۱۴- آدمیت- فریدون، س ۳۵۷، "اندیشه‌های میرزا آقاخان کرمانی"، انتشارات پیام، تهران.

۱۵- مجله کاوه، شماره ۱۲، دوره جدید، ۱۵ دسامبر ۱۹۹۱ صفحه ۳، به نقل از مقاله دکتر نادر انتخابی: "ناسیونالیسم و تجدد در فرهنگ سیاسی بعد از مشروطیت"، نگاه نو، شماره ۱۲، بهمن و اسفند ۱۳۷۱ (صفحات ۶-۳۱).

۱۶- آدمیت- فریدون، مقالات تاریخی انتشارات پیام، ۱۳۵۵، تهران.

۱۷- طهماسبی- عبدالله، ۲۵۳۵ (۱۳۵۵ ه.ش.) "تاریخ شاهنشاهی اعلیحضرت رضا شاه کبیر" انتشارات دانشگاه تهران، شماره ۱۵۳۷ تحت عنوان پاسخ کوتاه تاریخی درباره دکتر ارانی و بخصوص "تاریخچه فرقه جمهوری انقلابی ایران" از حمید احمدی مراجعه شود.

۱۹- ذکاء- یحیی، ۱۳۵۲، "کاروند کسروی" شرکت سهامی کتابهای جیبی تهران.

۲۰- صدرالاشراقی، سیدضیاءالدین، "افتخار نژادی یا افتخار انسانی"، روزگار نو، دفتر دوازدهم سال چهاردهم، شماره مسلسل ۱۶۸.

۲۱- سارتن- جرج، ۱۳۴۶، "تاریخ علم" ترجمه احمد آرام چاپ امیرکبیر، تهران.

۲۲- Fanklin LE VAN BAUMER 1987 "Main Currents of Western Thought"

University No: y-324 pag. 362

فرانکلین- لو- فان باومر، "جریانهای اصلی اندیشه غربی"، منتسکیو "اندیشه‌ها"، این کتاب به فارسی ترجمه شده و هنوز به چاپ نرسیده است.

سیدضیاءالدین صدرالاشراقی متولد و دیپلمه در شهر تبریز، فارغ التحصیل دانشکده کشاورزی کرج (دانشگاه تهران)، آخرین مدرک تحصیلی: دکترای اقتصادی-اجتماعی از دانشگاه سوربن (پاریس)، با هدایت پروفیسور مارسل مازوایه استاد صاحب کرسی "کشاورزی تطبیقی" در انستیتوی ملی کشاورزی. موضوع رساله: "تحولات روستائی در ایران" است که در آن طرز ساختار سنتی و اصلاحات ارضی شاه (۱۳۴۰-۱۹۶۱) بیان و تحلیل شده است. ساختار سنتی مرکب از سه شیوه زیست ایل، ده و شهر بود که در تضاد موجود و توافق غالب خود از ایلام تا به امروز باقی مانده و می توان آنرا مثلث همزیست ساختار ایرانی نامید. (ایران در معنی ساکنان سرزمین ایران کنونی)

از آثار قلمی میتوان موارد زیر را نام برد:

- ۱- تصحیح ترجمه محمدطاهر تنیرالبیروتی بنام "بت پرستی و مسحیت کنونی" که بر جدول مقایسه ای مسیحیت با برهمنائیسیم و بودائیسیم مؤلف، خود نیز جدولی در مقایسه مسحیت با آئین مهر (میترائیسیم) افزوده ام که هنوز به چاپ نرسیده است.
- ۲- تصحیح و چاپ کتاب "در تاریکی هزاره ها" تألیف ایرج اسکندری در پاریس ۱۹۶۳. نام اصلی کتاب "روند فروپاشی جامعه بدوی (اولیه) و تشکیل نخستین دولت در سرزمین ایران" یعنی کشور و تمدن ایلام بود.
- ۳- تلخیص کتاب "هنر جنگ" اثر فناناپذیر "سون تزو" که توسط تیمسار سرلشکر محمود کی بفارسی ترجمه شده است.
- ۴- تلخیص کتاب "آداب الحرب و الشجاعة"
- ۵- چاپ مجدد کتاب "سرنوشت ایران چه خواهدبود" نوشته سیداحمد کسروی تبریزی با مقدمه ای بر آن ولی نقد آن هنوز چاپ نشده است.
- ۶- آئین مهر
- ۷- خاستگاه و سرانجام مشروطیت
- ۸- اقوام ایرانی و ملت ایران
- ۹- سیر تحولی اندیشه استاد شهریار به مناسبت چهلمین روز درگذشت او در دانشگاه سوربن.
- ۱۰- حقوق زن در روند تاریخی ایران (دانشگاه سیاتل آمریکا)
- ۱۱- جریانهای مهم فکری در ایران بعد از اسلام: (فقه + کلام + تصوف) (خراباتیگری + جریان فلسفی + جریان علمی)
- ۱۲- آزادی تسلیح از افلاطون تا جفرسون روزگرنو شماره مسلسل ۱۵۶
- ۱۳- افتخار نژادی یا افتخار انسانی: چاپ شده در روزگرنو شماره مسلسل ۱۶۸.

- ۱۴- زبان مشترک و زبانهای مادری، روزگارتو، شماره مسلسل ۱۷۸، ۱۷۳، ۱۷۲.
- ۱۵- خط و تغییر خط در سرزمین ایران، روزگارتو، شماره مسلسل ۱۷۴-۱۸۱.
- ۱۶- انقلاب سفید و انقلاب بهمن (انجمن پژوهشگران ایران) - لندن.
- ۱۷- پانیسم (انجمن پژوهشگران ایران (لندن)): خصلت عمومی پانیسم و اشکال آن: پان ژرمنیسم + پان اسلاویسم + پان امریکانیسم + پان ترکیسم + پان اسلامیسیم + پان ایرانیسیم (پان فارسیسم) و ...
- ۱۸- کثرت قومی و هویت ملی ایرانیان (همین مقاله).
- ۱۹- اصلاحات ارضی در جهان: (مدرن و سنتی) و اشکال آن
- ۲۰- تحولات روستائی در ایران: عنوان رساله دکترا (۱۹۸۲) که در دانشکده کشاورزی کرج - دانشگاه تهران تدریس شد.

نگاهی به ویژگیهای ساختاری و کاربردی زبان ترکی آذربایجانی

بخش اول این مقاله در شماره اول تریبون تحت عنوان "مبانی بنیادی و ساختاری زبان آذربایجانی" از نظر خوانندگان گرامی گذشت. اینک بخش دوم سلسله بحثهای دکتر محمدعلی فرزانه در ارتباط با ویژگیهای ساختاری و کاربردی زبان ترکی آذربایجانی از نظرتان میگذرد.

تریبون

دکتر محمدعلی فرزانه

زبان ترکی آذری، برخلاف تصور یا ادعای کسانی که از راه ناآگاهی یا عمد، آن را زبان فاقد قاعده و ضابطه قلمداد می کنند، زبانی است بسیار قانونمند و متکی بر قواعد و موازین ساختاری و دستوری فوق العاده محکم و پابرجا و مسلماً با استثنائاتی کمابیش، که اصولاً در هر امر مبتنی بر قاعده و قانون پیش می آید.

قواعد و ضوابط حاکم بر زبان ترکی آذری، از ساختار آوایی (فونتیک) و سازه ای (مورفولوژیک) زبان گرفته تا ساختار و ساخت ترکیبی و نحوی (سنتاکس) این زبان را دربرمی گیرد و اینک ما اینجا به مواردی چند از این ضوابط و قانونمندیها، هرچند به اختصار اشاره می کنیم.

۱- زبان ترکی آذری یک زبان هارمونیک

اصوات یا آواها در هر زبان به عنوان اجزای بسیط و یاخته ای تشکیل دهنده سازه ها، دارای اهمیت و نقش بنیادی هستند. آواهای رایج در هر زبان (که در نگارش وسیله الفبای آن زبان نشان داده می شود)، اعم از آواهای صدادار (مصوت) یا بی صدا (صائت) در ایجاد سازه ها و کلمات از یک رشته ضوابط و هماهنگیهای پیروی می کنند که از آنها به ویژگیهای آوایی آن زبان نام برده می شود. این ضوابط و همسازیه اعم از اینکه برای متکلمان زبان مکشوف یا نامکشوف باشد، در کاربرد زبان خود به خود رعایت می شود. به عنوان مثال در زبان فارسی علامت مصدری دال و نون (دن) و یا تا و نون (تن) است و همه آنها که به فارسی سخن می گویند «شنیدن» و «دیدن» و «اندیشیدن» را با دال و نون و «گفتن» و «رفتن» و «آشفتن» را با تا و نو تلفظ می کنند، بدون اینکه عموماً بر علت این دوگانگی تلفظ واقف باشند؛ مگر اینکه بر ضوابط آوایی زبان

مسئله ضوابط و همسازیه‌های آوایی در هر یک از زبانها به اشکال گوناگون وجود دارد و این امر در زبان ترکی آذری به دلیل نقشی که آواها و به ویژه آواهای صدادار (مصوت) دریافت آوایی سازه‌ها دارند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و منظره همساز (هارمونیک) خاصی به ساخت آوایی واژه‌ها و لغات این زبان می‌بخشد.

آواهای سی و دوگانه رایج در زبان ترکی آذری، به مانند آواهای رایج در اغلب زبانها، به دو گروه آواهای صدادار و بی صدا تقسیم می‌شوند.

از سی و دو آوای رایج در زبان ترکی آذری، نه صدای زیر صدادار هستند: آ. a (باش. سر)، آ. ə (آل. دست)، ای. e (ائو. خانه)، ای. i (ایل. سال)، ای. l (قیش. زمستان)، او. o (اون. ده)، او. ö (سؤز. حرف، کلام)، او. u (دؤز. نمک) و او. ulla (اوز. چهره).

البته، این نه آوای صدادار از نظر وسعت کاربرد در واژه‌های زبان همسان نیستند. برخی از آنها بسیار فعال هستند و در هجاهای متوالی کلمات (اعم از اول، وسط یا آخر) می‌توانند شرکت کنند. برخی دیگر از آنها کمتر فعال هستند و بعنوان نمونه سه آوای: o, e, ö تنها در هجای اول کلمات شرکت می‌کنند و امکان حضور در هجاهای بعدی را ندارند.

اهمیت آواهای صدادار در زبان ترکی آذری نه تنها از نظر تنوع، بلکه از جهت نقش آنها دریافت آوایی سازه‌ها بسیار مهم است. این اهمیت از آنجا ناشی است که آواهای صدادار برحسب هنجار و نحوه تلفظ به گروههای سبب و نازک (برحسب اینکه آوا با هنجار قوی یا ملایم از دهان بیرون آید)، گرد و مستوی (برحسب اینکه هنگام تلفظ آوا، لبها شکل گرد یا افقی بخود بگیرد) و پسین و پیشین (برحسب اینکه آوا در قسمت خلفی یا قدامی جهاز صوتی شکل پذیرد) رده بندی می‌شوند. به موجب این رده بندی هر یک از این آواها تنها با آوای همگون خود می‌تواند در فراگرد سازه‌ها و واژه‌ها شرکت کند و اشتراک دو آوای ناهمگون در یک سازه ناممکن است.

در رده بندی زیر، هر چند بطور خلاصه، فرایند هماهنگی آواهای صدادار دریافت کلمات ترکی آذری مشخص شده است:

الف- هرگاه صائت هجای اول کلمه یکی از آواهای صدادار a و l باشد،

صائتهای بعدی نیز از همین دونوع خواهد بود. مانند یاخین. yaxın (نزدیک)، یاخینلیق. yaxınlıq (نزدیکی، همجواری)، یاخینلیقلاردا. yaxınlıqlarda (در این نزدیکیها)، قیوراق. qıvraq (چابک)، قیوراقلیق. qıvraqlıq (چابکی)، قیوراقلاشماق. qıvraqlıqlaşmaq (چابک شدن، چست و چالاک شدن).

بـ هرگاه صائت به کار رفته در هجای اول، یکی از آوهای صدادار *e, ə, i* باشد، صائتهای بعدی از نوع *ə, i* خواهد بود (بطوریکه در بالا اشاره شد آوای *e* در کلمات ترکی آذری تنها در هجای اول می‌تواند شرکت کند و رواید اشتراک در هجاهای بعدی را ندارد) مانند: یشمک. *yemək* (خوردن)، یشیمجیل. *yeyimcil* (پرخور، دله)، یشدیرتمک. *yedirtmək* (خوراندن)، سیمک. *səpmək* (افشاندن)، سپلمک. *səpilmək* (پاشیده شدن)، ایستی. *isti* (گرم)، ایستیلشدیرمک. *istiləşdirmək* (گرم دادن، بتدریج گرم کردن).

جـ هرگاه صائت به کار رفته در هجای اول، یکی از آوهای صدادار *u* و *a* باشد، صائتهای بعدی از نوع *u* و یا *1* و *a* خواهند بود (جایگزین شدن دو آوای *1* و *a* بجای آوای *o* در هجاهای بعدی، به سبب آن است که آوای *o* رواید شرکت در هجاهای بعدی کلمه را ندارد). مانند: یورغون. *yorğun* (خسته، وامانده)، یورغونلوق. *yorğunluq* (خستگی، واماندگی)، یورغونلاشدیرماق. *yorğunlaşdırmaq* (خسته کردن، از توان انداختن)، اوتانماق. *utanmaq* (خجالت کشیدن)، اوتاندیرماق. *utandırmaq* (خجالت دادن).

دـ هرگاه صائت به کار رفته در هجای اول، یکی از آوهای بعدی باشد، صائتهای بعدی از نوع *ü* یا *i* و *ə* خواهد بود (جایگزینی دو آوای *i* و *ə* بجای آوای *ö* در هجاهای بعدی، به سبب عدم امکان اشتراک این دو آوا در هجاهای بعدی است). مانند: گؤروش. *görüŧ* (دیدار، ملاقات)، گؤروشدورمک. *görüŧdürmək* (به دیدار رساندن)، دوشونجه. *düşüncə* (اندیشه)، دوشونجه سیزلیک. *düşüncəsizlik* (بی‌فکری).

علاوه بر هماهنگی آوهای صدادار، آوهای بی‌صدای موجود در زبان ترکی آذری نیز برحسب هنجار تلفظ به بخش‌هایی از نوع لبی و دندانی، کامی و حلقی، گنگ و طنین‌دار و غیره تقسیم می‌شوند که نحوه اشتراک آنها نیز در ساخت کلمات تابع ضوابط ویژه است. (برای آگاهی فراتر از نحوه گروه‌بندی آواها و الزام پیروی آنها از قانون هماهنگی و هارمونی اصوات در زبان ترکی آذری، می‌توان به کتابهای دستور این زبان مراجعه کرد).

۲- زبان ترکی آذری، زبان آواهای صدادر کوتاه

در زبان ترکی آذری، آواهای صدادر با وجود داشتن شیوه و هنجار تلفظ گوناگون، که در بالا به آن اشاره شد، از نظر اندازه کشش این آواها زبان کوتاه صائت محسوب می‌شوند. منظور از کوتاه (مقصور) یا کشیده (ممدود) بودن یک آوای صدادر، تفاوت موجود در فاصله زمانی ادای آن آواست. هرگاه آوای صدادر به شکل سریع و با یک ضربه ادا شود، دارای شکل کوتاه و در صورتیکه به صورت کشدار ادا شود، شکل کشیده آن را خواهد داشت. آواهای صدادر در هر زبان ممکن است از نوع کشیده یا کوتاه و یا ترکیبی از این دو نوع باشند و حتی امکان دارد یک یا چند آوای صدادر در یک زبان دارای هر دو شکل کشیده و کوتاه باشند. کمااینکه در زبانهای عربی و فارسی تعبیر الف و واو و یاء ممدوده و مقصوره نشانه دوگانگی در شکل تلفظ این آواهاست.

زبان ترکی آذری از نظر کلی زبان کوتاه صائت است. یعنی معیار کشش آواها صدادر در آن شکل سریع دارد و با اینکه در برخی کلمات به دلیل رخدادهای صوتی و در گروهی از لغات دخیل (لغاتی که از سایر زبانها به این زبان راه بسته‌اند) به اشکال کشیده آواهای صدادر می‌توان برخورد، ویژگی کوتاهی آواهای صدادر از خصوصیت‌های بنیادی این زبان است و بهمین سبب نیز الزاماً یکی از شرایط بومی شدن لغات بیگانه در این زبان تبدیل شدن آواهای کشیده آنها به آواهای صدادر کوتاه از همان نوع و یا به آوای کوتاه قریب المخرج دخیل با آن آوا می‌باشد.

بنابراین، وقتی لغات از نوع آباد (ābād)*، آزاد (āzād)، آدم (ādəm)، آواره (āvārē)، آبنوره (ābgüre)، دوست (düst)، کوچه (küçe)، پیشه (pişe)، عاشق (āşeḡ)، کوسه (küse)، میخچه (mıxçe)، ساعت (sāet) و امثال آن در زبان ترکی آذری به صورت آباد (abad)، آزاد (azad)، آدم (adam)، آوارا (avara)، آبنورا (abğora)، دوست (dost)، کوچه (küçe)، پشه (peşe)، عاشیق (aşıq)، کوسا (kosa)، میخچا (mıxça)، ساعات (saat) تلفظ می‌شوند، به علت همین کوتاه شدن هنجار صوتی آواهای صدادر در این زبان است.

البته، عکس این حالت عموماً در لغات ترکی آذری دخیل در فارسی نیز عیناً اتفاق می‌افتد. یعنی لغات ترکی آذری وقتی وارد زبان فارسی می‌شوند، مصوت‌های کوتاه آنها به آوای صدادر کشیده از نوع همان آوا و یا آوای قریب المخرج دیگر تبدیل می‌گردد. مثلاً سازه‌های ترکی آذری ائل (el)، باجاناق (bacanaq)، چاخماق (çaxmaq)، چاپار (çapar)، چاتما (çatma)، خانیم

(xanım)، خاتین (xatın)، یارق (yaraq) در فارسی به صورت ایل (il)، باجنق (bacenaq)، چخماق (çəxmaq)، چاپار (çapar)، خانم (xanom)، خاتون (xatun)، یراق (yəraq) تلفظ می‌شوند.

۳- زبان ترکی آذری، زبان هجاهای همگون

کوتاهای تلفظ آوای صدادار در زبان ترکی آذری، مستقیماً در ساختار صوتی هجاهای تشکیل دهنده سازه‌ها و لغت این زبان تاثیر می‌گذارد. در زبان ترکی آذری هجاهای تشکیل دهنده لغات اعم از اینکه از یک صائت تنها و یا از ترکیب صائت با یک یا چند صامت باشند، هجاهای موجود عیار کشش همسان دارند. مثلاً در کلمه آ-پا-ریل-ماق (برده شدن) که از چهار هجا تشکیل شده، عیار کشش هر چهار هجا صرفنظر از تعداد آوای به کار رفته در آنها همگون و یکسان است. در صورتیکه در زبانهای عربی و فارسی به دلیل وجود آوای صدادار کوتاه و کشیده هجاهای تشکیل دهنده لغات ناهمگون یعنی بعضی از هجاها کشیده و برخی دیگر کوتاه است، بطوریکه هرگاه عیار هجاهای کشیده را یک فرض کنیم، عیار هجاهای کوتاه مثلاً ۱۲ خواهد بود. در کلمه م-سا-فر-رت، هجاهای او۳و۴ کوتاه و هجای دوم کشیده است.

موضوع همگونی یا ناهمگونی میزان کشش آوای صدادار، در فراگرد هارمونیک زبان شاخصهایی بجای می‌گذارد که یکی از بارزترین آنها تاثیر در وزن و قالببندی شعر آذری است. در ترکی آذری به لحاظ همین همگونی عیار صوتی هجاها، قالب طبیعی شعر وزن هجاست. یعنی در این شعر، هر مصرع دارای تعداد معینی از هجاهای کوتاه و کشیده ناهمگون تشکیل شده است و این ویژگی وزن طبیعی شعر را در ترکی آذری در قالب هجا، ولی در عربی و فارسی در قالب عروض نمودار می‌کند. البته در شعر کلاسیک آذری بنا به رویه مرسوم از وزن عروض استفاده شده ولی شعر خلقی آذری همیشه در هجا سروده شده است.

۴- زبان ترکی آذری، یک زبان التصاقی (پیوندی)

یکی از مهمترین ویژگیهای ساختاری و چه بسا برجسته‌ترین ویژگی زبان ترکی آذری جنبه التصاقی یا پیوندی بودن این زبان است. زبانهای التصاقی یا پیوندی آن دسته از زبانها هستند که ریشه کلمه در آنها همواره ثابت است و ساخت آوایی آن هرگز بهم نمی‌خورد. در این دسته از زبانها، ریشه و رادیکال کلمه هر تغییری را که به منظور ارائه مفاهیم و معانی جدید و یا انجام نقش گرامری خود در کلام به خود می‌پذیرد، همیشه به صورت الحاق یک رشته اشکال آوایی به آخر ریشه که از آنها به پیوند نام برده می‌شود، انجام می‌دهد.

تریبون

ریشه‌ها ساده‌ترین اشکال بنیادین لغات هستند که غالباً از یک هجا، مانند: گوز(چشم)، باش(سر)، ال(دست)، دیل(زبان)، یثر(زمین-خاک)، داش(سنگ)، آغ(سفید)، چوخ(بسیار)، آد(نام)، یات(بخواب)، یاز(بنویس)، دور(برخیز)، بعضاً در دو هجا، مانند: قولاق(گوش)، آیاق(پا)، آغاج(درخت)، یاغیش(باران)، یاشیل(سبز)، چتین(دشوار)، ایسته(بخواه)، دینله(گوش کن) و گاهی نیز از سه هجا و بندرت از چهار هجا مانند گؤپرچین(کبوتر) و کرتنکله(سوسمار) تشکیل می‌شود.

کاوشهای لغت‌شناسی نشان می‌دهد که در زبانهای پیوندی ریشه‌ها عموماً در آغاز تک‌هجایی بوده و بعدها در نتیجه آمیختگی عناصر به صورت دو یا چند هجایی در آمده‌اند. به همین جهت نیز در زبان امروزی آذربایجان، به مانند سایر زبانهای ترکی، اکثریت بزرگ ریشه‌های بنیادی تک‌هجایی، تعداد معینی از آنها دوهجایی و شمار اندکی نیز بیش از دوهجایی هستند.

ریشه‌ها، سازه‌های آوایی مستقلی هستند که موجودات و مفاهیم و گونه‌ها و حالات و حرکات آنها را بطور منفرد و بدون در نظر گرفتن پیوستگی و وابستگی متقابل آنها مشخص می‌سازند و از این لحاظ نام مجرد و ناوابسته موجودات و اشیا و مفاهیم و گونه‌ها و حالات و حرکات آنها را بازگو می‌کنند.

ریشه‌ها از نظر مدلول و کاربرد به دو نوع عمده تقسیم می‌شوند. نوعی از آنها برای نامیدن موجودات جاندار و بیجان و اوصاف و گونه‌های آنها و نوعی دیگر برای بیان تغییرات و حرکات و کنش‌های آنها به کار می‌روند. ریشه‌های نوع اول را ریشه‌های وصفی یا اسمی و ریشه‌های نوع دوم را ریشه‌های گزاره‌ای یا فعلی می‌توان نامید.

پیوندها، آواها یا ترکیبات آوایی متغیری هستند که به خودی خود دارای معنی و مفهوم نبوده و تنها با پیوستن به آخر ریشه، آنها را برای پذیرش معنی و مدلول جدید و یا ایجاد ارتباط کاربردی با اجزای دیگر کلام یاری می‌دهند.

برخلاف ریشه‌ها که دارای ساختار آوایی ثابت و پابرجا هستند، ساخت آوایی پیوندها از نظر هماهنگی تابع آوای صدادار ریشه هستند و نوع آوای صدادار آنها معمولاً از روی آخرین آوای صدادار سازه‌ای که به آخر آن می‌پیوندند، تعیین می‌گردد. البته، این ضابطه هماهنگی آوای صدادار شامل کلیه پیوندها بلااستثنا نمی‌شود. پیوندهایی نیز هستند که اشکال صوتی ثابت دارند. بطور کلی اشکال ساختاری پیوندها یک شکلی، دوشکلی و یا چهار شکلی هستند.

پیوندها برحسب وظیفه و کاربرد خود به دو گروه عمده پیوندهای توصیفی یا واژه ساز، و پیوندهای تعریفی یا ارتباطی تقسیم می شوند.

پیوندهای توصیفی یا واژه ساز، در الحاق به ریشه ها جای اول را ندارند و آن را برای پذیرش مدلول و فرایند جداگانه آماده می کنند. واژه هایی که از الحاق یک یا چند پیوند واژه ساز متوالی به وجود می آیند، ضمن اینکه از نظر مدلولی و معنی با مفهوم ریشه خویشاوندی دور یا نزدیکی را حفظ می کنند، به صورت لغت جداگانه ای در می آیند که هریک معنی و مفهوم خود را دارند و در فرهنگ و ذخیره لغوی زبان جای می گیرند.

بعنوان مثال: از ریشه دیل (زبان) سازهائی نظیر دیلچک (زبان کوچک)، دیلک (آرزو، خواست، تمنا)، دیلچی (زیانشناس)، دیلچیلیک (زیانشناسی)، دیلمانج (مترجم)، دیلنچی (گدا، سائل)، دیلنچیلیک (گدایی، دربازی)، دیلنمک (گدایی کردن)، دیلنمک (به صدا درآمدن، اعتراض کردن)، دیلندیرمک (به حرف واداشتن)، دیلشمک (هم زبان شدن، حرف یکی کردن) و امثال آن تشکیل می شود.

کلمات و لغاتی را که با الحاق پیوندهای واژه ساز به آخر ریشه ها ایجاد می شوند، سازه های اندامی می توان نامید.

پیوندهای واژه ساز از نقطه نظر کاربرد همسان نیستند. گروهی از آنها دایره عملکرد گسترده دارند و پیوندهای فعال و بارور محسوب می شوند. ولی گروهی دیگر کاربرد محدود و غیرفعال دارند. پیوندهای واژه ساز در الحاق به آخر واژه ها برحسب فرایند چهار نوع عمل می کنند: پیوندهائی که با الحاق به آخر سازه های اسمی، اسم تشکیل می دهند. پیوندهائی که با الحاق به آخر سازه های فعلی، اسم تشکیل می دهند، پیوندهائی که با الحاق به آخر سازه های فعلی، فعل ایجاد می کنند و بالاخره پیوندهائی که با الحاق به آخر سازه های اسمی، فعل ایجاد می کنند.

و اینک مثالهایی چند برای هریک از موارد چهارگانه بالا:

داغ- داغلیق (کوهستانی)، دون- دونلوق (پارچه پیراهنی)، اوزوم- اوزوملوک (تاکستان)، قالای- قالایچی (رویگر)، اویون- اویونچی (بازیگر)، سوت- سوتچو (شیرفروش)، چال- چالغی (موسیقی)، شو- شوگی (عشق، محبت)، وئر- وئرگی (مالیات)، آل- آلیجی (خریدار)، توخو- توخوجو (بافته)، سور- سوروجو (راننده)، سیل- سیلدیرمک (پاک گردانیدن)، ییل- ییلدیرمک (معلوم گردانیدن)، یو- یوونماق (شستشو کردن)، بؤل- بؤلونمک (تقسیم شدن).

آلو- آلولانماق (مشتعل شدن)، گوج- گوجلنمک (نیرومند شدن)،
بوش- بوشالماق (خالی شدن)، قالین- قالینلاشماق (کلفت شدن).

پیوندهای تعریفی یا ارتباطی که بمنظور ایجاد پیوستگی میان سازه‌های ترکیبی کلام به انتهای کلمات افزوده می‌شوند، کاری به مدلول فرایند واژه نداشته و وظیفه خود را تنها به صورت مهیا ساختن کلمه در راستای ایفای نقش گرامری آن انجام می‌دهند. به این ترتیب، پیوندهای نسبت و حالت در اسم و پیوندهای وجه، زمان، شخص در فعل جزو پیوندهای تعریفی یا ارتباطی به حساب می‌آیند:
«میشه لیکده بالتاچیلارین نچه سی قوروموش آغاجلاری کؤکوندن بالتالاییر، نچه سی ده دوغرانییش بوداقلاری بیریرته توپلاییردیلار».

(در بیشه زار چندتا از تبرداران درختان خشکیده را از بیخ می‌بریدند و چند نفر دیگر شاخه‌های خرد شده را یکجا تل می‌زدند).
اگر ما در این عبارت پیوندهای تعریفی یا ارتباطی را از انتهای کلمات حذف کنیم واژه‌های منفصل و نامفهوم به شکل زیر بجای خواهد ماند:
«میشه لیک - بالتاچیلار - نچه - قورو - آغاجلار - کؤک - بالتالار - نچه - ده - دوغرا - بوداقلار . بیر - یئر - توپلا».

بطوریکه ملاحظه می‌شود، جایگزینی پیوندهای توصیفی و تعریفی در کلمات ترکی آذری مبتنی بر یک قانونمندی منطقی است که از آن به ویژگی توالی قانونمند پیوندها می‌توان نام برد. به موجب این قانونمندی پیوندهای توصیفی در الحاق به آخر سازه‌ها همواره جای اول و پیوندهای تعریفی جای بعدی را دارند.

علت این توالی پیوندها دقیقاً ناشی از نحوه عملکرد دستوری متفاوت آنهاست. پیوندهای توصیفی با الحاق به آخر سازه‌ها نقش خود را در راستای معنی و مدلول جدید بخشیدن به آنها انجام می‌دهند و بهمین جهت حالت پیوستگی ثابت و پابرجائی را با سازه دارند. در صورتیکه پیوندهای تعریفی کاری به معنی و مفهوم کلمه نداشته و نقش خود را در خارج از چوب بست موجود آن و بصورت ایجاد ارتباط مابین کلمه و عناصر دیگر کلام به انجام می‌رسانند و بهمین جهت از نظر پیوستگی با سازه‌ها وضعی گذرا ولی از حیث شمول و کاربرد نقشی گسترده تر و همگانی تر از پیوندهای توصیفی دارند.

۵- ترکی آذری زبان افعال باقاعده

ترکی آذری ضمن اینکه از نظر گستره افعال از زبانهای بسیار غنی و پرمایه محسوب می‌شود و از این حیث چه بسا بتوان این زبان را زبان افعال بحساب آورد، از نظر باقاعده بودن افعال بیکران یکی از قانونمندترین زبانهای دنیاست، التصاقی بودن ساختار واژه‌ای این زبان زمینه انعطاف پذیری بسیار گسترده‌ای را

به شکل گیری و تعریف پذیری فعل در اشکل و وجوه و زمانهای متنوع فراهم می سازد که در این تنوع پذیری و انعطاف هرچیزی مبتنی بر نظم و قاعده است. به این ترتیب برخلاف بسیاری از زبانها (از جمله انگلیسی و فرانسه) که حامل تعداد زیادی افعال بی قاعده هستند، در زبان ترکی آذری به غیر از یکی - دو مورد (آنها به صورت فعل امری) هیچ فعل بی قاعده ای وجود ندارد و از این نظر قانونمندترین زبانها محسوب می شود.

در این زبان، برای برگرداندن فرایند فعل از لازم به متعدی مانند: آماق - آلینماق (خریدن - خریداری شدن)، ساتماق - ساتیلماق (فروختن - فروخته شدن)، بؤلماق - بؤلونماق (تقسیم کردن - تقسیم شدن)، سیلمک - سیلینماق (پاک کردن - پاک شدن)، یا اخباری به التزامی (اجباری) مانند: آماق - آلدیرماق (خریدن - وسیله دیگری خریداری کردن)، ساتماق - ساتدیرماق (فروختن - وسیله دیگر به فروش رساندن)، یازماق - یازدیرماق (نوشتن - نویساندن)، بیلماق - بیلدیرماق (دانستن - معلوم گردانیدن)، یا مشارکه مانند: وورماق - ووروشماق (زدن - زد و خورد کردن)، یازماق - یازیشماق (نوشتن - مکاتبه کردن)، بؤلماق - بؤلونماق (تقسیم کردن، سهم هرکدام را دادن)، و یا نفی مانند: بیلماق - بیلمه مک (دانستن - ندانستن)، آنلاماق - آنلاماماق (فهمیدن - نفهمیدن)، اوتورماق - اوتورماماق (نشستن - نه نشستن) و نظایر آن هیچ نیازی به درهم ریختن ساختار آوایی ریشه و یا استفاده از افعال معین مختلف نیست و کلیه تغییرات و تبدلاتی که در فرایند فعل در حالت مصدری و یا اشکال و وجوه و زمانها و اشخاص پیش آید، با افزودن پیوندهای توصیفی و تعریفی ممکن خواهد بود.

فرایند و انسجام قانونمند فعل در زبان آذربایجانی، از یک سو، شرایط و امکانات گسترده ای را در رهگذر تشکیل انبوه کثیر از اصطلاحات به صورت ترکیبات ثابت فعلی فراهم می سازد. این ترکیبات، که از معانی اصلی و لغوی خود دور شده و در کلام معنی و مفهوم مجازی مشخصی را ارائه میدهند و در آرایش زبان گفتار و نگارش نقش بسیار فعال دارند و هزارها نمونه از آنها را تنها در رابطه با اسامی اعضاء بدن انسان قالبندی شده که اینجا بعنوان نمونه تعدادی از آنها را که با گؤز (چشم) پرداخته است، می آوریم.

گؤز آچیب اؤزونو گؤرمک (چشم بازکردن و تنها خود را دیدن: بسیار خودبین و از خود راضی بودن).

گؤز آچیب، یوموم ساعاتدا (در یک چشم به هم زدن، در یک آن).

گؤز آچماغا قویماماق (مجال چشم گشودن ندادن: مهلت نفس کشیدن به کسی ندادن).

گؤز آلتی ائله مک (مدنظر قرار دادن).

گۆز باسماق (با اشاره چشم فهماندن)
 گۆز دولانديرماق (چشم چرخاندن: اطراف را مد نظر داشتن).
 گۆز دوستاغی اولماق (تحت نظر بودن، زیر مراقبت قرار داشتن).
 گۆز گۆره کی دانماق (آشکارا حاشا کردن).
 گۆز گۆتومک (چشم برداشتن: دست شستن).
 گۆز - گۆزو گۆرمه مک (چشم، چشم را ندیدن: بسیار تاریک و مه آلود بودن)
 گۆز اوسته (اوستونده) ساخلاماق (روی چشم نگهداشتن: با ناز و نوازش پروردن).
 گۆز وئریب، ایشیق وئرمه مک (چشم دادن و روشنی ندادن: در تنگنا گذاشتن).
 گۆز یومماق (چشم پوشی کردن: نادیده گرفتن، اغماض کردن).
 گۆزدن ایتمک (از چشم ناپدید شدن).
 گۆزدن ایراق (به دور از چشم، گوش شیطان کر).
 گۆزدن سورمه نی قاپماق (سرمه از چشم ربودن: بسیار کلاش و چابکدست بودن).
 گۆزو یولدا اولماق (چشم براه بودن: انتظار دیدار کسی را داشتن).
 گۆزونویوموب، آغزینی آچماق (چشم را بستن و دهان را باز گذاشتن: بی پروا بدویرا گفتن)

از سوی دیگر، نقش اساسی و محوری فعل در تشکیل جملات، در این زبان امکان تشکیل جملاتی با ساختارها و فرایندهای گوناگون و بخصوص جمله های مرکب را فراهم می آورد. بطوریکه در قسمت نحو گرامر این زبان بیش از سی نوع جمله، از جمله های ساده تک ترکیبی مانند جملات: تک ترکیبی معین، جملات تک ترکیبی نامعین، جملات تک ترکیبی عمومی، جملات تک ترکیبی بدون شخص، جملات تک ترکیبی مبتدائی، جملات تک ترکیبی ملکه ای گرفته تا جملات مرکب پیوسته و وابسته که در ترکیب خود دو یا چند جمله ساده را جای میدهند تا اندیشه و مضمون و حکم شاملتر و گسترده تری را ارائه دهند.

۶- اصل توالی قانونمند عناصر کلام در ساختار نحوی ترکی آذری

علاوه بر ویژگیها و قانونمندیهای موجود در ساختار فونتیک (آوایی) و مورفولوژیک (واژه ای) که به مواردی از آنها، هرچند به اختصار اشاره رفت، در ساختار ترکیبات و جملات این زبان بعنوان یک اصل همواره عنصر کمک و مشخص کننده جلوتر از عنصر اصلی یا مشخص شونده قرار می گیرد.

بعنوان نمونه در انواع ترکیبات تعیینی در ترکی آذری، اعم از نوع اول مانند: (قیزیل اوزوک - انگشتر طلا)، (اوتانجاق اوشاق - بچه خجالتی)، (اوزاق شهر - شهر دور)، (یاش اودون - هیزم تر)، یا نوع دوم مانند: (قویون سودو - شیر گوسفند)، (بایرام پالتاری - لباس عیدی)، (بوگونگو یاغیش - باران امروزی)، یا

نوع سوم مانند: (گنجه‌نین قارانیلیغی - تاریکی شب)، (قورتولوشون یولو - راه رهایی)، (مارالین بوینوزلاری - شاخهای گوزن) و امثال آن که در دستور زبان فارسی زیر عناوین صفت و موصوف و مضاف و مضاف الیه رده‌بندی شده است. بطوریکه ملاحظه می‌شود جایگزینی کلمات در ترکیب درست برعکس است. یعنی کلمات کمک و مشخص کننده در ترکی آذری جلوتر، برعکس در فارسی جای بعدی را دارند.

اصل توالی قانونمند عناصر کلام در ساختار نحوی ترکی آذری بحث جالبی است که در این تنگنا نمی‌گنجد. اینکه به همین اشاره قناعت رفت تا اگر عمری بود و مجالی بعنوان گفتار سوم تقدیم گردد.

* علامت (-) قرار گرفته در بالای حروف صدادار به کار رفته در این لغات دخیل نشانه کشیده بودن تلفظ آن حروف است.

"دیل شعورو" و "دیل"

Dil şüuru və dil

علی رضا اردبیلی

دیل شعورو

هر آذربایجانلی اؤز ملی-معنوی وارلیقى نی قوروماق اوچون «دیل شعورو» نا مالک اولمالی دیر. باشقا سؤزله هر آذربایجان لی بیلمه لی دیر کی اونون مین ایل لرده ن بری قورونوب، ساخلاتیب و انکشاف ائتمیش آنا دیلی بوگون بیزی سئومه یین قووه لرین بیزی معنوی محو ائتمک اوچون جیزدیقلاری قارا پلان لاردا بیرینجی یشری توتور.

معنوی قتل عام

اونلارین ۷۰ ایل ده ن بری عمل ائده ن سیاسی پلان لاری بیزی معنوی قتل عام ائتمک دیر. معنوی قتل عام گاز اطاق لاریندا یا دار آغاج لاریندان آسماق لا اولمور، بو قارا هدف آنادیل یمیزین محو اولماسی ایله اجرا اولونور.

اعدام میدان لاری

بو اعدام میدان لاری درس کلاس لاری و تحصیل سیستمی، رادیو تلویزیون، مطبوعات و سایر دیر.

اعدام جوخه سی

اعدام جوخه سی باشدا استعمارین اردشیر جی رپورتور و اوغلو شاپور کیمی عالم لری اولماق لا آشاغی دا بو شیطان لارین مسقیم شاگردی و عمله لری اولان محود افشار و یا مستقل احمد کسروی کیمی «عالم» لر و داهادا آشاغی آما چوخ حال لاردا داهادا زهرلی و تأثیرلی اولان آوارا و ساوادیسز کوچه - بازار آدمالاری دیرلار.

اعدام سلاخی

بو جوخه بیزی محو ائتمک ده باروت و قورقوشوم یشینه اؤز لرینده ن و باشقالاردان خصوصی ایله روس لار طرفینده ن یازیلیمیش جعلی تاریخ و «علمی» اثر لرله برابر

«جوک» کیمی معروف اولموش آچیق تحقیر و توهین کامپانیاسیندان استفاده ائدیر. باشقا سۆزله تورک دیلی نین استاتوسونو افغان، فارس و تاجیک لرین دیلینده ن آشاغی اولدوغونو ذهن لرده تبلیغ ائتمک! رهبری تورک اولان بیر مملکت یین دؤولت تلویزیون سریال لاریندا تورک آنجاق سوپورگه چی سیماسیندا تقدیم اولونور(۱) و سایر.

بهانه

آما بو اعدام مراسیمی نی قوران لارین بهانه لری «حفظ وحدت ملی ایران» ده ییلن بیر شئی دیر.

واقعی هدف

اونلارین واقعی هدف لری استعمارین ایرانی اوجوز اداره اولاییلن بیر مستعمره یه چه ویرمک اوچون بیر سنترالیستی دولت یارادماق دیر. تالانمیش ایران اهالی سینه مادی رفاه، معنوی رنگین لیک و آزادلیق یئرینه ایسه «ایران باستان» و «فتوحات کوروش کبیر» یین یادی ایله ارضاء فکری دوشور!

مقد

- ۱- اعدام متدی بیزی پله-پله بو مرحله لرده ن آشاغی سالماق دیر:
- ۲- ایران دا تورک دیلی نی ایکی دؤولت دیلی نین بیر اولماق استاتوسوندان سالماق.
- ۳- تورک دیلین آنجاق شفاهی دیل سویه سینه یئندیرمک.
- ۴- تورک دیلین فارس سۆزلری ایله دولدورماق و بونونلا اونو KREOL بیر دیله چه ویرمک. (کرئول معین گرامر قایدالاری اولماقلا ایکی دیلین کلمه لری نین قاریشیق یندان یارانمیش شفاهی بیر دیل دیر. بئله دیل لر استعمارین گئیش حضورو اولان مستعمره لرده یارانیر. مثل اوچون گرامر بیر آفریقا دیلی نین اولدوغو حالدا سۆزلرین چوخو فرانسیز یا انگلیس دیلی اولور.) تبریز، اردبیل، ارومیه و سایر آذربایجان شهرلری نین «تورکجه» رادیو وئرلیش لری بو هدفی قاباغا آپاریرلار.
- ۵- ایراندا تورک دیلی نین گرامرینی ده پوزماق، ایتیرمک و دانماق. تورک دیلین PIDGIN بیر دیله چه ویرمک. (پیدقین یوخاریداکی کرئول دیل لرین اؤز گرامر استروکتورلارین الدهن وئردیک لری مرحله ده کی آدلاری دیر.)
- ۵- ایرانی تام فارسلاشدیرماق.

معلوم اولدوغو کیمی بو پلان ۱-نجی مرحله سینده تام موفق اولموش دیر. ایکینجی مرحله ده نسبی موفق اولموش دور. مثل اوچون ۱۳۲۵-ده ن ۱۳۵۷-یه کیمی ایراندا تورکجه یازیلی اثرلرین سایبی چوخ آز اولموش دور. ۳-نجی مرحله یعنی تورک دیلی نی فارس سۆزلریله دولدورماق دا اسلام حکومتی دؤورینده کی موفقیت اوندان

تریبون

قاباخکی ۵۰ ایل ده ن آرتیق اولموش دور. آما ۴-نجی مرحله ده بیزی سئومه ین قارا فکرلی آداملار هنج بیر کیچیک موقعیت ده ن ده دانیشا بیلمزله. بو ناکام لیق ین سببلری دوقتور محمدعلی فرزانه ین تریبون ون بورا قده ر ایکی سایى سیندا یازدیغی مقاله لرده گؤرمک اولار. تورک دیلی نین سارسیلماز گراماتیک استروکتورو محمود افشارین آرزولاری نین ائله اونون وصیت نامه سینده ده قالاغینا بیزی امین ائدیر. البته مثل اوچون بو شیطان ین موقوفات ینین پولو ایله کتاب چاپ ائده ن ناطق ناصح اوزونون و «استاد اعظم» ینین آرزولارین «فاکت» کیمی گؤسترمه سینه مانع اولما میس دیر. (زبان ترکی ادبیات و قواعد نحوی مدونی نداشت ... !!)

بورا قده ر چوخ مختصر شرح ائدیله ن لری بیلیمک و اونا قارشى حرکت ائتمک «دیل شعورو» آدلاییر. بو بیر سیاسی-اجتماعی مسئله دیر. بونو گؤرمک و بیلیمک اوچون مخصوص بیر درس کلاسی لازم دئیل دیر. بونو درک ائتمک و باشقاسینا ایضاح ائتدیرمک بوتون آذربایجانلی لارین قارشى سیندا دوران بیر وظیفه دیر.

دیل

آما بو «دیل شعورو» ایله «دیل» ین اؤزو آراسیندا فرق چوخ وار دیر. دیل بیر سیرا سؤزلر و اونلارین بیر-بیری ایله مناسبت لرین معین لشدیره ن قایدا لاردان (گرامردن) عبارت بیر سیستماتیک قورلوش دیر. اونو تام اؤیره نمک اوچون معلم، کلاس و تحصیل سیستمی لازم دیر. اؤزوده بو ایشه اوزون زامان لازم دیر.

«دیل» ایله «دیل شعورو» نون آراسیندا کی مناسبت:

دیل شعورو اولمایان بیر کس دیل اؤیره نه بیلر. دنیا دا اؤز آنادیللی نی اؤیره نن لرین تقریباً هنج بیرى دیل شعوروندان خبرلری اولمور. یا مثل اوچون یوخاریدا کی آنلام دا دیل شعورو تعریف نه تام بیگانه و ضد اولان ژیرینووسکی تورک دیل یینی گؤزل بیلیرا باشقا طرفده ن آذربایجان ملی آیدین لیغی سیرالاریندا اؤز آنادیللی نی یازیب اوخوماق دیلی کیمی بیلمه ین لرین سایى چوخ دیر.

مسئله نین پراکتیک اهمیتی

دیل شعورو کلاس سیز معلم سیز الدهه ائدیله ن بیر آنلایش دیر. آما دیل اؤزو زامان، معلم و تحصیل سیستمی ایله اؤیره نیله ن بیر فن دیر. بیزیم آرامیزدا اولان آذربایجان آیدین لاری دیل شعورونا مالک اولدوخلاری حالدا اؤز آنا دیل لرینده یازیب اوخوماق دا چتین لیک چکیرلر. بونا گؤره نه اونلار اؤزلرینی آز درجه ده آذربایجانلی گؤرمه لی دیرلر نه ده باشقا بیرسی اونلارین اؤز آنا دیل لرینده تحصیل آلمادیقلارینا گؤره اونلاری مستقیم یا غیر مستقیم اتهام لاندیرماغا حاقی وار.

البته ایران دا پان فارسیستی سیستم لریں حاکم اولدوغو حالدا بیز اؤز آنا دیلی میزی یازی-پوزو دیلی سویه سینه قالدیرماق فکرین ده ن بیر آن لیغادا چکین مه مه لی ییک. بوگون ایراندا تورک دیل لی کتاب لارین تیراژی نین فارس جا اولان کتاب لاردان آز اولماماسی و بعضی تورک جه اولان درگی لریں اون مین ده ن آرتیق تیراژی هم آذربایجان لی لارین مدنیت لی بیر خالق اولدوغونا ثبوت دیر و هم اؤز آنا دیل ینده یازیب اوخوماق اؤیره نمک کیمی ایشین ممکن اولدوغونا.

آما بو سئویندیریجی فاکت کئچن ۷۰ ایلین بیزه قارشى اولونموش ملی ظولمونون ایزلرینی گیزله ده بیلمز. باشقا بیر فاکت بودورکی خالق یمیزین بؤیوک اکثریتی آنا دیلین آنجاق دانیشیق دیلی کیمی بیلیر. بوردا آذربایجان آیدین لیغی اؤز خالق نی فارس شوینیسمی نین زهرلی تبلیغاتی قارشى سیندا تک قویماق اوچون اونلارلا اوخویا بیلدی یی دیل لرده (فارس و سایدیل لرده) کنتاکت قورماق دان چکینمه مه لی دیر.

باشقا بیر مسئله اؤز آنا دیل لرینده دوزگون یازا بیلمه یین آما هر حالدا یازان آیدین لاریمیزا قارشى اولان مناسبت دیر. بوردا اساس یازماق دیر دی یه، نثجه یازماق مسئله سی نی ایکینجی درجه ده گؤرمک لازم دیر.

تریبونا کمک ائتمک ایسته ییرسیزسه...

هریبراردیما بری باشدان چوخ ساغ اول دئیرکن آشاغیداکی ساحه لرده نئچه کنکرت ایشده تریبونا کمک انده بیلر سینیز:

۱_ مولف یازیلاینیزی، باشقا قاینقلاردان ترجمه لر، خبرلر و خلاصه اندیلیمیش مقاله لرینیزی ییزه گؤندرین. تریبون ایران دا موجود اولان فکیرلری اؤز صحیفه لرینده عکس اتدیرمه یه داها اوستون وثریر.

۲_ تریبونون یایلماسینا کمک اندین. بو ایشده بیزه یاردیم اندنلری و اؤزوندن علاوه آزی بیر نسخه باشقا بیر اوخوجویا چاتدیران شخصی تریبونون «انلچی» سی آدلاندیرریق. بو سیستم ایله بیز اکونومیک و اداری امتیازلاردان علاوه اوخوجولایله تریبونون آراسیندا ایکی طرفلی بیرمناسیبت یارادا بیلهریک. ۳_ یاشادیغیمیز دنیا دا چوخ مسئله لر کیمی نشریات مسئله لری ده پولسیز حل اولونمورلار. بونا گؤره تریبونو سئچدی یی یولو به یه نن و اونون حیاتی نین دوامین ایسته یین دوستلار اؤز مادی یاردیملارلا تریبونون گله جک انکشاف یندا شریک اولاجاقلار.

تریبون

اگر مایلید به تریبون کمک کنید...

۱_ آثار قلمی، ترجمه، خبر و یا تلخیص مطالب از منابع دیگر را برای تریبون بفرستید. تریبون در صدد انتشار نظرات موجود در میان هموطنان مقیم ایران است. در صورت ارسال ترجمه و یا تلخیص، کپی اصل مطلب را نیز برایمان بفرستید.

۲_ در معرفی و توزیع تریبون به دوستان و آشنایانتان کوشا باشید.

۳_ ما را از نظرات اصلاحی و انتقادی خودتان درباره شکل و محتوی مطالب مندرج در تریبون بی نیسب نگذارید.

پیشاپیش از هر نو کمک و همیاری شما کمال تشکر را داریم.

تریبون

حل مسئله ملی از کدامین راه؟

مطلبی که در پی می‌آید، متن سخنرانی نویسنده در یک میزگرد رادیویی در استکهلم است، که با اندکی اضافات در اختیار خوانندگان قرار می‌گیرد.

یونس شاملی

مسئله ملی در ایران واقعیت اجتناب ناپذیری است. اما به نظر میرسد این مسئله برای روشنفکران و حتی سیاسی‌کاران ما هنوز مسئله‌ای جدی تلقی نمیشود. مقاله‌ای که در پی می‌آید برآن است تا قدمی هر چند کوچک در توضیح مسئله ملی در ایران بردارد. در عین حال تلاش شده است مسئله ملی در این مقاله از یک زاویه متفاوت‌تری نگریسته شود. چون باور نویسنده این سطور برآن است که درک سنتی از مسئله ملی پاسخگوی همه‌جانبه مطالبات یک جامعه چندفرهنگی نیست. اما قبل از پرداختن به مسئله بهتر است به طرح و جایگاه مسئله ملی در ایران چند فرهنگی بپردازیم تا راه برای بحث و بررسی‌های بعدی بازتر شود.

۱. ایران یک کشور چندفرهنگی

اساس زندگی متمدنانه بر آن است که انسان و جامعه بر زندگی خویش احاطه داشته و نقش موثری در تغییر و تحولات جامعه در درون (یعنی کشور خویش) و برون (یعنی جامعه جهانی) داشته باشد. مگر انسانیت انسان به تاثیر و تاثیر وی در زندگی اجتماعی نیست؟ اگر بودن و نبودن یک انسان در تحولات و دگرگونیهای اجتماعی باهم برابر باشد دیگر هستی وی چه ارزشی دارد؟ انسان در تاثیرگذاری و تاثیرپذیری است که معنی میشود. در ظل تاثیر و تاثیر است که انسان خود و محیط‌اش را تغییر میدهد و ارگانیزم نوینی را برای پیشرفت جامعه خلق میکند. عرصه این تاثیر و تاثیر هم تا حدودی برای همه روشن است، سیاسیات، اقتصادیات، اجتماعیات و فرهنگ، آن عرصه‌ها و میدانهای عمده در زندگی اجتماعی بشمار می‌روند. در عین حال سیاست، اقتصاد و فرهنگ طوری به هم پیوسته‌اند که جدایی آنها از همدیگر تقریباً امر غیرممکنی است.

اما برای انجام تحولاتی در عرصه هر کدام از آنها، مراحل و پروسه‌های معینی

تربیت

باید طی گردد. ظرافت قضیه نیز در همین جاست، دقت کنید؛ بدون «ثبات سیاسی» نمیتوان قدمی اساسی در راستای «تحول اقتصاد بسوی رشد و توسعه» برداشت. و بدون «دمکراسی» نیز دستیابی به «ثبات سیاسی» غیر ممکن است. باز هم دقت کنید؛ اگر ثبات سیاسی بر پایه دمکراسی بوجود می‌آید «دمکراسی» نیز از «احترام به انسان»، یعنی احترام به مردم، مایه میگیرد. در واقع این بخش از قضیه موضوع سخن این مقاله است. یعنی در این مقاله، ما این بخش از مسئله، یعنی احترام به انسان و جامعه، را که مسئله‌ای بغایت جدی و در واقع پایه اولیه درک و عملکرد به دمکراسی است به بررسی خواهیم کشید. به بیان دیگر ما میتوانستیم از دمکراسی، اجتماعیات و یا اقتصاد سخن به میان بیاوریم. اما موضوع مقاله ما فرهنگ و احترام به انسانیت انسان است.

پرسش اینست که؛ چگونه میتوان احترام را به انسان و یا جامعه باز گرداند؟ اگر بخواهیم کوتاهترین پاسخ را برای این پرسش بدهیم چنین خواهد شد؛ احترام به جامعه در عرصه اقتصاد برقراری سیستم عادلانه اقتصادی یعنی سوسیالیسم است. احترام در عرصه سیاسی برقراری دمکراسی است. اما احترام در عرصه فرهنگی پذیرش هویت فرهنگی انسان است. در عرصه هویت فرهنگی نیز زبان، هنر، تاریخ و خلاصه تمامی دست‌آوردهای مادی و معنوی جامعه معین مورد نظر است.

حالا که به چکیده تجارب مترقیانه انسانی-اجتماعی اشاره کردیم برویم سراغ واقعیتهای موجود در ایران و ببینیم انسان از کدامین کمبودها در این کشور رنج میبرد.

روشن است که در عرصه سیاسی احترامی به انسان ایرانی گذاشته نمیشود. دیکتاتوری اساساً یک مانع جدی در مقابل تحقق احترام به انسان در عرصه سیاسی است. در عرصه اقتصاد نیز فقر و فلاکت بیداد میکند و درصد بالایی از انسان ایرانی در یک جنگ دائمی بین مرگ و زندگی دست پنجه نرم میکند. در این دو نکته تقریباً تمامی ایرانیان درد مشترکی دارند. اما در عرصه فرهنگ قضیه کاملاً متفاوت است.

ایران کشور گونه‌گونیهایی از نظر فرهنگی و بویژه زبانی است. به عبارت دیگر ایران کشوری چندزبانی است. درست مثل سوئیس، پاکستان و یا دهها کشور دیگر جهان. یعنی مردم ایران به چند زبان تکلم میکنند؛ فارسی، ترکی، کردی، بلوچی و غیره. براساس آمارهای مستقل، فارسی زبانان تنها یک‌سوم از جمعیت ایران را تشکیل میدهند. ترک‌زبانان ایران نیز یک سوم دیگر از جمعیت آن

سرزمین را شامل میشوند. یک سوم دیگر را به ترتیب هموطنان کرد، بلوچ و غیره تشکیل میدهند. میبینید که مردم ایران به یک زبان تکلم نمی‌کنند. برعکس اکثریت مردم این کشور به زبانی غیر از زبان فارسی تکلم می‌کنند. و جالب اینکه اغلب زبانهای دیگر موجود در ایران و از آن جمله زبان ترکی جزو زبانهای زنده دنیا بشمار میروند. اگر در جهان تنها ۵۰ میلیون نفر به زبان فارسی تکلم میکنند، زبان ترکی زبان مادری ۱۲۰ میلیون انسان در جهان است. با این وجود بعضی از روشنفکران و نویسندگان ایران و از آن جمله آقای نجف دریابندری در سخنرانی خود در آمریکا ایرانیان را فارسی زبان معرفی میکند و زبانهای دیگر موجود در ایران را زبانهای محلی می‌نامد! آیا نباید به هوشیاری این علما در تشخیص مسئله تبریک گفت؟ آیا آقای دریابندری واقعا نمیدانند که زبان ترکی زبان رسمی چند کشور دنیاست؟ واقعا ایشان اطلاع ندارند که زبان کردی و بلوچی زبان مدارس و دانشگاههای کردستان در عراق و بلوچستان در پاکستان است؟ ابدأ تصور نمی‌رود که ایشان و یا همقطاران‌شان از این مسایل بی‌خبر باشند. پس علت چیست؟ اگر ایشان از مسایل برشمرده بالا مطلع هستند چه دلیلی دارند که تمامی مردم ایران را فارسی‌زبان می‌خوانند؟

این چنین افرادی تلاش میکنند که با قلمداد کردن زبان فارسی به عنوان مشخصه هویت ایرانی هم سرکوب و اضمحلال زبانهای دیگر ایران را دنبال کنند و هم به مقصود شونیستی خود در برتری قومی دست یابند. وگرنه در کجای دنیا زبان یک گروه در یک کشور مشخصه هویتی کل کشور تلقی می‌شود؟ ثانيا مگر زبان ترکی، کردی و یا بلوچی از زبان فارسی کم ارزش‌تر است که زبان فارسی مشخصه هویت آذریها، کردها و بلوچها و غیره تلقی گردد؟ این نامربوط‌ترین سخنی است که اینجا و آنجا شنیده میشود. و متأسفانه این سخنان از زبان دانایان قوم برزبان جاری میشود. وگرنه مردم عادی هزاران سال است که با برادری و صمیمیت در کنار هم زندگی کرده‌اند و به هم احترام گذاشته‌اند و رنج و درد آن کشور را بردوش کشیده‌اند.

برگردیم سر اصل مطلب، که گفتیم؛ در عرصه فرهنگی مردم ایران درد مشترکی ندارند. چرا که هموطنان فارسی زبان در طول سلطنت ننگین پهلوی و حتی در دوره استبداد مذهبی از موهبت تحصیل، و خلاصه رشد و تعالی زبان مادریشان محروم نگشته‌اند. اما دوسوم مردم ایران یعنی ترک‌زبانان، کردزبانان، هموطنان بلوچ و دیگر اقلیتهای زبانی همواره از موهبت تحصیل به زبان مادری خویش محروم بوده‌اند. هر کسی که اندازه یک جو انصاف داشته باشد می‌فهمد که چه ستم فرهنگی بزرگی بر اکثریت مردم ایران یعنی هموطنان غیرفارسی‌زبان روا رفته است؟ همه میدانند که محرومیت تحصیل به زبان مادری در همین نکته خلاص نشده، عواقب ناگوار دیگری را بدنبال خود بهار آورده و آن برخورد تحقیرآمیزی

تربون

است که بطور سیستماتیک علیه خلقهای غیرفارسی زبان ایران اعمال شده است. آیا میتوان اسم دیگری غیر از شونیسیم براین سیاست گذاشت؟ آیا محتوای این سیاست، ضدفرهنگی و ضد انسانی نیست؟ آیا این غیر از یک نسل کشی فرهنگی است؟ به همین علت آشکار است که گفته میشود هموطنان غیرفارسی زبان ایران مورد ستم مضاعف قرار گرفته اند. یعنی ستم اخیر محرومیت از تحصیل به زبان مادری تنها متعلق به آنهاست و هموطنان فارسی زبانان از این بابت رنجی ندیده اند.

یک سؤال دیگر نیز اینست که؛ هموطنان فارسی زبانان تاچه حد میتوانند موقعیت و ستم روا رفته بر هموطنان غیرفارسی زبان خود را درک کنند؟

بگذارید اندکی روراست باشیم. مگر نمیخواهیم با جدیت به مسئله بپردازیم؟ نمیشود که به بررسی جدی مسئله بپردازیم اما واقعیتهای را برزبان نرانیم.

اما واقعیتهای کدامند؟

یکی از واقعیتهای اینست که نمیتوان انتظار داشت که دردکشیده درد دردمند را آنگونه که باید درک کند. واقعیت دردناک بعدی اینست که هر حاکمیتی تأثیرات معینی را بر ذهن و قلب مردم برجای میگذارد. برهمین مبنا نیز رژیم فاشیستی-شونیسیتی پهلوی در بیش از پنج دهه حاکمیت خود ذهن هموطنان فارسی زبان را بویژه در شهرهای بزرگ نسبت به مردمان غیرفارسی زبان کشورمان تاحدودی مسموم کرده است. با این وجود علایق تاریخی نسبتاً گسترده میان مردم ایران سبب شده است که وحدت بر جدایی در آن کشور غلبه کند. اما این همه سبب نمیگردد که ما از واقعیتهای موجود چشم بپوشیم و برای زدودن زنگارهایی که بین مردم ایران جدایی می افکنند اقدامی نکنیم. در همین رابطه فلاکت فراتری وجود دارد و آن؛ اغلب روشنفکران و سیاسی کاران ما هستند که به نظر میرسد چون هر فرد عادی و کم اطلاعی تحت تأثیر تبلیغات رژیم شاه قرار گرفته و کوچکترین اقدام عملی در جهت رفع ستم ملی حتی در سطح گروهی خود نیز انجام نمی دهند.

واقعیت مهم دیگر اینست که ترک، کرد، بلوچ و سایر هموطنان غیرفارسی زبان فراموش نکرده اند که با رفتن شاه و به قدرت رسیدن رژیم مذهبی تغییری در عرصه فرهنگ و زبان مردم غیرفارسی زبان ایران انجام نگرفته است.

بنابراین واقعیت مهمتر و طبعا عمده ترین مانع دست یابی به حقوق فرهنگی-ملی در ایران امروز حاکمیت استبداد دینی است. اندکی عجیب می نماید که یک حاکمیت مذهبی مخالفتی با تحصیل به زبان مادری مردم داشته باشد. از جمله این

رژیمها، رژیم پاکستان است. اما در این کشور چند زبانی، مردم در مدارس و دانشگاههای خود به زبان همان بخش از کشور تحصیل میکنند. اما در ایران حاکمیت دینی نیز لباس شونیسم فارس را برتن دارد و اخیر خبرهایی در حال درز به بیرون از کشور است که نشان میدهد رژیم فعالین فرهنگی-ملی در آذربایجان را بنام جاسوسی و پان ترکیزست در ارومیه اعدام کرده است.

نه تنها استبداد حاکم بلکه حتی همسویی بعضی از گروهها و شخصیتهای اپوزیسیون در این رابطه دردآور است. تلاش بی ثمر این جریانات در نادیده گرفتن فرهنگ و زبان مردم ایران مطمئناً تاثیر عکسی برجای خواهد گذاشت. گروهها و شخصیتهای سیاسی در اپوزیسیون اگر ریگی به کفششان نیست قبل از اینکه به موضع این فرد و یا آن گروه آذربایجانی و کرد متمرکز شوند به حقوق پایمال شده دوسوم مردم غیرفارسی زبان کشورمان اندیشه کنند. ایران کشوری چند زبانی است. دیر یا زود این واقعیت بصورتی رسمی پذیرفته خواهد شد. اما هنر در این است که برای حل این مشکل پیش از بروز ناهنجاری کاری کرد.

تجربه نشان داده است که حق گرفتنی است. لذا برای احیای حقوق فرهنگی و ملی بایستی چاره جویی های معین و اقدامات مشخصی در چارچوب یک سیاست مسالمت آمیز و برادرانه صورت گیرد. برای ترویج چندفرهنگی (Multiculture) در ایران، ترک زبانان، کردها، بلوچها و دیگر مردمان غیرفارسی زبان ایران خط مقدم این جبهه را تشکیل میدهند. البته که در گذشته و حتی در شرایط کنونی بخشی از روشنفکران و هموطنان فارسی زبانمان در احیای حقوق فرهنگی-ملی مردم ایران فعالانه شرکت کرده و میکنند. اما وسعت کار در این حوزه ابداً رضایت بخش نبوده و تنها افراد معدودی را شامل می شود.

بگذارید در همین جا به یک اقدام مثبت کانون نویسندگان ایران در تبعید اشاره کنیم. این کانون در نشستهای یکی دو سال قبل خود به این نتیجه رسید که ایران یک کشور چندزبانی است و از این پس نشریه آن کانون غیر از زبان فارسی بایستی به دو زبان دیگر ایران یعنی ترکی و کردی مزین بوده و مقالاتی به آن زبانها منتشر کند. و اما باید تاسف خورد که گروهها و احزاب ایرانی که بخش قابل توجهی از آنان را، چه در کادر رهبری و چه در سطوح پایین تر، آذربایجانیها تشکیل میدهند کوچکترین واکنشی از خود نشان نداده و هرگز بخشی از نوشته جات و یا نشریاتشان را به زبان آنها اختصاص نداده اند. این حداقل ترین کاریست که آنها می توانند، در این رابطه، انجام دهند. کاری که حتی رژیم حاکم نیز نتوانست از آن طفره رود. و لذا مدتی چهار صفحه از کیهان روزانه خود را به زبان ترکی منتشر کرد.

تریبون

این را هم باید دانست که ایران تنها کشور چندزبانی جهان نیست بلکه کشورهای مختلفی در جهان نه تنها چندزبانی هستند بلکه سیستم تحصیلی چندزبانی را نیز در کشور خود جاری ساخته‌اند. در میان کشورهای پیشرفته سوئیس و کانادا و در میان کشورهای عقب نگه‌داشته‌شده پاکستان و عراق از جمله آن کشورها بشمار می‌روند.

هرکسی می‌تواند فکر کند که بی‌احترامی به مردم چه عواقبی می‌تواند به همراه داشته‌باشد. با توجه به تجاربی که در سالهای اخیر در گوشه و کنار جهان رُخ داده حل مسئله فرهنگی-ملی در ایران به یک برخورد حساس و حتی عاجل نیاز پیدا کرده‌است. اما و متأسفانه روشنفکران و سیاسی‌کاران ایرانی بجای کشف درد و درمان آن به سدی در مقابل آن تبدیل شده‌اند. در صورتی که این یکی از وظایف مبرم روشنفکر است که واقعیت و ساختار فرهنگی کشور را دریابد و برای آن راه حل بشردوستانه‌ایی عرضه کند.

مردم ایران با هر رنگ و زبانی تنها در سایه احترام به همدیگر و داشتن حقوق مساوی است که خواهند توانست در کنار هم زندگی کنند و لاغیر...

۲. حل مسئله فرهنگی-ملی از کدامین راه؟

در قسمت اول این مقاله عنوان گردید که ایران از مشکلات جدی در عرصه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی رنج می‌برد. استبداد دینی در عرصه سیاست تنفس را بر فعالین سیاسی و به تبع آن بر مردم تنگ کرده‌است. عقب‌ماندگی و فشار اقتصادی برگزیده محرومین و زحمتکشان کشور سنگینی می‌کند. و عنوان کردیم که تمامی مردم ایران علی‌رغم اینکه از هرگوشه ایران آمده باشند در عرصه سیاسی و اقتصادی تقریباً درد مشترکی دارند. اما مطرح کردیم که در عرصه فرهنگی مردم ایران درد مشترکی ندارند. چرا که هموطنان غیرفارسی‌زبانمان یعنی ترک‌زبانان، کردزبانان، هموطنان بلوچ و غیره در استفاده از زبان نوشتاری خویش بطور رسمی در زندگی روزمره‌شان، در مدارس، دانشگاه‌ها و محیط کار محروم بوده‌اند. همچنین عنوان کردیم که دموکراسی مردمی تنها بر پایه احترام به هویت فرهنگی تک تک ایرانیان بوجود می‌آید. و تازمانیکه ستم ملی بر اکثریت مردم ما روا می‌رود سخن گفتن از دموکراسی جز فریب و دغلبازی چیز دیگری نمی‌تواند باشد.

در شرایط کنونی استبداد دینی حاکم مشول اصلی اعمال ستم ملی بر خلقهای غیرفارسی‌زبان ایرانی است. و همین حاکمیت است که نه تنها مانع پیشرفت مبارزه برای احقاق حقوق فرهنگی-ملی است، بلکه بزرگترین مانع اعمال اراده مردم در عرصه سیاسی و اقتصادی کشور نیز می‌باشد.

بعد از رژیم جمهوری اسلامی، مواضع گروههای اپوزیسیون در ارتباط با مسئله ملی نیز قابل توجه است. چرا که انتظار میرود جریانات مترقی کشور زمینه‌های گشایش این مسئله را تاحد ممکن فراهم سازند. اما در برخورد با مسئله ملی دو موضع کاملاً سفسطه‌آمیزی در جنبش اپوزیسیون وجود دارد. یکی از سوی ماورای چپ که حزب کمونیست کارگری در راس آن قرار دارد و دیگری از سوی جریانات راست راست که سلطنت‌طلبان سکان آن را به دست دارند. این دو جریان البته به دو دلیل کاملاً متفاوت باتمامی قوا در صدد رد و نفی صورت مسئله فرهنگی-ملی در ایران هستند. حزب کمونیست کارگری به هر وسیله‌ای تلاش میکند که وجود مسئله ملی در ایران را به این بهانه که این مسئله، مسئله کارگران نیست مردود تلقی کند. این حزب به هر بهانه‌ای متوسل میشود که از حقوق فرهنگی-ملی اکثریت مردم ایران که در واقع حقوق کارگران و زحمتکشان آن مرز و بوم نیز می‌باشد شانه خالی کند. اینکه ملیونها کارگر آذربایجانی، کرد و بلوچ نمیتوانند به زبان مادری خویش بخوانند و بنویسند و در محل کار از زبان خویش استفاده کند و به همین علت شلاق تحقیر و تبعیض را در مناسبات اجتماعی بر پیکر خویش احساس میکند از نظر این حزب پدیده قابل ذکری بشمار نمی‌رود! حقارتی که کارگر فارس ابداً با آن روبرو نیست. حالا هرچقدر حزب کمونیست کارگری میخواهد گلوی خودش را پاره کند که ستم فرهنگی-ملی ستمی علیه کارگران نیست. این گروه، در برنامه حزبی خود بنام «یک دنیای بهتر»، عوض کردن تاریخ شمسی به تاریخ میلادی و یا تعویض روز تعطیلی جمعه با یکشنبه را خیلی مهمتر از آوردن یک پاراگراف در رد ستم فرهنگی-ملی دانسته است. تنها زحمتی که این حزب به خود داده اینست که داشتن زبان رسمی و اجباری در کشور را مردود دانسته است. اما خود همین حزب همان زبان اجباری منقش در اساسنامه خود را به مثابه زبان تبلیغی حزب برای کارگران ترک زبان انتخاب کرده است. بالاخره معلوم نیست که حکم «رد زبان اجباری» از سوی همین حزب چه دردی از دردهای فرهنگی جامعه را حل و فصل خواهد کرد؟

برخورد دیگر، از زاویه ماورای راست است که سلطنت‌طلبان و دارودسته‌های نزدیک به آنها سردمداری آن را به عهده دارند. این جماعت زاویه دید دیگری دارند. آنها اساساً از زاویه برتری قومی و شونیسم فارس، مسئله ملی در ایران را، رد و یا انکار میکنند. خواست آنها نابودی و اضمحلال تمامی زبانها در ایران و جایگزینی زبان فارسی بجای آن است. و صدالبته که برای این وحشیت خودشان تئوریهای عوامفریبانه‌ای نیز دارند. از جمله آن تئوریهایی که میگویند؛ ده هزار سال قبل مردم آذربایجان به یک گویش فارسی صحبت میکردند. در نتیجه، به باور این جماعات، باید این مردم را واداشت که به زبان ده هزار سال خویش

برگردند! تصور نکنید که این جماعات اگر در آمریکا به قدرت میرسیدند بایستی زبان انگلیسی را در آن کشور تعطیل میکردند و زبان سرپوستان بومی را در آن کشور رایج مینمودند. و اگر در مصر به قدرت میرسیدند زبان قبطی را جایگزین زبان عربی میکردند. روشن است که شیوه تفکر این نابخردان تاجه حد کودکانه و مسخره است.

اما بایستی عنوان کنیم که ماوای راست و ماورای چپ، درارتباط با مسئله ملی، در جایی به هم گره میخورند و وحدت عملی میان این دو جریان کاملاً متفاوت در قبال مسئله مذکور در ایران بوجود می‌آید و آن انکار و عدم پذیرش رسمی ساختار چند فرهنگی و چندزبانی ایران است.

اما از ماورای راست تا ماورای چپ جریانات میانه قرار میگیرند. جریانات میانه البته در مواضعشان نسبت به مسئله فرهنگی-ملی گاه با همدیگر حتی تفاوت‌های چشمگیری دارند. اما آنچه در اغلب برنامه و اظهارات آنها مشترک است پذیرش وجود فرهنگها و زبانهای مختلف در ایران است. این جریانات اما در ارائه راه حل دموکراتیک و انسانی برای مسئله ملی پای لنگی دارند. اغلب ملی‌گراها اساساً از طرح مسئله ملی به وحشت می‌افتند. آنها مسئله فرهنگی-ملی در ایران را چون کابوسی تلقی میکنند که دولتهای خارجی آن را در ایران مطرح کرده و (خدای ناکرده!) در صدد تجزیه ایران هستند. این جماعت دیدشان از نوک دماغشان فراتر نمی‌رود و عقلشان آنقدرها قد نمیدهد که بیانداشند که این اعمال ستم ملی است که زمینه‌های تعارض داخلی را فراهم کرده و احیاناً راه به جدایی میبرد. به عبارت ساده‌تر اگر برای جدایی ایران جرمی قائل شویم مسئولیت این جرم با آنهاست که حقوق خدشه‌ناپذیر مردم غیرفارسی‌زبان ایران را در عرصه فرهنگی نادیده گرفته و پایمال میکنند. متأسفانه هر روز که می‌گذرد سازمان مجاهدین خلق نیز به صف این جماعت نزدیکتر میشود. سازمان مجاهدین خلق نظر عجیبتری نیز دارد. آنها طبق برنامه خودشان میخواهند به کردستان خودمختاری بدهند، اما در مورد مناطق دیگر، و از آن جمله آذربایجان، میگویند که اصلاً نباید حرفش را زد. محسن رضایی یکی از بلندپایگان این سازمان در چندسال پیش در پاسخ به مسئله حقوق مردم غیرفارسی‌زبان ایرانی در استکلهم گفت که ما به کردها خودمختاری خواهیم داد، چون آنها حزب دارند و مبارزه کرده‌اند. اما در آذربایجان حزبی نیست که مردم آن سامان را نمایندگی کند، لذا مسئله خودمختاری آذربایجان منتفی است. اگر اندکی دقت شود ملاحظه می‌گردد که مجاهدین در صدد دادن حقوق مردم نیستند، بلکه نظرشان معامله با گروهها و احزاب سیاسی در مناطق مختلف ایران است. اگر در جایی حزب و گروه قدرتمندی نباشد مردم باید بی‌حقوق بمانند! آنهم برای آذربایجان که وجود خود

این سازمان از آنجا مایه گرفته است. آذربایجانی که تمامی هستی خود را برای اعتلای ایران ارزانی کرده است. حالا چون این منطقه حزب و گروه سیاسی ندارد حق و حقوقی هم نصیبش نخواهد شد. البته در این نظر مجاهدین، برای مردم آذربایجان و دیگر اقلیتهای فرهنگی-ملی در ایران، توصیه ایی جدی نهفته است. و آن اینکه مردم غیرفارسی زبان برای اینکه از سازمان مجاهدین حق و حقوقی دریافت کنند بایستی گروهها و احزاب قدرتمندی داشته باشند، درست مثل کردستان. مجاهدین میدانند که قدرتشان در کردستان کارگر نیست در نتیجه مجبورند خودمختاری آن را بدون مجادله زیاد بپذیرند. اما آذربایجان و بلوچستان و غیره در این بده و بستانها بی کلاه می ماند!

در این میان میماند تئوری و پراتیک سوسیالیستها، سوسیال دموکراتها و جریانات دموکرات ایرانی. این جریانات در واقع به درجه معینی مسئله ملی در ایران را ظاهراً مسئله مهمی تلقی میکنند و اغلب در برنامه های حزبی خود پاراگرافی برای رفع ستم ملی بدون اینکه تدقیق و تعریفی از ستم ملی و طرحی برای جایگزینی داشته باشد، گنجاینداند. متأسفانه این جریانات بویژه آنهایی که سابقه حیات آنها به پیش از انقلاب ۵۷ میرسد به درجات مختلف، در شعاع مسمومیت تبلیغاتی استبداد سلطنتی قرار گرفته اند. لذا برخورد به مسئله فرهنگی-ملی در نزد اغلب آنها در سطح همان تئوری و یا یک بند اساسنامه باقی مانده و کوچکترین اقدام عملی در این حوزه حتی در اشل گروهی و سازمانی خودشان انجام نگرفته است. به نظر میرسد این جریانات نزدیکترین جریاناتی باشند که در یک پروسه زمانی معین و ضمن بحث و بررسی حول مسئله ملی و انکشاف تئوریک آن به تدریج خود را به طرح و برنامه عملی برای رفع ستم ملی در ایران نزدیک سازند. پیش از این عنوان کردیم که نیروهای خط مقدم جبهه مبارزه علیه ستم ملی را ترک زبانان، هموطنان کرد و بلوچ تشکیل میدهند. اتحاد و اتفاق مردم در کنار گروهها و احزاب مترقی سراسری که امید میرود هرروز گامهای موثری در شناسایی حقوق فرهنگی-ملی بردارند، خواهد توانست با برنامه عملی مشترک ریشه های ستم سیاسی و در ظل آن ستم ملی را از میان بردارند و زمینه های همبستگی مردم را برای زدودن عقب ماندگی اقتصادی در کشور فراهم سازند.

اما باید اذعان داشت که تا رسیدن به مقصد و مقصود راه نسبتاً پریچ و خمی در پیش است. راهی که هرکس و هرجریان سیاسی در بوته آزمایش قرار گرفته و مردم گرایی و یا مردم ستیزی خود را در جنبش مردم ایران روشن خواهد کرد.

۳. طرحی برای احیاء ستم فرهنگی-ملی

نویسنده این سطور به آن بخش از آدمها تعلق ندارد که تمامی حقایق را در جیب

تربیبون

بغلی‌اشان دارند و تمامی دردها را با داروی ایدئولوژی درمان میکنند. در اینکه ستم ملی در ایران اعمال میشود شکی وجود ندارد. اما ضرورت ایجاب میکند که برای ریشه‌کن کردن این ستم شرایط مشخص را از نظر بگذرانیم و با توجه به وسعت نظر، درک عمیق انسانی و تجربه بشری راه‌حلی مردم‌پسندانه برای آن ارائه دهیم.

اما ارائه یک طرح به معنی یافتن پاسخی قطعی به این مسئله نیست بلکه طرح عنوان شده میتواند از سوی نگرشها و جریانات مختلف مورد بحث و بررسی قرار گرفته و گوشه و زوایای آن در ظل نقد و بررسی مصفا شده و بتدریج به طرح پخته‌تری تبدیل گردد. لذا آنچه در پی می‌آید کلیت آنچیزی است که از مجموعه تجربه‌ها و تعمق‌ها بوجود آمده‌است. به همین علت آنچه که در پی می‌آید واجد هرگونه نقد و بررسی صمیمانه است.

نمیدانم که آوردن براهین آماری برای روشن شدن درصد جمعیتی از نظر زبانی در ایران ضرورت دارد یا نه. اما به نظر میرسد تجربه روزمره مردم در اقصا نقاط ایران ملاک مهمی در درک این مهم باشد.

مردم در گوشه کنار ایران به زبانهای مختلفی تکلم می‌کنند. اما محلی، منطقه‌ای و یا سراسری تلقی کردن این زبانها به فاکتورهای مختلفی و از آن جمله وسعت جمعیتی و پراکندگی تکلم‌کنندگان به آن زبانها بستگی دارد؛ - زبان محلی به زبانی اطلاق میشود که فقط در یک روستا و یا شهرستان کوچک به آن زبان تکلم میشود. - زبان منطقه‌ای به زبانی اطلاق میشود که بخشی از مردم در یک منطقه معین به آن زبان سخن می‌گویند. مثل زبان بلوچی در بلوچستان. - زبان سراسری به زبانی اطلاق میشود که متکلمین به آن زبان به طور متمرکز و یا غیرمتمرکز در تمامی کشور پراکنده بود و به آن زبان تکلم میکنند.

تعیین درجه محلی، منطقه‌ای و یا سراسری بودن هر زبانی میتواند از دو طریق بدست آید؛

- الف- برآورد از طریق آمارگیریهای نمونه‌ای و نظر سنجی عمومی
- ب- آمارگیریهای رسمی برای روشن شدن آمار متکلمین به زبانهای رایج در ایران

به نظر میرسد واقعیتها برای همه روشن باشد. در غیر این صورت یک تحقیق بی‌طرفانه در ایران میتواند وسعت متکلمین به زبانهای مختلف و سطح پراکندگی آنها را در کشور بیش از پیش آشکار سازد.

گذشته از روشن شدن وسعت متکلمین به زبانهای مختلف، بایستی با گذراندن یک قانون دمکراتیک براساس درصد متکلمین به زبانهای مختلف سطح آموزش آن زبانها معین گردد. برای نمونه زبانی که متکلمین آن درصد معینی از مردم را تشکیل دهد، زبان سراسری کشور تلقی گردد. با این حرکت میتوان ستم ملی را برای همیشه به موزه‌های تاریخ سپرد. حرکتی که در کشورهای مختلف جهان نیز به انجام رسیده است. برای نمونه در همین رابطه می‌توان فنلاند را مثال آورد: «کافی است که فقط ۸ درصد جمعیت منطقه‌ای به زبان دیگری صحبت کند تا آن منطقه دوزبانه محسوب گردد.

در حوزه‌های دوزبانه می‌بایستی امکانات تحصیلی به هر دو زبان فراهم باشد و نیز کلیه امور اداری باید توسط افراد دوزبانه انجام گردد. بعلاوه، متن قوانین، دستورالعمل‌ها و اسناد می‌بایستی به هر دو زبان وجود داشته باشد.» (ماندگاری یا مرگ زبان مادری، شیرخ نامه‌ایی، نشر مشعل، شهریور ۱۳۷۵، سوئد، ص ۴۴)

با روشن کردن مرز زبان محلی، زبان منطقه‌ایی و زبانهای سراسری دیگر نمیتوان یک اقلیت زبانی کوچک را که مثلاً یک روستای کوچک را شامل میشود در سطح آموزش سراسری کشور گنجانند. این چنین پدیده‌هایی میتواند با ابتکار خود مردم و مسئولین محلی دولت بگونه‌ایی مردم‌پسندانه حل گردند. اما زبانهای بزرگ موجود در ایران و از آن جمله فارسی، ترکی، کردی و بلوچی را نمیتوان در کل طرحی که برای رفع ستم فرهنگی-ملی در نظر گرفته میشود نگنجانند.

زبان تدریس و تحصیل و زبان اداری و قضایی مناطق باید به زبانهای رایج آن مناطق انجام گیرد. یعنی زبان ترکی در میان ترک‌زبانان، زبان فارسی در میان فارسی‌زبانان، زبان کردی در میان کردزبانان و زبان بلوچی در میان بلوچ‌زبانان، باید زبان تحصیل و تدریس در مدارس و دانشگاهها و زبان محیط کار و دادگاههای آنان باشد. این یک شرط لازم در اقدام برای رفع ستم فرهنگی-ملی است. اما شرط کافی آن توجه به ساختار جمعیتی ایران و پراکندگی و تجمع مردمان مختلف با زبانها متفاوت است که حکایت از ویژگی معینی داشته و برنامه‌های مشخصی را طلب میکند.

به نظر میرسد خودمختاری و یا فدرالیسم برای ترک‌زبانان ایران فکر زیاد جالبی نباشد. چرا که پراکندگی ترک‌زبانان در اقصا نقاط ایران قابل قیاس با هموطنان کرد و یا بلوچمان نیست. ترک‌زبانان ایران در اشل پراکندگی در ایران حتی با هموطنان فارسی‌زبانان نیز قابل قیاس نیستند. چون در مناطق آذربایجان نمیتوان روستایی یافت که به زبان فارسی تکلم کنند اما تقریباً در هیچیک از شهرهای

تربیبون

کوچک و بزرگ ایران نمیتوان درصد قابل توجه ترک‌زبانان را نادیده گرفت. ترک‌زبانان ایران از آذربایجان، زنجان، قزوین، تهران و شهرک‌های اطراف آن، ساوه، همدان، در شمال، انزلی، غازیان و بندر ترکمن، اقصا نقاط خراسان، و در جنوب، استان فارس و غیره متمرکزند. جدا از این تمرکز، ترک‌زبانان ایران در تمامی شهرهای بزرگ و کوچک ایران پراکنده بوده و سکونت دارند. مطمئناً هر هموطنی در هر نقطه ایران وجود ترک‌زبانان را حتی در همسایگی خویش تجربه کرده است. اگر بخواهیم به فاکتور انسانی و پراکندگی متکلمین به این دو زبان یعنی فارسی‌زبانان و ترک‌زبانان توجه نماییم این دو زبان بایستی به زبان فراگیر و سراسری تمامی ایران تبدیل شوند. به عبارت دیگر زبان ترکی و زبان فارسی در تمامی مناطق ایران به عنوان یک واحد درسی تدریس گردد. بر اساس تجارب ملل پیشرفته و از آنجمله سوئیس درصد بالای جمعیتی یکی از فاکتورهای همه‌گیر شدن زبان در سطح کشور است. اما این بدان معنی نیست که این دو زبان در تمامی کشور بطور یکسان مورد استفاده قرار گیرد. بلکه بدان معناست که در شهرها و روستاهایی که اکثریت مردم آن فارسی‌زبان هستند مدارس، دانشگاه‌ها و زبان اداری براساس زبان آن مناطق یعنی زبان فارسی انجام میگیرد اما یکی از واحدهای درسی مدارس در آن مناطق زبان ترکی آذربایجانی است. و بالعکس در شهرها و روستاهایی که به زبان ترکی تکلم میکنند مدارس، دانشگاه‌ها و زبان اداری زبان ترکی بوده و زبان فارسی به مثابه یک واحد درسی در تمامی مدارس تدریس گردد. بدین طریق هم مشکل ارتباطات میان متکلمین به این زبانها از میان برداشته میشود و هم ستم فرهنگی در این اشل ریشه کن میگردد. شایان ذکر است که؛ زبان ترکی و زبان فارسی، هر دو، در هزار سال اخیر (بجز دوره حاکمیت پهلوی‌ها و جمهوری اسلامی) زبانهای رسمی ایران بوده است.

اما به نظر میرسد در رابطه با هموطنان کرد و بلوچمان بایستی چاره‌جویی متفاوتی کرد. به این معنی که بعلت پراکنده نبودن هموطنان کرد و بلوچمان در ایران این زبانها باید زبانهای رسمی مدارس، دانشگاه‌ها و زبان اداری آن مناطق باشد. با این شرط که برای برقراری ارتباط میان هموطنان کرد و بلوچ با مناطق دیگر ایران، یک و یا هردو زبان سراسری ایران، که باید به انتخاب مردم خود آن سامان واگذار گردد، به مثابه یک واحد درسی در مدارس کردستان و بلوچستان و... تدریس گردد.

روشن است که دستیابی به این حقوق در ایران بدون نزدیک شدن به یک دمکراسی مردم‌گرا بشدت دشوار است. تحقق دمکراسی در ایران طبیعتاً معضل حاکمیت مردم را نیز تا حدود زیادی حل خواهد کرد. چرا که با وجود یک سیستم دمکراتیک، دیگر دولت مرکزی نخواهد توانست برای آذربایجان یک استاندار

فارس زبان منصوب کند و یا برای برقراری نظم در کردستان از تهران و یا اصفهان برای آنجا نیروی نظامی و انتظامی بفرستد. چون در آن شرایط خود مردم در انتخاب استاندارشان نقش خواهند داشت و نیروی انتظامی محلی به مشکلات انتظامی مردم رسیدگی خواهد کرد.

شاید عنوان کردن طرح دیگری در رفع ستم فرهنگی-ملی که در پاکستان به مورد اجرا گذاشته شده است، برای اطلاع هم که شده، خالی از فایده نباشد؛ اگر بخشی از مردم کشورمان نخواهند که زبانی غیر از زبان خود را در مدارس بخوانند و یا تصور شود که تعداد زبانهایی که کودکان بایستی در مدارس یاد بگیرد بیشتر است. و خلاصه به هزار و یک دلیل مردم بخواهند غیر از زبان مادری خویش تنها یک زبان دیگر (زبان دوم) را یاد بگیرند. در این صورت مردم ایران در هر منطقه‌ایی به زبان همان منطقه به تحصیل و تدریس می‌پردازند. اما زبانی غیر از زبانهای موجود در کشور را به مثابه زبان ارتباطی برای خویش برمی‌گزینند. در مورد پاکستان زبان انگلیسی زبان ارتباطی مردم آن سرزمین بشمار میرود. زبان انگلیسی، در عین حال، می‌تواند در ارتباطات برون مرزی و جذب دانش نوین نیز مفید واقع شود.

گزارش تریبون از؛

کنگره جهانی آذربایجانی‌ها

دریک نگاه:

- زمان برگزاری:** ۲۷، ۲۸ و ۲۹ ژوئن ۱۹۹۷
مکان: لوس آنجلس، تالار «المپیک کلکشن»
تعداد شرکت کنندگان: ۸۱۴ نفر از سازمانهای آذربایجانیها در اروپا و آمریکا
طی سه روز: بنیاد فرهنگی آذربایجانی‌ها
دعوت کننده: کمک به سازمانیابی آذربایجانی‌ها برای تقویت
هدف: فرهنگی و اقتصادی آنها، همینطور برای تعمیق پیوند آنان با مردم جوامع میزبان و فراهم آوردن امکان تأثیرگذاری بر ارگانهای تصمیم‌گیری کشورهای میزبان.
نتیجه: پایه‌گذاری تشکیلات جهانی آذربایجانی‌ها بنام «دنیا آذربایجانلی لاری نین کنگره‌سی»
نام فارسی: «کنگره جهانی آذربایجانی‌ها»
به انگلیسی: "The World Congress of Azerbaijanis"
اجلاس سالانه آتی: سال ۱۹۹۸: واشنگتن دی سی
سال ۱۹۹۹: استکهلم
سال ۲۰۰۰: برلین

اجلاس مؤسس «کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» خادمان فرهنگ آذربایجان دکتر جواد هئیت، پرفسور حمید نطقی و دکتر محمدعلی فرزانه را مورد تقدیر قرار داد.

خبر برگزاری «نخستین کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» از طریق شبکه اینترنت و ارسال دعوت‌نامه‌های آن در سراسر جهان پخش شد. بعد از تشکیل فدراسیون‌های کشوری سازمانهای آذربایجانی در کانادا و آلمان و اقدام جدی برای نیل به این مقصود در سوئد، برگزاری یک نشست جهانی برای همفکری و تبادل نظر قابل انتظار بود. هرچند اقدام به چنین حرکتی بیشتر در اروپا انتظار می‌رفت. وجود کشورهای متعدد با فاصله کم و بیش نزدیک و جو مساعد جوامع اروپایی برای گرد آمدن و متشکل شدن در مقایسه با معروفیت ایالات متحده (و هموطنان ساکن آن دیار) به شکل‌گیری (۹) عواملی بودند که چنین ابتکاری از سوی سازمانهای آذربایجانی‌ها در آمریکا را کمتر محتمل می‌ساختند. اما همانگونه که افتاد و بر همگان آشکار شد، واقعیت غیر از این بوده است. در عمل تجربه، متانت و دیگر نکات قوت هموطنان ساکن آمریکا امری را که برای ما در اروپا غیر منتظره بود عملی ساختند. این ناباوری شاید یکی از علل حضور ضعیف سازمانهای آذربایجانی‌ها از اروپا در این گردهم آیی بود. البته اروپا به کل غایب نبود و نمایندگان از فرانسه، دانمارک و سوئد در این نشست حضور داشتند.

یک نکته مهم: در ادبیات بین‌المللی «کنگره» در دو معنی بکار می‌رود:

۱. نشست سالانه و عالیت‌ترین ارگان تصمیم‌گیری احزاب و سازمانها.
۲. بعنوان نام سازمانها، احزاب و پارلمان. چون: کنگره ملی آفریقا، حزب کنگره هند یا کنگره ایالات متحده آمریکا.

«بنیاد فرهنگی آذربایجانی‌ها» این نشست را بنام «نخستین کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» دعوت کرده بود. هدف از برگزاری این کنگره ایجاد یک ارگان جهانی برای برقراری پیوند میان آذربایجانی‌های مهاجر ساکن کشورهای مختلف اروپا، آمریکا و دیگر نقاط جهان بود. نمایندگان شرکت‌کننده طی مباحثات اساسنامه‌ای به این نتیجه رسیدند که ارگان مزبور «کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» نامیده شود. («کنگره» به معنی دوم کلمه طبق تعریف‌های فوق) لذا نشست روزهای ۲۸، ۲۷ و ۲۹ ژوئن امسال در لوس آنجلس «اجلاس مؤسس کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» نام گرفت. گردهم آیی سالانه نمایندگان سازمانهای عضو (واشنگتن دی سی، استکهلم، برلین و ...) اجلاس سالانه نامیده خواهد شد. در این گزارش و دیگر مطالب این شماره تریبون همچون اسناد خود «کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» این تفاوتها و نامگذاریها رعایت خواهد شد.

بلحاظ مضمون نشست و تشکیل «کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» رسیدن به اهداف مشترک زیر بود:

۱- ایجاد «لویی» (LOBBY) در سطوح مختلف کشوری، منطقه‌ای و جهانی برای

کمک به امر همپیوندی آذربایجانیهای مهاجر باجوامع میزبان، ارتقاء خودآگاهی آذربایجانیها نسبت به حقوق شهروندی خود در کشورهای محل زندگی خود، فراهم آوردن امکان تأثیرگذاری آذربایجانیها در مراکز تصمیم گیری و قانونگذاری این کشورها از طریق تشکلهای وسیع و به دور از تعلقات سیاسی و بدون وابستگی به ایدئولوژیها، احزاب یا کشورها و دولتها.

۲- کمک به اعتلاء معنوی جامعه آذربایجانیهای هر کشور از طریق فعالیتهای فرهنگی و بویژه انتقال زبان و فرهنگ آذربایجان به نسل دوم مهاجر.

۳- طرح بی حقوقی فرهنگی آذربایجانیها و دیگر ترک زبانان ایران به قصد برقراری دموکراسی فرهنگی در ایران.

اقدام به برگزاری یک گردهم آیی جهانی از سوی آذربایجانیها خشم دشمنان دائمی فرهنگ و موجودیت آذربایجان را سبب گردید. این محافل در آمریکا پیش تر بخاطر اینکه آذربایجانیها به زبان خود در برنامه تلویزیونی شان صحبت می کنند دل خوشی نداشتند و حالا که می خواست گردهم آیی بزرگ آنان در لوس آنجلس برگزار شود ناراحت بودند. این جماعت تمام بلندگوهای خود را به کار گرفته بودند تا ثابت کنند که در ۱۸ سالی که از بر افتادن سیاهکاری هاشان از بامهای مردم ایران گذشته است نه چیزی یاد گرفته اند و نه چیزی را فراموش کرده اند. این قوم دامنه دروغپردازیها و تهمت های خود را تا دعوت از «مردم» برای حمله فیزیکی و حتی درگیری با نیروی انتظامی گسترش دادند. البته به دلایل روشن امکان بسیج این «مردم» (از همان قماش و ترکیبی که هنگام کودتای ۲۸ مرداد سوار تانکهای ارتشی بودند...) برایشان مقدور نبود.

در فروکش کردن جو متشنج لوس آنجلس در آستانه ۲۷ ژوئن سه جلسه بحث های رادیویی از برنامه علی رضا میبیدی در رادیو ۲۴ ساعته لوس آنجلس به تاریخ های ۲۳، ۲۴ و ۲۵ ژوئن مؤثر بود. ابتدا یک مناظره دوطرفه با مخالفین برپایی «نخستین کنگره جهانی آذربایجانیها» برگزار شد. در این گفتگو از سوی آذربایجانیها دکتر سید ضیاءالدین صدرالاشراقی (از فرانسه) و اسماعیل جمیلی (از دانمارک) شرکت داشتند. این گفتگو در جوی سالم صورت گرفت. مخالفین در پایان موافقت خود را با نظرات شرکت کنندگان آذربایجانی در بحث رادیوی مورد تأکید قرار دادند.

روز بعد را باید روز عریده کشی و جوسازی دشمنان معلوم الحال و سنتی موجودیت زبان و فرهنگ آذربایجان نامید. در این روز برپا کنندگان و شرکت کنندگان «کنگره جهانی آذربایجانیها» به آتش غضب «مردم» تهدید شدند! همینطور از «مردم» برای حمله فیزیکی به کنگره و حتی درگیری با پلیس کالیفرنیا دعوت

بعمل آمد! اهمیت بحث‌های روز دوم را باید در جنبه خودافشاگرانه آنها دید. در این روز که میدان یک‌تنه در دست محافلی بود که بویی از دموکراسی غربی یا انصاف و مروت شرقی نبرده بودند، به روشنی پرده از نیات پلید و سیاه آنان برداشت.

سومین روز پیاپی از طرح مسئله در رادیو ۲۴ ساعته لوس آنجلس در تاریخ ۲۵ ژوئن به سخنرانی دو ساعته دکتر نیره توحیدی و دکتر کاظم علمداری اختصاص یافت. در این برنامه هر دو شرکت کننده به روشنترین وجهی مواضع خصمانه و غیر قابل درک محافل شناخته شده ضد آذربایجانی را مورد سؤال قرار دادند. نقش دکتر کاظم علمداری در این بحث‌ها و سالم سازی جو مسمومی که محافل فوق‌الذکر ایجاد کرده بودند بویژه مؤثر افتاد. چرا که ایشان بعنوان روشنفکر غیر آذربایجانی و بنام دفاع از پرنسپ‌های انسانی و دموکراتیک مواضع غیر قابل درک مشتی عناصر کج اندیش بد کردار را مورد مؤاخذه قرار دادند. طی این سه جلسه بحث و گفتگوی رادیویی امکان یک قضاوت مستقلا نه برای ایرانیان، که بسیار ضروری بود، فراهم شد. البته ایجاد جو ارباب و تهدید در کار کنگره بی تأثیر نبود. این علم و کتل افرازی سپاه توطئه و جهل موجب شد تا انرژی و هزینه پیش بینی نشده‌ای صرف تدابیر امنیتی کنگره شود.

روز ۲۷ ژوئن ۱۹۹۷ فرا رسید. طبق آمار اعلام شده از سوی مسئولین بیش از ۵۰۰ نفر شرکت کننده که قریب ۱۰۰ نفر آنها مهمان و بقیه اعضای هیئت‌های نمایندگی سازمانهای آذربایجانیها بودند در کنگره شرکت داشتند. تعداد داوطلبین شرکت در کنگره ۴ برابر این رقم بود. ولی بنا به اظهارات مسئولین برگزاری به علت مطرح بودن یک بحث اساسنامه‌ای برای امر تأسیس یک تشکیلات جدی جهانی تصمیم بر آن شده بود که یک سقف روزانه ۵۰۰ نفری برای تعداد شرکت کنندگان در هر روز در نظر گرفته شود. البته نمایندگان افتخاری اجلاس تنها در روز اول حضور داشتند و در دو روز بعد مهمانان دیگری بجای آنها دعوت شده بودند. این مسئله موجب شد تا مجموع تعداد شرکت کنندگان طبق اعلام رسمی طی سه روز به ۸۱۴ نفر برسد.

برای دقت خوانندگان تریبون در اروپا ذکر تفاوهای موجود بین مجامع مشابه در اروپا با نمونه کنگره جهانی، موضوع این گزارش، ضرورت دارد. قبل از هر چیز تفاوت معدل سنی چشمگیر بود. در حالی که در اجتماعات مشابه در اروپا سن شرکت کنندگان حول و حوش ۴۰ سال و حتی در بسیاری موارد زیر این رقم می‌شود در کنگره منعقد در ۲۷ ژوئن امسال در لوس آنجلس متوسط سن حداقل ۱۰ سال بیشتر بود. تفاوت در طول مدت اقامت در خارج نیز از همین قاعده پیروی

تریبون

می‌کرد. بلحاظ موقعیت‌های شغلی شاید تفاوت فاحش‌تر از این دو جنبه بود. در حالی که فعالین فرهنگی و روشنفکران جامعه آذربایجانی‌های اروپا بیشتر فارغ‌التحصیلان جدید مراکز آموزش عالی اروپا و یا در حال تحصیل در این مراکز هستند، بسیاری از شرکت‌کنندگان گزارش سالهای زیاد تجربه از موقعیت‌های علمی و شغلی ممتاز را پشت سر خود داشتند. بعنوان مثال چنانچه در کنگره اعلام شد ۶۵ نفر از نمایندگان دارای عنوان پروفesوری دانشگاه‌های متعدد و ۹۱ نفر دکترای رشته‌های علمی متفاوت را داشتند. بقیه شرکت‌کنندگان نیز علاوه بر میزان بالای تحصیلات دانشگاهی در جوامع محل زندگی خود افرادی جا افتاده و صاحب پیوندهای لازم در محیط زندگی خود بودند. این در حالی است که هموطنان ساکن اروپا بنا به دلایل معلوم اکثراً این راههای طولانی پیشرفت را در پیشاپیش خود دارند.

نکته دیگری از تفاوت‌های مزبور که در کار امروز و آینده «کنگره جهانی آذربایجانیها» بی تأثیر نخواهد بود مسئله تجربیات اجتماعی و سیاسی موجود در بین هموطنان ساکن کشورهای مختلف است. از این جهت بنظر می‌رسد که با توجه به تاریخ میانگین مهاجرت قدیمی‌تر هموطنان مقیم آمریکا که بیشترشان از یک ایران غیر سیاسی مهاجرت کرده‌اند با اکثریت هموطنان ساکن اروپا که سالهای انقلاب ۵۷ و (احیاناً) ایران چند سال بعد از آن را نیز تجربه کرده و شاهد فرریختن ارزشهای رسمی دوران پهلوی بوده‌اند تفاوت دارند. اتفاقاً جو اجتماعی-سیاسی کشورهای میزبان تفاوت‌های فوق را بازهم برجسته‌تر می‌کند. یعنی اکثر آنانی که از ایران غیر سیاسی قبل از انقلاب راهی خارج شده‌اند مقیم آمریکای «غیر سیاسی» شده‌اند. کشوری که دو حزب سیاسی اصلی آن در واقع دو ماشین تبلیغاتی هستند که هر چهار سال یکبار فعال می‌شوند. بر عکس اکثر کسانی که به اروپای سیاسی آمده‌اند، تجربیات ایران سیاسی سالهای بعد از انقلاب را در کوله‌بار خود حمل می‌کنند. البته هیچیک از این نکات بخودی خود حامل ارزشهای مثبت یا منفی نیست. اما نکاتی است که تفاوت‌های موجود در میان هموطنان مقیم آمریکا و اروپا را تا حدودی توضیح میدهد.

«نخستین کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» در میان اقدامات امنیتی لازم طبق برنامه قبلی افتتاح شد. بعد از خوش‌آمدگویی و نطق افتتاحیه نوبت به سخنرانی علمی دکتر سید ضیاءالدین صدرالاشرفی نماینده «انجمن آذربایجانیهای فرانسه» رسید. موضوع سخنرانی ایشان «نظری به آزادی دین و زبان در ایران» بود. این گفتار در واقع چکیده‌ای از سخنرانی دانشمندانه ایشان در «آمریکن یونیورسیتی» واشنگتن بود.

نقطه نظرانی که مورد تایید نمایندگان حاضر در کنگره واقع شد می‌توان در چند بند زیر خلاصه نمود:

- تاریخ ایران نه از هخامنشیان که با تمدن ایلامی در ۷۰۰۰ سال قبل از میلاد آغاز می‌شود. این تمدن که منجر به ایجاد نخستین دولت فدرال تاریخ شناخته شده است با اتحاد ۶۰ دولت-شهر بوجود آمده بود. نهادن نام «شاهنشاهی» - که ما یک دوره از کاربرد آن در مفهوم جعلی‌اش را بیاد داریم - بر یک حکومت سراسری در آن دوره مستقیماً در ارتباط با ماهیت فدرال این حکومت معنی می‌یافت. «شاهنشاهی» ایلامی بمعنی دولت فدرال مرکب از شاهان مختلف و شاه شاهان در رأس آنها بود. همگی شاهان توسط مجلس‌های محلی یا سراسری بصورت غیر موروثی نسبت به تبار مادری - و نه پدری - انتخاب می‌شدند. در شاهنشاهی ایلامی آزادی کامل دین و اعتقادات مذهبی برقرار بود. این تسامح دینی در دوره ساسانی با اعلام دین زرتشتی بعنوان «دین رسمی» از بین رفت. خلافت اسلامی و دولتهای بعد از آن این سنت ساسانی را منتها با دین رسمی اسلام ادامه دادند. این شاهنشاهی همچون سرتاسر دوران بعد از آن سه زبان اصلی داشت. زبانهای ایلامی، اکدی و سومری هر کدام حیات آزادانه و زمینه کاربردی خود را داشتند. در دوره‌های بعدی نیز بدین منوال سه زبان و چندین فرهنگ در کنار هم فرهنگ فدراتیو ممالک محروسه ایران را تشکیل می‌دادند. بالاخره کودتای استعماری اردشیر جی ریپورتر انگلیسی (با ماسک رضاخان بیسواد بر چهره خود و عملگی شاگرد باسوادش محمود افشار (در جبهه فرهنگی) این تسامح زبانی را نیز از میان برداشت و حیات فدراتیو فرهنگی ممالک محروسه ایران فدای «زبان رسمی و اجباری فارسی» شد.

- جامعه کنونی ایران از هویت قومی ترک(آذربایجانی و ترکمنی)، فارس، کرد، بلوچ، عرب و . . . تشکیل یافته است. هویت قومی شامل زبان، ادبیات، دین و مذهب است. این مجموعه اقوام با پول، سرزمین، دولت و منافع دفاعی مشترک هویت ملی مشترک(ایرانی) دارند. در دوران ۵۳ ساله پهلوی و بعد از آن سعی دولت مرکزی بر این بوده و هست که بین هویت قومی یک قوم (فارسیها) و هویت ملی ایرانی علامت تساوی قرار دهد و در عمل بخواهد هویت‌های قومی غیرفارس را بنفع هویت قومی فارس نابود کند. تاریخ گذشته ایران نیز بر همین مبنا دچار سانسور، بازنویسی و جعل شده است.

- برای آنکه جامعه ایران شانس برای پیشرفت و فائق آمدن بر بحران‌های عمیق خود داشته باشد لازم است با رد بدعت ساسانیان تسامح عقیدتی (دموکراسی سیاسی) را به آن بازگرداند و با حذف آثار دوران ۵۳ ساله دیکتاتوری اردشیر و

تریبون

شاپور ریپورتر (یا دوره پادشاهی اسمی رضاخان و پسرش) به سنت هزاران ساله گذشته مبتنی بر حق حیات فرهنگ‌ها و زیانهای مختلف (دموکراسی فرهنگی) بازگشت کند.

شرح مفصل این دیدگاه در مقاله مستقلی بنام «هویت قومی و هویت ملی ایرانیان» بقلم دکتر ضیا صدر در این شماره تریبون منعکس شده است.

بعد از سخنرانی فوق نوبت به موسیقی رسید. برای اینکار ۳ تن از نامدارترین چهره‌های هنر موسیقی آذربایجان همراه دو استعداد درخشان جوان در ترکیب یک گروه بزرگ هنری دعوت شده بودند. بدون تردید بخش یک ساعته موسیقی در نخستین روز برپایی این همایش بزرگ نمایندگان جوامع آذربایجانی‌ها بعنوان پرشورترین خاطره از یک مجلس موسیقی در ذهن تک تک شرکت‌کنندگان به یادگار خواهد ماند.

عالم قاسم‌وف با مشایعت تار و کمانچه دو برادر جوان مالک و الشن منصوروف صلابت و شفافیت کریستال‌وار صدای خود را با اوج و فرودهای مقامات آمیخت. هایل علی‌یف با همراهی علیار امیر اصلان‌وف یاد هنرمندان افسانه‌ای عالم موسیقی را با هنر خود زنده می‌کرد. عاشق عدالت نصیب‌وف تجسم شور، سرزندگی و جاودانگی موسیقی عاشقی آذربایجان بود. هر یک از این سه هنرمند نامی به یک سؤال دغدغه‌آمیز در نزد هر اهل ذوقی دامن می‌زد: آیا بازهم چنین هنرمندانی خواهیم داشت؟ زاهد قلی‌یف و الزا غیب‌علی‌یوا با همراهی تار فیروز علی‌یف هرکدام شور در دلهای حاضران افکندند و شاهکاری از گنج بیکران موسیقی آذربایجان را به نمایش گذاشتند. گویی آنها می‌خواستند به سؤال فوق پاسخ مثبت دهند. حضور تنها یک نفر از این چهره‌های نامدار موسیقی - که به برکت آزادی از قید و بندهای سابق در چهار گوشه جهان شناخته شده‌اند، برای موفقیت هر کنسرت بزرگی کافی بود. اما روز ۲۷ ژوئن ۱۹۹۷ آسمان لوس آنجلس از هنرنمایی این ستارگان موسیقی غرق نور، شادی، هیجان، بهت و حیرت شد. نمایندگان حاضر در تالار «المپیک کلکشین» کارستان این اعجوبه‌های هنر موسیقی را با غریو کف‌زدنهای طولانی خود ارج نهادند.

روز شنبه ۲۸ ژوئن در تالار اصلی سخنرانی‌های نمایندگان مختلف پیرامون وضعیت سازمانهای خود، فعالیت‌های گذشته و برنامه‌های آینده جریان داشت. همچون روز اول شعر خوانی در لابلای سخنرانی‌ها باعث مجال خسته شدن به حاضران نمی‌داد.

همزمان ترکیب ۴۳ نفری هیئت دبیران (متشکل از یک نماینده از تک تک واحدها) مشغول بررسی اساسنامه پیشنهادی بود. اولین بحث مهم پیرامون نام تشکیلات جهانی در حال تأسیس در گرفت. شرکت کنندگان طیف وسیعی از پیشنهادات موجود را مورد بررسی قرار دادند. نهایتاً نام «دنیا آذربایجانی لارین نین کنگره سی» با معادل فارسی «کنگره جهانی آذربایجانی ها» مورد توافق واقع شد. با وجود آنکه حاضرین اکثراً اساتید دانشگاه‌های انگلیسی زبان یا متخصصینی با تحصیلات بالا در مراکز علمی آمریکای شمالی بودند اما توافق روی معادل ارجح انگلیسی به آسانی میسر نشد. لازم به تأکید است که کمیون اساسنامه حق مداخله در متن مقدمه را که از سوی اکثریت هیئت دبیران تصویب شده بود را نداشت. سرانجام پیشنهاد دکتر سعید کاظمی از تورنتو کانادا مورد قبول واقع شد: "The World Congress of Azerbaijanians". در این روز مقدمه اساسنامه پیشنهادی مورد مذاکره و توافق واقع شد. نکته مورد بحث آوردن یک بند در مقدمه اساسنامه بود که به زعم برخی رنگ و بوی سیاسی داشت و خارج از حیطه کار کنگره بود. مقدمه اساسنامه تقریباً به همان صورت پیشنهادی مورد توافق واقع شد. بقیه متن اساسنامه مورد بررسی قرار گرفت و هیئت دبیران با ثبت نظرات ارائه شده کار منظور کردن اصلاحات و تدوین نهایی متن اساسنامه را به یک کمیون ۵ نفری واگذار کرد.

دو سخنران اصلی روز پایانی «اجلاس مؤسس کنگره جهانی آذربایجانی ها» علی کریم نماینده اپوزیسیون در مجلس ملی جمهوری آذربایجان و دکتر نیره توحیدی، محقق، نویسنده و مشاور سازمان ملل در امور زنان، بودند. موضوع سخنرانی خانم دکتر توحیدی که مدتها در جمهوری آذربایجان به کار تحقیق و بررسی اشتغال داشته‌اند، اشاره به تفاوت‌های موجود میان موقعیت گذشته آذربایجان شمالی در ترکیب اتحاد شوروی سابق و موقعیت آذربایجان در گذشته و حال ایران بود. در اساسنامه مصوبه انتخاب یک دبیرخانه مرکب از ۷ عضو اصلی و ۶ عضو علی‌البدل در نظر گرفته شده بود. دبیرخانه مسئولیت رهبری «کنگره جهانی آذربایجانی ها» در فاصله دو اجلاس سالانه را بعهده خواهد داشت.

بدین ترتیب «اجلاس مؤسس کنگره جهانی آذربایجانی ها» بعد از سه روز کار مداوم موفقیت بزرگی بدست آورد که با توجه به کلیه عوامل بیرونی و درونی انتظار وقوع آن کمتر می‌رفت. این موفقیت را باید بیش از همه به متانت، بردباری و حضور روح دموکراسی در نزد تک تک شرکت کنندگان این حرکت بزرگ دانست. هریک از حاضران خود صاحب تجربه و آراء مستقل خود در ارتباط با مسئله آذربایجان بودند. سخنان هر ناطق از پشت میز خطابه و دردل‌های کربدوری همه حکایت از درایت و هوشیاری حضار داشت. استقبال شایسته از

تریبون

موسیقی ملی آذربایجان نشانه ذوق والای حاکم بر این مجلس عشاق فرهنگ آذربایجان بود. همه چیز گواه آن بود که این فرزندان فرهیخته آذربایجان عمری آتش مهر وطن و فرهنگ آن را در سینه نهان داشته اند. گویی نه سیاهی سالهای قدغن و نه زنگار غربت نتوانسته است حریف این آتش نهان شود.

تنها به برکت چنین معنویت والا در نزد آحاد نمایندگان و مهمانان شرکت کننده بود که اراده جمعی دایر بر تأسیس یک تشکیلات جهانی کارآ و ماندگار امکان تجلی یافت. چیزی که در بدو امر بیشتر به یک «آرزو» و «بلندپروازی» می مانست. در این مجلس عالی نه هرکسی خود را صاحب انحصاری «حقیقت» می شمرد و نه کسی چشم به کرسی ریاست داشت. روند اجلاس و نتیجه نهایی آن نشان از بلوغ فکری و عملی جامعه آذربایجانی ها داشت. این روند به روشنی نشان داد که آنچه باعث شده تا صدها انسان مشغول رنج راه های واقعاً طولانی را بر خود هموارکنند نه به کرسی نشاندن حرف خود، نه دست یابی به شهرت و مکنت بود. شرکت کنندگان این حرکت بزرگ با خلوصی که نظیر آن را در زندگی واقعی کمتر می توان یافت به لوس آنجلس آمده بودند و تالار «المپیک کلکشن» را طی روزهای ۲۷، ۲۸ و ۲۹ ژوئن ۱۹۹۷ به مجلس انس فرزندگان بدل کردند.

قبل از اعلام بسته شدن اجلاس مؤسس اعضای اصلی و علی البدل دبیرخانه به معرفی کوتاه خود و ذکر نکاتی پیرامون مسئولیت جدیدشان پرداختند.

با اعلام پایان کار «اجلاس مؤسس کنگره جهانی آذربایجانی ها» همه با کوله باری از خاطرات فراموش نشدنی و گرم از یاد روزهای همنشینی با دوستان قدیم و جدید از سالن خارج شدند. اینک سنگ اندازی های بی بهرگان از فضایل انسانی بی معنی تر و حماقت آمیزتر می نمود. و واکنش هیستریک در مقابل خواست صدها انسان عاشق فرهنگ و زبان مادری زیونانه جلوه میکرد...

عصر روز یکشنبه ۲۹ ژوئن ۱۹۹۷ کنسرت بزرگ هنرمندان موسیقی آذربایجان نیز حسن ختامی باشکوه برای شرکت کنندگان «اجلاس مؤسس کنگره جهانی آذربایجانی ها» بود.

بعضی از نارسائی های اجلاس مؤسس

هر چند که کار نقد و بررسی تحلیلی اجلاس مؤسس از آغاز تدارک آن تا پایان کار موضوع این گزارش نیست و این مسئله به شماره های آینده تریبون موکول شده است اما عدم اشاره به یک ضعف مهم اجلاس در همین جا از اهمیت این

گزارش بعنوان منعکس کننده همه جوانب مسئله می‌گاهد. موضوع مربوط است به کیفیت و مکانیسم تأثیر سازمانهای آذربایجانی خارج از آمریکا و کانادا بر روند کار اجلاس. شایسته آن بود که اروپا، استرالیا و آسیا که دارای سازمانهای قدیمی و فعال آذربایجانی هستند در چنین کار مهمی تأثیری متناسب با نیروی خود را داشتند. اما به دلیل بُعد مسافت حضور آنان هرگز نمی‌توانست همه جانبه باشد. اما بخشی از این سازمانها اساساً خبر برگزاری اجلاس مؤسس را بعد از وقوع یا در طی روزهای برگزاری آن از رسانه‌های گروهی شنیدند. در این جا انتقاد متوجه برگزار کنندگان اجلاس می‌شود که می‌بایستی با برنامه‌ریزی بهتر همه سازمانهای فعال موجود را در جریان امر قرار می‌دادند. اما هزینه زیاد مسافرت به آمریکا موجب شده بود که حتی کسانی که دعوت شده بودند و علاقه‌مند شرکت در کار اجلاس مؤسس بودند نتوانند در لوس آنجلس حضور پیدا کنند. اگر دستور جلسه و لوایح پیشنهادی قبلاً در اختیار سازمانها، فعالین، مطبوعات، اهل قلم، صاحب نظران و علاقه‌مندان مسائل فرهنگی آذربایجان قرار می‌گرفت، حتی اگر آنان خود نمی‌توانستند در اجلاس حضور پیدا کنند امکان ارسال نظرات خود به اجلاس مؤسس را می‌داشتند.

علاوه بر این اجلاس مؤسس در پاسخ به جو شانتاز ایجاد شده با یک قطعنامه پیشنهادی بدون مذاکره لازم در آخرین دقایق موافقت کرد. این قطعنامه حاوی یک بند سیاسی بود که همچون مورد تمامیت ارضی در مقدمه اساسنامه برای موضع‌گیری از سوی تشکیلات فدراتیو فرهنگی که بر اصل استقلال فکر و عمل واحدهای تشکیل دهنده آن استوار می‌باشد نابجا بود و به منزله ورود به حوزه سیاست. از آنجا که «کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» یک تشکیلات جهانی برای همکاری فرهنگی است ورود به حوزه‌هایی که حصول توافق در آنها سخت و یا حتی غیرممکن است، می‌تواند این تشکیلات نوپا را دچار تنش‌های غیرضروری بنماید. در صورتی که سازمانهای آذربایجانی‌ها قبلاً متون پیشنهادی را مورد مذاکره قرار داده بودند. قبول بدون مذاکره یک سند کاملاً سیاسی از سوی اجلاس مؤسس یک تشکیلات غیر سیاسی ممکن نمی‌شد.

اساسنامه کنگره آذربایجانی‌ها

«هویت ملی» به سرزمین، پول، دولت و پرچم واحد و حفظ منافع سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی متکی است.

«هویت قومی» به سرزمین اجدادی، زبان و دین معینی معطوف است.

ایندو مقوله از هویت اجتماعی انسانها نظیر دو قوه بینایی و شنوایی مغایرتی باهم نداشته و اغلب مکمل یکدیگرند. هر فرد ایرانی (هویت ملی) دارای هویت قومی (زبانی-دینی) هم هست.

برای ایرانیان خارج از کشور بطور اعم و برای ترک‌زبانان ایرانی بطور اخص که از سرزمین ملی (ایران) و قومی (استان، شهرستان) خود بدورند:

- هویت ملی منحصر به دفاع از منافع ملی ایران است.
- هویت قومی به حفظ، دفاع و توسعه زبان و فرهنگ قومی متکی است.

این دو مشخصه ملی و قومی هویت فردی و گروهی ایرانیان خارج از کشور را تشکیل می‌دهد.

بنا به همین مقدمه جهت حفظ هویت قومی خود بعنوان بخشی از گلستان فرهنگ بشری، ما ترک‌زبانان ایرانی مقیم خارج با حفظ هویت سازمانی خویش در یک تشکیلات سراسری بنام «کنگره جهانی آذربایجانی‌ها» در جهت تحقق اهداف زیر متشکل میشویم:

- ترویج فرهنگ و بخصوص زبان مادری بعنوان حفظ جزئی از فرهنگ بشری که مهمترین بخش هویت مردم ترک‌زبان ایرانی مقیم خارج از کشور را تشکیل می‌دهد.

- آشنا ساختن ترک‌زبانان ایرانی هر کشور با فرهنگ و تاریخ خود و آموزش نوشتاری به نوباوگان.

- تلاش برای ایجاد، توسعه و تعمیم آموزش و پرورش و آموزش عالی برای کلیه ترک‌زبانان ایران.

- کمک به مسائل مربوط به آزادیهای فرهنگی به همه ترک‌زبانان ایران.
- همکاری با همه اقوام ایرانی بخصوص فرهنگهای محروم، اقلیت‌ها و گروههای پیشرو در ایران جهت پیشبرد پلورالیسم و دموکراسی فرهنگی در کشور.
- تأسیس و گسترش کانون تجارت و مشاغل جهت تقویت بنیه اقتصادی آذربایجانی‌ها.
- ایجاد «لویی» جهت حفظ هویت فرهنگی و پیشبرد هدفهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مدنی.
- همکاری با همه اقوام ایرانی در زمینه فعالیت‌های امدادی در صورت بروز حوادث ناگوار طبیعی.
- دفاع از تمامیت ارضی و دموکراسی فرهنگی در ایران.
- معرفی فرهنگ ترکهای ایرانی (آداب، سنن، هنرها، زبان و آثار ادبی) به کلیه ملل.
- ایجاد نشریه سراسری جهت روشن ساختن مسائل تاریخی و فرهنگ بصورت علمی و بدور از تعصبات تباری و نژادی و هرگونه گرایش انحصارطلبانه.
- زبان رسمی برنامه‌ها و اسناد سازمانی به ترکی آذری است.

غربت آخشامی، آذربایجان!

اسماعیل جمیلی

قارائلیق قیجیدیر قارا دیشینی
غربتین آغشامی بوزور دوداقین
بیخیق دیواریندان خیال اتوینین
آرزو کولگه‌لری کسیر ایاقین

بوز باخیشلار اوگی‌لی‌یی سرگی‌لیر
دiaz گولوشلرین آغلایر گۆزی
یالنیزلیق دئدی‌یین گۆرور ایشینی
آنلام‌سینز آنلارین تیت‌ریر دیزی

چن بوروین سه‌ودا دوشرگه‌سیندهن
قیریق بیر خاطره اوزالدیر الین
آیریلیق چؤلونده آچیر باشیما
گروه‌نیلن بیر باخیشین کولگه‌سین

بیر آندا ایللرجه سورهن سه‌ودالار
گۆزلری‌مین آرخاسیندا جان‌لانیر
حسرتین نیسگیل‌ین دؤنمین آشیب
اومودون قورشاقی قات قات بویانیر
سوره‌سینز یاشانان بیر دوغما سه‌وگی
بیچیر غمه دولموش حسرت تارلا‌سین
ساوالان‌دان یولا دوشن بولودلار
سونوندا سوواریر کۆنول باغچاسین

آرزو تومور جوغو جان بوداغیندا
صاباحلارین هوسيله گۆز آچیر
سهنددهن بویلانارکن بیر اولدوز
گۆزلنمه‌ین افق‌لردهن نور ساچیر

توبراقین عطریله آنا سه‌وگی‌سی
توزلو پردملری وورور بیر یانا
خیال قانادیندا وورغون کۆنلومی
قووشدورور بیر آن آذربایجانا

"دنيا آذربايجانلی لاری نین کنگرسی" نین

یارانماسی ایله باغلی ملاحظه لر

علی رضا اردبیلی

ایون آبی نین ۲۶. سینده ن ۲۹. ینا قده ر لوس آنجلس ده «آذربایجانلی لارین بیرینجی دنیا کنگرسی» آدیله کئچیریلیمیش توپلاتتی نین نه ایله نتیجه لندی پی آیدین دیر. بو توپلاتتی «دنيا آذربايجانلی لاری نین کنگرسی» آدلی بیر تشکیلات ین یارانماسی ایله ایشینه یکون وورمیشدیر. آما بو یثنی تشکیلات ین نه یه قادر اولدوغو و آذربایجان ین ملی-مدنی دیرچه لیش پروسه سینده نه رل اوینادیغی حاقد ا فکر سؤیله مک اوچون هله تئز دیر. بو مقاله ایسه آنجاق اولوب. کئچمیش ایش یعنی آدی چکیلن ۳ گونلوک تأسیس چی اجلاس ین (آشاغی دا: "اجلاس") اوغورلاری و اوغورسوزلوق لارینی مباحثه ائتمک ایسته ییر.

بو اجلاس ین اوغورلارینی قیسساجا ۵ نکته ده ساده له مک اولار:

- ۱- پروپاقاندا و تبلیغات ایشینده،
- ۲- آمریکا و کانادادا یاشایان آذربایجانلی لار و اونلارین یاراتدیقلاری تشکیلاتلاری تانیتدیرماق،
- ۳- یثنی و یوکسک بیر سویه ده ایشلرین ممکن اولدوغونا بیر ثبوت،
- ۴- آیدین لار ایله کوتله آراسیندان مانع لری گؤتورمک.
- ۵- آذربایجانلی لارین مادی وضعیت لری نین یاخشیش لاشدیریلماسی و اونلارین یاشادیقلاری اؤلکه لرده وطنداشلیق حاقلاری نین قورونماسی اوچون بیر لوی کیمی فورمالاشمالارلی نی جدی شکیل ده آذربایجان تشکیلاتلاری نین گونده لیگینه چیخارماق.

۱- پروپاقاندا و تبلیغات ایشینده اولان موفقیت سؤزسوز دور. کئچن ایل لرده باش وئرمیش هئچ بیر حادثه جنوبی آذربایجان مسئله سینین بو قده ر دیل لره سالمامیش دیر. مدیا (media)، مختلف سویه لی آذربایجان لی و غیر آذربایجان لی شخصیت لر بو اجلاسی ایزله میش و اونون حاقیندا مثبت یا منفی فکرلر سؤیله میش دیرلر. بو قارشلی گئده ن مهم بیر سیاسی تاکتیک ین علیینه اولموش دور. بو ایسه بؤیوک بیر ایش ایدی. عادتاً بیزی "گۆرمه یین"، "ائشیمه یین" و

تریبون

بیزه "سبز یوخسوز" ده یین و بیر سؤزله بیزه قارشی "ایقنور" (ignore) سیاستی آپاران قووه لر سکوت لارینی پوزوب آذربایجان آدینا و آذربایجان هویتینه بسله دیک لری مناسبتی اعتراف ائتمه یه مجبور ائتدی. معلوم اولدوکی ایراندا آذربایجان دیل و مدنیتی نین محو اولماسی ساغ لیغینا باده قالدیران لار بو حاقدا هله ده بؤیوک حساسیت له مسئله نین گئدیشاتی نی ایزله ییب و فرصت دالینجا دیرلار. بو غوغا من ایسه یاتان آذربایجانلی لارین یوخودان دیکسینمه لرینه باعث اولان حادثه کیمی گؤرمک لازم دیر.

۲- آمریکا و کانادادا یاشایان آذربایجانلی لار و اونلارین یاراتدیقلاری تشکیلاتلار حاقیندا آروپایا چاتان معلومات بو گونه کیمی چوخ آز اولموش دور. بوگون خارجه ده آذربایجان لی لارین مدنی و انتلکتوئل فعالیت لری اوچون گئیش بیر محیط واردیر. چاپ اولان بیر کتاب یا یارانان بیر ویدئو فیلمی یا موسیقی دیسکی گره ک چوخ سایلی لاردا یایلا بیل سینلر. هر بیر علمی کنفرانس دا چوخلو اشتراک ائده نلر لازم دیر و سایر. بو باخیمدان آمریکا و کانادادا مینلرله آذربایجان عشقی ایله اوره کلری دؤیونن سویداش لاریمیزین اولدوغونو آشکارا چیخاریب و اونلاری بیریریله و باشقا اؤلکه لرده کی لرله علاقه لندیرمک لوس آنجلس اجلاسی نین باشقا مهم نائلیتی ایدی. بو ایش هرشی ده ن باشلیجا اؤزو اؤزونده یارادیجی لیق قووه سینه مالک دیر و آذربایجان مهاجرلری نی دیری و آکتیو بیر ارگانسمه چه ویرمک ایشینده چوخ موثر دیر. مسئله نین اهمیتی مهاجرت آراسیندا مدنی فعالیت لر ائده ن قوه لر اوچون داها قاباریق گؤرسنمه لی دیر.

۳- لوس آنجلس گؤروشو یشنی و یوکسک بیر سویه ده ایشلرین ممکن اولدوغونا بیر ثبوت ایدی. بیر شهرده مین بیر طایفا و شخصی اختلاف لار ایچینده چوبالایان آروپا اکتیویست لری اوچون بو توپلانتی بیر "کشف و شهود" کیمی گؤرونمه لی دیر. هر جهت ده ن ایده آل بیر سویه ده حاضرلانمیش بو اجلاس غیرممکن بیر شیین اولما دغینا بیر ثبوت ایدی.

۴- آروپا داکی آذربایجان آیدین لیقی (بو ترمینولوژی نین تعریفی اوچون تریبون ون بو سایلی سیندا وئریلمیش "قدراسیا سؤزلری" آدلی مقاله یه باخین) سون ایللرده کوتله ده ن آیری بیر حیات یاشامیش دیر. اؤز حیاتی نی یاشایان آیدین لیق چوخ واخت اؤز اطرافینا چکدی یی دیوارلارین احاطه سینده دوستاق اولموش دور. لوس آنجلس گؤروشونده بئله بیر حصار یوخ ایدی. حیس اولونوردوکی نه اینکی اجلاس دا، حتی بوتون آمریکادا یاشایان سویداشلاریمیز اؤزلرینی اجلاس دان و اجلاسی؛ اؤزلرینده ن آیری گؤرموردیلر. چوخ بؤیوک پول لارلا اجلاس قارشی سیندا

شاخصی و اخصى ووران شاهچى لارين تبليغاتى قارشى سيندا اجلاس تىك دايانمايش دير. بو ايسه اجلاس يىن بلكه ان بؤيوك ناثلتي ايدى و اؤز نؤيه سينده مهم بير تجربه ايدى.

۵- ايندى يه كيمى سويداش لاريميزين مادي وضعيت لرى نين ياخشى لاشديريلماسى و لوبى يارادماق ايشى نين ضرورتى آيدىن ايدى سا دا بو مسئله خصوصى گؤروشلرده آرايا چكىليردى. لوس آنجلس اجلاسى بو ايسته يى آچيق آشكار اعلان ائديب و بو يولدا مقصده ايغون ايش لار آپارماغا قرار وئردى.

لوس آنجلس اجلاسى نين اوغورسوزلوق لارى و خوشا گلmez جهت لرى ده وار ايدى:

۱- بيرنجى مهم چاتيشما مازليقا فارسجا وئريليمش "گزارش تريون ..." دا اشاره اولوب دير. آمريكا و كانادادان كناردا اولان تشكيلات لارين اجلاسين ايشينده اولان تاثيرلرى نين يوخ درجه سينده اولماسى.

۲- اجلاسا چاغيريلان لارين سياسى باخيمدان آلک قليبدهن كئچيريلمه لرى. بو مسئله البته گيزلنيرميردى و اؤز آدى و مادي امكان لارى ايله بير اجلاس تشكيل ائدهن شخص يا ارگان يىن حقى واردير كى دعوت اولان لارى اؤزو سئچسين. آما بئله حالدا كيمين نيه دعوت اولوب كيمين نه ده ن دعوت اولماسى نين حكمتى آشكار جاسينا دئيلمه لي دير. بو اجلاس دان يازيلى و شفاهى ادعالارا گؤره مقصد آنجاق مدنى (فرهنگى) فعاليت لر اطرافيندا بيرلشمك ايدى. بس بئله بير ييغينجاق دا نه ده ن بير عده سياسى موقع لرى نين فرقلى اولدوغونا گؤره چاغيريلماسى ديلار؟

بو فاكت باشقا منفى بير فاكت ايله آل آله وئريب ايشين نتيجه سينه مهم منفى تاثير باغشلاميش دير. اجلاسا آذربايجان مدنيتى ايله باغلى كنكرت فعاليت لرله مشغول اولمايان شخص لر دعوت اولموش دورلار. بونلار ايسه يا اجلاسا قارشى گئدهن تبليغات ايله قارشى لاشماق اوچون يا اؤز اينام لارينا گؤره سياسى بير شعارين بو غير سياسى تشكيلاتا تحميل اولماسيني ايسته ييرديلر. (منظور همان ايرانين اراضى بوتونلويو شعارى دير، بوندان علاوه هئچ بيرى ايراندا ياشامايان و بؤيوك اكثريتى باشقا اؤلكه لر يىن وطنداشى اولان آذربايجانلى لارين مجلس ينده ايران دؤولت سيمولوندان سايران بايراغيندان - استفاده اولونموش دير.)

بو آلک قليبدهن كئچيب اجلاس دا اشتراك ائدهن نماينده لر يىن بو سياسى مدعانى قبول ائتمه يىن لرى آراسيندا بئله بير فكر ياييلميش دير كى اگر بو سياسى شعار ايله

تربیون

مخالفت اولونورسا اوند ایش یانار و اجلاس نتیجه یه چاتماز. بو فکر منه گۆره دوز ایدی یعنی اجلاس دا یارانمیش آتمسفرده گرگین بیر اختلاف ایشین نتیجه سیز قالماسینا گتیریب چیخاراردی. آما سۆز بوردا دیر کی اولو بو سیاسی شعار اساسنامه نین قاباخدان حاضرلانمیش لایحه سینده ده گلیمیش دی. سونراسی اجلاس داکی نماینده لرین ترکیبی بئله بیر شعارین طرفداری اولان المنت لر وارایدی کی یوخاریدا دئیل دی یی کیمی نجه دعوت ائتمک لردن چوخ آسیلی ایدی و اگر اولده ن آنجاق آذربایجان تشکیلات لاری نین نماینده لری دعوت اولسایدیلار اوند بلکه بوردا بئله بیر آتمسفر یارانماز ایدی.

ادعا اولونوردی کی بو ایران دولت سیمولی و سیاسی شعار شاهچی کیمی تانینمیش آنتی تورک قوه لرین قارشی سیندا و اونلارین سلاح لاری نی اللرینده ن آلماق مقصدی داشی ییر. بوگون ایکی آی لوس آنجلس توپلاتتی سیندان سونرا بو تاکتیک یین نه درجه ده کسرلی اولدوغو حاقدان لازیمی قده ر ماتریال وار دیر. بوگونه کیمی (۱۷ آوگوست) فارس دیل لی آنتی مطبوعات دا بو حرکت حاقیندا اولان زهرلی تبلیغات لارین هئچ بیرینده اشاره اولونان سیاسی شعار یا ایران دؤولت سیموولوندان اجلاس دا استفاده ائتمک بیر تاثیر بوراخمامیش دیر. ائله کهنه حمام کهنه طاس! یشنه ده تجزیه طلب و بوکیمی سۆزلر بو تبلیغاتین شاه بیت لری دیرلر. دئمه لی اگر بو قارا قوه لرین آنتی تورک مرض لرینی شفا وئرمک مقصدی ایله بو شعار قبول اولموش دیرسا اوندان بو دعانین تاثیرسیز اولماسی آرتیق بیر فاکت دیر!

۳- هر بیر فکر صاحبی و خصوصی ایله مختلف قوه لر یی یئره ییغیب، اونلارین همکارلیق لارینی ممکن ائتمک ایسته یین ایده چوخ بؤیوک اینجه لیک له اونو احاطه ائده ن قوه لر و فکرلره قارشی اؤز بالانسی نی قورومالی دیر. اساساً جنوب منشالی اولان آذربایجان مهاجرلری نین مدنی حیاتیندا مهم رلی اولان مستقل آذربایجان جمهوریتی دیر. اجلاس گونلرینده ده آذربایجان دان گلیمیش بؤیوک موسیقی گروپو بو فاکتین دانیلماز ثبوتی کیم اؤزونو نمایش ائتدیرمک ده ایدی. اساسنامه نین اؤن سۆزونده وئرلن تعریف لره گۆره ده مدنی باخیمدان بیز شمالی آذربایجان ایله بیر وحدت یارادیریق. بو باخیمدان بیزیم او تایلی باجی قارداش لاریمیز ایله مناسبت لریمیز اجلاس اوچون مهم بیر یئر آلمالی ایدی. البته مسئله دؤولت و رسمی ارگان لارا گلدی که ده اجلاس بین الملل نورم لاری نظرده آلمالی ایدی. بونا گۆره ده آذربایجان جمهوریتی نین دؤولت ارگانلاری نی مسئله یه قاتماق دوزگون دئیل دیر. آما بو هئچ ده مستقل آذربایجان دؤولتی ایله منفی و خوشا گلمز بیر سویه ده مناسبت لر قورماغی توجیه ائده بیلمز. البته اجلاس بو حاقدان بیر مؤوقع توتما دی. تکجه بعضی آرا قاتیشدیران شخص لرین تبلیغاتی و اجلاسین سئجی یی

اداره هیئت‌نشین اراده‌سینده ن کنار باش وئرمیش غیر دوزگون بیر حرکت، هله هئچ نه اولمامیش «کنگرس» ایله شمالی آذربایجانین رسمی دایره‌سی آراسیندا آنلاشیلما مازلیق یارادمیش دیر. حال حاضرده بو آنلاشیلما مازلیغی آرادان قالدیرماق اوچون ایش گئدیر.

نتیجه؛

بوتون دئیلن لری بیر یئرده گؤتور - قوی ائده رکن دئمک اولار کی:

۱- بو حرکت هر جهت‌ده ن یئنی دیر و قاباخکی ایش لرده ن فرق له نن جهت لره مالک دیر.

۲- بو حرکت هله اؤز سون و یئتگین فورماسینی تاپمامیش و اونون حاقیندا قطعی فکر سؤیله مک اوچون هله تئز دیر.

۳- حرکتین اساس ضعیفی آمریکادا اولان تشکیلات لارین تشکیلات مسئله لرینده اولان تجربه سیزلیک لری دیر.

۴- آوروپادا فعالیت ائده ن آذربایجان تشکیلات لاری نین یاخیندان یاردیمی اولمادان بو حرکتین گله‌جه‌یی نه چوخ امید بسله مک اولماز. بوردا صحبت ساده‌جه یارانمیش «دنیا آذربایجانلی لاری نین کنگرسی» نین «دنیا» سؤزونه حقیقی مضمون وئرمک‌ده ن گئتمیر. بئله بؤیوک بیر ایش‌ده تجربه لی کادرلارین اهمیتی «دنیا» سؤزونون حقیقی مضمونا مالک اولوب - اولماسیندان داها مهم دیر.

۵- آمریکادان کناردا اولان تشکیلات لار تک - تک و قیریق قشون کیمی یوخ بلکه متشکل و مستقل پلاتفرم لار اساسیندا «دنیا آذربایجانلی لاری نین کنگره‌سی» ایله همکارلیق ائدیپ، اؤز مستقل هویت لرینی ساخلاماق لا بین‌الملل بیر تشکیلات واسطه‌سیله بیر - بیرله ایش بیرلی‌ینه گیریپ بوگون تک لیکنه باجارمادیقلاری ایشلری ائتمه‌یه قادر اولسونلار.

۶- دنیانین ۴ گوشه‌سینه سپه لنمیش آذربایجانلی لار گئج - تئز بیر اؤلکه لر آراسی تشکیلات قورمالی دیرلار. بو ایشین «طبیعی» فورمی شهر و اؤلکه لرده ن باشلاماق دیر. آما فارسجا وئریلن «گزارش ...» ده دئییلدی‌یی کیمی بئله بیر ایده آل امکان آنجاق بیر دؤولت‌ده اولاییلر. بیز ایسه اؤز امکان لاریمیزا گووه‌نیب ایده آل لار آرزوسی ایله پاسیو قالماق یئرینه ممکن لرده ن ایده آللارا دوغرو حرکت ائتمه لی‌یک.

لوس آنجلس ده نه باش وئرمیش دیر؟

Los - Anclesdə nə baş vermişdir

"Ayna" qazeti, 12 iyul 1997

باکی دا چیخان «آینا» قازتئینین ژورنالیستی ائلچین شیخلی «دنیا آذربایجانلی لاری کنگره سی»نین یارانماسیله نتیجه لهنن لوس آنجلس قورولتایی نی باشقا بیر پرسپکتیو ده ن گؤرموش دیر. ائلچین شیخلی نین مقاله سی بیر آز اختصارلا وئریلیر.

تریبون

ئلچین شیخلی

ژوئن یین ۲۷. ده ن ۲۹. نا کیمی لوس آنجلس ده کئچیریلیمیش «دنیا آذربایجان لی لاری نین کنگره سی» حاقیندا یازمایان قازئت ده یه سن قالماییب. اؤزوده یازیلاردا وئرلن قیمت لر دابان-دابانا ضد دیر: تعریف ده ن توتوموش («تاریخی حادثه دیر»)، تا آچیق آشکار قارا یاخمایا ده ک: («آذربایجانا دخلی اولمایان»).

اؤز فکری می، همین کنگره سی بیر مستقل ژورنالیست کیمی دعوت ائدیلدی یم کیمی ده بیلدیرمه یه چالیشاجام.

کنگرس بیتدیکده ن سونرا منده بئله بیر فکر یارانمیش دیر کی بیز دموکراتیانین «اوشاق لیق خسته لی یی» نده ن هئچ جور یاخا قورتارا بیلمیریک. - هر شئی و هر یثرده سیاست آختاریریق. ایده یاسی اعتباریله آذربایجانلی لاری دنیانین هر یثرینده ن بیر یثره توپلاماق - گؤزل اولان بو تشبث یین ده بلاسی ائله بو اولموش دیر. اونون اطرافیندا افراط درجه ده سیاسی سؤز-صحبت یارانمیش دیر. بئله بیر تأثرات اویانیرکی کنگرس باره ده سؤز سالان لارین اکثریتی اونو یا پیسله مک یادا تعریف له مک له سیاسی خال (امتیاز) قازانماغا چالیشیرلار.

اصلینده ایسه کنگرس ائله نه اولمالی دیسا دا اولدو: بیرلشمه یه بیر جهد، و او دا بوتون جهدلره خاص اولان اوغورلار و اوغورسوزلوق لاردان خالی ده ییل دیر.

من محض بو جهد باره ده سۆز آچماق ایسته ییره م. او آرتیق باش وئرمیش اولماسی ایله سه ویندیرمک له یاناشی بیر طرفه ده آدمی مایوس ائدیر، چونکی بیر داها گۆستریر کی، بیز بیر-بیریمیزله دیل تاپماق ایسته سک ده، هنج ده همیشه بونا حاضر اولموروق.

... اؤیره ندیم کی لوس آنجلسه دعوت اولان لار آراسیندا موسیقی چی، سیاست چی، دؤولت آدمی، یازیچی، ملت وکیل، ژورنالیست، خلاصه اقتدارلی (حاکمیتلی) مخالفت لی (اوپوزسیون لی) کیم ده سه نیز وار، بیر سۆزله ملت آمریکایا گئدیردی. «ملت» سۆزونو عبث یشره ایشلتمیره م، چونکی ملت و بیر شعورلو توپلوم کیمی نه دئمک اولدوغوموزو آنلاماقدان اؤترو بئله بیر فرصت هر حالدا منیم الیمه تئز تئز دوشمور.

سفرین بیر خصوصیتی یول و دیگر خرجلرین دعوت اولونان لارین اؤزو حسابینا اؤده نیلمه سی - ائله ایلکین گئدیب-گئت مه مک مرحله سینده بیر قسم هم وطن یمیزین اوزاق دیارلارا سیاحت هوس ینی اؤلدوردو ..

ایونین (ژوئنین) ۲۷-۲۹-دا کئچیریلن دنیا آذربایجان لی لاری نین ملی کنگرسی، ظن یم جه ملت یمیزین شعورلو بیر توپلوم کیمی فورمالاشماق دا اولماسی نین تظاهری دیر. یشنی لیک باخیم یندان دئمک لازم دیرکی بو سبک و بو مقیاس دا بیز آذربایجانلی لار هله توپلاتتی کئچیرمه میش دیک. هر چند شمالی آذربایجانین حدودلاری خارج ینده موجود اولان کولتور، ملی و سایر آذربایجان درنک لری و تشکیلات لاری نین سایبی اونلار جا دیر. آما بوگونه ده ک اونلاردان هنج بیر قباغا دوشوب لوس آنجلس ده کئچیریلنه اوخشار بیر ییغینجا تشکیل ائتمه یه جهد بئله گؤسترمه ییب. بلکه ده بونو ائتمک ایسته یین لر اولوب آما باجارماییب لار. هر حالدا، جناب حسن اغنامی و اونون مسلک داش لاری بو اذیت و خرجله قاتلاشیب، بیز آذربایجانلی لارین باشینی بیر یشره ییغماغا چالیشیب. اذیت بیر یانا، الینی جیب ینه سالیب نه آر نه چوخ یوز مین آمریکا دلاری چیخاریب قویوب بو کنگرس ین تشکیل ینه. کیچیک مسئله دئیل اؤزوده بیلیرسینیز نه اوچون؟ چونکی آمریکایا دعوت آلیب بیله نده کی، یول خرجینی اؤزوموز چک مه لی یک، پولو اولان دا دئدی کی ایشی اؤز حسابینا دنیانین او باشینا آنجا آخماق آدام گنده ییلر! اؤزوده نه وار-نه وار ۵-۱۰ نفر آذربایجانلی گؤره جک سن!!

پولون نه یه خرج لنمه سی نین اؤزوده چوخ شئی ده ن، باشلی جاسی دا آدامین سوبه سینده ن خبر وئیرر. دئمه لی یم کی، لوس آنجلس ین «المپیک بولواری» ندا کی «المپیک کلکشن» مرکزی نین قارشسی سیندا توپلاشیب تانییدی-تانیما دی

بیر-بیرینی: «خوش گۆردوک قارداش»، «خوش گونون اولسون باجی» ده یه آذربایجان جا سالام لاشان آداملاری گۆردوکده چوخ صمیمی حس لر کئچیردیم.

ظن یم جه بو کنگرس ین اساس مقصدی سویداش لارلا ساده جه دردلشمک، دنیانین ایشلرینده ن دانیشماق، دوغما موسیقی یه بیرگه قولاق آسماق دیر. بو، اؤلکه نین پروبلملری نی چۆزمه یه ییغیش میس سیاست چی لرین توپلاتتی سی ده ئیل دیر. اورا ییغیشان لار ساده جه صحنه یه قالخیب آنا دیل یمیزده شعر اوخویور، اولوب-کئچن لری خاطرلاییر، گاه سه وینیر گاه دا کدرلنیردیلر ... بیر سۆزله کنگرس بیر نوع مارق لار کلوبو رولونو اویناییردی. بئله کلوب لار غرب اوچون سجه وی دیر و بئله بیر فورما اصیل غریلی اولموش سویداش لاریمیزا داها یاخین و آنلاشیلان دیر.

کنفرانس زال ینا ییغیشدیقدان سونرا توپلاشان لارلا داها یاخین دان تانیس اولماق، کیم ین هارادان گل دی یی، نه ایله مشغول اولدوغو، عمومیتله کنگرس ده نه گۆزله دی یی نی یاواش-یاواش اؤیره نمه یه، آنلاماغا باشلادیم. دانمارکا، ایسوج(سوئد)، فرانسا، کانادا و اساساً آمریکادان اولان سویداش لاریمیزین ۹۰ فائیزه (یوزده دوخسانا) یاخینی ایران آذربایجان ین دان مهاجرت ائده ن لر دیر. بونا گۆره ده، عموماً اونلارین پروبلملری ایله باغلی مسئله لره توخونولدو. صحبت لر آنا دیلینده دانیشماق و یازماق، ملی مدنیتی قوروپوب ساخلاماق و آرتیق اجنبی اؤلکه لرده دوغولموش اوشاق و گنج لره کیم لرده ن اولدوقلارینی ایضاح ائتمک ده ن گئندی.

چیخیش لارا (نطق لره) - یشری گلیمیش کن فارسجا ۲ چیخیش اولدو، اؤزوموز روسجا آزمی چیخیش ائدیریک؟ - اطراف داکی صحبت لره قولاق آسا-آسا اؤز-اؤزومه دوشونوردوم کی، گۆره سن ایل لردیر زورلا ایکی یه بؤلونموش بیر ملت ین ایکی اجماع سی بیر-بیرینده ن چوخ می فرقلنیر؟ زمانه، تاریخی انکشاف و محیط لرین مختلف لی یی بیزی چوخ می آیری سالیب؟ متالیتت ده ییلن بیر مفهوم باخیمندان چوخ می ده ییشیک لی یه اوغرامیشیق.

خیر، ائله بیر ملت یک کی، واریق، هئچ ده یشیلیب ائله مه میشیک. ساده جه بیز دیل یمیزی روس کلمه لری ایله دولدورموشوق، اونلار فارس، بیز موسقوا(مسکو) ده ییردیک اونلار هله ده تهران ده ییرلر. بیز آنا دیلیمیزده دیل آچیب، اوخویوب، تحصیل آلیب عرصه یه چاتمیشیق، اونلار سا بوندان محروم اولوب لار. بونونلا بئله «تورکجه» دانیشماق اوستونده لاپ ائله اوشاق لیق دان شاللاق یه سه لرده، ائوده، عائله ده بو دیلده دانیشیب لار، اونو قوروپوب ساخلایب لار. آمما

شفاھى دانیشیق دیلی سویه سینده. ائله بونا گۆره ده ایندی کنگرسین قطعنامه سى نى فارسجا یازماق لارینا گۆره اتهام ائتمه یه ده یمز، چونكى ایراندا هئچ بیر تورکه آنا دیلینده یازی-پوزو اؤیره دیلمه ییب، درس ده ییلمه ییب. ائله گۆتوره ک اؤزوموزو: روس دیلینده تحصیل آلمیش هانسی آذربایجانلی اؤز آنا دیلینده ساوادلی شکیلده قطعنامه یازا ییلر؟! بیرده کی، هانسی دیلده دانیشماق دئیل، نه دانیشماق و نه دئمه گین اؤزو واجب دیر. کنگرسین قطعنامه سى ایسه ۳ دیلده حاضرلانیب: انگلیس، فارس و آذربایجان دیل لرینده.

آز سونرا داها بیر شئی نظریمه چاتدی. توپلاشان لارین دئمک اولارکی هامیسی «توخ» آدام لاردیر، آوارا آداملار یوخدور. دئمک اونلاری آوارا آداملارا خاص اولان خبیث لیک، هر شئی و هامی نى انکار ائتمک، (- بیزیمله ده ییلسن، هامی کیمی دوشونمورسن، دئمک دشمن سن، کیمه سه ساتیلیب سان!) و بو کیمی حس لر دئیل، نه سه باشقا بیر شئی چکیب بورا گتیرمیش دیر. چونکی، توختامیش، مدنی و اوخوموش آدام یه مک باره ده دئیل، نه سه داها یوکسک ماتریا باره ده دوشونمه یه باشلاییر و استئنا دئیل کی، دوشونوب-دشین دیقدا سونرا ایلک اول اؤزونون نه «ذات» اولدوغونو آیرد ائتمک ایسته ییر. اولجه بیر فرد سویه سینده، داها سونرا ایسه بیر کلکتیو، توپلوم و نهایت ملت سویه سینده. لاپ ائله گۆتوره ک «آجلار و لوت لر دنیاسی نى» آياغا قالخماغا سسله یین لری (مارکسیست لری) کیم ایدی اونلار؟ اصیلزاده و اشراف ایدیلر هامیسی، گؤزل تحصیل و تربیه گؤرموش آدام لار ایدیلر.

کنگرس اشتراک چى لاری آراسیندا مختلف اؤلکه لرین تانیتمیش اونیورسیتت لری نین ۶۵ پروفیسوری، ۹۱ علم لر دوقتوری وار دیر، یترده قالان لارسا بیزنس من و ایش آداملاری ایدی. بئله جمع یین نماینده لری یین ایش-گوجونو آتیب بیر یتره توپلاتماسی نین، لاپ ائله بیزیم آنلامدا بیر نتیجه سی ده اولماسا، اؤزوده بیر نتیجه دیر. آما، ظن یم جه، نتیجه سی اولدو و هله بوندان سونرا اؤزونو داها قاباریق شکیلده گؤستره جک دیر.

مهم و بلکه ده ان اساس مسئله، کنگرسه توپلاشان لارین بونو نه مقصدله ائتمه سی ایدی، یعنی ملت نه ایسته ییردی؟ و عمومیتله آذربایجان اونلار اوچون نه دئمک دیر؟ بو مقام لا باغلی جنوبلی سویداش لاریمیزین مختلف فکرلری اولدوغونو آشکار ائتدیم. قید ائدیم کی، بیزیم «آوروپالی لار» لا «آمریکالی لار» آذربایجانلی مختلف اموسیونال-سیاسی سویه ده قاوراییرلار. آوروپادان اولان سویداش لاریمیزین مستقل و آزاد آذربایجانا گلکم امکان لاری نین جغرافی جهت ده ن داها گئنیش اولدوغوندان اونلار سووه رهن و حتی بوتؤو آذربایجان ایده یاسینا داها حساس دیرلار. بونون

تریبون

اوچون داها چوخ بیش میش لر- آنا دیل ینده ایسته نیلن سویه ده سربست دانیشماغین شیرین لی یی و لذتی نی آرتیق اؤزلری دویموش لار. (بوردا مقاله نین مؤلفی آمریکادا یاشایان آذربایجانلی لار ایله آوروپادا یاشایان لاری مقایسه ائتمک اوچون بیر سهو مثال گتیریر کی سهوین فاکتورافیک اولدوغو اوچون بوردا بیز اونو گتیرمیریک. تریبون)

... آمریکادا یاشایان سویداش لاریمیزسا، شمالی آذربایجان دا اولمایان لاری نظرده توتورام، بیر قدهر باشقا مؤوقع ده دیرلر. حتی اونلارین ایچینده آذربایجان ایده یاسی نین باشقا- باشقا مؤوقع لرده ن گؤره نلرده وار دیر. بیر قسم یالنیز مدنی مختاریت ده ن دانیشیر، آنا دیلینده یازیب- اوخوماق، دانیشماق، ملی موسیقی یه قولاق آسماق، اؤز مدنیت ینده ن بهره لئمک له کفایت لیر. بیر قسم بونلارلا یاناشی ملی مختاریت ده ایسته ییر، دیگر قسم سه تام سیاسی مختاریت آرزولاییر، یعنی جنوبی آذربایجانلی ایران ین فدراسیا سوبیکتی کیمی گؤرور. بیر قسم سه ده بیرکی بیز آذربایجانلی لار ایراندا هئچ ده ملی آزلیق ده ییلیک، عکسینه ملی آزلیق فارس لار دیرلار، چونکی ۳۷ ملیون وق. ائله بونا گؤره ده ایران ائله بیزیم اؤزوموزون دور. ...

بونونلا بئله، بیر موضوعا نه قدهر مختلف مؤوقع لرده ن یاناشیلسادا، قید ائتمک لازم دیرکی بو آدام لار بیر آرایا گلیب فکر مبادله سی آپارمیش و اؤزونون کین ده ن فرق له نن باخیش لاری دینله مک مدنیتی نمایش ائتدیره ره ک بئله کنگرس لرین گله جک ده ده کئچیریلمه سینه قرار وئرمیش لر.

کنگرسی دوزگون قیمت لندیره بیلیمک اوچون اونون لوبی (Lobby) یارادماق باخیم یندان نه دره جه ده اهمیت لی اولماسی نی معین ائتمک ده آز اهمیت کسب ائتمیر. لوبی سؤزونو آمریکا قانون وئریجی ارگان لاری نزدینده تمثیل ائتدیک لری چوخ ایری مؤسسه لر و شرکت لرین مارقا لاری باخیم یندان قانون وئریجی لیک له مشغول اولان شخص لره و دؤولت مأمورلارینا بو و یا دیگر قرارین قبول ائدیلمه سی اوچون ایسته نیلن واسطه لرله تأثیر ائتمه یه چالیشان گروپ لار معناسی نی نظره آلساق، دئتمک لازم دیر کی آمریکادا یاشایان سویداش لاریمیزین سای ی و قازان دیق لاری مؤوقع باخیم یندان بونا کفایت قدهر پتئسیال وار. آما بو استقامت ده مقصد یؤنلو ایش آپاریلمالی دیر. شمالی آذربایجان ین منصب صاحب لی شخص لری بو حاقد ا دوشونمه لی دیرلر. ... بیزیم کی لر نه ده نسه اؤز پئشه بورچ لارینی (شغلی مسئولیت لرینی) بئله یئرینه یئتیرمه یه ارینیرلر، سونرادا کنگرسی «آذربایجانا دخلی اولمایان قورولتای» آدلاندیریرلار.

تأسف کی، لوس آنجلس کنگرسینی آلقیش لاما ق ده میره م، هئچ اولماسا، نورمال بیر آدام کیمی گؤتور- قوی ائتمک عوضینه یئنه ده باشلامیش یق اونون- بونون سؤزو ایله بیر معنالی شکیل ده پیس له مه یه. کنگرسی باکیا گلیب پیس لی یه نین جنوب لو سویداش یمیز اولماسی نین اؤزوده بیر داها ثبوت ائدیر کی، بیزی آزقالا عصرلر دیر بیر- بیریمیزده ن آیرسالاردا، ده ییشیب ائله مه میشیک، ائله عینی بیر ملت اولراق قالمیشیق ...

کنگرسین کئچریلمه سی امید دوغوردو، اوندان سونرا (باکیدا) باش وئره نلر سه آدامین لاپ قول قانادین سیندیریب یائینا سالیر. یوخسا بونون اوستونده ده می بیر- بیریمیزی قیرمالی ییق؟ کیمین داها جوخ و داها یاخشی «آذربایجان لی» اولماسی نی بیر- بیریمیزه ثبوت ائتمه لی ییک؟! اولمایا ملی بیرلی یه گؤسترلن جهده بیزی یالنیز و یالنیز آیرماغا قادر دیر؟! یوخسا بیزه بیزه نه قاراباغ، نه ۲۰ یانوار، نه ده نه کؤکده یاشادیغیمیز درس اولماییب؟ بو هئچ ده رتوریک سئوال لار دئیل دیر. اونلارا جاواب وئرمه میز گره ک دیر.

ائليمين اوجاгинدا

پرفسور حميد نطقى

آرتيق نه دهيم

اولكم دهيم

اؤز يوردومدا

آنامين ديزينده

دهده مين اوجاгинدا

ائليمين قوجاгинدا

بابالاريم بن ايزينده.

خاطره سيز غربت لردهن ائويمه گل ديم

ايلن ديم يوردومون داغلاريندا.

سالخيم سالخيم گونش ايچديم

قيزيل قيزيل اوزم لو باغلاردا.

سرين له ديم بولاغلاريندا.

هر سؤز بير دفتر اولدو

دفترلر سؤزله دولدو.

قايلالاردان عكس اندهن كواوغلونون گور سسى

سس وئردى سؤزلريمه.

اهنلرين نفسى

گليش يمي اوغورلادى.

ايندى ،

ايتيردى ييم ،

ائليمده

نغمه لريمى يازيرام آرتيق آنا ديليمده.

فدرالیسم

فرمول پیشنهادی نهضت آزادی برای ایران

نهضت آزادی ایران، اخیراً، طی بیانیه‌ایی، فدرالیسم را سیستمی متناسب برای ایران ارزیابی کرده است. ما جدا از چگونگی فرمولبندی پیشنهاد نهضت آزادی و تنها بخاطر توجه این بیانیه به ساختار چندفرهنگی ایران و تعمیق بحث در این حوزه آن را از نظر خوانندگان می‌گذرانیم

تریبون

بیانیه نهضت آزادی ایران

جمهوریت یکی از دو رکن اساسی جمهوری اسلامی است و جمهوریت به معنای سازمان یافتگی ساختار قدرت سیاسی بر اساس حاکمیت و مشارکت مردم از سطوح پایین به بالا می‌باشد. در نظام جمهوری اسلامی، مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود و اعمال حق حاکمیت آنان از سه طریق عمده و اساسی پیش بینی شده است: در سطح اول، مردم از طریق انتخابات ادواری نظیر انتخابات مجلس شورای اسلامی، ریاست جمهوری و مجلس خبرگان رهبری، حق حاکمیت خود را اعمال می‌کنند، سطح دیگر انتخابات شورای محلی به ترتیب مصرح در فصل هفتم قانون اساسی است و سطح سوم، مشارکت مردم در تعیین سرنوشت خود از طریق انجمن‌ها، اتحادیه‌ها، سندیکاها، صنفی و تخصصی و احزاب سیاسی است.

نهضت آزادی ایران با اعتقاد عمیق و راسخ به حق حاکمیت ملت و اصل مشارکت مردم در رقم زدن سرنوشت خود، اعمال این حق در سطوح یاد شده را به عنوان یک بخش استراتژیک و اصولی سیاست ها و برنامه های خود تصویب نموده که توسط آقای دکتر ابراهیم یزدی، دبیر کل نهضت آزادی و نامزد هفتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری اعلام شده است.

تربیتون

در این بیانیه تحلیلی، بخشی از این سیاستها و برنامه ها را پیرامون اصول شوراهای، به اختصار بااطلاع عموم می‌رسانیم و امیدواریم که در فرصتهای دیگر بتوانیم برنامه های تفصیلی خود را در باره این موضوع ارائه کنیم.

فصل هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به استقرار نظام شورایی در کشور اختصاص دارد و میانی این نظام که بر طبق اصل یکصدم (برای پیشبرد سریع برنامه های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی از طریق همکاری مردم با توجه به مقتضیات محلی) ضروری تشخیص داده شده در قالب شش اصل تشریح گردیده است. در اصل یکصدم نظام شورایی از سطح روستا تا استان تعمیم یافته و صریحاً گفته شده است: (اداره امور هر روستا، بخش، شهر، شهرستان یا استان با نظام شورایی به نام شورای ده، بخش، شهر، شهرستان یا استان صورت می‌گیرد که اعضای آن را مردم همان محل انتخاب می‌کنند.) حتی بنا بر اصل یکصد و یکم قانون اساسی، علاوه بر مجلس شورای اسلامی که وظیفه قانون گذاری را در سطح کشور بعهده دارد ایجاد مجلس دیگری بنام (شورای استانها) مرکب از نمایندگان شورای استانها به منظور جلوگیری از تبعیض و جلب همکاری در تهیه برنامه های عمرانی و رفاهی استانها و نظارت بر اجرای هماهنگ آنها پیش بینی شده است. در دو اصل بعدی (اصل یکصد و دوم و یکصد و سوم) آمده است: (شورای عالی استانها حق دارد در حدود وظایف خود طرحهایی تهیه و مستقیماً و یا از طریق دولت که مجلس شورای اسلامی پیشنهاد کند این طرحها باید در مجلس مورد بررسی قرار گیرد و استانداران، فرمانداران، بخشداران و سایر مقامات کشوری که از طرف دولت تعیین می‌شوند، در حدود اختیارات شوراهای، ملزم به رعایت تصمیمات آنها هستند).

متأسفانه اصول فوق، همانند سایر اصول مترقی قانون اساسی از قبیل اصول مطرح در فصل سوم تحت عنوان «حقوق ملت» به کلی نادیده گرفته شده و اساساً به دست فراموشی سپرده شده است.

نهضت آزادی ایران که با وجود دیدگاههای خاص خود نسبت به پاره ای از اصول قانون اساسی، همواره به اجرای دقیق و کامل آن از نظر حفظ حرمت قانون در جامعه اصرار می‌ورزیده است، عقیده دارد که ایجاد نظام شورایی برای اداره امور کشور از جمله ضروریاتی است که مستقیماً از اعتقادات دینی و آرمانها و مبانی مردمی انقلاب اسلامی سرچشمه میگیرد، بعلاوه این نظام که در آن نقش دولت مرکزی در اداره امور به حداقل لازم کاهش یافته و اختیارات و دخالت مردم در تصمیم گیریها و اجرای برنامه های مربوط به خود به بالاترین سطح افزایش می‌یابد، در بسیاری از کشورها، در قالب سیستم های مختلف و متنوع، متناسب با

شرایط ویژه هر کشور، تجربه شده و موثرترین راه برای دستیابی به فرهنگ دموکراسی و احساس استقلال و تعلق خاطر مردم به جامعه و در نتیجه ارتقای برنامه های توسعه و آبادانی و تحقق بهینه آنها تشخیص داده شده است.

با توجه به موارد فوق، نهضت آزادی ایران ایجاد نظام شورایی در کشور را در سرلوحه برنامه های خود قرار داده و برقراری این نظام را به منظور اجرای اصول مصرح در فصل هفتم قانون اساسی و دستیابی سریع به اجرای برنامه های عمرانی در قالب مشارکت مردم، بنابر آیه شریفه «و امرهم شوری بینهم» (امور خود را بینشان به شورا گذارند شوری ۳۸\۱) ضروری می داند.

در این بیانیه، از میان کشورهای مختلفی که به صورت شورایی اداره می شود، ابتدائاً نحوه اجرا و عملکرد نظامهای شورایی مرسوم در دو کشور آلمان و هند به طور اختصار مورد بررسی قرار میگیرد و سپس شکل اجرایی مطلوب برای ایران با توجه به مقتضیات و اصول مصرح در فصل هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ارائه میگردد. البته برای پرهیز از اطاله کلام، از وارد شدن به جزئیات مربوط به قوای سه گانه کشورهای مذکور خودداری کرده، بحث تفصیلی در این مورد را به فرصت دیگری موکول می کنیم. ضمن اشاره به نظامهای حکومتی آلمان و هند به عنوان نمونه، به قصد تجویز نظام مشابه برای ایران نیست، بلکه انتخاب هر سیستم یا برنامه برای میهن عزیزمان باید بر اساس شرایط و مقتضیات ویژه آن صورت بگیرد و از الگوهای موفق سایر کشورها نیز بهره گیری گردد.

۱- سیستم حکومتی فدراتیو در کشور آلمان

۱.۱ علل و عوامل پیدایش

به طور کلی، حکومت فدراتیو با سیستم سیاسی سنتی در تاریخ گذشته آلمان مطابقت داشته است. بدین معنا که در طول تاریخ کشور آلمان سیستم فدرال یا کنفدرال شکل غالب سازماندهی دولت بوده است، اما بر خلاف کشورهایمانند سوئیس یا آمریکا، سیستم کنفدرال و بعداً فدرال آلمان نتیجه تصمیم گیریهای عقلایی یا برنامه ریزی شده نبوده، بلکه به صورت خودبخود و در نتیجه توافق های سیاسی و حوادث تاریخی پدیدار گشته و شکل گرفته است. دولتهای اتریش و پروس نیز سیستم فدرال را برای مهار کردن کشور آلمان با توافق بخش های مختلف آن یافتند. بدین ترتیب سیستم فدرال در آلمان همواره راهی بوده است که به وسیله آن همه نیروهای سیاسی در این کشور راضی نگاه داشته میشدند. هم از این رو، وقتی که پس از جنگ بین الملل دوم، نیروهای متفقین که با تجربه دوران هیتلری، از ایجاد حکومت متمرکز در آلمان بیم داشتند سیستم فدرال را پیش کشیدند، همه احزاب آلمان، بجز حزب کمونیست با آن موافقت کردند.

تربیبون

البته به علت مخالفت روسیه شوروی با سیستم فدرال، سیستم مزبور فقط در آلمان غربی پیاده شد. هر چند که در آلمان شرقی نیز اسماً نوعی سیستم فدرال برقرار گردید ولی عملاً زیر پا گذاشته شد و حکومت مرکزی حزب کمونیست حاکمیت مطلق یافت.

اما آن سیستم اسمی فدرال در آلمان شرقی نیز که شامل ۵ ایالت می گردید پس از اتحاد آلمان در سال ۱۹۹۰ میلادی جزو سیستم فدرال آلمان قرار گرفت.

۲.۱ سیستم فدرال موجود

در حال حاضر کشور آلمان مرکب از ۱۶ ایالت میباشد که وسعت، جمعیت، منابع طبیعی و وضعیت اقتصادی آنها متفاوت و بسیار متنوع است.

۳.۱ وحدت ملی و توزیع مسئولیت ها

در سیستم کنونی آلمان، هر دو اصل وحدت ملی و تنوع فدرالی که مردم هر ایالت میتوانند مطابق خواسته و وضع ویژه خود زندگی کنند بر پایه قانون اساسی احراز شده است.

در فدراسیون آلمان «قدرت» و «مسئولیت» بین نهادهای دولت مرکزی و دولتهای ایالتی تقسیم شده و علاوه بر تقسیم بندی کلاسیک قوا به مقننه، مجریه و قضائیه به صورت افقی، یک تقسیم بندی عمودی (قائم) نیز در تمام بدنه کشور و اجزای آن وجود دارد به عبارت دیگر هر یک از بخشهای سه گانه دولت مرکزی قدرت خود را با بخشهای مربوط در ایالت به مشارکت دارد. «قدرت» به دو معنا تقسیم شده است، چنانکه نه تنها کشور به صورت کل، بلکه هر ایالت نیز دارای یک پارلمان، یک قوه مجریه و یک قوه قضائیه است و هر یک از این قوای ایالتی به نوعی با قوه مرکزی مشابه مرتبط بوده و مراوده دارد.

بطور کلی قانون گذاری در حوزه مسئولیت فدراسیون (دولت مرکزی) و اجرای قانون در حیطه مسئولیت ایالات می باشد اما ایالات نیز نقش مهمی در تصویب قوانین فدرال از طریق «شورای ایالات» بازی می کنند در این ارتباط هیچ لایحه ای که بر امور ایالات تأثیر گذارد، بدون تصویب «شورای ایالات» موثر نیست و تبدیل به قانون نمی شود.

در حکومت مرکزی دو نوع مجلس وجود دارد: (۱) مجلس نمایندگان که تنها نهادی است که اعضای آن مستقیماً توسط مردم انتخاب میشوند و (۲) شورای ایالات که اعضای آن توسط دولتهای ایالتی منصوب می گردند در این شورا، نمایندگان هر

ایالت مجبورند که بطور یکسان و مطابق نظر دولت ایالتی رأی دهند تعداد آرای هر ایالت با جمعیت آن متناسب است.

دولت مرکزی از مجلس نمایندگان نشأت میگیرد و با آن هماهنگی دارد، ولی ممکن است که تصمیمات دولت مرکزی در شورای ایالات با مخالفت روبرو شود.

هر لایحه ای که به مسائل ایالات مربوط باشد، برای تصویب به شورای ایالات فرستاده می شود. مرجع تصمیم گیری در مورد ارسال یا عدم ارسال لایحه به شورای ایالات نسبت به لایحه ای اعتراض داشته باشد، یک «کمسیون میانجی» با شرکت ۱۲ نفر از شورای ایالتی و ۱۱ نفر از مجلس نمایندگان تشکیل میگردد. هر گاه کمسیون مزبور نتواند به اختلاف پایان دهد، تصمیم مجلس نمایندگان با دو سوم آراء و یا اکثریت ساده (بنا به میزان رأی در شورای ایالات) نافذ خواهد بود.

لازم به توضیح است که حدود اختیارات و مناسبات قانون گذاری و اجرایی و همچنین دسترسی به منابع مالی و توزیع آن میان نهادهای مرکزی و ایالتی بطور دقیق در قوانین و مقررات مربوط شرح داده شده است که از ورود به آنها در میانه صرف نظر میگردد.

۲- سیستم حکومتی فدراتیو در هندوستان

۱.۲ علل پیدایش

به خاطر وضع ویژه اجتماعی، سمت ها و روند توسعه در هند، فدرالیسم در آن کشور شکل خاص خود را یافته است. فدرالیسم در هند نه با هدف مهار کردن قدرت مرکزی و نه بر میل ایجاد وحدت بین واحدهای دولتی مستقل پدید آمد، بلکه باید آن را فرایندی تدریجی در جهت غیرمتمرکز شدن یک قدرت متمرکز استعماری در نظر گرفت.

از آغاز حکومت استعماری انگلستان تا زمان استقلال، هندوستان توسط یک دولت مرکزی واحد (و نه فدرال) اداره می شد با آنکه در دوران سلطه انگلیسی ها بر هند استانها (یا ایالات) وجود داشتند، این ایالات اساساً واحدهای اداری (و نه سیاسی) حکومت مرکزی به شمار می رفتند. به عبارت دیگر، آنها هیچ نوع حقوق قانونی نداشتند و تنها به عنوان کارگزاران دولت مرکزی در جمیع امور، عمل می کردند.

اما راه حل فدرال برای رفع مشکلات هند نخستین بار پس از جنگ جهانی اول و

تربیبون

در زمان سلطه انگلیسی ها مطرح گردید و این اصل سرانجام در دهه ۱۹۳۰ مورد قبول واقع شد، این امر توجه به فدرالیسم بعنوان یک فرمول سیاسی برای حل دو مسئله موجود در هند استعمار زده بود که عبارت بودند از: ۱) آینده دولتهای شبه مستقل راجه نشین و ۲) خواسته های مسلمانها برای استقلال بیشتر.

در شبه قاره هند، قبل از استقلال دو نوع از واحدهای مجزای کشوری وجود داشت: یک نوع، ایالتهای زیر سلطه مستقیم انگلیسی و نوع دیگر، ۵۶۲ ایالت راجه نشین، در عین آنکه حاکمیت پادشاهی انگلستان را خاصه در امور دفاعی و خارجی پذیرفته بودند، توسط شاهزادگان محلی هندی اداره شده و از استقلال درونی قابل توجهی برخوردار بودند. این شاهزادگان در حدود دو پنجم (چهل درصد) شبه قاره هند را اداره می کردند و در حدود ۶۰ میلیون نفر را زیر نظر داشتند.

انگلیسی ها، در دوران تسلط خود بر هندوستان، اصلاحاتی را بر پایه فدرالیسم مطرح کردند که هر چند به نتیجه لازم از نظر برقراری حکومت فدرال در هند نرسیده باعث شد که بعد از استقلال هندوستان و به هنگام تدوین قانون اساسی، اولیای امور اصولاً فکر دیگری جز سیستم فدرال برای ساختار حکومت نکنند، البته شایان ذکر است که بنابه دلائل مختلف، شکل خاص فدرالیسم که از قانون اساسی نشأت یافت، مانند آنچه انگلیسی ها پیشنهاد کرده بودند، بسیار متمرکز بود.

۲.۲ ساختار فدرالیسم در هندوستان

قانون اساسی هند دارای وجوه مختلفی است که به سیستم حکومتی فدرال الگوی متمرکز می بخشد، مهمترین وجوه موضوع قدرت بین دولت مرکزی و ایالات و سیستم توزیع مالی است.

در هندوستان بر خلاف کشورهای چون آمریکا، ایالات قانون اساسی جداگانه ندارند. قانون اساسی هند قدرتهای مرکزی و ایالات را تعریف کرده، ساختار حکومتی هر دو را مشخص مینماید، در قانون اساسی، میزان و چگونگی توزیع قدرت بین مرکز و ایالات کاملاً مشخص شده است. دولت مرکزی اقتدار تام در امور مهم ملی را. که شامل ۹۷ مورد (از جمله دفاع، وظایف بانکی ومالیات بر درآمد) می شود. دارا می باشد.

فهرست امور مربوط به ایالات شامل ۶۶ مورد از جمله نظم عمومی و پلیس، بهداشت، آموزش و پرورش، حکومت محلی، صنعت، کشاورزی وعواید زمین می شود که در این گونه امور ایالات از نوعی آزادی عمل برخوردارند. فهرست

«امور مقارن» که هم به دولت مرکزی و هم به ایالات اختصاص دارد. شامل ۴۷ مورد می شود که مهمترین آنها قوانین مدنی و جزایی و برنامه ریزیهای اجتماعی و اقتصادی میباشد در صورت بروز اختلاف در این گونه امور، قوانین دولت مرکزی (فدراسیون) حاکمیت می یابد.

موقعیت غالب دولت مرکزی در سیستم فدرال هند از آنجا مشخص می شود که بنا بر قانون اساسی، پارلمان هند ایالات جدید ایجاد کند و مرزهای بین ایالات را بر هم زند و حتی یک ایالت را بدون هیچگونه تغییر در قانون اساسی و صرفاً از طریق مصوبه مجلس، در ایالت دیگر ادغام کند و از موجودیت بیندازد مضافاً، دولت مرکزی دارای نوعی قدرت اضطراری است که به آن اجازه می دهد در شرایط خاص، کلیه حقوق ایالات را نادیده گرفته، هر تصمیمی را مقتضی بداند اتخاذ کند بدین ترتیب، «دولت مرکزی فدرال» در شرایط اضطراری میتواند صرفاً «مرکزی» شود و کلیه ضوابط مربوط به توزیع قدرت نادیده بگیرد.

از نظر توزیع منابع مالی، دولت مرکزی بصورت یک بانکدار و مأمور جمع آوری مالیات برای دولتهای ایالتی عمل میکند. در این ارتباط، حق قانونی دولت مرکزی، در جهت کنترل حیطه اجرایی دولتهای ایالتی و نظارت بر عملکرد آنها، نیز وابستگی شدید ایالت به دولت مرکزی برای کمکهای مالی، به فدرالیسم هند شکل بسیار متمرکزی بخشیده است. باتوجه به موارد فوق، میتوان گفت که فدرالیسم در هندوستان در واقع تبدیل به نوعی همکاری بر پایه لزوم توافق مشترک بین مرکز و ایالت شده است.

۳.۲. قانون گذاری فدرال

پارلمان هندوستان دارای دو مجلس است: (۱) مجلس مردمی و (۲) مجلس ایالات. مجلس مردمی دارای ۵۴۴ عضو است که همگی آنها، بجز دو نفر، با رأی مستقیم مردم سراسر کشور در ۲۵ ایالت و ۷ اتحادیه انتخاب میشوند. دو نفر باقیمانده را رئیس جمهور منصوب میکند. اتحادیه ها قسمتهایی هستند که مستقیماً (مانند دهلی و توابع آن) توسط دولت مرکزی اداره میشوند. در صورتی که ایالات دارای دولت محلی میباشند.

مجلس ایالات داراب ۲۵۰ عضو است که همه آنها، غیر از ۱۲ نفر، توسط مجالس ایالتی انتخاب میشوند. ۱۲ نفر دیگر را رئیس جمهور، بر پایه بصیرت آنها در امور منصوب میکند.

قدرت تصمیم گیری در سطح نخست وزیر، هیأت وزیران و سطوح بالای اداری

متمرکز شده است. اصولاً سیاستها از قوه مجریه آغاز می شود و از طریق فرایند نسبتاً منظم مبتنی بر بحث آزاد، به مجلس مردمی راه یافته، شکل میگیرد، بدین گونه که در ارتباط با هر نوع موضوع، ابتدائاً یک کمیسیون تحقق از سوی دولت مرکزی، متشکل از شهروندان متشخص، برای بحث و بررسی تشکیل میشود. کمیسیون مزبور با گروهها و اشخاص مختلف گفتگو کرده، و پیشنهاد خود را به وزارتخانه مربوط تسلیم میکند وزارتخانه آن پیشنهاد را بررسی کرده، واکنش مردم را مورد نظر قرار میدهد و نهایتاً لایحه‌ای با توجه به جمیع جهات، تنظیم و به مجلس مردمی عرضه میکند، بدین ترتیب، وظیفه دولت مرکزی تدوین و ارائه لوایح به مجلس است، هر چند که طرحهای نمایندگان نیز هفته ای یک بار در مجلس مطرح میشود.

این سیستم پارلمانی بسیار شبیه قوه مقننه انگلستان است و در آن مجلس قدرت قانون گذاری چندان مستقلى از دولت را ندارد و معمولاً لوایح تقدیمی دولت به مجلس (مجلسی که دولت اکثریت آن را در دست دارد) که طی فرایند یاد شده در بالا تهیه و تدوین میگردد، به طور کامل، یا احياناً با مختصر اصلاحاتی، تبدیل به قانون میشود.

قدرت مجلس بیشتر جنبه سیاسی دارد و انتخاب و عزل نخست وزیر و دولت نهایتاً در گرو توافقها و ائتلافهای درون مجلس است. مجلس ایالات تاکنون نتوانسته است هیچ نوع نقش شاخصی برای خود بیابد و فقط به عنوان مجمعی از منتخبان ایالات وجود دارد. در هندوستان نیز مناسبات نهادهای مقننه، مجریه، و قضائیه در مرکز و ایالات در چهارچوب قوانین و مقررات معین شده اند.

۳- بحث ایران

مرور مطالب فوق در باره دو کشور آلمان و هندوستان و تأمل در مصالح و مقتضات ایران، نکاتی را به شرح زیر به دست می دهد:

اول آنکه در آلمان و هندوستان، زمینه های طبیعی آحاد مردم در نقاط مختلف برای زندگی بر اساس آداب و فرهنگ و سنن قومی خود نقش مهمی در ایجاد نوع خاص حکومت به صورت فدراتیو ایفا کرده است. واضح است که در ایران نیز چنین زمینه طبیعی وجود دارد و بطور کلی اهالی هر استان خصوصاً در ساختار اولیه تقسیم بندی استانی کشور که خود به خود و بر اساس اختلافات طبیعی اجتماعی و جغرافیایی پدید آمد وضعیت ویژه خود را به لحاظ فرهنگی و قومی و مصالح محیطی داشته اند.

دوم آنکه اولیای امور در هر دو کشور آلمان و هند که خود نشأت یافته از اهالی کشور و واقعیات زندگی آنها بوده اند، به هیچوجه قانونگذاریها و اجرائیات منطقه ای را مزاحمی در راه حفظ تمامیت ارضی کشور و اقتدار دولت مرکزی ندیده و سعی نداشته اند که این خواست طبیعی مردم مناطق مختلف را برای زندگی بر طبق دلخواه و مقتضیات خود، سرکوب کنند. بلکه به عکس، اساساً قوام و استحکام حکومت مرکزی بر پایه جلب همکاری ها و تفاهم هایی دیده شده که با رعایت حقوق مردم هر منطقه برای اداره امورشان به دست آمده است. متأسفانه در ایران همواره این واهمه وجود داشته است که هر گاه امور ایالات را به خودشان واگذار کنند، وابستگی آنها به دولت مرکزی از بین خواهد رفت. تجربه آلمان و هندوستان و سایر کشورها (مانند استرالیا، پاکستان و الجزایر) نشان میدهد که این ترس بی مورد است. نمیتوان منکر شد که کشور ایران از اقوام گوناگون تشکیل یافته و بدین معنا «چندملیتی» است، چنانکه این نگرش در طول تاریخ ایران وجود داشته و از آن به عنوان «ممالک محروسه ایران» نام برده میشده است. به نظر ما کمک به پرورش این چندگانگی فرهنگی و اجتماعی در ایران نه تنها موجودیت کشور را به خطر نمی اندازد، بلکه آبیاری قوام بخش درخت ملیت و دیانت ما خواهد بود.

سوم آنکه نظام مدیریت در ایران، جز از دوران پهلوی به بعد، هرگز به شکل کنونی آن متمرکز نبوده است و دولت مرکزی جز در موارد خاص، مانند گرفتن مالیات (اگر چه ظالمانه و سرکوب گرانه) و حفظ امنیت راهها و سرحدات، در امور روزانه مردم دخالت چندانی نداشته است. شیوه مدیریت عمومی در هر یک از سه ساختار اصلی و عمده جامعه سنتی یعنی ایل، ده و شهر ویژه و متمایز از یکدیگر بوده است. قبایل و عشایر ایران ساختار سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خاص خود را داشته و از استقلال داخلی برخوردار بوده اند، در حالی که در جوامع ایلی و روستایی، معتمدان و ریش سفیدان مورد وثوق مردم در سطوح مختلف تأثیر گذار بر تصمیمات کتبی بوده اند و در جامعه شهری، اصناف و نمایندگان آنها نقش و نظر تعیین کننده داشته اند. در دورانهایی از تاریخ نه چندان دور کشورمان، مسئولان اداره شهر نظیر محتسب و داروغه را مردم محله ها انتخاب میکردند.

از آغاز حکومت پهلوی ساختار سنتی بر هم زده شد و دولت مرکزی با مدیریت متمرکز به صورت فعلی شکل گرفت. در نظام پادشاهی چون شاه «ظل الله»، «فره ایزدی» و «قبله عالم» تصور و تبلیغ میشد، قدرت از آن شاه بود، شاه شخص اول مملکت به شمار میرفت، حرف اول و آخر را می زد و به تعبیر مصطلح در این روزها، فصل الخطاب بود. سایر مقامات و مسئولان کشور، جز کسانی که

وابسته به حلقه ها و گروههای خاصی بودند، کمترین نقش و اثر را داشتند. در رژیم پهلوی، تمام نهادهای مستقل مردمی، حتی روحانیان غیر وابسته به خاطر ایجاد یک دولت مقتدر مرکزی سرکوب شدند.

انقلاب اسلامی ایران یک حرکت مردمی در جهت تحقق حقوق و آزادی های اساسی ملت از جمله حق حاکمیت مردم، و بر هم زدن این گونه تمرکز قدرت بود. بنا بر این، نظام و ساختار مدیریت می بایست بعد از پیروزی انقلاب تغییر می یافت و متناسب با آرمانهای انقلاب شکل تازه ای میگرفت و امور مردم به خود آنها واگذار می شد. اما صد افسوس که چنین نشد و به جای تعویض بنیادی ساختار ها و سیستم ها، صرفاً افراد و مسئولان عوض شدند و از جهاتی بر قدرت و تمرکز دولت به مراتب افزوده شد.

از طرف دیگر، روابط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در جامعه کنونی آنچنان پیچیده است که مقتدرترین و با کفایت ترین مدیران هم قادر به اداره صحیح و شایسته این دستگاه متمرکز که بیش از پیش سنگین و متورم شده است نمی باشند و لذا، برای حسن اداره امور، چاره ای جز انتقال قدرت در سطوح خاص شوراهای منتخب مردم در چهار چوب اصول فصل هفتم قانونی اساسی وجود ندارد.

چهارم آنکه بر اساس اصول مدیریت، تقسیم هر برنامه وسیع ملی به «اجزاء» و خارج کردن اجزای آن از حالت «متمرکز» بر کار آیی و سرعت پیشرفت و تحقق آن خواهد افزود. از اینرو، واگذاری برنامه های توسعه و آبادانی هر استان به اهالی آن، خصوصاً وقتی که آنان در تنظیم برنامه ها و تصمیم گیری نقش داشته باشند، کشور را سریعتر و به شکل موثرتری در جهت عمران و آبادانی پیش خواهد برد و علاوه بر آن فرهنگ توسعه را گسترش و انتشار داده، بر تعلق خاطر مردم هر منطقه نسبت به آبادانی سرزمین خود و مشارکت در تعیین سرنوشتشان خواهد افزود. البته وضعیت استانها در کشور ما یکسان نیست.

استانهای چون آذربایجان و اصفهان که بیشتر در معرض برنامه های عمرانی بوده اند می توانند کارآرایی بیشتری در این زمینه داشته، مستقل تر عمل کنند. از سوی دیگر، مردمان مناطقی جوان زاهدان و هرمزگان بیشتر نیازمند هدایت ها و کمک های مرکزی میباشند.

پنجم: آن که موضوع مهم تخصیص بودجه و تأمین منابع مالی برای هر استان یا توزیع عادلانه ثروت و درآمدها است. در این مورد، الگوی آلمان تا حدودی با

وضعیت ایران قابل تطبیق است و می تواند مورد رجوع و استفاده قرار گیرد. بطور کلی، منابع در آمد دولت در ایران از موارد عمده زیر تشکیل یافته است:

- انواع عوارض و مالیاتهای مستقیم و غیر مستقیم
- سود شرکتهای دولتی که همه ساله، بنا بر مصوبه مجمع عمومی این شرکتها، به حساب دولت واریز میشود.
- در آمد ریالی که از فروش ارز حاصل از صادرات نفت عاید بانک مرکزی میگردد.

بی تردید، هر استانی سزاوار استفاده از سهم خود در تأمین درآمد داخلی میباشد و منصفانه است که بخش عمده ای از مالیات ها و عوارض گوناگونی که توسط اهالی هر استان به دولت پرداخت میشود، به نوعی به آن استان بازگردانده شده، به مصرف برنامه های مختلف استان برسد، در صورتی که دولت، به نظر خود، اجرای برنامه هایی را در هر استان لازم بداند، انتظار میرود که هزینه اجرای آن برنامه ها توسط دولت پرداخت گردد. از سوی دیگر در شرایطی که یک استان برنامه ای در نظر داشته و فاقد اعتبار مالی کافی برای اجرای آن بود، بایستی این امکان وجود داشته باشد که از دولت کمک های مالی و یا وام دریافت کند.

موارد فوق فهرست وار به عنوان اصول زیربنایی و یا محوری در ارتباط با حرکت به سوی توزیع قدرت و مدیریت در سیستم اداره کشور ارائه گردیده است. بدیهی است که حل و فصل مشکلات موجود و تنظیم برنامه اجرایی برای پیاده کردن اصول یاد شده نیاز به بحث و بررسی گسترده دارد و خصوصاً لازم خواهد بود که چنین برنامه ای در سطوح استان نیز مورد شور و اظهار نظر قرار گیرد. در حقیقت، موفقیت برنامه تمرکز زدایی، همانند بسیاری از برنامه ها، از مشارکت مردم در تدوین آن آغاز می شود و مسلماً در چنان شرایطی، مردم برنامه را از آن خود دانسته، همه گونه همکاری در پیشبرد آن خواهند کرد، درست بر خلاف مواردی که برنامه ها از بالا به مردم تحمیل می شود که مردم نه تنها کمک موثری در اجرای آنها نمی کنند، چه بسا که تخریب هایی نیز انجام میدهند.

نهضت آزادی ایران معتقد است که در تدوین لوایح، طرح ها و برنامه های اساسی، باید علاوه بر نظر دولت، از گردآوری دیدگاهها و پیشنهادهای اقشار مختلف مردم از طریق رسانه های جمعی و تشکیل سمینارهای بحث و بررسی و کمیونهای تحقیق، استفاده کرد و بنا بر این، در مورد طرح توزیع قدرت نیز نهضت آزادی معتقد به جمع آوری آراء و نظرها قبل از تدوین نهایی هر برنامه ای میباشد.

تریبون

از سوی دیگر لازم است که برنامه توزیع قدرت و مدیریت، مانند بیشتر طرحها و برنامه های ملی و استراتژیک، در جریان امر و در طول زمان مورد بازبینی و تصحیح و تکمیل قرار گیرد و مسلماً یک شبه نمی توان به تحقق اهداف چنین برنامه دقیق و عمیقی دست یافت. طبیعی است که چنین طرحی باید به صورت فرایندی تدریجی از سطح شهرها، با تشکیل شوراهای منتخب شهرهایی که در آنها زمینه اجتماعی وجود دارد، آغاز نمود که عوامل مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اجرای سریع برنامه را ممکن می سازد و سپس در مراحل بعدی، با کسب تجربه و تصحیح و تکمیل برنامه، به سایر مناطق پرداخت.

در این ارتباط نهضت آزادی ایران معتقد است که اجرای فصل هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تحت عنوان «شوراها» آغاز خوبی برای طرح توزیع قدرت و مدیریت خواهد بود و در این مورد تشکیل شوراها از سطح ده تا استان و بالاخره ایجاد «شورای عالی استانها» که بلافاصله بحث و بررسی خود را در زمینه برنامه های مورد نظر آغاز نماید از اولویت بسزایی برخوردار است.

خاطرات آذربایجانی‌ها

دکتر حسن جوادی*

هدف این مقاله بررسی زندگی و احوال آذربایجانی‌هایی است که خاطرات خود و یا قسمتی از آن را به آذربایجان و تاریخ معاصر آن تخصیص داده‌اند و یا به نحوی در رویدادهای این خطه شرکت داشته‌اند. در این میان ممکن است کسانی مثل غلامحسین ساعدی باشند که روزگار کودکی و جوانی خود را در آذربایجان گذرانیده و با زبان و خصوصیات قومی آن دیار بستگی عمیقی داشته باشند، و یا دولتمردانی چون ساعد مراغه‌ای و تقی‌زاده که به عنوان یک سیاستمدار در مقطعی از تاریخ آذربایجان نقشی ایفا کرده‌اند.

سرگذشت نامه‌هایی که آذربایجانی‌ها نوشته‌اند اصولاً بر دو نوع است: نوع اول همانند سرگذشت نامه دیگر ایرانیان بیشتر درباره وقایع مربوط به ایران به طور کلی است و توجه خاصی به خصوصیات قومی و زبانی آذربایجان و یا دیگر مسائل ویژه آن ندارد. در نوع دوم، نویسنده سرگذشت این خصوصیات را در نظر می‌گیرد و اگر هم خاطرات خود را به آذری ننوشته باشد ویژگیهای بومی این سرزمین را مد نظر دارد.

اگر این سرگذشتها و خاطره‌ها را براساس تقدم تاریخی آنها مورد بررسی قرار دهیم نخست باید به چند اثر از دوران مشروطه بپردازیم. حاج محمد تقی جورابچی، بازرگان تبریزی، در حرفی از هزاران کاندید عبارت آمد خاطرات خود را از وقایع تبریز و رشت در سالهای ۱۳۲۶ تا ۱۳۳۰ هجری قمری نوشته است.^(۱)

این نوشته رساله‌ای است بی آغاز و انجام و ظاهراً بخشی است برجای مانده از

تربون

خاطراتی مفصل تر و مشروح تر. کتاب با ذکر حوادث اوایل جمادی الثانی سنه ۱۳۳۶، که اهالی تبریز بیرقهای سفید بر سر در خانه ها نصب کردند و سواران رحیم خان چلیپانلو داخل شهر شدند، آغاز می شود و با وعده شرح وقایع محرم ۱۳۳۰ و کشتار فجیع مشروطه خواهان، از آنجمله ثقه السلام (۲) پایان می پذیرد. نگارنده در باره انگیزه نوشتن خاطراتش می نویسد: «سبب نوشتن این تاریخ، همین بلوای آخری بود که از زیادی غم و غصه و خیالات، این را می نوشتم. کارها که امنیت پیدا کرد، دیگر ممکن نشد بنویسم» چنین بنظر می رسد که نویسنده در ضمن کارهای تجاری و رفت و آمد بین رشت و تبریز به نوشتن این خاطرات مشغول بوده است. گرچه جورابچی به زندگی خودش چندان اشاره نمی کند و از خانواده اش سخن نمی گوید، اما نکاتی در باره شخصیت او، کسب و کارش و درگیری اش در نهضت مشروطه و علاقه مندی اش به این نهضت از خلال نوشته هایش به خوبی هویدا است.

نویسنده این خاطرات از این که در مورد جزئیات به کتابی و یا کسی مراجعه نکرده است از خوانندگانش پوزش می طلبد و می گوید که این کارها «در این حالت پریشانی امکان نداشت» وی گرچه نویسنده نیست ولی وقایع را همانگونه که دیده با جزئیات و روز به روز می نویسد و تصویری جاندار از فضا و احوال آن روزگار تبریز به دست می دهد. بعنوان نمونه شرح میدهد که چطور ستارخان نمی توانست چپاول مال مردم به دست سربازان رحیم خان و بیدادگری آنها را تحمل کند و از همین رو نزد یکی از علما می رود و استخاره می کند. همه می گویند: «این دیوانه است، با هفده نفر می خواهد که با این قدر سوار طرف باشد.» اما مجاهدین که در گوشه و کنار بودند به او ملحق می شوند و عاقبت هم موفق می شود. حاج جورابچی چند روز بعد می نویسد:

رحیم خان هم با سواره های خودش به محله ی شتریان آمد. روزها جمع به اسلامیة شدند. یک بیرق سفید آورده، به در مقام صاحب الامر نصب کردند و فتوای بابی شدن پانزده محله از مجلس اسلامیة بیرون آمده، به اطراف و دهات پراکنده نمودند که «ایها الناس! حکم مجتهد تبریز و سایر علمای اسلامیة است [که] اهالی پانزده محله تبریز بی دین و بابی شده اند! خون و مال آنها حلال است، جهت اینکه مشروطه می خواهند.» از هر جا جمع شدند.

ستارخان هم در امیرخیز و چند جای ادیگرا سنگربندی نموده؛ و چند نفر گرجی اوا قفقازی بودند آنها برب درست می کردند.

تا اواخر ماه جمادی الثانی، دعوا از طرفین بود؛ چقدر توپ اواو تفنگ می انداختند [به] تقریر نمی آید که شهر يك پارچه آتش شده بود. خانه هایی که در میانه واقع شده بودند، آنها اهل و عیال را بیرون می آوردند به محله ای دیگر می بردند. در نزدیکی خانه ما سنگر بسته بودند. در خانه اهل و عیال واهمه می کردند، به محله اهراب جمع می شدند. نایب محمد تلگرافچی آنجا بود، نمی گذاشت از آنجا کسی تفنگ بردارد. ما هم اهل خانه را به اهراب، خانه کربلانی احمد بیجارچی بردیم، خودمان در خانه بودیم.

از خاطرات ارزنده این دوره که شاید یکی از جالب ترین خاطرات سیاسی روزگار ما باشد زندگی طوفانی تقی زاده است که در سال های آخر زندگی او نوشته شده است. تقی زاده، پس از گذشت سالیان دراز به یاری حافظه فوق العاده خود اغلب حوادث را با ذکر تاریخ روز وقوع آنها ذکر می کند. ولی افسوس که در این خاطرات وی بیشتر به ذکر حوادث سیاسی می پردازد و از مسائل فرهنگی و علمی و دیدار و بحث هایش با مستشرقان نامداری چون هنینگ، بیلی و مینورسکی و دیگران سخنی به میان نمی آورد. برخی کسان به خاطرات تقی زاده از آن رو انتقاد کرده اند که بسیاری از مسائل را مسکوت گذاشته است. با این همه، فعالیت های این مرد چنان متنوع و جالب بوده و در جریان تاریخ معاصر اخیر ایران چنان دست داشته است که ارزش آنچه را که نوشته اندک نمی توان دانست.

از قریب چهارصد صفحه خاطرات عمر تقی زاده حدود شصت صفحه نخست اش در باره روزگار جوانی او در تبریز و سفرش به قفقاز، بیروت و مصر و برگشتنش به عنوان وکیل مجلس اول به تهران است. دیگر بخش های کتاب نیز، که شرح درگیری مشروطه خواهان تبریز با محمد علی شاه و سفر نویسنده به قفقاز و اروپا پس از بمباران مجلس است، نکاتی خواندنی دربر دارد.

تقی زاده از روزگار تحصیل خود و اینکه چگونه با ولع بی حدی عربی، فرانسه، انگلیسی و علوم نوین را یاد گرفته و مدتی هم به تحصیل طب مشغول بوده شرح

جالبی در کتاب آورده است. تأسیس کتابخانه‌ای در تبریز، به کمک دوستش محمد علیخان تربیت، انتشار مجله گنجینه فنون و ایجاد داروخانه‌ای به کمک یک دکتر ارمنی و وارد کردن دارو از خارج از جمله فعالیت‌های او در اوان زندگی بوده است. تقی‌زاده در این خاطرات اوضاع و احوال و محیط زندگی روشنفکران تبریز و مقاومت و کارشکنی‌های خشکه مقدسشان و مستبدین را ترسیم می‌کند. به اعتقاد تقی‌زاده محمدعلیشاه از روزگار ولیعهدی با مردم تبریز دشمنی خاصی داشته است. وقتی که به سلطنت می‌رسد و با اسباب و اثاث از تبریز به سوی تهران حرکت می‌کند تبریزیان جلوی قافله را میگیرند و نمی‌گذارند آنها را به تهران ببرند. این رویداد محمدعلیشاه را به شدت می‌آزارد، «بعدها اسم تبریز نمی‌شد پیش او برده شود. آنقدر بد بود که خیار بیلاکوه از تبریز برایش آورده بودند دور انداخت و گفت چیزی که از تبریز بیاید نمی‌خورم.» (ص ۴۸)

تقی‌زاده در سالهای ۲۳-۱۳۲۲ قمری به قفقاز و شامات و مصر سفر می‌کند و در این سفر و هم چنین سفرهای بعدی با اشخاص جالبی آشنا می‌شود، از آن جمله با جلیل محمدقلی‌زاده نویسنده مشهور آذربایجانی و مدیر مجله ملا نصرالدین که تقی‌زاده او را «مولیر» شرق می‌نامد و نیز با محمد آقاشاه تختنسکی، مدیر مجله شرق روس، و عمر فائق نعمان‌زاده از نویسندگان بنام قفقاز. چندی بعد به دعوت طالبوف به داغستان می‌رود و چند روز در خانه او اقامت می‌کند. در این میان از طرف مردم تبریز به نمایندگی مجلس انتخاب می‌شود و از طریق رشت به تهران می‌رود. در تهران اطاقی به سه تومان در ماه اجاره می‌کند. در باره نخستین روزهای اقامتش در تهران می‌نویسد:

مجلس شورای ملی در هفده شعبان باز شده بود. من هم شوق و ذوقم پیدا کردن مجلس بود. از تبریز به همین منظور آمده بودم. آنجا را پیدا نمی‌کردم. از هر کس می‌پرسیدم سراغ نمی‌دادند تا آنکه ایام رمضان مسجد و بازار که می‌رفتم در گل‌بندک کسی سلام‌علیک کرد. برگشته هاشم ربیع‌زاده را تصادفاً دیدم که در طفولیت همسایه و همدرس من در تبریز بود. خوشحال شدم. پرسید چند روز است به تهران آمده‌ام. گفتم که سه چهار روز پیش نیست. از او پرسیدم این مجلس کجاست؟ گفت بیا برویم... درشکه صدا کرد باهم نشسته رفتیم به همین بهارستان. مجلس تازه به آنجا رفته بود. تمام مردم در حیاط (جلو در ورودی) کفش‌ها را می‌کنند. رفتیم همان اطاق که قبل از ورود به طالار جلسه هست. آن وقت آنجا که حالا گویا جلسه خصوصی مجلس است مجلس بود. تری تماشاچی‌ها نشستیم. (ص ۵۶)

خاطرات احمد کسروی با عنوان زندگی من، که اندکی پیش از قتل او در سال ۱۳۳۳ در تهران به چاپ رسید، شاید یکی از جالبترین و دقیقترین سرگذشت‌نامه‌های روزگار ما باشد. در اساس کتاب شامل دو قسمت است یک از آغاز زندگی او یعنی ۱۲۶۹ شمسی تا سی سالگی. این بخش وضع تبریز در آغاز مشروطه و سپس جنگ اول جهانی و نهضت خیابانی و آمدن کسروی به تهران در سال ۱۲۹۷ را در برمی‌گیرد. «ده سال در عدلیه» عنوان بخش دوم کتاب است. در مقدمه این بخش می‌نویسد: «دشمنان ما بارها داستان بیرون آمدن مرا از عدلیه (که نتیجه رایهای آزادانه می‌بود که می‌دادم و یک بار نیز دربار را محکوم گردانیدم که کاسه برسر آن شکست) دستاویز کرده‌اند و به داستان رنگهای نجسبنده شگفتی داده‌اند.» ادعا می‌کند که هرگز نمی‌خواسته است «مردی شناخته» گردد و نامش بر سر زبان‌ها افتد... «ولی چون خواه و ناخواه افتاده، بسیار بجا می‌بود که تاریخ زندگانیم را خودم بنویسم که نیاز نباشد دیگران بپرسند بجویند و چیزهایی از راست و دروغ به دست آورند.»

کسروی در یکی از محلات فقیر نشین تبریز (هکماوار) در خانواده‌ای بسیار مذهبی به دنیا آمد. پدرش بازرگانی درس‌خوانده و بسیار پارسا بود ولی از ملایان دل‌خوشی نداشت و در زمان جوانی پسرش درگذشت. کسروی به ناچار از رفتن به مکتب دست کشید، ولی از هرفرصتی برای یادگرفتن بهره جست چنان که علاوه بر فارسی و ترکی، زبانهای عربی، انگلیسی، ارمنی و اسپرانتو را به خوبی یادگرفت. انگلیسی را چنان خوب آموخته بود که اشتباهات ادوارد براون را در ترجمه تاریخ طبرستان ابن اسفندیار دقیقاً برشمرد و نقد عالمانه‌ای بر آن نوشت و نیز چند کتاب از انگلیسی ترجمه کرد. برخی از مقاله‌هایش به عربی نیز در مجله‌العرفان چاپ صیدا منتشر گردید.

پرده‌ای که کسروی از روزگار طلبگی خود در مدرسه طالبیه تبریز ترسیم می‌کند، شرح آزارهایی که از ملایان قشری تبریز و مخالفین مشروطه دیده بود، داستان معلمی‌اش در مدرسه آمریکائی مموریال و وصف او از محیط روشنفکران و کتابخوانان تبریز، در مجموع تصویری فوق‌العاده جالب و شاید بی‌نظیر از محیط

کسروی هفده ساله بود و اکثر حوادث و جنگ‌های مستبدین و مشروطه‌خواهان را به چشم خود دید. می‌توان گفت که زندگی من نوعی متمم است بر دو کتاب پُرازش تاریخ مشروطیت و تاریخ هیجده ساله آذربایجان.

طرز فکر منطقی و موشکافانه کسروی در اکثر صفحات زندگانی من به خوبی پیداست. استدلال سنجیده و علمی او در مباحثه‌های دینی و فلسفی به مذاق مذهبیون خوش نمی‌آید ولی او از بیان و تشریح عقاید خود پروایی نداشت و همین رک‌گویی و شهادت سبب شد که، در اسفند ۱۳۳۴، به دست برادران امامی که از "فدائیان اسلام" بودند کشته شود.

کسروی مدت کوتاهی به قفقاز رفت و سپس به تبریز بازگشت و پس از جنگ جهانی و رفتن عثمانیان از تبریز در نهضت شیخ محمد خیابانی به دموکرات‌ها پیوست. ولی چندی بعد به سبب اختلافاتش با خیابانی از او جدا شد و دسته دیگری را تشکیل داد. آن بخش از زندگانی من که در باره نهضت، و یا به گفته کسروی "خیزش خیابانی" است، کمابیش در تاریخ هیجده ساله آذربایجان نیز آمده است.

مخبرالسلطنه هدایت والی آذربایجان که باعث کشته شدن خیابانی می‌شود تصویری یکسویه از نهضت خیابانی در خاطرات و خطرات (ص ۳۱۹-۳۲۲) می‌کشد و اینطور قلمداد می‌کند که او می‌خواسته است "همرنگ" بلشویک‌ها شود و آذربایجان را از ایران جدا کند. اما کسروی می‌نویسد:

آنچه ما می‌توانیم گفت اینست که خیابانی همچون دیگران آرزومند نیکی ایران می‌بود و یگانه راه آنرا بدست آوردن سررشته‌داری (حکومت) می‌شناخت که اداره را بهم زند و از نو سازد و قانون‌ها را دیگر گرداند. چنانکه در همان هنگام میرزا کوچک‌خان در جنگل به همین آرزو می‌کوشید. آنان نیکی ایران را جز از این راه نمی‌دانستند. از آن سوی خیابانی این کار را تنها بادست خود می‌خواست و کسی را خود بهمبازی نمی‌پذیرفت. نیز خواهیم دید که یک راه روشنی در اندیشه نمی‌داشت و چنین می‌دانست که چون نیرومند گردد رسته را به دست آورد هر نیکی را بخواهد در توده پدید خواهد آورد. (تاریخ هیجده ساله آذربایجان، ج ۲، ص ۱۸۶۵)

به گفته کسروی خیابانی طرفدار بلشویک‌ها نبود بلکه محض ترساندن انگلیس‌ها و دولت ایران به طرفداری از آنها وانمود می‌کرد. مطلب جالب این که میجر ادموند، رئیس اداره سیاسی انگلیس به تبریز می‌آید و در گفت و گوئی با کسروی از او می‌خواهد که علیه خیابانی قیام کند و وعده می‌دهد که در این کار دولت انگلیس هم به او کمک خواهد کرد. کسروی نمی‌پذیرد و می‌گوید «چون خیابانی به نام آذربایجان برخاسته ما دوست نمی‌داریم در این خیزش با او به نبرد پردازیم.» (۶) و به این ترتیب بعداً هم علیه خیابانی اقدام نمی‌کند.

یکی از معاصرین کسروی، محمد ساعد مراغه‌ای است. خاطرات سیاسی محمد ساعد مراغه‌ای که به کوشش باقر عاقلی در ۱۳۷۳ در تهران نشر یافته، شامل خاطرات سیاسی او از بدو ورودش به وزارت خارجه (۱۲۸۲) به سمت منشی کنسولگری ایران در اسلامبول تا دومین دوره نخست وزیری و استعفاء از آن در دوره شانزدهم مجلس (۱۳۲۸) است. برخلاف زندگانی من کسروی خاطرات ساعد فاقد جزئیات خصوصی و شخصی است و تاحدی خشک و رسمی، گوئی نویسنده دلیلی به پرداختن به جزئیات نمی‌بیند و آنچه را که در صحنه سیاست می‌گذشته است مهم می‌داند.

ساعد، زاده در شهر تفلیس، تحصیلاتش را در مدرسه ایرانیان باکو شروع کرد و در شانزده سالگی برای ادامه تحصیل به پترزبورگ و سپس به سوئیس رفت و در ۱۲۸۲ عازم ایران شد. وزارت امور خارجه به استخدام او روی خوشی نشان نداد، از همین رو به استانبول رفت و از آنجا که با ارفع الدوله سفیر ایران در عثمانی آشنایی داشت به سمت منشی‌گری سفارت منصوب شد. بعدها در کنسولگری ایران در باطوم و سپس در باکو به کار پرداخت. در زمان انقلاب اکتبر ۱۹۱۷، ساعد با سمت کنسول ایران در باکو، خدمت می‌کرد. ایرانیانی که قصد فرار داشتند نقدینه و جواهرات خود را به او می‌سپردند و او امانات را در ایران به آن‌ها تحویل می‌داد. ساعد مدتی هم والی آذربایجان شد و پس از یکسال در ۱۳۱۰ دوباره به تهران بازگشت.

از خاطرات جالب او در دوران سفارت در مسکو داستان ملاقات او با مولوتف

وزیر خارجه شوروی در زمان اشغال ایران در جنگ دوم جهانی است. به نوشته ساعد در این ملاقات مولوتف بی پرده و بی مقدمه به او می گوید:

بالاخره ما تصمیم گرفتیم رژیم ایران را از مشروطه سلطنتی به جمهوری تبدیل کنیم. دولت انگلستان هم با این امر موافقت کامل دارد. دولت انگلیس مایل است ریاست جمهوری ایران را محمدعلی فروغی بپذیرد ولی ما میل داریم شما رئیس جمهور بشوید علی الخصوص که فروغی روی خوشی هم نشان نمی دهد و تمایلی به این سمت ندارد و به این ترتیب شما کاندیدای منحصر بفرد هستید. (۷)

گرچه ساعد به شوخ طبعی و بذله گویی مشهور بود در کتاب خاطراتش نشان چندانی از این خصلت به چشم نمی خورد. اما ابوالحسن ابتهاج در خاطرات خود داستان جالبی از او درباره همسرش که از تبار آلمانی بود نقل می کند:

یکی از لطیفه های شیرینی که برای من نقل کرد درباره خانمش بود. می گفت که اولین پست نسبتاً مهمی که در وزارت امور خارجه به آن رسیدم نایب کنسولی بود. با خوشحالی این خبر را به خانم دادم. اما او گفت خاک برسرت، فلانی کنسول است و تو نایب کنسول. چندی نگذشت من به مقام کنسولی رسیدم و زخم پس از شنیدن این خبر باز گفت خاک برسرت فلانی مستشار است و تو هنوز کنسولی. به مستشاری و رایزنی که رسیدم و خبرش را به او دادم باز گفت خاک برسرت که فلانی وزیر مختار است و تو مستشار. وزیر مختار شد و سفیر که شدم باز این سرزنش تکرار می شد تا از گردش روزگار به نخست وزیری رسیدم. این بار خانم گفت خاک برسر مملکتی که تو نخست وزیرش باشی. (۸)

از معاصرین ساعد، کسروی و تقی زاده که نقش مهمی در تاریخ آذربایجان در نیمه اول قرن حاضر داشته، سید جعفر پیشه وری است که به سال ۱۸۹۳ در زاویه، یکی از محال خلخال متولد شد و در ۹ ژوئن ۱۹۴۷ در یک سانحه اتومبیل در راه گنجه مجروح گردید و دو روز بعد در بیمارستان در گذشت و یا به روایتی کشته شد. می گویند که سانحه اتومبیل را نیز شوهر ارمنی او به دستور دولت شوروی ترتیب داده بود. پدر پیشه وری مثل هزاران کارگر ایرانی با خانواده خود در سال ۱۹۰۵ برای کار به باکو رفت و در ۱۹۴۰ به انزلی برگشت. پیشه وری در جریانات

سیاسی جنگل و بعد از آن شرکت داشت. در دهه ۱۹۳۰ چندی در تهران زندانی و سپس به کاشان تبعید شد. پس از شهریور ۱۳۲۰ روزنامه آژیر را منتشر ساخت و جزء مؤسسين حزب توده شد. پس از رفتن به تبریز در سال ۱۳۲۴ حکومت خودمختار آذربایجان را به راه انداخت. یک سال بعد، چند روز پیش از ۲۱ آذر ۱۳۲۵، پیشه‌وری برای مذاکره به باکو دعوت شد، به آنجا رفت و دیگر اجازه برگشت به ایران را نیافت.

یادداشت‌های زندان پیشه‌وری، که اندکی پس از شهریور ۱۳۲۰ نوشته شده، چند بار به چاپ رسیده است. (۹) قسمتی از این خاطرات در روزنامه داد زیر عنوان «از زندان تا کاشان» و بقیه قسمت‌ها و از آن جمله در مقاله «فرخی در زندان: به مناسبت محاکمه قاتلین او» و «سوگواری دکتر ارانی» در روزنامه آژیر و همچنین ناهید چاپ شده‌اند. این نوشته‌ها، بدون ترتیب و ارتباط خاصی بعداً به صورت کتابی منتشر شدند. خود پیشه‌وری هم آنرا تألیف منسجمی نمی‌داند، و ضمن عذرخواهی از نواقص کتاب می‌گوید: «ولی خواننده هم نباید فراموش کند هر چه باشد محصول دماغ خسته و فرسوده یک زندانی ده ساله را مطالعه می‌کند.» با این همه نوشته پیشه‌وری ساده و روان است و به دل می‌نشیند. شخصیت استثنائی او از خلال همین کتاب کوچک به خوبی پیداست؛ مردی که به آسانی از ایده‌آل‌ها و عقاید خود نمی‌گذرد و کاملاً به اوضاع حکومت در دوران رضاشاه آگاه دارد.

پیشه‌وری راجع به عده زیادی از زندانیان سیاسی چه آنهایی که مشهور بودند و چه گمنامانی از میان آن‌ها که سرگذشت جالبی داشتند سخن می‌گوید و برخلاف بسیاری از مردان سیاسی به شرح خشک خالی حوادث قناعت نمی‌کند. در رفتن به خانه‌ای که همه کتاب‌های غیرفارسی آن را جمع کرده‌اند و در دیدار پسر شش ساله‌اش می‌نویسد:

او هیچ حرف نمی‌زد. به دریای حیرت و تعجب فرو رفته بود. دیگر مانند همیشه پرگویی نمی‌کرد و به شکستن و ریختن اسباب‌بازی‌های محبوبش اعتراض نمی‌نمود... غیر از بچه ۶ ساله و دایه پیر در خانه کس دیگری نبود. خواستم برای آخرین بار با بچه سر یک میز

نشسته باشم. گفتم تنه چائی آورد. بچه کمی جرات پیدا کرد خم شد، با صدای آهسته علت غیبت مادرش را به من اطلاع داد. من خیال کردم که با دستور مادرش اینطور با احتیاط حرف می‌زند. بعد فهمیدم که کسی به او در این خصوص سفارش نکرده خودش باهوش طبیعی دریافته بود که نباید پیش بیگانگانی که نگذاشته‌اند پدرش به خانه برگردد و بازیچه‌های محبوبش را اینطور خراب کرده‌اند، بلند حرف بزنند... هنگام خدا حافظی چشمان بچه پُر از اشک بود، ولی برای اینکه مرا بیشتر متأثر نکرده باشد از گریه خودداری نمود، و نیز جمله معمولیش را که همیشه هنگام رفتن سفارش کرده می‌گفت: "باباجان زود برگردد" به زبان نیاورد. احساس کرده بود که در زندگانش دوره بسیار غمناک و حزن‌آوری شروع شده. پدرش از دستش رفته است. (ص ۱۲۴)

جریان کنترل کتاب‌های خارجی پیشه‌وری هم داستانی جالب است. (۱۰) مامور شهربانی که از زبان روسی فقط الفبایش را می‌داند با پیشه‌وری کنار می‌آید و هر چه او می‌گوید می‌پذیرد. توافق می‌کنند که کتاب‌های روسی که پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ منتشر شده‌اند خطرناک‌اند. بدین ترتیب کتاب‌های مضرة زیادی برجای نمی‌ماند مگر چند کتاب که آنها را هم به عنوان "رمان" رد می‌کنند. در میان کتاب‌ها جزوه کوچکی است از تولستوی، ترجمه عبدالرحیم خلخالی، به نام به یکدیگر نیکی کنید که موجب سوءظن شدید مأمور می‌شود و آنرا به دقت بررسی می‌کند. پیشه‌وری می‌گوید خدا را شکر که مامور زبان روسی نمی‌دانست والا با کتاب‌های دیگر چکار می‌کرد.

یادداشت‌های زندان پیشه‌وری وقایع آذربایجان را در برنمی‌گیرد و پیش از پایان شرحی که درباره روحیات و حالات یکی از مامورین زندان یعنی آجودان یزدی نوشته است قطع می‌شود و از بقیه یادداشت هم ظاهراً اثری برجای نمانده است. این خاطرات، در صفحاتی اندک، نه تنها آراء فلسفی و سیاسی نویسنده بلکه یکی از دقیق‌ترین توصیف‌هایی را که درباره زندان قصر نوشته شده شامل می‌شود. از نکات قابل توجه این که علی‌رغم باور عمومی به نظر میرسد که پیشه‌وری مایل نبود آذربایجان را کاملاً از ایران جدا کند، بلکه معتقد به استقلال آذربایجان در چهارچوب ایران بود. (۱۱)

از میان خاطرات گوناگون و متعدد مربوط به یک سال حکومت فرقه دموکرات در آذربایجان معرفی چند نوشته بجاست. گوشه‌ای از خاطرات نهضت ملی آذربایجان به قلم دکتر سلام الله جاوید، وزیر کشور پیشه‌وری و استاندار آذربایجان، کتاب کوچکی است که در سال ۱۳۵۸ نشر یافته و از چند جهت جالب به نظر میرسد. نویسنده خاطرات خود را در هشتاد سالگی، پس از انقلاب اسلامی چاپ کرده و با استفاده از آزادی بیان در چندماه نخستین پس از انقلاب به طرح مسائل گوناگونی پرداخته است. دکتر جاوید که پس از تحصیل در مدرسه ایرانیان در باکو به ایران آمد و در جریان انقلاب گیلان توسط حیدرخان عمواوغلی برای کارهای تشکیلاتی به تبریز فرستاده شد، شکست نهضت جنگل و قیام خیابانی را در عدم اتحاد بین رهبران و شخصیت‌ها می‌داند، می‌نویسد: «... حزب توده با تمام وسعتش باز هم در نتیجه اختلاف نظرهای داخلی و جناح‌های مختلف در کادر رهبری به وضع قبلی درآمد. در وقایع آذربایجان خوشبختانه اختلاف شدید پیش‌آمد نکرد اگر چه بعضی از عملیات پیشه‌وری مستبدانه و بدون مشورت انجام می‌شد ولی با گذشت این جانب و مرحوم شبستری موضوع منتفی می‌گردید و سقوط در نتیجه سیاست بین‌المللی و تقاضای زمان پی‌آمد کرد.» (ص ۳۷) به عقیده جاوید اگر حمایت دولت‌های انگلیس و آمریکا نبود قوای دولتی به آذربایجان حمله نمی‌کرد. خاطرات دکتر جاوید که در دوران هشت ماهه زندان نوشته شده، چند ماه پس از بیست و یک آذر ۱۳۲۵ را در برمی‌گیرد و وضع تبریز را در آن روز فرار فرقه تا آمدن قوای دولتی به خوبی شرح میدهد.

خاطرات یکی از اعضای حزب توده، که وقایع آذربایجان را نیز در برمی‌گیرد، از انزلی تا دوشنبه: یادمانده‌های تلخ و شیرین روزگار نوشته محمد روزگار است (آرش، استکلهم، ۱۹۹۴). نویسنده در سال ۱۳۰۳ از پدر و مادری آذربایجانی در انزلی متولد می‌شود و بعد از شهریو ۱۳۲۰ به رانندگی کامیون‌های آمریکایی، که حامل آذوقه و مهمات برای روسیه شوروی از جنوب به شمال ایران بودند، مشغول می‌شود. در وقایع آذربایجان داوطلبانه به حکومت پیشه‌وری می‌پیوندد. وی تشکیلات و قوای فرقه را به دقت شرح می‌دهد و می‌گوید که در «اثر نادانی و بیسوادی و ترسو بودن، مخصوصاً اراده و شخصیت نداشتن عده‌ای از رهبران فرقه» حکومت از هم می‌پاشد و مقاومتی نمی‌شود در صورتی که مقابله با قوای دولتی

کاملاً متیسر و عملی بود. او پیشه‌وری را در شکست فرقه مقصر نمی‌داند و از قول یکی از فدائیان که در تبریز بود می‌گوید: «چند رو پیش، پیشه‌وری و چند نفر از رهبران طراز اول فرقه را برای مذاکرات به شوروی دعوت می‌کنند. همین که پیشه‌وری پایش به آن‌ور مرز می‌رسد، به قوای فرقه و مسئولین آن دستور عقب نشینی داده می‌شود.» (ص ۸۵)

نویسنده این خاطرات نیز تنها به ذکر وقایع سیاسی قناعت نمی‌کند و به شرح برخی از مسایل شخصی و عاطفی هم می‌پردازد. به عنوان نمونه، فصلی از کتاب به عشق او به مریم، دختر کردی که به اتهام جاسوسی دستگیر شده است، اختصاص دارد.

خاطرات دیگری که باز بهمین سالها و زمان حکومت شاه مربوط میشود، و نه بصورت اتوبیوگرافی، بلکه از روی اسناد، گفته‌ها و مشاهدات مؤلف بصورت بیوگرافی توسط بهروز حقی در ۱۹۹۵ هم به فارسی و هم به ترکی در شهر کلن آلمان چاپ شده است. «لحظاتی» از زندگی صفر قهرمانیان: ۳۲ سال زندان و شکنجه بخاطر خودمختاری آذربایجان و دموکراسی برای ایران نام دارد. قهرمانیان در یکی از دهات اطراف دریاچه اورمیه متولد می‌شود و در زمان حکومت پیشه‌وری فعالیت سیاسی خود را آغاز می‌کند. پس از آمدن قوای دولتی به تبریز قهرمانیان گرفتار می‌شود و مدت ۳۲ سال در بدترین زندانهای حکومت شاه، چون بازداشتگاه‌های برازجان و بندرعباس می‌گذرانند و تنها اندک مدتی در فواصل سالیان دراز از زندان آزاد می‌شود. صفر قهرمانیان اکنون در سن کهولت در تهران در وضع نامساعدی بسر می‌برد. وی طرفدار خودمختاری داخلی برای اقلیت‌های قومی ایران بوده و معتقد است که تمامی اقلیت‌ها قومی از لحاظ فرهنگی و به کار بردن زبان مادری خود، آزادی کامل داشته باشند.

اثر دیگری که خاطرات همین دوره و سال‌های بعدی از آن تا ۱۳۲۹ را دربر می‌گیرد به قلم گنجعلی صباحی و به آذربایجانی است به نام اوتن گونلریم (روزهای گذشته من). استاد صباحی که از ادیبان و نویسندگان آذربایجان بود در ۱۲۸۵ در یکی از دهات اطراف مرند زاده شد و در ۱۳۷۲ در تهران درگذشت. وی

که آثار مختلفی از قبیل نقد ادبی و مجموعه داستان دارد در "اوتن گونلریم" به توصیف حوادث زندگی خود می‌پردازد. سرنوشت او از ۱۹۱۴ آغاز می‌شود، از سالی که پدرش مثل هزاران کارگر دیگر ایرانی برای کار به قفقاز می‌رود و در آن سوی ارس در معادن مس گده‌بک کار می‌کند و خانواده خود را نیز به آنجا می‌برد. صباحی در شهر گنجه دبیرستان را تمام می‌کند و در ۱۹۳۲ از دانشگاه باکو دکترای ادبیات می‌گیرد و به عنوان استاد در آن جا تدریس می‌کند. چندی بعد گرفتار می‌شود و با پدر و خانواده خود هشت سال در زندان‌های سیبری به سر می‌برد و سرانجام در ۱۹۴۵ موفق به بازگشت به ایران می‌گردد. پس از حکومت پیشه‌وری باز گرفتار زندان و تبعید می‌شود. صباحی به عکاسی علاقمند بوده و در مراحل مختلف زندگی در سیبری، تبریز، تهران از آن استفاده کرده و مدت پانزده سال در تبریز مغازه عکاسی داشته است. او مدتی در حبس و سپس مدتی هم در تبعید در خرم‌آباد لرستان می‌گذراند و عاقبت در ۱۹۵۰ (۱۳۲۹) آزاد می‌شود و به تهران می‌آید و مدت پانزده سال هم با دوست خود، شاعر آذربایجانی سهند قراچورلو در یک شرکت تجارتی کار می‌کند. سالهای گذشته من در سال‌های آخر سلطنت شاه و آمدن خمینی با امید به آینده‌ای روشن پایان می‌یابد. سبک صباحی در نوشتن ساده، سلیس و فوق‌العاده دلنشین است.

نه مصاحبه غلامحسین ساعدی در مجموعه تاریخ شفاهی دانشگاه هاروارد و نه سه سفرنامه مرتضی نگاهی را می‌توان به معنای اخص کلمه سرگذشت نامه دانست. با این همه چون هر دو گوشه‌هایی از زندگی این دو نویسنده آذربایجانی را دربر می‌گیرند و به برخی رویدادهای زادگاه آنان اشاره دارند در خور معرفی‌اند. غلامحسین ساعدی زاده تبریز بود (۱۳۱۴) و دانشکده پزشکی را هم در همان شهر به پایان رساند. وی به اغلب نقاط ایران سفر کرده بود و به گفته خودش «وجب به وجب این مملکت را» می‌شناخت. مصاحبه با ساعدی که در آخرین شماره الفبای چاپ پاریس پس از مرگش در ۱۹۸۵ چاپ شده اثر فوق‌العاده جالب و ارزنده‌ای است و خاطرات او از دوران پیشه‌وری، دوره مصدق، فعالیت‌های ادبی‌اش در تهران و اندکی از دوران انقلاب را دربر دارد. مصاحبه او برای مجموعه تاریخ شفاهی هاروارد گویای سبک بی‌تکلف و نیز شوخ‌طبعی او است. در مصاحبه‌اش می‌گوید: «یک بچه بودم من و توی سازمان جوانان دموکرات کار

می‌کردم که به صورت مخفی درآمده بود. مسئول سه تا روزنامه بودم. یکی به اسم فریاد یکی به اسم صعود... و یک روزنامه سومی بود به اسم جوانان آذربایجان که مسئول همه کارشان من بودم. از «بای» بسم الله تا «تای تمت» را بنده می‌نوشتیم» دربارهٔ مخالفت فرقهٔ دموکرات با دکتر مصدق می‌گوید که آن‌ها او را به یک ناسیونالیست و کلا یک رهبر ملی که روی پای خودش باشد قبول نداشتند. ساعدی احساس گناه می‌کرده که در آن روزگار علیه مصدق شعارهایی داده است. از همین رو، به جبران گناه، نطق‌های مصدق را گردآورده و مقدمه‌ای مفصل بر آن‌ها نوشته است. با آن که در دوران حکومت فرقه دموکرات آذربایجان سنی نداشته از رویدادهای آن دوران و محیط روشنفکری تبریز در دههٔ ۱۳۳۰ تصویری جالب به دست می‌دهد و از چگونگی همکاری خود با سازمان چریک‌های فدائی خلق در بدو پیدایش آن سخن می‌گوید. با صمد بهرنگی پس از آشنایی در یکی از کتاب‌های فروشی‌های تبریز دوست می‌شود و در نشر آثارش به ویژه ماهی سیاه کوچولو او را یاری می‌دهد. خاطرات ساعدی از دوران خدمت سربازی، دوستی‌اش با جلال آل‌احمد، اختلاف نظرش با او، باز کردن مطب در تهران، درگیری‌های گوناگون با ساواک، فعالیتش در کانون نویسندگان و دیدارش، همراه با تنی چند از نویسنده دیگر، از آیت الله خمینی از بخش‌های جالب مصاحبهٔ اوست.

کار نویسندگی مرتضی نگاهی، که زاده سراب است، پس از مهاجرت به آمریکا آغاز شده. او در یاد یار و دیار: سه دیدار از ایران (لوس آنجلس ۱۹۹۶) سفرنامه نوشتن دربارهٔ وطن را چنین توصیف می‌کند:

رسم بر این بوده که سفرنامه نویسان گزارش سفرشان را به سرزمین‌های ناشناخته یا کمتر شناخته شده بنویسند. با این حساب سخن گفتن و نوشتن از زادگاه و زادبوم غریب می‌نماید. اما باید به خاطر داشت که ایران امروز و ایرانی که بیشتر ما به هنگام انقلاب ترکش کردیم دو کشور و دو جامعه متفاوت‌اند. جامعهٔ ایران به معنای دقیق کلمه 'زیر و رو' شده است. چیزهایی که 'زیر' بودن 'رو' آمده‌اند و چیزهایی که 'رو' بودند 'زیر' رفته‌اند. وانگهی، این ایران با آن ایرانی که ما در ذهن خود ساخته و پرداخته‌یم و با آن زندگی می‌کنیم اندک شباهتی ندارد. (ص ۱۲)

نگاهی، هنگام سفر به تهران، تبریز و سراب، خاطرات ایام کودکی و جوانی خود را با مشاهداتش، به نثری لطیف و روان، در می‌آمیزد و گذشته و حال را پا به پای هم شرح می‌دهد. وصف‌هایش از روحیات مردم و محیط سیاسی و اجتماعی ایران گیرا و جاندار است. در فصلی با عنوان «تبریز تبریز نیست» می‌نویسد:

نزدیکی های تبریز در ایستگاه پلیس‌راه توفق می‌کنیم تا پاسداری با نگاهی پر از سوءظن براندازمان کند و سپس اجازه حرکت بدهد... و اینک تبریز: شهری که سال‌ها دوستش داشته‌ام و هنوز هم از دیدن آن خاطرات دانشجویی برایم از نو زنده می‌شوند. از محوطه ترمینال و جلو زندان دانشگاه می‌گذریم. از هرکدام صداها خاطره دارم. تا به مرکز شهر برسیم، ترافیک چند بار گره می‌خورد. شعارهای دیواری طبق معمول ضد آمریکا، ضد اسرائیل، ضد غرب، ضد شرق، ضد منافق، ضد سلمان رشدی، ضد لیبرال‌ها، ضد ویدئو و ضد بدحجابی... است. گاهی خوش خط، گاهی بدخط، گاهی به ترکی، گاهی به فارسی و حتی گاهی به انگلیسی. مغازه‌ها پر و پیمان و مردم پخش خیابان‌ها هستند و غلبه البته با جنس مذکر است با تك و توکی زن چادری. اسامی ترکی مغازه‌ها هم بیشتر شده‌است. تناثر زیبا و قدیمی شیروخورشید را خراب کرده‌اند و به جای آن در اطراف «ارك» مصلاهی بزرگی ساخته‌اند برای آیین عبادی-سیاسی نماز دشمن شکن جمعه. امروز که جمعه نیست، نماز جمعه‌ای هم در کار نیست. مقابل مصلاهی بزرگ از ماشین پیاده می‌شوم و ساکم را به دوش می‌اندازم و به سوی چهار راه شهناز سابق که هتل آسیا در آنجاست می‌روم. آجیلی «تواضع» سر جای خود باقی است. صفحه فروشی «موزیکال» تعطیل شده و مغازه‌های پوشاک و اجناس الکتریکی همچنان پر و پیمان به نظر می‌رسند. فقط چند تا صفر به قیمت‌های اجناس اضافه شده است. همین! (ص ۶۲-۶۴)

در این نوشته، باید به خاطرات منظوم نیز، که با خاطرات سیاسی و شخصی تاحدی متفاوت‌اند، اشاره کرد. از بهترین نمونه‌ها در این زمینه، دو سروده زیبای شاعر بزرگ آذربایجان محمد حسین شهریار است: «ای وای مادرم» و «حیدربابایه سلام». «ای وای مادرم» یکی از اشعار سبک نو شهریار است که در آن شاعر تأثرات حاصل از مرگ مادر را به نحو مؤثری تصویر می‌کند. در این قطعه، مادر شاعر گویی حتی پس از مرگ خود نیز با همه عواطف احساسات مادرانه مراقب فرزند خویش است و در آن رویدادهای گذشته به همراه یادها و یادبودها در

مراسم خاک سپاری مادر درهم می آمیزند.

"حیدربابایه سلام" نه تنها از شاهکارهای شهریار و از اشعار بلندپایه ادبیات ترک، بلکه اثری است که می تواند در ادبیات عمومی جهان جایگاه بلندی داشته باشد». (۱۲) با آن که این منظومه لااقل سه بار به شعر فارسی ترجمه شده است، زیبایی وزن، دقت کلام و ریزه کاری هایی که در منظومه اصلی وجود دارد در آنها دیده نمی شود.

به گفته خود شهریار خاطرات کودکی او اول در "هذیان دل" جلوه گر شده و سپس روای کامل شهد آن به زبان آذربایجانی به منظومه "حیدربابا" نقش گردید. به گفته شاعر، وی پس از آمدن به تهران، در سال ۱۳۲۰، و بر اثر طول اقامت در این شهر به سبب بیماری، «با لهجه محلی دهات آذربایجان خاصه با لطائف و تعبیرات آن تقریباً بیگانه» می شود. ولی وقتی که مادر برای مراقبتش می آید «به تاثیر نفوذ سحرآمیز مادر و بازگویی های گذشته، قصه های دلکش دوران کودکی» در ذهن او جان می گیرند. نکته جالب توجه اینکه شهریار تحصیلاتش به فارسی بود و به زبان مادری خود تعلیم ندیده بود. بدین جهت، پرداختن به شعر آذری و آفریدن شاهکاری بدین لطافت و ظرافت واقعاً حیرت آور است. عروض فارسی با عروض آذری و خصوصیات فونتیک آن سازگار نیست و وزن طبیعی شعر آذری بر شماره هجاهاست و قسمت اعظم اشعار شفاهی و عامیانه مردم آذربایجان بر پایه هجاها نهاده شده است. از زمان های بسیار قدیم "عاشق ها" یا شاعران دوره گرد اشعار خود و خاصه "بایاتی ها" را بر این سبک نوشته اند. "حیدربابایه سلام" نیز عبارت از ۷۶ قطعه است. هر قطعه آن عبارتست از پنج مصراع که سه تای اولی و دو مصراع آخری باهم هم قافیه اند.

"حیدربابا" کوهی است نزدیک ده خشکناپ آذربایجان که گهواره خاطرات ایام کودکی شهریار است و به گفته خودش آنرا به عنوان ناظری دایمی بر حوادث تاریخ و ضبط کننده اعمال مردم می داند و «نیز می تواند ناله های شاعر را در آسمان ها منعکس کرده و به گوش آفاق برساند» (مقدمه، ص ۳) این منظومه نظم و توالی خاصی ندارد. شاعر خاطرات تلخ و شیرین خود را در آنها ریخته است و

در عین حال فلسفه زندگی، فریفته شدن به ظواهر و «دلدادگی به ندای تمدن دروغین» را در قالب آن‌ها بیان میکند.

یحیی آرین‌پور در بارهٔ این منظومه چنین مینویسد:

شاعر در این اثر جاوید به گنجینهٔ زبان آذربایجانی دست برده و کوهر تابناکی از اندیشه‌های پاک انسانی برای هموطنان خود به ارمغان آورده است. در این شعر، طبیعت پرشکوه و فیاض آذربایجان، با همهٔ زیبایی‌های خود، توصیف می‌شود و تابلوها و مناظر بسیار بدیعی از آب‌های روان، کوه‌های برف‌اندود و سر به فلک کشیده، بهار و نخستین گل‌های بهاری، چمن‌های شاداب و سرسبز، جالیزها و باغ‌های میوه، مزارع پر برکت، رمه‌های گار و گوسفند، طلوع فجر و غروب آفتاب در پیش چشم خواننده گسترده می‌شود. به افسانه‌ها، ترانه‌ها، امثال تعارفات و متل‌ها، مراسم جشن و سور و عزا، سنن و عقاید تاریخی و مذهبی، هنر کشاورزی، خوراک و پوشاک، داد و ستد و خانه و زندگی روستایی آذربایجانی اشاره می‌رود. شاعر راستی و همت، جوانمردی و حمیت، پاکدامنی و عفت را می‌ستاید. از فساد و جنایات روز افزونی که زایندهٔ تمدن غرب می‌داند، ناله می‌کند و به یاد سعادت گمشده و جوانی از دست رفته اشک حسرت می‌ریزد. (۱۲)

هرچند که ترجمه‌های «حیدربابا» نشان دهند زیبایی اصل آن نیستند، به عنوان نمونه دو قطعه از ترجمهٔ بهمن فرسی را نقل می‌کنیم:

حیدربابا راه من، از کوی تو کج افتاد
عمرم گذشت و دیر شد، او مدتم پاندا
نفهمیدم چطوری، خوشگلاتو کی پر داد
غافل که بر سر راه، خم‌ها و خم شدن هاست
هم مرگ و هم جدایی، کز رفت و گمشدن هاست

حیدر بابا تو چشمه، مزه و بوی پونه
سرجالیز چیدن، خیار و هندوونه
نبات سفید و سقز، از پيله‌ور، درِ خونه
الانشم تو دهن، زنده‌س و مزه میده
یاد روزای رفته، قلبمو لرزه میده (۱۴)

منظومه "حیدریابایه سلام"، که برای بار اول در سال ۱۳۳۲ چاپ شد و بخش دوم آن، حای ۴۹ قطعه دیگر، در سال ۱۳۴۵ نشر یافت، بر شعر معاصر آذری در آذربایجان تأثیری عمده گذاشت. علاوه بر اشعاری که به سبک‌ها و شیوه‌ای مختلف به تقلید آن نوشته شدند، چند خاطره منظوم نیز در سال‌های اخیر انتشار یافته‌اند. یکی از آنها سروده‌ای از شاعر معاصر حامد ماکوئی است که تحت عنوان خاطره‌لر که به صورت قطعات چهار مصرع‌ی در سال ۱۳۷۰ در تبریز انتشار یافته و خاطرات ایام کودکی و جوانی شاعر را در بر می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

در بیان خصوصیات عمده خاطرات مربوط به آذربایجان و آذربایجانی‌ها باید گفت که اولاً این نوع آثار قدمت زیادی ندارند همانطور که خاطره نویسی در ایران نیز سابقه زیادی ندارد و به صورت یک نوع ادبی در قرن حاضر مطرح شده است. در ثانی، خاطرات مربوط به آذربایجان را میتوان به سه نوع عمده تقسیم کرد: اول خاطراتی از قبیل زندگانی طوفانی تقی زاده، زندگی من کسروی و خاطرات ساعد مراغه‌ای. این گونه خاطرات، به استثنای ارتباطشان با برخی وقایع تاریخ آذربایجان، فرق عمده‌ای با سایر خاطرات یا سرگذشت نامه‌هایی که در سایر نقاط ایران نوشته شده‌اند ندارد. دوم سرگذشت‌هایی هستند که یا به ترکی آذری نوشته شده‌اند و یا به نحوی بیشتر از خاطرات نوع اول با زبان و خصوصیات محلی مربوط می‌شوند مانند خاطرات گنجعلی صباحی یا مصاحبه غلامحسین ساعدی. میتوان گفت خاطرات نوع دوم از زمان پیشه‌وری به بعد تا حدی مرسوم شده. این خاطرات عمدتاً به تحولات اجتماعی و سیاسی آذربایجان در دوران معاصر می‌پردازند. گرچه گرایش به نوشتن خاطرات به زبان آذربایجانی پس از انقلاب اسلامی در ایران مرسوم شده، نوشتن خاطرات به این زبان در آن سوی مرز از اواخر قرن نوزدهم شروع شده بود و نمونه‌های جالب و ارزنده بسیاری از آن تا کنون در جمهوری آذربایجان به چاپ رسیده‌است. در این مقاله از خاطرات نوع اخیر فقط به یک نمونه اشاره شده‌است که مستقیماً به وقایع آذربایجان ایران مربوط می‌شد. نوع سوم، خاطرات منظوم است که در فارسی نیز نمونه‌های جالبی از آن وجود دارد و عموماً داستان سفر شاعر است به گذشته و جستجو در ایام از دست رفته. "سلام به حیدریابا" را باید نمونه درخشان این نوع دانست.

پانوشت ها:

۱. محمد تقی جوارچی، ح.ف. از هزاران کاندید عبارت آمد، به کوشش منصوره اتحاد و سیروس سعدوندیان، تهران، ۱۳۶۳.
۲. در مورد شرح این وقایع ن. ک. به: نامه‌هایی از تبریز گردآورده ادوارد براون، ترجمه و تحشیه حسن جوادی، خوارزمی، ۱۳۵۱.
۳. مقصود: "انجمن اسلامی" است در محله دوه‌چی مقابل بازارچه سرخاب. مؤسس این انجمن میره‌اشم دوه‌چی، و غالب اعضای آن از سادات ارزیل و سایر هم‌مسلمان خود او بودند. همان، ص ۲۱.
۴. نگارنده سه سال پیش از فوت مرحوم تقی‌زاده ایشان را در مؤسسه مطالعات ایران‌شناسی بریتانیا در تهران دیدم و درباره نسخه خطی کتاب‌نامه‌هایی از تبریز گردآورده براون که آن وقت مشغول ترجمه‌اش بودم از ایشان سنوال کردم. بکلی در این باره اظهار بی‌اطلاعی می‌کردند. شاید در اواخر عمر نامه‌هایی را که از تبریز برای ایشان فرستاده شده بود از خاطر برده بودند.
۵. سلیمان محسن، در فروردین ۱۳۰۱، در مجلس شورای ملی هنگام طرح اعتبارنامه مخبرالسلطنه او را قاتل خیابانی می‌خواند: باقر عاقلی، روزشمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۶۹، ص ۱۱۹، اما خیابانی در یکی از نطق‌های خود آذربایجان را "جزء لاینفک" ایران می‌خواند، همان، ص ۴۲۸.
۶. احمد کسروی، زندگانی من، شرکت کتاب جهان، پیدمونت کالیفرنیا، ۱۹۹۰، ص ۹۹.
۷. محمد ساعد مراغه‌ای، اطلاعات سیاسی. محمد ساعد مراغه‌ای، به کوشش باقر عاقلی، تهران، نشر نامک، ۱۳۷۳، ص ۱۲.
۸. همان، ص ۳۱.
۹. نسخه نگارنده چاپ ۱۳۵۸ است بدون اسم ناشر. ترجمه آذربایجانی این یادداشت‌ها به اضافه گزیده آثار پیشه‌وری با نام "سنجیلیمیش اثرلر" به اهتمام احمد امین‌زاده و امیر علی لاهرودی، در باکو به سال ۱۹۸۴ در ۴۲۰ ص چاپ شده است.
۱۰. به گفته خواهر پیشه‌وری که در باکو زندگی می‌کند پیشه‌وری کتابخانه بسیار بزرگی داشته است. پس از مرگ او چند هزار جلد کتاب این کتابخانه را دانشمند آذربایجانی، میرزا ابراهیم اوف که به دولت وقت وابسته بود تصاحت می‌کند. به نقل از "سفرنامه فواد میثاق به آذربایجان و آسیای مرکزی" که قرار است توسط دانشگاه موترآل چاپ شود.
۱۱. ن. ک. به: فصل مربوط به "مسئله مختاریت و انجمن ایالتی" پیشه‌وری نین سنچیلیمیش

اثرلری، باکو آذر نشر، ۱۹۸۴، ص ۲۰۵.

۱۲- احمد آتش، مقدمه بر کتاب شهریار و سلام بر حیدر بابا، انکارا، ۱۹۶۴.

۱۳- یحیی آرین پور، از نیما تا روزگار ما، تهران، ۱۳۷۴، ص ۵۱۸. این قسمت از مقدمه مرحوم عبدالعلی کارنگ بر حیدربابایه سلام گرفته شده است.

۱۴- بهمن فرسی، سلام به حیدربابا، برگردان به شعر فارسی همراه با متن ترکی، لندن، ۱۹۹۲.

«ماندگاری یا مرگ زبان مادری» در یک نگاه

یونس شاملی

ماندگاری یا مرگ زبان مادری
چاپ سوئد، سپتامبر ۱۹۹۶
نشر مشعل

چه سرنوشتی در انتظار زبان مادری اقلیتها در کشورهای میزبان است...؟
آیا اقلیتها می‌توانند در محیط پرورشی کودکان خویش بر عوامل بازدارنده و کند
کننده یادگیری و پیشرفت زبان مادری تاثیر بگذارند؟
آیا یادگیری زبان دوم برای کودکان مانند فراگیری زبان مادری است؟
و ...

این پرسشها و ارائه پاسخ تحقیقی و حتی المقدور علمی به آنها انگیزه و تم
اصلی نگارش کتاب ۱۳۳ صفحه‌ای «ماندگاری یا مرگ زبان مادری» توسط خانم
شیدرخ نامه‌ای، مدرس دانشگاه استکهلم و محصل دوره دکترای رشته دو زبانگی
است.

«ماندگاری و یا مرگ زبان مادری» تلاشی است برای بالا بردن اطلاع و دانش
هموطنان ایرانی غیرمتخصص در خصوص اهمیت زبان مادری، دوزبانگی و
چگونگی حفظ و آموزش زبان مادری کودکان ایرانی. شاید یکی دیگر از نقاط
قوت این کتاب را، با توجه به مخاطبان آن، زبان ساده و روان آن به حساب آورد.
به نظر میرسد نویسنده در این کتاب موفق شده است که با خواننده خویش ارتباط
برقرار کند. اما جدا از توضیح تئوری‌ها و نظریه‌های علمی موجود در حوزه زبان
مادری و دوزبانگی که در کتاب منعکس است نمیتوان نویسنده را در کاری که
در صدد انجامش بوده است کاملاً موفق دانست. بویژه آنجا که باورهای شخصی
نویسنده در تحلیل مسئله دوزبانگی به داخل ایران کشیده می‌شود نه تنها مبهم
بلکه گاه حتی ضدعلمی است.

تریبون

نویسنده کتاب «ماندگاری و یا مرگ زبان مادری»، خانم شیرخ نامه‌ای، در طول کتاب و در رسای زبان مادری بخوبی قلم‌فرسایی کرده‌اند و از اهمیت زبان مادری تا آنجا که مقدور بوده، نوشته‌اند. ایشان همچنین جزو آندسته از آگاهانی هستند که به لزوم تحصیل اقلیتها به آموزش زبان مادری، که فصل دوم کتاب مذکور را به خود اختصاص داده است، باور دارند و در این باب نظریه موافقان آموزش زبان مادری را در چندین صفحه به توضیح کشیده‌اند، که آوردن نمونه‌های از آن را در اینجا ضروری میدانیم:

– «اگر کودک به زبان مادری خود تحصیل نکند و یا فراگیری و آموزش این زبان به نحوی مختل گردد و پیگیر نباشد، رشد فعالیت‌های مغزیش که رابطه‌ی تنگاتنگی با پیشرفتهای زبانی او دارد، بسیار کند خواهد شد.» (ص ۳۱ کتاب)

– «تحصیل به زبان مادری یکی از پیش‌شرطهای رشد و پرورش شخصیت کودک است. وقتی کودک بتواند بی‌هیچ مانعی به زبانی که بدان مسلط است با محیط خود ارتباط برقرار نماید، از اعتماد به نفس برخوردار می‌گردد که رفته رفته او را به انسانی سازند و مثبت مبدل می‌سازد. جایگزین کردن زبانی دیگر به جای زبان مادری، سبب بروز اختلال در این روند تکاملی می‌شود و شخصیت کودک را آرام آرام به سوی نابسامانی و پریشانی سوق می‌دهد.» (ص ۳۲ و ۳۳ کتاب)

– «سیستم آموزشی که برای زبان و فرهنگ کودک اهمیتی قایل نمی‌گردد، شخصیت اجتماعی او را به دیده‌ی تحقیر می‌نگرد و با نادیده انگاشتن زبان مادری، کار آموزش خواندن و نوشتن را بدون در نظر گرفتن عواقب آن به زبان اکثریت آغاز می‌کند، به آسانی در کودک این تصور را ایجاد می‌نماید که زبان مادریش نسبت به زبان غالب، یک زبان پست و درجه دو است و مردمی که بدان زبان سخن می‌گویند نیز انسان‌های درجه دو جامعه می‌باشند. این نگاه تحقیرآمیز به زبان مادری و فرهنگ اقلیت‌ها، بزرگترین مانع پیشرفت زبانی کودکان است.»
(تاکیدات از خود نویسنده است) (ص ۳۳ کتاب)

– تحقیقات نشان می‌دهد کودکانی که در کشور میزبان، در مدرسه و خارج از آن، از شرایط مناسبی برای آموختن زبان مادری خود برخوردارند، در فراگیری زبان دوم با مشکلی روبرو نمی‌شوند و یا حداقل با مشکلات کمتری مواجه می‌شوند و در زبان دوم نیز به همان سطح مهارت زبان مادری خود می‌رسند. مهمترین پیش شرط نیل به این هدف این است که زبان‌ها هم‌ارزش و یکسان تلقی گردند.»
(ص ۳۲ کتاب)

«تحصیل به زبان مادری از استحاله اجباری زبان و فرهنگ جلوگیری می‌نماید. در جامعه‌ای که امکان تحصیل به زبان مادری میسر است و زبان و فرهنگ‌های مختلف جزو منابع ثروت آن جامعه محسوب می‌شود، زبان و فرهنگ اقلیت‌ها کمتر در خطر استحاله قرار دارد. اما در جوامعی که کودکان برای پرورش زبان مادری خود از امکانات مناسبی برخوردار نیستند، مدت زمان استحاله بسیار کوتاه می‌باشد.» (ص ۳۵ کتاب)

در پارامترهای اشاره شده فوق تردید زیادی نمی‌توان کرد. جدا از تاثیر زبان مادری در تکوین شخصیت کودک، حقوق انسانی و فرهنگی وی نیز حکم می‌کند که هر کودکی از آموزش زبان مادری خویش بهره‌مند گردد. البته، نویسنده از زاویه حقوقی مسئله را در کل نوشته نادیده گرفته‌اند، اما در حوزه علمی کتاب حق مطلب را در خصوص اهمیت و آموزش زبان مادری را اداء کرده‌است.

اما ادامه بررسی حول اهمیت زبان مادری در فصل سوم کتاب، متأسفانه، روال علمی خود را دنبال نمی‌کند. چرا که با اندکی توجه به روند بحث‌های بعدی میتوان متوجه شد که تجارب علمی فوق کودکان مهاجر و یا مهاجرین فارسی زبان ایرانی در سوئد را مدنظر دارد. چون وقتی قلم نویسنده برای روشن کردن بعضی از گوشه و زوایای مسئله به ایران سیر میکند تم بحث و حتی جوهر آن تا حدود زیادی فراموش شده و کشتی نقد و بررسی علمی کتاب به گِل می‌نشیند.

نویسنده، در فصل سوم کتاب دو سیاست موجود، «ادغامی»، یعنی ادغام و تحلیل بردن زبان اقلیت‌ها در زبان رسمی کشور (و یا آنجا که به زبان گروه‌های مهاجر باز می‌گردد ادغام در زبان کشور میزبان) و «پلورالیستی»، به این معنی که زبان اقلیت‌ها نه تنها مجاز بلکه در رسانه‌های گروهی و آموزش رسمی مورد استفاده قرار می‌گیرد، توضیحات روشنی داده‌اند. اما آنجا که برای بررسی پشتوانه زبانی کودکان، به کشور ایران به مثابه یک کشور چندزبانگو که اصطلاح ابداعی چارلز فرگوسن در معرفی جامعه ایران و جوامعی از این دست است کاملاً به بیراه می‌رود. آنجا که نویسنده به سیاست فرهنگی حاکم در ایران می‌پردازد مسایل را کاملاً غیرمنصفانه و غیرعلمی به بحث می‌کشد. از جمله اینکه؛ علی‌رغم اشاره نویسنده به چندزبانگویی ایرانیان، از بررسی سیاست «ادغامی» موجود در ایران سخنی به میان نمی‌آورد. برعکس مفهوم مضموم «زبان فرانهاد» را در مقابل اعمال سیاست فارس‌یزه کردن جامعه چندزبانگوی ایرانی مورد استفاده قرار می‌دهد.

نویسنده با وجود اینکه اعتراف میکند که: «مردمی که در ایران به زبانهای دیگری جز فارسی سخن می‌گویند، در تحصیل و آموزش، حق استفاده از زبان خویش را

نیافته و نیز هیچیک از این زبان‌ها، قلمرو دیگر جز خانه و کوچه نداشته‌اند. کودکان پس از هفت سال صحبت به زبان مادریشان، یکباره باید در مدرسه به فارسی بخوانند و بنویسند و با آموزگار خویش به این زبان صحبت کنند، حتی اگر او اهل شهر و یا ده خودشان باشد.» (ص ۶۵). با این وجود پدیده‌ایی به نام «زبان فرانهاد» را جایگزین وحشیت اعمال شده علیه زبان‌های غیرفارسی می‌کند. زبان‌هایی که نویسنده آنها را در کتاب خود شناسایی میکند و می‌نویسد: «بجز زبان رسمی فارسی، زبان‌های دیگری نیز در ایران وجود دارد. از جمله می‌توان آذری، کردی، ارمنی، آسوری، بلوچی، ترکمنی و عربی را نام برد. این زبان‌ها بیشتر در خانه مورد استفاده قرار می‌گیرند و در واقع زبان اول کودکانی هستند که در مناطق سکونت این اقوام به دنیا می‌آیند. زبان فارسی در این مناطق همچون سایر نقاط کشور با شروع تحصیلات آموخته می‌شود.» (ص ۶۵ کتاب)

همچنان که ملاحظه می‌شود، نویسنده کتاب «ماندگاری و یا مرگی زبان مادری»، اصطلاح «زبان خانه» را برای زبان‌های دیگر ایرانی (ترکی آذربایجانی، کردی، بلوچی و غیره) و «زبان فرانهاد» را برای زبان فارسی مورد استفاده قرار می‌دهد. به زعم نویسنده «ماندگاری و یا مرگ زبان مادری» زبان‌های دیگر ایرانی، یعنی ترکی، کردی، بلوچی و ...، نه زبان مادری کودکان، بلکه به مثابه «زبان‌های فرونهاد» تلقی می‌شود که پروسه اضمحلال خود را طی می‌کنند. و بدین ترتیب خانم نامه‌ای به تمامی تئوری‌های علمی فصل دوم کتاب خودشان را در خصوص اهمیت زبان مادری، پشت پا می‌زنند و آنها را به وادی فراموشی می‌سپارند.

نویسنده که در بررسی مسئله زبان در ایران با عنوان کردن مفهوم مذموم «زبان فرانهاد» که در واقع پدیده‌ایی در مقابل «زبان‌های فرونهاد» است، به تمامی تئوری‌ها علمی پشت می‌کند و مینویسد: «در جوامع دوزبانگو، زبانی به عنوان زبان فرانهاد انتخاب می‌شود. این زبان نسبت به کلیه زبان‌ها و گویش‌های موجود در آن جامعه، از موقعیت بالاتری برخوردار است و اهالی آن کشور و سایر کشورها آن را به عنوان زبان رسمی آن کشور می‌شناسند.» (ص ۶۰ کتاب)

اول اینکه، متأسفانه نویسنده بخاطر گرفتار آمدن در مسمومیت ضد فرهنگی جامعه ایران که حاصل حاکمیت دوره پهلوی است به این مهم تعمق نکرده است که؛ چه کس و یا چه کسانی زبان فرانهاد را به یک کشور تحمیل و یا برای آن کشور انتخاب می‌کنند؟ حاکمیت دیکتاتوری؟ یا رای دمکراتیک مردم؟ آشکار است که زبان فرانهاد حاصل یک سیاست فاشیستی است و انتخاب زبان فارسی به مثابه زبان رسمی ایران (یعنی زبان‌های دیگر غیر رسمی‌اند و بودنشان با نبودنشان برابر است!) نیز بر همین مبنا صورت گرفته است. این در حالی است که خانم

نویسنده در صفحه ۳۲ کتاب می‌نویسد: «تحصیل به زبان مادری یکی از پیش‌شرط‌های رشد و پرورش شخصیت کودک است.» مگر براساس این تئوری کودک آذربایجانی، کرد، بلوچ و ... نباید به زبان مادری خویش تحصیل نمایند؟ چگونه است که وقتی پای مسئله فرهنگی و بویژه زبانی در ایران به میان می‌آید سازهای غیر علمی و حتی ضدعلمی به صدا در می‌آید و پدیده کربهی چون «زبان فرانهاد» چون مرحمی بر زخم مردم ملیونی غیر فارسی زبان ایرانی گذاشته می‌شود! مگر خاتم مدرس دانشگاه در صفحه ۳۳ کتاب‌شان تأکید نمی‌کنند که: «نگاه تحقیر آمیز به زبان مادری و فرهنگ اقلیت‌ها، بزرگترین مانع پیشرفت زبانی کودکان است.» پس چگونه در چند صفحه آنطرف‌تر «زبان فرانهاد» را که چیزی جز تحقیر و نابودی زبان ملیونها ایرانی غیرفارسی زبان نیست چون پتکی بر سر مردم کوبیده می‌شود؟

خانم نامه‌ای در توضیح سیاست پلورالیستی در قبال فرهنگ و زبان اقلیتها در جوامع مختلف می‌نویسد: «سیاست پلورالیستی به این معنی است که نه تنها استفاده از زبان و فرهنگ اقلیت‌ها در زمینه‌ها و قلمروهای متعدد مجاز باشد، بلکه در رسانه‌های گروهی و آموزش رسمی نیز مورد استفاده قرار گیرد. بدیهی است که چنین سیاستی ضامن بقای زبان و فرهنگ اقلیت‌ها خواهد بود. در این مورد میتوان کشور فنلاند را مثال آورد که از سال ۱۹۲۲ به شهروندانی که به زبان فنلاندی و سوئدی تکلم می‌کنند، قانوناً حق داده است که از هر دو زبان در ادارات و دادگاهها و مراکز عمومی استفاده نمایند. این قانون در منطقه‌هایی اجرا می‌شود که طبق برآوردهای آماری از نظر جمعیت، دوزبانه تلقی شوند. کافی است که فقط هشت درصد (۸٪) جمعیت منطقه‌ای به زبان دیگری صحبت کند تا آن منطقه دوزبانه محسوب گردد.

در حوزه دوزبانی می‌بایستی امکانات تحصیلی به هر دو زبان فراهم باشد و نیز کلیه امور اداری باید توسط افراد دوزبانه انجام گردد. بعلاوه، متن قوانین، دستورالعمل‌ها و اسناد می‌بایستی به هر دو زبان وجود داشته باشد.» (ص ۴۴) اما خانم نامه‌ای در بررسی وضعیت زبان‌ها در ایران بسادگی از کنار آنها گذشته و حتی اشاره کوتاهی به مسئله نکرده‌اند که؛ برای مثال ترک‌زبانان ایران که یک سوم، یعنی بیش از سی درصد (۳۰٪) جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند، در سرزمین آبا و اجدادیشان حق استفاده از زبان مادری خود را در مدارس، دانشگاهها، ادارات و دادگاهها ندارند.

تحقیر اعمال شده علیه زبان‌های مردم غیرفارسی زبان برای همگان آشکار است. سیاست ادغام و تحلیل بردن زبان‌های موجود در ایران (ترکی، کردی، بلوچی و...)

تربیون

در زبان فارسی سیاست ضد‌مردمی است که هر وجدان آگاهی را رنج می‌دهد. هموطنان فارسی‌زبان در ایران در شعاع این تحقیر و فشار قرار نداشته‌اند. اما اینک در غربت و مهاجرت پدیده تحقیر زبان‌گریبان آنان را گرفته و خانم‌نامه‌ای را واداشته است که در این باره اندکی هم شده باشد در کتابشان درج کند. شاید این وضعیت هموطنان فارسی‌زبان در مهاجرت را بیشتر به هم‌دردی با هموطنان غیرفارسی‌زبان در ایران بکشانند. مدرس دانشگاه استکھلم و نویسنده کتاب «ماندگاری یا مرگ زبان مادری» در این باره مینویسد:

«در مدارس اغلب به کودکان و نوجوانانی برمی‌خوریم که به هیچ‌وجه می‌خواهند در مقابل دوستان سوئدی خود با آموزگار یا دوستان ایرانی، فارسی صحبت کنند. آنها معمولاً سعی می‌نمایند که ملیتشان فاش نگردد. گاهی تا آنجا پیش می‌روند که به محض دیدن معلم زبان مادری، خود را پشت این و آن پنهان می‌کنند تا مبدا معلم به صحبت کردن با آنها بپردازد. (آنها) فقط وقتی شروع به فارسی حرف زدن می‌کنند که دور و برشان کسی نباشد.» (ص ۶۹ کتاب) این در واقع انعکاس آنچیزی است که هموطنان غیرفارسی‌زبان ما در کشور خودشان با آن بطور روزمره مواجه هستند.

«ماندگاری و یا مرگ زبان مادری» می‌توانست و اتفاقاً آنجا که به مسئله ایران می‌پرداخت می‌بایست، با مشعل انسانیت و آگاهی و بدور از هر حب و بغضی سراغ بررسی مسئله برود و از همین رهگذر، بجای تحکیم زنجیرهای جهل، مسمومیت و شونیسف فارسی به آگاهی مردم خویش کمک نماید.

مگر نه این است که باید از روزگار درس عبرتی گرفت و عدالت، انسانیت و فرهنگ دوستی را چون مشعلی در فراسوی چالش و پویش جامعه قرار داد تا نصیبی برای بشریت و حاصلی برای انسان ایرانی داشته باشد.

عاشق‌های آذربایجان یادگار تمدن ایلامی

دکتر ضیاء صدرا لاشرافی

تاریخچه عاشق‌ها را معمولاً به اسطوره دده قورقود می‌رسانند که زمان تقریبی وقوع حوادث و تبدیل آن به اسطوره را تا دو هزار سال قبل حدس می‌زنند.

اما تحقیقات جدیدتر نشان می‌دهد که سابقه عاشق‌ها به تمدن درخشان ایلامی در سرزمین ایران (خوزستان) می‌رسد که پس از سومریها جزو قدیمترین تمدنهای شناخته‌شده بشری است و از ۷۰۰۰ (هفت هزار) سال قبل از میلاد تا ۶۳۹ پیش از میلاد بطور مداوم و مستقل ادامه داشته و تا انقراض امپراطوری هخامنشی نیز زبان و خط ایلامی جزو سه زبان اصلی امپراطوری بود.

مجسمه‌ای که تصویر آن داده می‌شود از گل پخته است. این مجسمه در موزه لوور پاریس بشماره «SB 6579» نگهداری می‌شود و به عصر حکومت انتخابی کنسولی «سوکال-ما-هو» ایلامی متعلق است که ژست گرفتن ساز توسط «عاشق» ایلامی درست شبیه طرز ساز زدن عاشق‌های آذربایجانی است و این احتمال منشأ مهاجرت ایلامیها و سومریها را از منطقه آذربایجان (اطراف شهر فضولی و آریخ ماغاراسی) یا دام دام چشمه جمهوری ترکمنستان تقویت میکند.

در ضمن در ظفرنامه‌ایکه از «پوزور PUZUR» شاهنشاه و مؤسس نخستین دولت فدرال ایلامی در ۲۲۵۰ قبل از میلاد بجا مانده است، از تعدادی موزیسین (عاشق) یاد شده است. این موزیسین‌ها از سوی پوزور به شکرانه پیروزیها و تشکیل دولت فراگیر و سراسری ایلام جهت ساز زدن در معبد خدای اصلی ایلامیها و شهر شوش یعنی «این-شوشی-ناک» گمارده شده بودند.

لذا بنا به اسناد مسلم ایلامی سابقه «ساز» تا ۲۲۵۰ قبل از میلاد یعنی ۴۲۵۰ سال قبل بالا می‌رود. صرفنظر از اینکه از لحاظ تکامل هنری میبایستی چنین سازی حداقل هزارسال پیشینه داشته باشد.

در دوره ۵۳ ساله پهلوی بعثت آنکه زبان ایلامیها بنوشته مرحوم مشیرالدوله پیرنیا به زبانهای اورال آلتایی نظیر ژاپنی، ترکی و فنلاندی متعلق بود بعد نامی از

تمدن ایلامی برده نمی شد و تاریخ حکومت در ایران از کورش کبیر یعنی ۲۵۰۰ سال قبل بجای ۴۲۲۵ سال قبل شروع می شد.

۳۳۱ — MUSICIEN NU. — ÉPOQUE DES SUKKALMAHBU : XVIIIe-XVIIe SIÈCLE AV. J.-C.

[LOUVRE, Sn 6379. — HAUTEUR : 0,086 MÈTRE - LARGEUR : 0,043 MÈTRE. — TERRE CUITE.]

روسیه موشکهای بالستیک به ارمنستان صادر میکند!

وال استریت ژورنال؛ سال ۱۹۹۷

ترجمه: حسین تقی زاده

منطقه دریای خزر، از نقطه نظر تولید انرژی، به یکی از مناطق پراهمیت، در دنیا مبدل می شود. شرکتهای بین المللی از قبیل یونوکال UNOCAL، آموکو AMOCO، ایکسون EXXON، توتال TOTAL و غیره با جمهوری آذربایجان، قراردادهای نفتی به ارزش ۱۵ میلیارد دلار انعقاد کرده اند و همچنین برای انجام معاملات نفتی جدید، مذاکراتی در حال جریان است. جمهوری آذربایجان بعلاوه داشتن منابع عظیم نفتی حائز اهمیت می باشد. و به این دلیل، قدرت های بزرگ اقتصادی در جهان، برای اینکه از این خوان سهمی داشته باشند با یکدیگر در حال رقابت اند. بااین وجود، شرکتهای نفتی غرب، همواره نگران آندسته از موانع سیاسی و عملی بوده اند که بر سر راه صدور نفت از جمهوری آذربایجان وجود داشته است. اما اخیراً با مجهز شدن ارمنستان به موشکهای تهاجمی بالستیک نگرانی کمپانیهای نفت نیز افزایش چشمگیری یافته است.

اخیراً کشور روسیه ۳۲ عدد موشک بالستیک از نوع اسکادب (۱) SCUD B و ۸ سکوی پرتاب موشک به ارمنستان تحویل داده است. پس از تجزیه شوروی، ارمنستان با کشور همسایه اش، آذربایجان، چه بصورت جنگ سرد و چه جنگ مسلحانه، درگیری مداوم داشته است. و در این میان، کشور ایالات متحده آمریکا به دولت روسیه بخاطر نقشی که در این منازعه ایفا می کند و باعث پیامدهای ناگوار استراتژیک و اقتصادی می شود به اندازه کافی اعتراض نکرده است.

تضاد خونین

در ماه گذشته، کمیته دفاع دوما DUMA در روسیه با صدور گزارشی رسماً تأیید کرد که پاول گراچف وزیر دفاع سابق، سلاح جنگی از جمله موشک ها اسکاد به ارزش بیش از یک میلیارد دلار در بین سالهای ۱۹۹۴ و ۱۹۹۶ به ارمنستان تحویل داده است. متعاقب این گزارش، روزنامه روسی «نزا سیمیا» خبر داد که عده ایی از کادرهای فنی ارتش ارمنستان در پایگاه نظامی کاپوستین یار kapustin yar در جنوب روسیه سرگرم فراگیری فنونی هستند که آنان را قادر می سازد از موشک های اسکادب در ایام جنگ استفاده نمایند. رسانه های گروهی در

جمهوری آذربایجان نیز گزارش دادند که موشک‌های تهاجمی اسکاد عملاً بر روی سکوهای پرتاب نصب شده و به سمت باکو نشانه‌گیری کرده‌اند. کارشناسان اظهار می‌دارند، علی‌رغم اینکه این موشک‌ها به تازگی ساخته شده‌اند، با این حال، کیفیت موشک‌های قدیمی را دارا می‌باشند.

ارمنستان و آذربایجان در حدود یک دهه بر سر منطقه ناگورنی-قره‌باغ، درگیر اختلافی خونبار با یکدیگر بوده‌اند. منطقه ناگورنی-قره‌باغ از زمان استالین، هرچند که اکثریت ساکنین آن را ارمنه تشکیل می‌دهند، همواره بخشی از اراضی آذربایجان محسوب می‌شده است. در سال ۱۹۸۸ میلادی، اختلاف آذربایجان و ارمنستان به مرحله انفجار آمیزی رسید و نهایتاً منجر به برخوردهای نظامی گردید. و ارمنستان در این جنگ به پیروزی‌های چشمگیر نظامی دست یافت. در طول سه سال گذشته یعنی از سال ۱۹۹۴ تلاش‌های مجامع بی‌المللی برای یافتن راه‌حلهای مسالمت‌آمیز برای حل اختلافات بین دو کشور با شکست مواجه شده است. اما با این وجود آتش‌بس ضعیفی بین دوطرف متخاصم مراعات گردیده است.

تجهیز ارتش ارمنستان به موشک‌های بالستیک در زمانی صورت می‌گیرد که روابط ارمنستان و آذربایجان از زمان برقراری آتش‌بس که در اواسط سال ۱۹۹۴ روی داد به تیره‌ترین شکل خود درآمده است. در ماه گذشته در خطوط اول جبهه‌های جنگ، برخوردهای نظامی، بصورت پراکنده روی داده که باعث تلفات جانی و مالی در هر دو طرف شده است. افزون بر این، انتخاب آقای روبرت کوچاریان به پُست نخست‌وزیری از جانب رئیس‌جمهور ارمنستان، روابط دو کشور را بیش از پیش بحرانی ساخته است. آقای روبرت کوچاریان، ناسیونالیست ارمنی که به تندروی شهرت دارد خود از ارمنه ناگورنی-قره‌باغ می‌باشد و پیوسته از افکار جنگ‌طلبانه حمایت کرده است. برای مثال، باوجود اینکه ارتش ارمنستان در برخوردهای نظامی موفق شده ۲۰ درصد از اراضی آذربایجان را اشغال کرده و حدود ۷۵۰ هزار نفر آذربایجانی را بصورت پناهنده جنگی در سرتاسر آذربایجان پراکنده سازد، با این حال، آقای کوچاریان، رسماً به تهدیدهای نظامی خود ادامه می‌دهد. او به فاصله کمی قبل از منسوب شدن به پُست نخست‌وزیری، با صدور بیانیه‌ای، تاکید کرد که ارتش ارمنستان، مانع از آن خواهد شد که حتی یک قطره نفت آذربایجان به بازارهای بین‌المللی راه یابد. در حال حاضر، ارتش ارمنستان با دریافت تجهیزات جنگی از روسیه از قبیل ۱۰۰ دستگاه تانک جنگی ت-۷۲، بیش از ۵۰ نفریر نظامی، چندین موشک اسکادب و چندین سکوی پرتاب موشک، در بهترین کارآئی نظامی قرار دارد.

معاملات اخیر نظامی روسیه با ارمنستان در مغایرت کامل با مقررات و

محدودیت‌هایی قرار دارد که در پیمان‌نامه اروپا به آن تاکید شده است. اما روسیه بارها نشان داده است که وقتی پای حفظ منافع‌اش در میان باشد علاقه چندانی به رعایت معاهدات بین‌المللی از خود نشان نمیدهد. به نظر میرسد، روسیه با ارسال تجهیزات نظامی فوق به ارمنستان در صدد حفظ منافع خود در قفقاز است. روس‌ها به مدت دو قرن، همواره بر این باور مسلم بوده‌اند که منطقه قفقاز به روس‌ها تعلق دارد و تقویت این احتمال که ممکن است کشورهای آذربایجان، گرجستان، ترکیه، ازبکستان و اوکراین بر اساس منافع استراتژیک باهم متحد شوند، مسکو را دچار پریشانی خاطر کرده است.

روسیه با صدور موشک‌های اسکاد و سایر ادوات جنگی به ارمنستان، حداقل در منطقه‌ای به طول ۳۰۰ کیلومتر، تنش‌های سیاسی را به بالاترین سطح خود ارتقاء داده است. اینک ارمنستان قادر شده است شهر باکو و منابع نفتی آن و حتی چندین شهر بزرگ ترکیه را با حملات موشکی تهدید کند. در واقع پس از تجزیه شوروی، تجهیز ارمنستان به موشک‌های اسکاد، مهمترین عامل بی‌ثباتی و تشنج در منطقه محسوب می‌شود. شایان توجه است که برای اولین بار در بین جمهوری‌های سابق در منطقه قفقاز تنها ارمنستان از امکان حمله موشکی به کشورهای همسایه برخوردار می‌شود. در عین حال، روسیه با ارسال سلاح به ارمنستان، عملاً باعث شده است که در بین کشورهای منطقه مسابقه تسلیحاتی بوجود آمده و در عمل علاوه بر آذربایجان، کشورهایی نظیر ترکیه نیز که روابط دوستانه‌ایی با ارمنستان ندارند به این مسابقه تسلیحاتی کشیده شوند.

در جنگ خلیج، بین سالهای ۱۹۹۰-۱۹۹۱ صدام حسین با موشک‌های اسکاد، شهرهای اسرائیل را مورد حمله موشکی قرار داد و به این ترتیب موشک‌های اسکاد به اسلحه ترور شهرت یافت. باید یادآوری کرد که موشک‌های اسکاد را حتی میتوان با سلاح شیمیایی-میکربی، یا حتی با سلاح اتمی مجهز کرد. علاوه براین، جابجایی و پنهان کردن آنها، کار بسیار آسانی است. موشک‌های اسکاد که به نیروی هوایی آدم فقیر نیز مشهورند برای کشورهای جهان سوم از جمله ارمنستان یک اسلحه ایده‌آل محسوب می‌شود. ارمنستان با استفاده از نواحی کوهستانی در قفقاز براحتی میتواند برای پایگاه‌های موشکی خود، پوشش دفاعی مطمئنی بوجود آورد. بطور کلی، موشک‌های اسکاد، غیر از خرابی شهرها باعث ایجاد وحشت در بین مردم می‌شود. عده‌ای از کارشناسان پنتاگون، وزارت دفاع آمریکا، اظهار کرده‌اند که در طول جنگ خلیج، کشور عراق با شلیک ۴۰ موشک اسکاد به شهرهای اسرائیل، بطور مستقیم و غیر مستقیم، بیش از ۵ میلیارد دلار به اسرائیل صدمه اقتصادی وارد آورده است. در شهر باکو، منابع نفت، ماشین‌آلات استخراج نفت و یک پالایشگاه عظیم نفتی قرار دارد. اگر یک موشک اسکاد در پایین شهر باکو

تریبون

منفجر شود باعث آتش سوزی مهیبی در آن شهر خواهد شد. در این صورت احتمالاً کارشناسان غربی نفت مجبور شوند که باکو را ترک کنند. این چنین آتش سوزی علاوه بر تلفات انسانی، خسارت عظیم اقتصادی نیز به بار خواهد آورد. در واقع با وارد شدن موشکهای اسکاد به زرادخانه جنگی ارمنستان، کوچاریان، نخست وزیر تندرو ارمنستان، از امکانات بهتری برخوردار شده است تا تهدیدات خود را مبنی بر ممانعت از صدور نفت آذربایجان عملی سازد. کمپانی‌های نفتی غرب که عمیقاً نگران این وقایع هستند بارها به مراجع دولتی آمریکا اعتراض نموده‌اند. اما دولت ایالات متحده آمریکا علاقه زیادی برای اتخاذ تصمیمات چاره‌جویانه از خود نشان نداده است.

نوازش روسها

قرار است در ماه ژوئیه اجلاس پیمان نظامی ناتو در مادرید، پایتخت اسپانیا، برگزار شود. احتمال می‌رود ناتو با پذیرش اعضای جدید از کشورهای اروپای شرقی خود را گسترش دهد. به این دلیل، دولت بیل کلینتون مایل به رنجش بیش از حد روس‌ها نمی‌باشند. علاوه بر این تجدید و ادامه مذاکرات اتحادیه اروپا با مسکو برای کنترل و بررسی نیروهای نظامی طرفین، عملاً مسکو را از این امتیاز برخوردار خواهد کرد که در صورت لزوم بیش از پیش به تجهیز نظامی ارمنستان بپردازد. در حال حاضر نه دولت کلینتون و نه کنگره آمریکا مایل به اتخاذ تصمیمی نیستند که باعث رنجش گروههای پر قدرت سیاسی و اقتصادی ارمنی در آمریکا شود. گروههای ارمنی در آمریکا چنان نفوذی دارند که موفق شده‌اند، بعد از اسرائیل، بیشترین کمک مالی را، نسبت به جمعیت‌شان، نصیب ارمنستان سازند. این خط مشی دولت آمریکا، یعنی نوازش روسها و حمایت کورکورانه از ارمنستان، منافع آمریکا را با تهدیدات جدی مواجه ساخته است. حال وقت آن رسیده است که دولت کلینتون در ارزیابی وقایع و پیامدهای استراتژیک و اقتصادی تجدید نظر نموده و با اعمال فشار جابجائی موشکهای اسکاد از ارمنستان را مطالبه نماید. البته اعمال فشار برای رسیدن به این هدف باید بیشتر از حدی باشد که بطور معمول اعمال می‌شود.

پاورقی:

- ۱- توضیح مترجم: موشک تهاجمی اسکاد، ۲ / ۱۱ متر طول، ۸۵ سانتی متر قطر و ۶۳۰۰ کیلوگرم وزن دارد و برای اصابت به هدف در مسافتی به طول ۳۰۰ کیلومتر به پرواز درمی‌آید.

اورک آغری سی ایله

نعمت رحمتی

وطن دویغوسو و وطن کلمه سیندن آنلاشیلان معنا شبهه سیز کی انسان ایله برابر آنا قارنیندان گلیمیر. وطن سؤزونو ائشیدن ده نورمال حالدا انسانین ذهنینده بیر اؤلکه جانلاتیر. اورادا اوزونه مخصوص عادت و عنعنه لره، گئچمیشه، دیله و باشقا خصوصیت لره مالک اولوب یاشایان بیر خالق. انسانین دوغولوب یاشادیغی، اوندا آجی و یا شیرین خاطره لرین یارانیلدیغی یئر، نهایت اوشاقلیق چاغلاری نین اونودولماز گونلرینین کئگچیردیگی یئر.

بو وطن سؤزونون ایچ اوزودور. آنجاق بونون بیر ده ائشیک اوزو واردیر. و او بئله دیر کی، بیر اؤلکه یه باغلی اولانلار اؤز باغلی لیقلارینی مختلف واسطه لرایله باشقالاینا گؤسترلر. مثلا اؤز وطنلرینین پاسپورتونو اؤزلری ایله گزديرلر، یا ملی گئیملری، تاثیر و موسیقی لری، یازیب یایدیقلاری علمی اثرلر و حتی وطنلری یولوندا یاراتدیقلاری قهرمانلیق لاری، و آنا دیللرینده دانیشیب یازماقلاری ایله بئله اؤزلرینی باشقالاریندان فرق لندیرلر.

یاخشی ایندی بیز ایران آذربایجانلیلاری بؤرکوموزو قاباغیمیزا قویوب بیر آز انصاف ایله اؤزوموزه باخاق گورک، وطن معناسی بیزلرده نه شکلده جانلاتابیلر؟ بیز اؤزوموزو ساییلان خصوصیتلرین هانسی لارینا صاحب اولان بیر انسان کیمی تانی یا بیلریک؟ بیر آذربایجانلی دوستوم بونلاری منه باشا سالماق ایسته یه ره ک بئله دئییردی:

آی قارداش! سن دئییرسن کی بیر آلاسه بنده سی بیزدن هارالی اولدوغوموزو سوروشدوقدا هانسی جاواب بیزیم حالیمیزا مناسب گلیر؟ من دئیرم کی هئچ بیر جاواب. چونکی وئره جه یمیز جاواب گرچک لرله اویغون بیر جاواب اولایلمه یه جکدیر! او دا بونا گؤره کی، ایندی لر داها آرتیق مدلاشمیش کیمی، اگر دئسک آذربایجانلی یق، او زامان جیییمیزدکی پاسپورت در حال یالانیمیزی چیخارداجاق!

خیر دئسک ایرانلی یق، هئچ ایرانلی نین و ایرانلی اولماغین نه اولدوغونو بئله بیلمه یه جئییک. و بلکه ده «ایرانلی یام» سؤزونو دئییه - دئییه، اورگیمیزده ایرانلی لیغا قارشى بیرآزدا نفرت حس ائتمیش اولاجایق! چونکو بیزلره «ایرانلی سینیز»

تریبون

ده يه رک ملی خصوصیتلریمیزدن توت، تا آغزیمیزداکی دیلیمیزه ده ک الیمیزدن آلیلارا و یتنه ده بیز ایران آذربایجانلیلاری چوخوموز بو فیکیردئیک کی بیزلر ایران آدلی بیر اؤلکه ده هله عادی بر وطنداشلیق حوققلارینا مالک اولان وطنداش کیمی یاشاماغا نایل اولابیلمه میشیک!

انسانلارین بیر آرایا گلیب تولوم ایچری سینده یاشامالارینین اصللریندن بیرسی ده بو اولموشدور کی، تولومدا یاشاماق ایسته ین هر انسان بیر پارا تازا مسئولیت لر بوینونا گوتورملی اولور. آما بو آداما بو مسئولیت لرین قارشیسیندا بللی بیر حقلرده وئرلیر. لکن بو بیزیم اؤز ذهن لریمیزده یاراتدیغیمیز «اودلار یوردو» آذربایجان دا و یا یاخشی سی بئله دئیک کی، ایران دا تماما ترسه سینه اولوبدور. بیزلر دوغولان گوندن بری آغیر مسئولیت لرین صاحبی اولموشوق، یعنی:

– اؤلکه ده ده گرگینلیک اولسا، بیز اونو یاتیرتمالی اولموشوق!

– ساواش اولسا، اؤن صف لرده بیزلر قیریلمالی اولموشوق!

– هر هانسی بیر شاهی اؤلکه دن قووماق قصد اولونسا ایتمیش، آذربایجانلی لارین پول لاری ایله تپیک لری ایشه سالینمالی اولوبدور، یوخسا ایش باش توتمازمیش!

– انقلاب اولسا، آذربایجان یاخا ییرتمالی اولوبدور!

– ایرانلی لیغین محکم فصل لریندن بیرسی اولان «نشر و ترویج زبان و فرهنگی فارسی» یعنی آذربایجانلیلاری سرعت ایله فارسلاشدیرماق لازیم اولسا، ساوادیسیر بدبخت آذربایجان کار- کاسبی قول لارینی چیرمالامالی اولموش و ایندی ده اولور! – فارس دیلینین یاییلماسی اوچون و فارس دیللی شاعرلره و بو ته هر آداملارا جشنواره لر، یادواره لر، دوغوم و یا اؤلوم گونلری توتولسا، البته کی مملکت بودجه سیندن آجیمادان توکوب داغیدیلارا! آما آذربایجان فرهنگی اوچون بیر ایش گؤرمک لازم اولسا، او زامان نچه نفر قاباغا دوشوب بو ایشه اجازه آلماغی لازیم دیر. اوندان سونرا هانسی آذربایجانلی نین بئله ایشلره جسارتی اولابیلر؟

– فارس دیلی بیلمه ین آذربایجانلی لار یا تهرانین سوپورگه چیلری اولارلار یا دا تبریزین حامبال لاری! بو دیلی باجاریب ییلنلر بئله چوخ واختلار مسخره اولماسین لار دئییه فارسجا دانیشماقدان چکینیرلر. چونکو دانیشسالار اونلارین آذربایجانلی لیق لاری لهجه لریندن بللی اولار. هئچ کسی ده باشینی ایشه سالماز کی گؤرسون ایشلر نه اوچون بو قدر ترسه سینه قورولموش دور؟

– عجایب ایشلردن بیرسی ده بودوکی، اگر احیانا بو ایران دا وحدت ملی سایه سینده فتح و ظفر نصیب اولموش سا و پای- بؤلوش مسئله سی قاباغا گلیمیشه، آذربایجانلی لار اؤگنی وطنداش اولارلار!

– اگر آذربایجانلی لار آغیزلارینی آچیب اؤز ابتدایی حوققلاریندان دانیشسالار، یا اولارلار آرازین اوطرفیندن گلیمیش کمونیست لر یا داکی وحدت ملی کیمین موهم بیر شئی یین دشمنی و صونوندا دا محارب با خدا و ضد انقلاب!

– عۆمور بویو «فارسی شکر است» و بو جور شئیلر باره سینده هاداران – پاداران یازسان، بیر کیمسه سنین ایشینه قاریشماز هئچ، بلکه آموزش و پرورش ده یاخشی بیر شغل و مقام صاحبی ده اولارسان! آما بیر دفعه آغزیندان قاجیرسان کی مثلا «ترکی هنر است» یا نه اوچون آذربایجانلی لارین یاشادیقلاری یئرلرده ایش یئرلرینده تقریباً یوخ حدینده دیر؟ یا کی گۆره سن نه اوچون ایرانین هر یئرینده اول دوغو کیمی آذربایجان دادا بیر اووج اثرمنی نین کلیسه سی، مدرسه سی و ... اولان یئرده، ملیونلارجا آذربایجانلینین آذربایجان دیلینده بیرجه مدرسه سی و ... یوخ دور؟ او زامان توتوب درینه سامان تپرلر!

ایش گلیب بورایا چاتمیشدیر کی، بوگون چوخ آذربایجانلی، آذربایجانلی اولدوغونو رغبتله دانیر. چوخو اؤز ائولرینده آذربایجانلی آروادلاری ایله فارسجا دانیشماغا باشلایبیلر. اوشاق لاری آذربایجانجا هئچ دانیشابیلیمیر و اگر احیاناً دانیشا بیلسلر، دانیشماقدا حددن آرتیق چتین لیک چکیرلر و...

گۆردوم دوستومون دردی دئشیلیب اؤزوده نئجه! دئدیم یاخشی دئدیکلرینین هامیسی دوز، ایندی ایشین چاره سی نه دیر؟ بیزلر نه ائتسک یاخشی دیر؟

دوستوم دئدی کی، بیلیرسن اول آذربایجانلی ایران دان آیریپ سونرا دا دوره سینه اوجا بیر دووار چکمه لی یک. بلکه بئله لیکله بوندان قورتولاق، یوخسا بو ایشین باشقا چاره سی یوخدور!

من فیکره گئتدیم، کله مده ائشیتدیکلریمی بیر بیر یوخلاماغا باشلاریم. بورایا قدر ائشیتدی ییم سؤزلرین هامیسی نین دوغرو اولدوغوندا شبهم یوخ ایدی. آما دوستومون سون جومله سی بیر ته هر بئینیمه باتمیردی! بو آرادا دوستوم مندن اجازه ایسته دی کی اؤز ائوینه تلفون ائله سین! او تلفون ایله دانیشدیقا بیردن اؤزومه گلیب باخ دیم کی، آدام فارسجا دانیشیر! اؤزو ده اوجور فارسجا! صحبتی قورتولدوقدان سونرا سوروشدوم:

– کیم ایله دانیشیردین؟

دئدی:

– اوغلو ایله.

من داها بیرشئی دئمه دیم. اؤز – اؤزومه فیکیرلشدیم:

بیزلرده دئیرلر انسانلاردان ان پیسی «عالم بی عمل» اولان انسانلاردیرلار. اگر بو بئله ایسه:

– گۆره سن آذربایجان داشینی سینه لرینه دؤنلرین ایچرسینده دئدیکلرینه عمل ائده نلر ده واردیرمی؟

تربون

- گۆره سن آغزیندا دانیشدیغی آذربایجان دیلینی دوزلیدیپ دوغروجاسینا دانیشماغا عاجز اولان آذری لر او بویدا آذربایجان دوزلتمگه نئجه قادر اولاجاق لار؟
- گۆره سن بو دونیانین اوجو بوجاغنینین تاریخینی ازیر بیلیب اؤز خالقى باره ده تمامی ایله سوادسیز قالانلار، یئنه ده خالقلارین طالعینى بیر-بیرلری ایله قویروق-قویروغا باغلاماغا اصرار ائتمه یه دوام ائده جک لر می؟
- گۆره سن، بو آداملار آذربایجان خالقینین طالعینى اولدوغو کیمی مستقل باشا دوشمه یه جاسارات گؤستره بیله جک لر می؟
- گۆره سن نیکاراگوئه نین، روس لارین، ویتنام ین، چینین، آلبانیانین، ایرلاندیانین، افغانستانین، ترکیه نین، یونانین، مصرین، فلسطین لی لرین و بلکه ده آذربایجاندا ن باشقا تمام دنیانین داشینی دؤشلرینه ووران آذربایجانلی لار بیر گون آذربایجان داشینی دا دؤشلرینه وورماغا نایل اولاجاق لار می؟
- گۆره سن آغیزلارینی کفلندیریب او و بو خالقین حاقلاریندان دانیشان ایران لی لار یانیندا آذربایجانلی لارین حاقلاریندان دانیشیدیدا «بو سؤزلرده ن ناسیونالیزم ایی سی گلیر» دئمکدن ال چکه جک لر می؟
- گۆره سن، بیر مملکت، بیر ملت، بیر دیل و بیر رهبر عقیده سینه گئجه گوندوز قوللوق ائدن یازیقلار دالمیش یوخولاریندان آیللاجاق لار می؟
- و گۆره سن بیزلری بئله آلدادانلار کیملر دیرلر؟

من اؤز باشیمدا یوزلرجه بئله سواللارا جاواب آختارا- آختارا بیردن بیره آغزیمدان چیخدی:

یا قمر بنی هاشم سن اؤزون کمک اول!

با انتشار اولین شماره تریبون تعداد کثیری از هوطنانمان ما به کاری که در پیش داریم دلگرم کردند. بخشی از نامه‌ها برای ابراز احساسات دوستانه و سفارش نشریه ارسال شده و بخشی دیگر از زوایای مختلف ما را مورد پرسش قرار داده‌اند. البته انعکاس تمامی نامه‌ها در اینجا نه لازم است و نه امکانپذیر. ما ضمن تشکر از نامه‌های تشویق‌آمیز خوانندگان تریبون، تنها به چند نمونه از میان نامه‌های رسیده، بطور مختصر، پاسخ می‌دهیم. امیدواریم بتوانیم در شماره‌های آتی بخش «پاسخ به نامه‌ها» را به پلی برای ارتباط نزدیکتر با خوانندگان و علاقمندان تریبون تبدیل سازیم.

تریبون

— مسئله ملی واقعیت یا خیال

سؤال: آیا مسئله ملی در ایران آنگونه که شما در شماره اول نشریه‌تان مطرح کرده‌اید، وجود دارد؟ آیا این مسئله تنها یک پروپاگاندایک روشنفکرانه نیست؟

پاسخ: با توجه به این که تاکنون این سؤال از جوانب مختلف با اشکال گوناگون ولی مضمون شبیه سؤال فوق مطرح شده، بجاست که در اختصاص صفحات این نشریه به این مسئله در اینجا و در آینده تردید نکنیم.

مسئله همزیستی فرهنگهای مختلف بی گمان از بزرگترین مسائل مطرح برای جامعه انسانی در آستانه قرن بعدی است. اما اعتراف به این مسئله و پرداختن بدان در همه جا متناسب با میزان جدی بودن مشکلات احتمالی در آن جوامع صورت نمی‌گیرد. این مسئله امروزه بیش از همه جا در محافل تحقیقاتی و روشنفکری دموکراسی‌های جاافتاده غربی صورت می‌گیرد. اما در کشورهایی مثل ایران خواه محافل دولتی و حتی بخش مهمی از اپوزیسیون داخل و خارج هم خود را مصروف انکار ارتباط این مسئله به جامعه ایران می‌کنند! مثلاً دکتر حمید امیر احمدی با شغل استادیاری علوم سیاسی دانشگاه تهران مقاله ۱۳ صفحه‌ای خود در "اطلاعات سیاسی - اقتصادی" (شماره ۱۱۵، فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۶) را نه به بحث پیرامون مسئله ملی بلکه به آسمان ریسمان بافی برای انکار مداخلت امر در جامعه ایران اختصاص داده است. مقاله مزبور بجای آنکه گزارش یک کند و کاو علمی باشد بیشتر شبیه "تحقیقات و تفحصات" یک کاتولیک مؤمن در قرون وسطی

پیرامون مسئله گرد بودن زمین می‌باشد. از همان ابتدا پیش‌فرض‌ها، تعریف‌ها، نوع انتخاب و نوع شرح نمونه‌های تاریخی و ... همه ما را از همان ابتدای مطلب به عدم تردید در مسطح و ثابت بودن زمین اطمینان می‌دهد.

اینکه امروز به دلیل نبود آزادی تشکیل احزاب و مطبوعات در ایران مردم قادر به بیان آزادانه آرای خود نیستند و یا مجال فکر کردن به مشکلی جز گرانی ندارند به خودی خود دلیل نبود مسائل عمیق اجتماعی در ایران نیست. اگر کسی جز این فکر می‌کند باید او را به مطبوعات کنترل شده ایران قبل از انفجار ۱۳۵۶ یا مطبوعات کشورهای کمونیستی چند روز قبل از پایان عمر آن رژیمها رجوع داد. و برآستی اگر "افکار عمومی" علنی و رسمی جوامع محروم از آزادی بیان و مطبوعات ملاک واقعیت بودند، در آن صورت رژیمهای کنترل‌کننده مطبوعات و افکار مردم باید عمری معادل عمر نوح می‌داشتند.

بجاست که از قوم "منکرین" نمی‌تواند پرسیده شود که اگر در ایران مسئله‌ای بنام مسئله ملی وجود ندارد پس اینهمه تلاش برای انکار چیزی است که وجود ندارد؟!؟

اینکه در ایران اکثریت مردم پاره بزرگی از وجود معنوی خودشان را مواجه با قدغن دولتی می‌بینند برای یک آدم بی‌طرف براحتمی افشاگر یک خشم فروخورده مردمی علیه سیستم مبتنی بر حق آزادی تنها یک فرهنگ در یک کشور چند فرهنگی است. چنین آدم بیطرفی که ذهن و اندیشه‌اش از تبلیغات سوء مسموم نشده باشد می‌تواند این فاکت تاریخی را هم ببیند که: از روزی که در کشور چند فرهنگی - چند زبانی ایران (بیگانگان بنام) یک زبان و فرهنگ علیه دیگران کودتا کردند تا به امروز، هیچ فرصتی برای اعتراض علیه این بی‌عدالتی بلااستفاده نمانده است.

حرکت آذربایجان و کردستان در بین سالهای ۱۳۲۰ الی ۱۳۳۲، حوادث بلوچستان در اواخر دهه ۱۳۴۰ و اوایل دهه ۱۳۵۰ و نخستین سالهای بعد از انقلاب، حوادث ترکمن صحرا در بهار ۱۳۵۸، حوادث تبریز و آذربایجان در همان زمان، مسائل کردستان در همه این سالها و بسیاری موارد سمبولیک اما پراهمیت دیگر که در سالهای اخیر در چهار گوشه ایران شاهد آن بودیم، بعنوان مثال خواست دائمی آذربایجانی‌ها از مقامات دولتی برای وارد کردن زبان ترکی به سیستم آموزشی کشور، اعتراضات وسیع به پرسشنامه فتنه آمیز "صدا و سیما" ... علیه ترکان ایران و یا ۱۱۰ هزار آراء (رسماً اعلام شده) مردم تبریز به کاندید نمایندگی مجلس شورای اسلامی که خواهان رسیدگی به محرومیت آذربایجان از نظر ورود زبان ترکی به مطبوعات و سیستم آموزشی کشور بود و غیره.

بعنوان نکته آخر در اینجا طرح مسئله وظیفه مطبوعات، نیروهای سیاسی، روشنفکران و اهل نظر و قلم است. آیا وظیفه این نیروها آن است که منتظر شوند تا هر مشکل امروزه قابل حلی به یک درد بی درمان عمیق بدل شود تا به خود آیند؟

— آذربایجان تورکجه سی؛ ایران دا رسمی بیر دیل اولمالی دیر!

سوال: رسمی دیلین یارانماسی، ایران دا، باشقا دیل لری غیررسمی سویه یه یئئندیرمیش دیر. آداما بئله گلیر کی «رسمی» قید فارس دیلینین اؤنوندن قالدیریل سا، غیررسمی قیدی ده، اؤزو-اؤزونه، اونییری دیل لرین اؤنوندن قالدیریلار. بللی دیر کی بو ایش دؤولت سویه سینده عمل اولمالی دیر. بو حاقدان نه دوشونورسونوز؟

جواب: سوال دا گلن استدلالا گؤره حاقلی سینیز. فارس دیلینین رسمی اولماسی، ایرانین باشقا دیل لرینی غیررسمی سویه یه یئئندیرمیش دیر. اما بو ایش یالئیز رسمی سؤزونون (کلمه نین) قید اولماسی و یا اؤ سؤزون قید اولماماسی ایله بو بلا ایرانین باشقا دیل لرینین باشینا گلمه میس دیر. بلکه، کئچن ۷۰ ایله ده، فارس دیلی، اقتداردا اولان (حاکمیت ده اولان) شونیست لر طرفیندن، اوستون توتولوب و عمل ده ایرانین باشقا دیل لرین محو ائتمه یه ساری قدم گؤتورموشدورلر.

ایران دا، فارس دیلین اوستون توتوب، باشقا دیل لری محو ائتمک مقصدی اولان پلان، پهلوی سلاله سینین قارا و ضد انسانی آرزولاریندان بیریدید. اما بیلدی یئیز کیمی، خالقیمیز، ۱۳۵۷ نجی ایله ده، پهلوی سلاله سینه و اوتون یولون گئئدلره بیر یاخشی درس وئردی. اؤ درسین نتیجه سینده پهلوی استبدادی ایرانین سیاسی صحنه سیندن حذف اولدو. اما بیزیم خالقیمیز هله ده یاشاییر و هرگون مملکتین انکشافی اوچون یئنی (تازه) آددیم لار آتیر...

آما، رسمی دیل مسئله سینه گلدیک ده، دزین دن دوشونمک لازیم دیر. ایران دا «رسمی» قیدی دیل اؤنونه گلیب- گلمه مه گی اوچون مختلف گؤروش لر واردیر. بیرطرفدن «ایشچی لر کمونیست پارتیاسی (حزب کمونیست کارگری)، اؤز حزبی پروگرامین دا، زوراککی (اجباری) دیلی قالدیرین دئییه، اؤز حزب لرینین هدف لرین آیدین لاشماغا چالیش میس لار. اما بو حزب اؤز درگی و یازی لارین همان زوراککی (اجبار) دیل ایله یازیب، فارس دیللی اولمایان هموطن لریمیزی، یئنه ده، زورایله، اؤ

تربون

دیل ده اوخوماغا مجبور قويموشدور. بو صفین بویو اوزون دور. پان ایرانیستلر (داها دوغروسو پان فارسیستلر)، مجاهدین خلق و چوخلی بااصطلاح ملی گروه لار بو صفین ایچینده یثرله شیرلر.

باشقا طرفدن فرهنگی- ملی حق لره اینانان انسانلاردا فارس دیلی نین باشقا دیللره سلطه سین قالدیرماق اوچون رسمی دیل ساییل ماسین دئییه، آذربایجانلی لارین تشکیلاتیندا تورک دیلی رسمی بیر دیل اولما ماغیندان بحث ائدیrlر! بیزه گۆره، بئله بیر توخونوش دیل مسئله سینیه و اوتون رسمی اولوب- اولونما ماسینا کۆمک ائده بیلمز. حاکم اولان دیلین، «رسمی» اولماسی قید اولونوب- اولونما ماسی بئله اهمیت لی بیر مسئله دگیل. پهلوی استبدادی نین دۇرونده، فارس دیلی، ایرانین رسمی دیلی دئییه، بیر قانون، یوخدور. اما گرچک لیک (واقعیت) ده فارس دیلی بیر رسمی دیله دۇنموشدور.

بو شرایط ده دیل مسئله سی بیزیم خالقیمیزین فرهنگی استراتژی سی نه دزین بیر معنا وئریر. بو مسئله ایله توخونماق تفاوتلی گۇروش لرله تانیش اولوب، او گۇروش لرین یاخشی سین توتوب، یالنیش یین بوراخماق ایله یثنی بیر گۇروشه صاحب اولماق لازیمدیر.

بیر آذربایجان تشکیلاتیندا، بیر فارس یغینا جاغیندا، بیر کورد انجمنین ده و یا بلوچ هموطن لریمیزین تشکل لرینده، آیدین دیر کی هرکس اؤز آنا دیلی ایله دانیشیب، یازمالی دیر. ایسترسه اوتلارین تشکیلات و انجمن پلاتفورم لاریندا آنا دیل لرینه «رسمیت» قیدین آرتیرمیش لار یا یوخ. منه گۆره بیز دیلیمیزی قوزوماق اوچون «رسمی» قیدین اوتون اؤنونه گتیرمه لی یک..

آما، ایران سویه سینیه گلدیک ده، «رسمی» قیدین فارس دیلی نین اؤنوندن قالدیرماق بیر شئی دئیشدیرمز. بیزیم اوچون مهم اولان، فارس دیلینین اؤنوندن رسمی قیدین گۆتورمک دئیل. بلکه تورک دیلین، ایران دا، پهلوی لردن اؤنجه اولدوغو کیمی، رسمی بیر دیل سویه سینیه قالدیرماق دیر. فارس دیلی ایستر- ایسته م- ایسته مز ایرانین بیر رسمی دیلی اولموشدور. باشقا دیل لری فارس دیلینین سویه سینیه قالدیرماق ایستین لر او دیللرین مملکت ده رسمی دیل اولسون دئییه چالیشمالی دیرلار. چون کی «رسمی» قیدی فارس دیلینین اؤنونده اولوب- اولما ماسی او دیلین ایشلنمه سینده جدی بیر رول اؤینامیر. اما «رسمی» قیدین تورک دیلینین اؤنونده گلمه سی، او دیلی رسمی دیل سویه سینیه قالدیرار و او دیلی مدرسه، یونیورسیتیه و محکمه دیلینه چئویره ر. بونا گۆره ازیله ن دیللرین اؤنونده «رسمی» سؤزون قید اولماسی و دؤلت طرفیندن رسمیتیه تانیماسی بیزیم

خالقیمیزه و فرهنگیمیزه بۆیوک ایرلی له یش دیر.

یوخاری دا گلن استدلال لارا گۆره: «آذربایجان تورکجه سی ایران دا رسمی بیر دیل اولسون» دئییه ییزیم خالقیمیزین کولتورل باخیمدان آن مهم شعار اولمالی دیر. هر بیر تورک دیللی ایرانی، هر یئرده، بو شعار اوستون توتوب اوتدان مدافعه ائتمه سی گرکدیر. هر بیر مدافعه بو شعاردان ییزیم خالقیمیزین فرهنگی ایسته یین الله ائتمه سینه بۆیوک بیر کمک دیر.

کیم اؤز آنا دیلی ندن مدافعه ائتمز؟ کیم باشقا دیلی اؤز آنا دیلین دن اوستون توتار؟ کیم خالقینین اونودولماز فرهنگی میراثینی قوروماق ایسته مز؟ کیم اؤز تاریخین اونودار؟ و کیم... بو سوآل لارین جوابی نئجه بیر انسان دان بحث ائدیر: آسیمیله اولان، اوزون اوییرسیندن آسکیک توتان، خودکم بین، اوزونه اینانچی (اعتمادی) اولمایان انسانلاردان. من آمینم کی آذربایجانلی لارین ایچینده بئلنچی آدمالارین سای ی آزدیر. ییزیم خالقیمیزین پرویل می فرهنگی-ملی غرورون اولماماسی یوخ، بلکه دیلیمیزین باشینا گلن مصیبت، ییزیم خالقیمیزین ملی شعورونون آزیغیندان قاینایان لایر. بو بوشلوغون گناهی ییزیم خالقیمیزین یوخ، بلکه استبدادی اقتدارلارین سوچودور (گناهی دیر).

بئله لیک له، ایران دا، «مشترک دیل» سؤزون دانیشانلار، و «رسمی» قیدی فارس دیلینین اؤنون دن گؤتور دئین لر، ضعیف بیر شعارا دایاناراق ایرانداکی فرهنگی-ملی مسئله نی حل ائتمه یه چالیشیرلار. ییزیم یوخاری داکی شعاریمیزا گۆره: ایران دا «مشترک دیل» یوخ، بلکه «مشترک دیل لر» سؤزو دانیشیلمالی و رسمیته تائین مالی دیر. بو شعارا گۆره «رسمی» قیدین فارس دیلینین اؤنون دن گؤتورمک یوخ، بلکه او قیدی ایرانین باشقا دیل لرینین (آذربایجان تورکجه سی، کورد، بلوچ و سایر) اؤنونه قویماق گرکدیر.

فنلاندیانین قانونا گۆره او مملکتین بیر بؤلومونده یوزده سکیز (۸٪) انسانلار بیر باشقا دیل له دانیشسالارسا او دیل رسمی بیر دیل کی می تائینیب، مدرسه لرده او دیلده دانیشان اوشاق لارا، اؤز آنا دیل لرینده، درس وئریلر. نه اوچون ییزیم خالقیمیزین، یعنی ایرانین جمعیتی نین اوچ دن بیر ی، آنا دیلی نین اؤز آنا-بابا مملکتینده یازیب-اوخوماق حاقینا مالک دگیل؟

بو باره ده «حل مسئله ملی از کدامین راه؟» مقاله سینده داها آرتیق بحث اولونموشدور. اوخوجولاری تریبونون بو سای ی سیندا سؤیله دیگیمیز مقاله نی اوخوماغا دعوت ائدیریک.

— تریبون ون داوامی حاقیندا

سؤال: عجا مادی امکان لارین آزلیغی تریبون ودا یول لاردا یاریم-یاریم چی لیق قالمیش او بیرری ایشلرین گونونه قویما یاجاق دیر؟

جواب: آذربایجان لی لارین خارجه کی مطبوعات ایشلرینده مادی امکان لارین آزلیغی همیشه بؤیوک و چوخ واخت دایاندریجی رول اوینامیش دیر. تریبون آ گلدیکده اؤز اوخوجولاریمیزی آرخایین ائتمک ایستیریک کی بو سبب ده ن تریبون ون ایشی دایانمایاجاق دیر. حاضرکی سویده ده ایله ۵-۴ سایى دا درگی بوراخماق اوچون تریبون ون ساتیش یندان الده اولان پول و بعضی سويداش لاریمیزین مادی یاردیم لاری کفایت ائدیر.

آما ایشین یوکسک و پروفئسیونال (حرفه ای) سویده یه قالدیریلما سینا گلدیکده البته معنوی و مادی یاردیم لار اولمادان بو ایش ممکن اولمایاجاق دیر. مثل اوچون تریبون ون ۱-نجی سایى سی چیخاندان سونرا استکهلم دان بیر سويداش یمیز ۱۰۰۰ (مین) کرون لیق بیر یاردیم ائتمیش دیر. بئله یاردیم لارین سایى آرتیق اولورسا البته تریبون ون قاباغیندا یئنی افق لر آچیلیر. هله لیک بیز ایش یمیزی بو سویده ده قاباغا آپاریریق. آما آرزوموز آیدا بیر سایى و داها یوکسک کیفیت لی ایش دیر. بو ایش اوچون قلم اهلی نین همکارلیقی و حاضرلیقی بوگون ده وار دیر. باشقا طرفده ن تریبون ون تورکجه و فارسجا آریا قویدوغو مؤوضوع لار رغبت له انتلکتوئل بیر اوخوجو کوتله سی طرف ینده ن اوخونور. سایر امکان لاردا بئله یارانیرسا تریبون بام باشقا بیر سویده ده چیخا بیلیر. هر حالدا تریبون ون حاضرکی سویده ده و بو چاتیشما مازلیق لاری و مثبت جهت لری ایله دوام لی بیر حیات سوره جه یینه امین اولایا بیلر سیز.

— ما را تاریخمان بس است!

نامه ای با امضای آقای داریوش مکبر به تریبون رسیده است که حاوی مطالب غیر دوستانه ایشان نسبت ترکان هموطن و غیر هموطن ایشان است. ما ترجیح دادیم در این موضوع بدون اینکه به جزئیات نوشته ایشان برخورد کنیم. نظرات فرد بیگانه ای را که نه هموطن ترکان ایران است و نه نسبتی با ترکان دارد را نقل کنیم. از متن نامه آقای مکبر برمی آید که ایشان اهمیت زیادی به بیگانگان و نظرات آنان

در مورد مسائل ایران می‌دهند، ما هم سعی می‌کنیم با نقل نظرات رنه گروسه شرق‌شناس نامی فرانسه در مورد ترکان، از ایشان بخواهیم که کمی معقول‌تر فکر کنند و خود را از پندارهایی که برای پیاده کردن سیاستهای استعماری در ایران تبلیغ شده‌اند برهانند. باشد که آقای مکبر و همفکرانشان اینقدر با هموطنان ترک خود بی‌مهری نکنند.

تریبون

"باید تکرار کنم که اگر بر روی این جنبه از تاریخ قدیم ترکان تکیه می‌شود، برای تذکار این نکته است که روح ترکان با چه سهولتی می‌تواند با ادیان بزرگ جهان که از معنویت برخوردارند خود را سازگار سازد و این خصلت تا چه اندازه با تمدن همراه است.

... خصوصیت دوم اقوام ترک استعداد فرماندهی یا، به عبارت صحیح‌تر، سازماندهی است. یعنی سازمان دادن به اجتماع اقوامی که غالباً از نژادهای مختلف هستند. باید توجه داشت که این خصوصیت وجه اشتراک ترکان با رومیان است. ابرهارد (Eberhard) اخیراً توجه ما را به مساعی خاندان ترک توپا (۵۵۷-۳۹۸) در فراهم آوردن وحدت و ثبات در چین شمالی و کوشش مشابهی که به وسیله ترکان شاتو (۹۳۶-۹۰۷) صورت گرفت جلب کرده است. در غرب آسیا (منظور فلات پامیر است) سلسله‌های ترک به اقدام مشابهی دست زدند. ترکان غزنوی (۱۱۸۶-۹۶۲) نیز به ترکیب تاریخی افغانستان کنونی شکل بخشیدند. سلجوقیان کبیر (۱۱۵۷-۱۰۳۷) برای نخستین بار پس از حمله عرب موجبات وحدت شاهنشاهی ایران را فراهم آوردند. ... در هند نیز سلاطین گورکانی مستقر در دهلی بودند. اینان مظهر نظم و انضباط، که خوی ترکها است، به شمار می‌آمدند و از زمان بروی کار آمدن این نواده‌های تیمور (۱۷۰۷-۱۵۳۶) بود که موجبات وحدت هند و ایجاد امپراتوری در این کشور فراهم گردید.

بدین‌سان در چندین خطه بزرگ سیاسی آسیا که زاینده کشورهای جدید این قاره بوده‌اند، ایجاد وحدت و نظم و تسهیلات اداری یادگار ترکان است و شم اداره مملکت در شیوه حکومتی خاص آنان کاملاً محسوس می‌باشد. ...

ولو اینکه ترکان یقیناً مسلمانانی مؤمن و معتقد بودند، هیچگاه در صدد برنیامدند که فرماندهی جهاد علیه کفار را به عهده بگیرند. البته در سرزمین خودشان در برابر صلیبیون ایستادگی کردند و به موفقیت‌هایی نایل گشتند. ولی از این که بگذریم حاضر نشدند بر ضد صلیبیون دست به جهاد مذهبی بزنند. این ترکها مردمانی مثبت اندیش و از هرگونه رَجَزخوانی و خیالبافی به دور بودند ... این را هم اضافه کنیم که سلاطین روم [عثمانی] گاه همسران مسیحی اختیار می‌کردند

(مثلاً شهزادگان گرجی) و این نشان می‌دهد که آنان نیز مانند کمال آتاتورک تعصب مذهبی نداشتند. ... مورخانی که که درباره عثمانیان تحقیق کرده‌اند حق دارند خاطرنشان کنند که مسلمانان عثمانی در بحبوحه فتوحات و پیروزیهایشان، حتی اگر مناصب عمده دولتی را به عیسویان مرتدی واگذار می‌نمودند که بخاطر جلب منفعت و تحصیل مداخل به دین اسلام در آمده بودند، هرگز در صدد بر نیامدند که توده‌های عیسوی و جوامع یهودی را به پذیرفتن اسلام مجبور سازند. ... در قلمرو خلافت [عثمانی] لااقل از نظر صرفاً مذهبی، چیزهایی مشابه «محاکم تفتیش عقاید» در اسپانیا (انکیزاسیون) یا ابطال فرمان نانت در فرانسه وجود نداشت. بالاخره ممکن نیست خاورشناسی نسبت به فرهنگ انسانگرای عثمانی توجه نداشته باشد که شاعران نازک طبعی پروراند که بعضی از ایشان از شاهزادگان عثمانی بودند و به ترکی یا فارسی شعر می‌سرودند. این تمدن مساجدی از بورس تا اسلامبول بنا کرد که از این پس جزء لایتجزای میراث مشترک مغرب زمین هم به شمار می‌آید. (ژنه گروسه/ ژرژ دنیکر، چهره آسیا، انتشارات فرزاد، تهران، ترجمه غلامعلی سیار، صفحات ۶۱ تا ۶۹)

تشکیلات و تشکیلاتلارنا مسئله لری

۵ مقاله

علی رضا اردبیلی

یوخاری داکی باشلیق آلتیندا ننتجه مقاله بیر یترده اوخوجولارا تقدیم اولونور:

۱- ایسوج ده آذربایجان فدراسیاسی نین پلاتفورمی.

۲- «وحدت» حسرتی.

۳- بیر لایه لی تشکیلات دا بحران.

۴- افکتیو تشکیلات.

۵- موفقیت معیاری.

بو مقاله لر اصلینده "ایسوج ده آذربایجان لی لارین فدراسیاسی" نین قورولماسی ایله ایلگی لی (رابطه ده) یازیلیمیش دیر و اؤنجه بو فدراسیای نین مباحثه لرینه حصر اندیلیمیش "فدراسیون یولوندا" آدلی بولتن ده چاپ اولموش دور. آما ایسوج ده ن قیراق لاردا یاشایان سیداش لاریمیز اوچون ده ایکی باخیمدان ماراخیلی اولاییلر:

۱- ایسوج ده اولان دوروم (وضعیت) و بوردا گئندن فکر مباحثه لری ایله تانیس اولماق.

۲- تشکیلات مسئله لرینده بیر سیرا عمومی نظری مسئله لرین مذاکره سی کیمی.

ایسوج ده آذربایجان فدراسیاسی نین

عمومی پلاتفورمی

تعریف لر:

مهاجر لر: آذربایجان دان کناردا یاشایان هموطن لریمیزی «آذربایجان مهاجرلری» یا اختصار اوچون «مهاجر» آدلاندیریریق.

آیدین لر: آذربایجان لی کیمی اؤز ملی کیم لی یینه (هویت ینه) یاد اولمایان و ایراندا تورک لرین ملی-مدنی حاقلاری نین تاپتالانماسینا قطعیت له قارشی دوران هموطن لریمیزی «آیدین لار» (آچیق فکرلی لر یا روشنفکرلر) آدلاندیریریق.

آکتیویست لر: آذربایجان ملی منافع اوغروندا تک یا جمع حالدا هانسی سا بیر فعالیت له مشغول اولان آیدین لاری «آکتیویست لر» (فعال لار) آدلاندیریریق.

درنک لر: منتظم حالدا بیر فعالیتی قاباغا آپاران کلکتیولری «درنک لر» (اوجاق لار، انجمن لر) آدلاندیریریق.

کوتله: «مهاجرت» ین «آیدین لیق» و «درنک لر» تعریف لرینه سیغمایان چوخ ساییلی حیصه سی نی «کوتله» (عموم جماعت) آدلاندیریریق.

قید: «مهاجرت»، «آیدین لیق» و «کوتله» یه منسوب اولماق تام سویکتیو بیر مسئله دیر. یعنی هر کس بو گروه لارا منسوب اولوب اولمادیغینی آنجاق اؤزو معین لشدیره بیلر. آما «آکتیویست» یا «درنک» اولوب اولماق حاقیندا کنکرت تعریف لر چیخارماق اولار. مثال اوچون بیز «انصافلی» یا «رحم دل» سؤزلری نین معناسینی بیلیریک و اونلاری ایشله دیریک. آما بو سؤزلر اوچون نه اویکتیو بیر تعریف تاپماق اولار و نه حقوقو باخیمدان بیرینین «انصافلی» یا «انصاف سیز» اولماسی ثبوت اول بیلر. آما مثل اوچون هم قان گروه لاری نی علمی و اویکتیو تعریف ائتمک ممکن دیر هم کیم ین قانی نین هانسی قان گروه لاریندا اولدوغونو دقیق معین لشدیرمک اولار.

بیز اؤز فعالیت لریمیزده و بوگون فدراسیا حاقینداکی مباحثه لریمیزده یوخاریداکی ترمینولوژی یه (اصطلاح لارا) احتاج یمیز چوخ بؤیوک دیر. بونلارسیز مباحثه لریمیز کنکرت لشیب علمی دقته مالک اولایلمز.

هدف لر

ایسوج ده آذربایجان فدراسیاسی (آشاغیدا: فدراسیا) نین هدف لری:

۱- درنک لر و آکتیویست لرین فعالیت لرینی هماهنگ ائتمک، اونلارین آراسیندا همکارلیق لاری آرتیرماق، اونلار اوچون انفراستروکتورل (زیرساختی) امکان لار (چاپخانا، بوتون ایسوج ده رادیو تله ویزیا وئرلیش لری و...) و اونلارین تک لیک ده آلرینده ن کلمه یین سایر ایشلری قاباغا آپارماق.

۲- ایسوج ده کی آذربایجان مهاجرتی آراسیندا کولتورل و سیاسی فعالیت لرین آرتماسی، درین لشمه سی هابثله داهادا ارگانیزه فورمالارا یوکسلمه سی.

۳- مهاجرت یین تعریف اولونموش ۴ حیصه سینده ن «کوتله» ایله سایر ۳ بؤلمه (درنکلر، آکتیویست لر و آیدین لیق) آراسیندا کی مناسبت لرین گئنیش لنمه سی.

۴- ایسوج ده کی آذربایجانلی لارین ایسوج ده وطنداش حاقلارینی مدافعه ائتمک و اونلارین بو اؤلکه ده منزلت لرین گونده ن گونه یوکسلمه سی.

۵- دنیا دا تانینمیش انسان حاقلاری نورم لاری اساسیندا آذربایجان و آذربایجانلی لاردان مدافعه ائتمک.

۶- «مهاجرت» یین ملی- کولتورل قیدالانماسی (تغذیه اولماسی) و مهاجرت ده بویا باشا چاتان نسلین آذربایجان روحلو تعلیم و تربیه سی.

پوفسیب لر

۱- فدراسیا «درنک لر» یا «آکتیویست لر» یین فعالیت لرینی عوض ائتمیر (اونلارین یئرینه اوتورمور) و اونلارلا رقابت ائتمیر. عکسینه فدراسیا اونلاری هم تک باشینا هم ده ایکی یا نئچه طرفلی همکارلیق لارلا آپاردیقلاری فعالیت لرینده حمایت ائدیر.

۲- آذربایجان و دنیا سیاست مسئله لرینده «درنک لر»، «آکتیویست لر»، «آیدین لیق» و «مهاجرت» آراسیندا منسوب اولدوغوموز ملت یین آراسیندا اولدوغو کیمی مختلف فکرلر و خطلر وار.

فدراسیا بو فکر اختلاف لارینی "حل ائتمک"، هامی نی واحد بیر سیاسی خطه ایناندیرماق، هانسی سا بیر فکری دستک له مک یا بیر فکره قارشی دورماق ایسته مر. فدراسیا بو فکرلری داشایان قوه لرین هامی سی نی اؤزونده یئرلشدیره ن اوست قوروم دیر.

۳- عین حالدا فدراسیا آیری-آیری سیاسی فکرلرین کنکرت همکارلیق لار قارشی سیندا مانع اولماسی نی دوزگون گؤرمه ییر.

۴- فدراسیا فکر، سلیقه و جغرافیایی اوزاق لیق لار باخیم لاریندان «درنگ لر» و «آکتیویست لر»ین بیر-بیرینده ن آیری لیقدا فعالیت ائتمه لرینی و حتی ساغلام رقابت لرینی بیر فاکت کیمی قبول ائدیر. فدراسیا آما آذربایجان لی لارین هر بهانه ایله و هر فورم دا بیر-بیرینه قارشی فعالیت ائتمه لرینی قطعی پیس له ییر.

«وحدت» حسرتی !

«وحدت» آرزوسو (وحدت کلمه !)، اختلاف لاری بیر کنارا قویوب جان دئییب جان ائشیتیمک (!)، بیر جان بیر بدن اولماق و بیرلشمک حسرتی نه قده ر آل چاتماز گؤرونسه ده جذابییت ینی ایتیرمیر. کیمیانی کیمیا اولماسی دا قدیم لرده کیمیا آختارانلاری هوس ده ن سالمیردی. ییزده «وحدت» کیمیاسی نی آرایارکن هرده م بیر امید ائدیپ ماء یوس اولساق دا سه ویریک اونو و بو بیر اولوی (مقدس: WLVI) سه وگی دیر.

بیز آما انکشاف و یوکسلیشه (تعالی یه) باعث اولان اختلاف دان و اوچوروم (پرتگاه آ) آپاران «وحدت» لرده ن دانیشمیریق. بلکه بیز بو «وحدت» اطرافیندا یاراتدیغیمیز اولوی لیک هاله سی نی کده رلندیرمک ایسته میریک...

بو مباحثه نی بوردا اؤز حالینا بوراخیرام. وحدت مسئله سی نین عادی حالدا گؤرسنمه یین بو آسپکت ینی (جهت ینی، جنبه سی نی) آرایا قویماق دان منیم قصدیم تکجه بیرلشمه لر یا وحدت لرین ده نسبی لی یی و کنکرت موضوع لارا محدود اولماق مجبوریت ینه اشاره ائتمک دیر. باشقا سؤزله حتی سیاسی بیر پارتیادا بیرلشمک اؤزوده ازلی عشق پیمانی دئیل و بیزیم یاراتماق ایسته دی ییمیز فدراسیادا بو قایدادان مستثنا دئیل دیر.

فدراسیا بیزه نه اوچون لازم دیر؟

- ۱- موجود درنک لر و آکتیویست لیرین آراسیندا مناسبت لری سهمانا سالماق. اونلارین آراسیندا سالم بیر آتمسفر یارادماق. همکارلیق لار و ایده آلیش وئریش لیرنه یاردیم ائتمک.
- ۲- ایسوج ده سس یمیزی باشقالارینا چاتدیرماق اوچون بیر معتبر امضا آلدی ائتمک: "Azerbajdzjanska Riksförbundet"
- ۳- قانونی مادی یاردیم لار آلماق.
- ۴- حاضرکی فعالیت لر و تشکیلات لانمالارین سویه سین قالدیرماق. ائله کی:
 - موجود درنک لر گوج لنسینلر.
 - فعالیت لیرین حجمی و جوره به جورلی یی (تنوع ی) آرتسین.
 - آیدین لیق ین داهادا یشنی و بؤیوک حیصه لری فعال لاش سین.
 - آیدین لیق اؤز درنکلر و آکتیویست لر حیصه لری ایله بیرلیک ده کوتله ایله (عادی جماعت ایله) تماس لارینی آرتیرسین.
- ۵- نئچه طرفلی همکارلیق لارا محتاج اولان پلان لاری ممکن ائتمک اوچون بیر کوآردیناسیا (هماهنگ لیک و بسیج: Coordination) مرکزی یارادماق.
- ۶- تولید اولان مطبوعات، کتاب لار و کاست لرکیمی مدنی محصول لارین یاییلماسی اوچون بیر یاییش (Distribution) شبکه سی یارادماق.
- ۷- سرعتلی، اوجوز و افکتیو تماسلار اوچون یوخاریداکی نا بنزه ر بیر شبکه یارادماق.
- ۸- درنک لیرین و آکتیویست لیرین تک لیک ده یا بیرلیک ده باجارمادیقلاری بعضی مهم ایشلرین ممکن ائتمه سی. مثل اوچون نفیس الیفبا کتابی چاپ ائتمک یا بیر چاپخانا دائر ائتمک.

آما نه لری ایسته میریک؟

- ۱- «اختلاف لاری کنارا قویوب» هامی میز بیریریمیزین کپی میز اولماق.
- ۲- آرامیزدا اولان فکرلرده ن «معدل» توتوب، هامی میز اؤزوموزو بو معدل اساسیندا لیبرال لاشیب یا رادیکال لاشاق! باشقا سؤزله پروکوستوس تختی ایسته میریک. (Procrustean bed) یونان میتولوژی سی اساسیندا آدام لاری بو تخت ین اوستونه اوزادیب، بویو اوزون اولان حالدا قیچ لارینی کسب و قیصا بویلولاری چکیب اوزادیب هامی نی تخت بویدا ائده رمیش لر.
- ۳- موجود تشکیلات لاری عمل ده داغیدیب بیر بؤیوک ارگانی (فدراسیانی) اونلارین یئرینه قویماق.

- ۴- چوخلوغون (اکثریتین) آزیغا (اقلیت) دیکتاتورلیقین ایسته میریک.
- ۵- آرامیزدا اولان فکرلرین دوزگون یا سهو اولماسی نی معین لشدیریپ اعلان ائدهن بیر مرکز ایسته میریک.
- ۶- دوستلاری سهویندیرمک و بیزی سهوینه ینلرین آجیغینا بیر ایچی بوش سیمولیک بنا تیکمک ایسته میریک.

* * *

«ایسوج ده آذربایجان فدراسیاسی نین پلاتفورمی» آدلی یازی یوخایداکی ایکی سیاهی و «فدراسیا یولوندا» نین حاضرکی سایب سیندا وئریلمیش باشقا ۳ مقاله نین اساسیندا یازیلیمیش دیر. او پلاتفورمین بو مقاله لرده ایره لی سورولموش ایده لرله اویقون لیقی و آرتیق تفضیلاتی «فدراسیا یولوندا» درگی نین گلن سایب سینا قالسین.

بیر لایه لی تشکیلات دا بحران

بو مقاله نه ده ن دانشیر؟

بیز عادتاً «دموکراتیک» یا «غیر دموکراتیک» جامعه ده ن یا تشکیلات دان دانشیریق. دئمه لی بحث «صفت» ده ن گئدیر. آما «موصوف» ین کیفیت لری و نه اولدوغو مباحثه اولونمور. بیر دؤولت ایستیر دموکراتیک اولسون ایستیر باشقا بیر کاراکتر صاحبی، اول گره ک اؤزونون اکسیستنس ی (وارلیقی، موجودلیقی Existens: سور(Sevres 1918) مقاوله سی ایله دنیا خریطه سینده ن حذف ائتمک ایسته ییردی. اگر اونلار بو ایش ده موفق اولسایدیلار اوندا داها نه آتاتورک ین تورکیه سی نه ژنرال لارین تورکیه سی و نه بوگونکی تورکیه ده اولماز ایدی. باشقا مثال کیمی سومالی یه اشاره ائتمک اولار. سومالی بیر دولت کیمی سرعتله داغیلدی. ایندی اوردا نه دیکتاتوری و نه باشقا بیر دولت نوع ینده ن دانشماق اولماز. هابئله داها کیچیک مقیاس دا بیر درنک یا فدراسیانین دا اؤزونون اکسیستنس ی مستقل بیر مسئله دیر. بو مقاله ده فدراسیا و درنک لریمیزین اکستنسیل مسئله لرینده ن بیرینده ن دانشماق ایستیره م. دئمه لی تشکیلات لریمیزین یاخشی یا پیس اولماسیندان دانشماق ایسته میره م. بوردا صحبت ائله بیر مسئله ده ن گئدیر کی تشکیلات لریمیزین «تشکیلات» اولوب- اولماماسی ایله باغلی دیرلار. عرب دیلینده و کلاسیک ادبیات ترمینولوژی سی ایله (اصطلاحی ایله) دئسک مسئله نین «ذات» پندان دانشیلیر، «عرض» ینده ن یوخ.

بو مقاله بیر لایه لی و مسطح تشکیلات لارایله نئچه عمودی لایه ده ن عبارت اولان تشکیلات لارین فرقینه اشاره ائتمک ایستیر.

بیر ایده آل، بیر سیاسی پلاتفورم یا یوکسک بیر انسانی آمال اگر انسان لار طرفینده ن به یه نیلمیرسه اؤزو- اؤزونه حیاتا کئچمیر. هابئله مشترک بیر آمالا اینانانلارین سایى نه قده ر چوخ اولورسادا مادام کی اؤز لرینی ارگانیزه ائتمه ییب لر بیر ایش گۆره بیلمز لر. (بونو بیلمه یین یوخدور) بو مشترک ایده آل لار صاحب لری اگر بیر «تشکیلات» یارادماغا قادر اولورلارسا، بو تشکیلات یین آیر- آسگی یی نی مباحثه لر و آنالیز لر اساسیندا دوزلده بیلر لر. آما اگر بیر جمع سومالی کیمی بیر عارضه یه دچار دیرسا، اوندا در دین کؤک لری داها در دین لرده آختاریلمالی دیرلار.

کئچن ایل لرده کی تشکیلات لاریمیز

اگر ایران سیاسی پارتیالاری نین زائده سی کیمی یارانمیش آذربایجان آدینی داشایان جمعیت لری حسابا سالماساق بوگونه کیمی تشکیلات لاریمیز ایکى مهم دؤور کئچمیش لر.

۱- عمومی ایده آل لار اطرافینا ییغلمیش کهنه دوست لار محفل لری. بو نوع ارگان لار حتی کؤزل نظامنامه لر حاضر لایب، داخلی بیر دمکراسی یاراتدیقلاری حالدا مختلف فکر لر صاحب لری نین کئچمیش تائیش لیق لار ایشیقینا توپلتماسی کیمی بیر ییغیناجاق ایدی.

۲- آذربایجان آیدینلیقی نین سون ایللرده یاراتدیقى ایکینجی نسل تشکیلاتلاری فکر باخیمیندان رئال لیق و کنکرت لیک (کئچمیش ده کی عمومی ایده آل لار یئرینه) و عضولرین ترکیبی باخیمیندان مشترک دوستلوق خاطره لری صاحب لری نین یئرینه بیرگه مقصد آر دینجا گئده نلر ده ن عبارت اولموش دیر. بو گئدیشت یین (پروسه نین) شاهد لری نی ایسوج یین ۳ بؤیوک شهر لری اولان استکهلم، گوته بورگ و مالمو شهر لرنده کی سون ایل لرین موفق درنک لرینده گؤرمک اولار.

سون ایللرین باشقا بیر مؤثر فعالیت فورماسی کنکرت فعالیت موضوع لاری اطرافیندا یارانمیش ایش گروپلاری دیر. درگی لر، رادیو و تله ویزیا وئرلیش لری، ایدمان (ورزش) و سایر فعالیت لر آپارماق اوچون بیر یثره ییغلمیش آکتیویست لرین ایش گروپلاری نین مهم بیر خصوصیتی اونلارین آنجا ق فعال عضولر ده ن عبارت اولدوغو دیر.

اوتوريتته بحرانی

بو ایل لرده موقییت لر و ناکام لیق لارین آردیندا دوران اساس مسئله لرده ن بیرر سی اوتوریتته بحرانی اولموش دیر.

معلوم اولدوغو کیمی هر بیر عائله ایکی یا نئچه نسل ده ن عبارت اولور. هابئله بیر تئاتر گروپو، بیر اداره، بیر کرخانا، بیر شهر یا بیر اؤلکه نئچه نسل یا نئچه لایه اختصاص صاحب لرینده ن عبارت دیرلر. بو توپلوم لارین هر بیرر سینده تجربه یاشلی نسل آراسیندا اولدوغو کیمی، انرژی، ابتکار و خلاییت قووه سی ده جاوان نسل آراسیندا اولور. عادتاً یاشلی نسل یوخاری مسئولیت لرده ناسالم رقابت لر و انتریق لاردان اوزاق یاراتدیقی سالم بیر آتمسفرده جاوان نسل اؤز خلاییت گوجونو سیناییب (امتحان ائدیپ) یثنی ایده لر و پلانتلارینی آرایا قویوب، باشقا جمعیت عضولرایله اؤز فکرلرینی حیاتا کئچیرمه یه چالیشیر. بئله بیر مثبت آتمسفرین اولمماسی نین نه منفی نتیجه لری اولدوغونو بوتون آجیناجاقلی لیق لاری ایله بیز هامی دان آیدین بیلرک، قووه لرین داخلی اختلاف لارا صرف اولماسی، گونده ن- گونه بیر- بیرنه یاخینلاشماقدان سا داهادا پارچالانماق و...

ملی عادت- عنعنه لریمیزه دایاناراق

ه ییلن سؤزلری اؤز ملی عادت- عنعنه لریمیزه دایاناراق داها راحت ایضاح ائتمک اولار. بیز همیشه یاشلی لاریمیزین اطرافینا توپلاشیپ، اونلارین تجربه لرینی غنیمت و محبت لرین برکت سانمیشیق. بیزیم تورک اخلاقیات یمیزدا بیر چوخ باشقا ملت لرده ن فرقلی اولاراق یاشلی نسل چوخ مثبت سسله نن و حرمت له دولو اولان «آغ ساققال» و «آغ بیرچک» سؤزلری ایله آدلاندیریلیر. شبهه اولایلمز کی بو ساده بیر تعارف دئیل. مدنی، قضائی و حقوقی سیستم لرین آرایا چیخماسیندان اؤنجه ملت یمیز اؤز تجربه لی و یاشلی نسلینه بسله دییی سایقی نین برکت ینده ن اؤز آراسیندا هارمونی یارادماقا موفق اولموشدور. ائله بوگون ده عائله و جامعه نین قضائی سیستم طرفینده ن سهمانا سالینا بیلمه یین مین بیر مرکب لیک لری همین آق ساققال آتالار و آق بیرچک آنالارین ذکالاری و متانت لرین گوجو ایله سهمانا سالینیر.

مسئله نین نه قده ر درین کؤکلری اولدوغونا اشاره ائتمک اوچون سون ۹۰ ایله

مختص اولان بير فاكتا دقت ائتمك كفايت دير. بو دؤورده ساوادلاشماق و تحصيل علم ائتمك روحانى لر و اعيان لارين انحصاريندان چيخيب، کوتله وى لشدی. نتیجه ده ملت يميزين ايکى نسلى آراسيندا بؤيوك بير كنتراست ياراندى. آز ساوادلى و يا اساسا ساوادسىز ياشلى نسل ايله مكممل تحصيل آلمايش گنج نسل چوخ باخيمدان بير- بيرلريندهن چوخ فرق لئيرديلر. نه بوندان اول و نه بوندان سونرا هئچ زامان ملت يميزين ايکى نسلى آراسيندا و بو بويدا كنتراست اولمايش دير: تحصيل سيز ياشلى نسل و تحصيل لى يئنى يئتمه لر. آما ماراخلى بو دوركى نه آرازين شاليندا - كى بو كنتراست دؤورينى آشاغيدان تئز كئچيرميشدر - و نه جنوب دا بو مسئله ملت يميزين اؤز ياشلى لارينا ائتيكلى سايقى و احترامى آرادان آپارمايش دير. اگر بيزدهن قاباخكى لار اؤزلريندهن اول كى نسلى ساوادسىزلىق لارينا گؤره يوكسك منزلت لريندهن يئنديرمه ميش لر اوندا بيزلر اؤزوموزدهن ساواد و تحصيلات باخيميندان هئچ ده كئرى قالمايان ياشلى لار يميز قارشى سيندا وظيفه ميز معلوم دير. البته بوردا من مسئله يه اؤز بوتون ليينده و كئنىش پلان دا باخماق ايسته بيره م. يوخسا كنكرت اولراق ايسوچ ده بلكه مسئله آيدين دير و بو قده ر تفضيلات دان بى نياز.

اؤتن ايللرده اساسى درديميز

اؤتن ايل لرده چوخ واخت بيزيم تشکيلات لار آنجا ۱۸ ياشلى جاوان لاردان عبارت عائله يه بنزه ميش دير (!) آتا، آنا، ننه، بابا و اوشاقلارى اولمايان بير عائله آراسيندا هانسى هارمونى ده ن دانيشماق اولار. بير قد و قواره ده، ياخين فكلر و مختلف سليقه لر صاحبي اولان انسان لاردان عبارت اولان درنك لرده هئچ كس باشقاسى نين اوتوريتيه سى نى قبول ائتمك ايسته مير. بوردا هئچ بير ايش بؤلمك و رل بؤلمك ده ن دانيشماق ممكن اولمور. ائله بيل بير تئاتر گروپ يندا هامى بير رل دا اوينماق ايستير! بئله تشکيلات لار بير لايه لى مسطح ارگان لار ديرلار. بئله بير جمع ده هره اؤز سازينى چالير. چوخ واخت دا هامى بير سازى چالماق ايسته يير! هئچ كس هارمونى و عمومى ايش ين مضمونو و معناسى نامينه اؤزونو كللكتيوله اويقونلاشديرماق ايسته مير. نه آرادا بير دوز- عمل لى نت وار نه ده بيرى بو آتمسفرده دريؤورلىق ايشى نين غيرممکن اولدوغونا شبهه ائدير. نهايت بوردا گؤزل موسيقى اثرى يئرینه باش آغريدان عيبه جر بير هياهو يارانير. بودا نه اينكى كناردان باخان لار اوچون جذب ائديجى اولمور، حتى جمع ين اؤز عضولرينه ده بئله عذاب يوكو اولور.

بیر مثبت تشکیلات مدلی

دنیا دا سنتی و مدرن تشکل فورمالاریندا ان آزی ۳ عمودی لایه، نین بیر بیرینده ن هوندور سویه ده گؤرمک اولار:

۱- یاش و تجربه، علمی رتبه و تخصص، مبارزه سابقه سی یا باشقا جهت لره گؤره تشکیلات عضولری نین حرمتی نی قازانمیش عالی مسئولیت پست لارینی قبول ائده بیلنلر. بونلار الزاما هامی دان آرتیق باجارانلار، هامی دا آرتیق ایشله ینلر، هر نه یی علامه لری، گناه سیز و سهو سیز معصوم لار، هر نه یینده ن کئچنلر و بونلار کیمی فضیلت لر صاحبی اولان ایده آل انسان لار اولماملی دیرلار. مسئولیت پست لارینی قبول ائده بیلنلر تشکیلات یین ممکن قده ر ان بؤیوک اکثریتی نین حرمتی و اعتمادینا صاحب اولمالی دیرلار. بونا گؤره و بو حرمت و اعتمادی ساخلماق اوچون اونلار نه صوفی لر کیمی تزکیه نفس ائتمه یه مجبور دیرلار و نه غیر عقلانی فداکارلیق لارا. اونلار منعطف (Flexibel) اولمالی، هامی ایله دیل تاپا بیلمه لی و گاه بیر عادی عضو کیمی اؤز شخصی ایده لری نی ایره لی سورمک حق لرینده ن مشترک ایده آل لار و عمومی ایشلر نامینه واز کئچمه لی دیرلر. اونلار جمع یین حرمت یین باشقالارینی ازمک، توطئه و دیلنمک له اله گتیرمک فکرنه دوشمه ملی دیرلر. جماعت اؤز سایقی سی نی اونلارا یالوارماقلا نثار ائتمک ضرورتینه چاتمالی دیر.

۲- تشکیلات یین فعالیت لرینه لازم اولان مختلف ساحه لرده تخصص یا چوخ آزاد واخت صاحب لری.

۳- اؤز ماراخ لاری، آزاد واخت لاری و ایستک لرینده ن آسیلی اولاراق، تشکیلات یین ایشلرینه یاردم ائده نلر.

البته تشکیلاتلار عمل ده بو ساده لیک ده اولماییرلار. بوردا بحثی ممکن ائتمک اوچون مسئله ساده لشمیش فورمادا وئریلیب، بیرده پتانسیل لرینه گؤره بئله و یا بونا بنزه ر قوه لره هر تشکیلات دا راست گلمک اولار. بو پتانسیل لرین آزاد اولماسی اوچون گره ک:

۱- بو پتانسیل لرین ییه لری اؤز پتانسیل لرینی تشکیلات یین اختیارینا قویماغا حاضر اولسونلار.

۲- هره اؤز مناسب رل یندا اویناماغا حاضر اولسون.

۳- هامی بیر رل (رهبرلیک رلی ۱) آرزوسیندا اولماسین.

۴- رل لار، مسئولیت لر و وظیفه لر سئچگی لر و بویون آماق لارایله پای-پوشک

اولاندان سونرا هامی اۋزونو طبیعی یثرینده گۋروب، عهدہ سینہ آلدیغی رلی ایفا ائتمک دهن داخلن راضی قالسین.

دقت ائدین کی بورا کیمی شرح ائدیلنلر یاشادیغیمیز ایسوچ ده یازیلما میش قانون لاردان دیر و منیم و چوخ دوست لارین بو اۋلکه ده شخصی تجربه لری نین حاصلی کیمی گۋرونمه لی دیر. بو یازیلما میش قانون لار ایستر بۋیوک سیاسی ارگان لار، ایستر سه ده کیچیک درنک لرده طبیعی بیر حالدا رعایت اولونور. مثل اوچون بیزیم رادیو فعالیت لری میزی ارگانیزه ائده ن درنک ده آن شالوت (Anne-Charlotte Lejon) آدلی یاشلی بیر قادین کشیش نچه ایل دیر سۋزچو (Ordförande) دیر. اداره هیئت نده ۶ نفر درنه یه لازم اولان مختلف تخصص لری ن صاحبی دیرلر. اوچونجی لایه یاریم فعال و غیر فعال عضولرده ن عبارت دیر. البته بو بیر کیچیک درنک دیر. داها بۋیوک ارگان لاردا اداره هیئت نین ترکیبی تماما بیزیم آن شالوت کیمی آز تخصص و آز واخت آما هامی نین حرمتی نی قازانمیش آدمالاردان عبارت اولور و لازم اولان تخصص صاحب لری بیر لایه آشاغیدا یثرلشیرلر. بیز هم بئله بیر ایش لر، رل لار، مشولیت لر و وظیفه لر بؤلمه سی نه قادریک هم ده مجبور.

من نه یی دئمک ایسته میره م

بو مقاله ده ده ئیلن لرده ن سهو بیر یوزوم (تفسیر) امکانی نی آزالتماق مقصدی ایله بیز نکته یه اشاره ائتمک گره کدیر. مسئله بو دئیل کی بیز دموکراسی قایدالاری یثرینه باشقا بیر شئی قویاق. بو مقاله دئمک ایستیر کی بیز نچه سچمک و سچیلمه یه اولان دموکراتیک حاق لاریمیزدان فردی پلان دا استفاده ائتمه لی ییک. من دئمیرم آزاد و دموکراتیک سچگی لر یثرینه بیر نچه آغ ساققال اوزره راضی لاشاق. منجه بیز بیر تشکيلات اورقانینا سچیلیمک اوچون کانید اولان دا و یا بیرینی بو اورقانا سچنده بیز اۋز دموکراتیک حاق لاریمیزدان بو مقاله ده شرح ائدیلن کمی بیر نچه لایه لی استروکتور یارادماق ایشینی اونودمامالی ییق.

افکتیو تشکيلات

«بیر لایه لی تشکيلات دا بحران» آدلی مقاله ده تشکيلات لاریمیزین نچه لایه ده قورولماسی نین ضرورتی نه و «وحدت آرزوسو» مقاله سینده سیاست یا ایده ئولوژیک

تربون

مسئله لرده تام وحدتین نه ممکن و نه ده لازم اولمادیغینا اشاره اولدو. هابثله قید اولدو کی عکس تقدیرده انرژی میز و گوجومیز داخلی انتریکالار و توطئه هنگامه لرینده و یا هر بیر حرکت اوچون قورتارمایان راضی لاشماق لار پروسه لرینده هدره گنده بیلرلر. بوردا بیر مثالین آچماغی ایله بو عکس حالین یعنی داخلی اختلاف لار ایچینده بوغولموش بیر جمعین نشجه و نه دهن غیر افکتیو اولماسی ایضاح اولوناجاق.

هر بیر تشکیلات معین بیر ایده نی حیاتا کئچیرمک ایسته یین انسان لاردان عبارت اولور. بئله بیر تشکیلات ین عضولری ۲ نوع ایشلرله مشغول اولور:
۱- عضولرین آرالارینداکی مناسبت لری سهمانا سالماق اوچون گئده ن ایشلر: اجلاس لار، قورولتای لار و سایر.

۲- اساس مسئله یعنی مشترک ایده لری قاباغا آپارماق اوچون گئده ن ایشلر. مثال: استکهلم دا یاییلان «اذریایجان سسی» آدلی رادیو وئرلیشلی، آشاغیدا: «رادیو» رادیودا کئچن ایل ده ۸ نفر منتظم حالدا ایشله میش لر. بو ۸ نفرین بیر هفته عرضینده رادیو آ صرف ائتدیکلری واختی ایله ۴۰ هفته وئرلیش حسابی ایله تقریبی حالدا آشاغیدا کی کیمی اولموشدور:

ایشلر:	هفته ده	ایله
اداری ایشلر:	۱ نفر ۱ ساعات	۴۰
استودیوداکی ایشلر:	۴ نفر ۲ ساعات	۳۲۰
وئرلیش ده ن قاباق		
حاضریق لار: ۲۰	نفر ۱۲+۴ ساعات	۶۴۰
جلسه:	ایله ۲ دؤنه، ۱۵ نفر	۶۰
	جمع	۱۰۶۰ ساعات

بو جدول ده ن معلوم اولور کی بو جمع ایله ۱۰۰ ساعات داخلی جلسه و اداری ایشلر و ۹۶۰ ساعات اساس مسئله ساییلان رادیو وئرلیشلی حاضریلاب یایماق ایله مشغول اولور.

گؤروندیو کیمی بو جمع ایله آنجاق ۲ دؤنه جلسه قورور. ایندی مقایسه اوچون فرض ائدین بو جمع بیر بیرله اختلاف لار ایچینده اولدوغو سبب ده ن ایله ایکی دؤنه یشینه هر هفته ۸ نفرلیک جلسه قورمالی اولسون. جلسه لر اگر ۴ ساعات کیرسه بو رادیوچی یولداش لار ایله ۱۲۸۰ ساعات بو جلسه لرده صرف ائتمه لی اولورلار. طبیعی دیر کی بو حالدا اونلارین اساس ایشلری یعنی رادیو وئرلیشلی

حاضر لایب یایماغا نه حوصله لری قالار نه واخت لاری. بئله بیر حالدا بو جمع غیر افکتیو دیر و اوزون یاشایا بیلمز.

بو مسئله نین بیزیم فدراسیا مباحثه سینده دقت مرکزینده ساخلاتیلمالی دیر. اگر فدراسیا «وحدت آرزوسو» مقاله سینده اشاره اولان کیمی هامی نی بیر فکره ایناندیریپ بیرلشدیرمک ایسترسه یا «بیرلایه لی تشکیلات دا بحران» مقاله سینده شرح اتدیلمیش کیمی بیریرینی قبول ائدیپ، حرمتی نی ساخلایان نئجه عمودی لایه ده ارگانیزه اولا بیلمزسه اوندا فدراسیا مین بیر جلسه و قورولتای لار میدانی اولوب بیر ایش قاباغا آپارا بیلمز.

موفقیت معیاری

توتالیم (تصور ائدهک) بیر نئجه ایل فدراسیانی یارانماسیندان کئچیر و بیز گؤرولمش ایش لرین و اونلاردان عاید اولان نتیجه نین نه قده ر اوغورلو اولدوغونو دوشونوروک. اؤلچو(معیار) نه دیر؟

اوندا بیز گرهک هر نه ده ن اؤنجه هاردان باشلادیغیمیزی یادیمیزا سلاق. بو اوردان مهم دیرکی هئچ نه مطلق سایلا بیلمز. اوندا نه ییمیز وار سورونو(سؤالی)نین جاوابی بیزیم اوغورلو یا اوغورسوز اولدیغیمیزی گؤستره بیلمز. ائله بوگون گؤروروک کی نئجه اوردان بوردا آذربایجان مهاجرتی سهو اولاراق باشقا مهاجرت لرله (عادتاً) یهودی و ارمنی لرله) مقایسه اولور و ناامید ائدیجی نتیجه لر چیخاریلیر. حالبوکی بیزیم موفقیت ییمیز آنجاق اؤز حرکت ییمیزده هانسی منزل لرده ن سواوشوب کئچدییمیزله اؤلچوله بیلر. ائله بو سایاق دا دئمک اولارکی بیزیم فدراسیانی ده یرلندیریلمه سی (ارزش قویما ایشی) آنجاق حرکت باشلایانداکی دورم وموزلا (موقعیت ییمیزله) مقایسه ده آرایا چیخا بیلر.

مهم بودور که عجباً بیز بیر چوخ گوجلّی تشکیلات لارین چکیش-بکیش ی نین سونوندا میدان دا قالان حیصه ده ن بیر-بیرینه یاماق لانییش «غالب» طرف لریک یا بیر سیراضعیف قوه لرین شعورلاری نین نتیجه سی و یه تیشمه لری نین (بلوغا چاتمالاری نین) نشانه سی کیمی بیر اوست قوروم یارادماغا قادر اولموشوق. بیرینجی حالین یاخشی نمونه سی فارس لارین اتحادیه سی دیر. بو اتحادیه چوخ چوخ بو گونکی نده ن آرتیق جریان لار و منفردلرین بیر بیرینه قارشی آپاردیقلاری آمانسیز توطئه لر و های کوی ده ن سونرا آن اوزلی لرین غالبیت لری نین نائلیتی دیر. آما اگر باشقا بیر جمع آز سای و ضعیف ارگان لار سویه سینده ن گتیدی ی یولدا تلفات و ثرمه ده ن بو اتحادیه نین بو گونکی سویه سینه چاتمیش اولسایدی، اوندا

چوخ بۇيوك ايش گۇرولموش اولاردى.

بىزده اگر حاضركى سويه مىزده ن حركت انديب فدراسيامىزى يارادا بىلسك، چوخ بۇيوك موفقيت آلده ائتميشيك. حتى اگر فدراسيا اۋزو چوخ بۇيوك اولماسا. دئمه لى بىزىم قوردوغونا چاليش دىغىمىز فدراسيا حاضىر بىر محصول كىمى بلكه باشقالارىندان چوخ فرقلىنمە سىن آما اگر بوردا شرح انديلدى يى كىمى هاردان هارا چاتدىغىمىز دقت ائتسك بىزىم ايشىن اهميتى قات قات آرتىق دىر. آما گۇرونمە مىش ايشى نئجه ده يرلندىرمە يىن بوگون مطلبه نه دخلى وار؟ دئمك اىستىره م كى بو ايش بۇيوك و مهم ايش دى. بو يولدا جدى ،مصمم و مسئوليت حسى ايله حركت ائده ك!

تریبون آبنه ائدیر

TRIBUN abunə edir:

Tribun iki sayısını çıxarandan sonra gələn sayılarına abunə qəbul edir. Abunə olmaq üçün aşağıdakı məbləğləri Tribunun bank hesabına töküüb, bank qəbzinin üzülə bərabər öz adresiniz və hansı sayılara abunə olmaq istədiyinizi yazın. Diqqət edin ki dərginin 1-ci sayı qurtarmışdır.

Əyər post adresinizdən əlavə telefon, faks ya elektronpost adresinizi də bizə çatdırsaz aramızda ki kontaktları dahada rahatlaşdırmış olarsız. Bizimlə post, faks ya elektronpostla təmas tuta bilərsiz.

İsveçdən abunə olmaq üçün dərginin arasındakı ayrıca abunə formundan istifadə edin.

هزینه آبنه برای چهار شماره: Dörd sayının abunə pulu

İsveç:	90 SEK	سوئد:
Sayir Skandinavi:	110 SEK	سایر کشورهای اسکاندیناوی:
Sayir Avropa:	25 DM	سایر کشورهای اروپا:
Sayir ölkələr:	18 USD	سایر کشورها:

آبونمان تریبون

برای آبونمان تریبون هزینه مربوطه را از روی جدول فوق به حساب بانکی تریبون واریز کرده و کپی رسید بانکی را همراه نام، آدرس و شماره‌هایی که مایل به آبونمان آنها هستید برای ما بفرستید. توجه کنید که شماره اول نشریه تمام شده است. برای تقاضای آبونمان از سوئد از فرم چاپی جداگانه که در داخل نشریه گذاشته شده استفاده کنید. برای تماس با ما می‌توانید از فاکس، پست و یا پست الکترونیک استفاده کنید.

TRIBUN

Çox mədəniyyətli cəmiyyətin məsələlərini araşdıran dərgi
A journal devoted to multicultural affairs

İKİNCİ SAYI; 1997 YAYI
Number 2, summer 1997
ISSN 1402-568X

نشریه‌ای که هم اکنون در حال مطالعه آن هستید، در راستای طرح «آرشیو مجازی نشریات گهگاهی» و با هدف مبارزه با سانسور، گسترش کتابخانه‌های مجازی، تشویق به کتاب‌خوانی و بازیابی مطبوعات قدیمی توسط "باشگاه ادبیات" تهیه شده است. در صورت تمایل به بازپخش آن، خواهشمندیم بدون هیچ گونه تغییری در محتوای پوشه اقدام به این کار کنید.

<https://www.facebook.com/groups/BashgaheKetab/>

<https://t.me/BashgaheAdabiyat>

به زودی:

<http://clubliterature.org/>

Ön söz
Tribun; bir atdım irəli
Qom çoxluluqu və iranlıların milli höviyyəti
Azərbaycan türkcəsinin əsasları
"Dil şüuru" və "dil"
Milli məsələnin həvümü hansı yolla?
"Dünya Azərbaycanlıların kongresi"ndən bir raport
Qurbət axşamı
Kongres ilə bağlı mülahizələr
Los Ancelesdə nə baş vermişdir
İran liberallarının İranda milli məsələ haqında bəyanatı
Azərbaycanlıların xatirələri
Elimin ocağında
Ermənistanə satılmış SCAD raketləri
Ürək ağrısı ilə
Kitab tənqidi
Azərbaycan aşuqlarının tarixi
Yetişən məktublara cavab
Təşkilat və təşkilatlanma məsələləri

TRIBUN

Çox mədəniyyətli cəmiyyətin məsələlərin araşdıran dərgi
A journal devoted to multicultural affairs

Number 2, sommer 1997